

10011

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÂMÛSU'L - MUHÎT TERCÜMESİ'NDEKİ TÜRKÇE HAYVAN İSİMLERİ

Danışman
Prof. Dr. Kemal ERASLAN

Hazırlayan
Kemal GÜLER

1988/KONYA

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
GİRİŞ	
Mütercim Âsım, Hayatı ve Eserleri	V
Çalışmamızın Metodu	XIII
Türk Dili ve KÜltüründe Hayvanlar	XV
I- Türkçede hayvan isimleri	XV
II- Hayvan isimlerinin yapısı	XV
III- Hayvanların isimlendirilmesindeki hareket noktaları	XVI
IV- Türk kültüründe hayvanlar	XVI
KISALTMALAR	XXI
MADDE BAŞI KELİMELERİN LİSTESİ ve LATİNCELERİ	XXVI
MUKAYESELİ SÖZLÜK	1
BİBLİYOGRAFYA	232

ÖNSÖZ

Medeniyet tarihi üzerindeki araştırmalar, insanın ilk meşgalelerinden birisinin hayvancılık olduğunu ortaya koymuştur. En eski sanat eserlerinde insanın hayvanları avlaması ve ehlîleştirilmesi ile ilgili figürlere rastlanmaktadır. Ziraat, ticaret ve sanayi faaliyetleri birbirlerini takip ederek çok daha sonraki devirlerde ortaya çıkmıştır.

Geçmişten yakın tarihe kadar hayvancılıkla uğraşmış, hayvancılığı ve hayvan kültürünü hayatının bir parçası, hatta hayat tarzı haline getirmiş Türk Milleti'nin dilinde ve folklorunda hayvancılıkla ilgili kelime, terim, atasözü ve deyimler çok önemli bir yer tutar.

Ne yazık ki kültürümüzün bu yönünü münhasır, ciddi araştırma ve çalışmalar yapılmamış, gelişen teknolojiyle birlikte hayat şartlarının değişmesi bu kültür üzerinde menfi tesirler yapmış, hayvan kültürüyle ilgili kelime ve terimler köyden şehre doğru tedricen unutulmaya, yok olmaya yüz tutmuş, bir kısmı da yerini yabancı dillerden gelen karşılıklarına bırakmıştır. Bütün bu gelişmeler Türkçenin bütün lehçe, şive ve tarihî devirlerini içine alan bir hayvan isimleri sözlüğü meydana getirilmesini zarurî kılmaktadır. Böyle bir sözlük hayvancılıkla ilgili çok zengin kelime hazinemi zi ortaya koymakla kalmayacak, aynı zamanda yabancı dillerden dilimize girmekte olan hayvancılıkla ilgili kelime ve terimlerle mücadelede sağlam bir dayanak olacaktır.

Bu sözlüğün hazırlanmasında, belli başlı dil yadigarlarımızın bu açıdan müstakil olarak incelenip aydınlatılması ve bunlardaki malzemenin ortaya konması ilk basamağı teşkil etmektedir. Şüphesiz bu dil yadigarlarımızın en önemlilerinden biri de Kâmûsu'l-Muhîr Tercümesi'dir. Eser üzerinde bugüne kadar -biraz da hacminin genişliğinden olacak- ciddi bir çalışma yapılmamıştır.

Biz bu çalışmamızda, kaynak eserimiz Kâmûsu'l-Muhîr Tercümesi'ndeki Türkçe ve türkçeleşmiş hayvan isimlerini

tespit edip, bu kelimelerin Türkçenin belli başlı sözlük ve diğer kaynaklarındaki şekillerini, manalarını ve zaman zaman mukabillerini vermeye çalıştık. Konu, şüphesiz çok daha geniş boyutlu ve derinlemesine araştırılıp ortaya konmağa muhtaçtır fakat çalışmamızın mahiyeti, kaynaklarımızın ve zamanımızın sınırlı oluşu maalesef buna imkan vermemiştir. Amacımız bu sahadaki araştırmalara gücümüzün yettiğince katkıda bulunmaktır.

Bu çalışmanın yapılmasında teşvik ve yardımlarını esirgemeyen muhterem hocam Prof.Dr. Kemal Eraslan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Kemal Güler

G İ R İ Ş

MÜTERCİM ÂSİM, HAYATI ve ESERLERİ

Hayatı:

Asıl adı Seyyid Ahmed Âsım'dır. Gaziantep'te doğan Âsım'ın doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, 1755 olduğu tahmin edilmektedir. Gaziantep'in alimler yetiştirmiş nüfuzlu bir ailesine mensuptur. Büyük babası Hulûsî Efendi muhitinin tanınmış alim ve şairlerindendi. Şecere itbarıyla Maraş'ın Pazarcık Ovası'nda medfun Şeyh Osman Semerkandî'ye dayanan bu aileden, Şeyh Ahmed Efendi "Nazmü'l-la'âl" isimli eseriyle tanınmıştır.

Âsım Efendi, aile muhitinin de tesiriyle pek küçük bir yaşta, devrin kültür merkezlerinden olan Gaziantep'teki tanınmış alim ve ediplerden dinî ve edebî ilimleri öğrenerek kendisini yetiştirmiş, muhitinde alim, şair ve münşî sıfatlarıyla şöhret kazanmıştır. Bir müddet mahkeme katipliğinde bulunduktan sonra Gaziantep mukataası mutasarrıfı Battal Paşazade Seyyid Mehmed Nuri Paşa'nın divan katipliğini yapmıştır. 1789-1790 yıllarında Nuri Paşa'nın idam kararı neticesinde çıkan hadiselerde eşyaları ve kütüphanesi yağma edilmiş, kendisi de Kilis'e iltica etmek mecburiyetinde kalmıştır. 8 ay kadar Kilis'de kalan Âsım, içine düştüğü maddî imkansızlıklar sebebiyle oradan İstanbul'a geçmek zorunluluğunu hissetmiştir.¹

(1) Tibyan-ı nâfi' der-terceme-i Burhan-i Kâti', adlı eserinin mukaddimesinde gidiş maksadını şu gazeliyle anlatır:

Nice bir hidmet-i mahlûk ile mahzûl olalım
 Sâil-i Hak olalım, nâil-i mes'ûl olalım
 Akalım pâyine bir bahr-i hamiyet bulalım
 Sıla-i himmetine mâ gibi mevsûl olalım
 Biz de sûret verelim kendimize kâbil ise
 Girelim ehl-i safâ bezmine makbûl olalım
 Getir ey sâkî yeter eyledin işgal bizi
 Bir zaman da mey-i bî-gışş ile meşgûl olalım
 Kalmadan hâk-i mezelletde hemân ey Âsım
 Âzim-i sû-yi semâ-sâ-yi Stanbul olalım

Önceleri İstanbul'da umduğu alakayı göremeyen Âsım Efendi, zamanla nüfuzlu kişilerle tanışmış, Kazasker Tatarcık Abdullah Efendi'nin delaletiyle de tamamlamak üzere olduğu "Burhan-ı Kâtı' Tercümesi"nin bir kısmını III.Selim'e sunarak (1796) sevgisini kazanmış, müderris olmuş, kendisine maaş bağlanması ve bir ev satın alınması için irade çıkmıştır. Taltif edilmesini çekemeyen bir kısım ilmiye ve devlet ricalinin çeşitli engellemelerine rağmen, III.Selim'in iktidarı müddetince aldığı atiyeler ve padişahın himayesi sayesinde sıkıntıya düşmemiştir. 1797'de Burhan-ı Kâtı', 1798'de Tuhfe-i Âsım isimli eserlerini ve daha sonra Halebli alim İbrahim Efendi'nin siyere ait 63 beyitlik Arapça manzumesinin tercüme ve şerhini tamamlamıştır. 1802 yılında hacca gitmek ve dönüşte, halen Gaziantep'te bulunan ailesini İstanbulla getirmek gayesiyle, müsaade alarak Hicaz'a gitmiştir. Hacc dönüşünde Kâmûsu'l-Muhit tercümesine başlamıştır. 1807'de Âmir Efendi'nin yerine vakanüvis tayin edilmiş, ertesi yıl III.Selim'in öldürülüp IV.Mustafa'nın tahta çıkarılması üzerine bir ara parasız ve hamisiz kalan Âsım bu dönemde kitaplarını yok pahasına satmak zorunda kalmış, diğer taraftan da Halep ve Ayıntap tacirlerinden ağır faizler ile borç alarak korkunç bir sefalet içerisinde yaşamıştır. Bütün bu maddî ve manevî sıkıntılara katlanarak Kâmuş tercümesine devam etmesi, iradesinin kuvvetini göstermeğe kafidir (bk. Âsım Tarihi, c.II, s.125-128, 218). II.Mahmud'un cülusuyla (1808) Âsım'ın durumu düzelmiş, padişahın muhtelif fırsatlarla atiyeler almış, müderrislikteki derecesi terfi edilerek, Süleymaniye müderrisliğine kadar yükselmiş, kendisine Selim devrinde yanan evinden üç kat daha büyük bir ev verilmiş ve böylece çektiği mihnetler unutturulmuştur. 1810'da üzerinde beş sene beri aralıksız çalıştığı Kamus Tercümesi'ni tamamlayarak padişaha sunmuştur. 1813'te Selanik kadılığına tayin edilmişse de, çok geçmeden azlolanarak İstanbul'a dönmüştür. 27 Kasım 1819'da Üsküdar'daki evinde vefat etmiştir. Kabri Karacaahmet'teki Harmanlık mezarlığındadır (fazla bilgi için bk. İA c.I, s.665-673; TA c.III, s.448-449; TDEA c.I, s.177; MA; OM c.I, s.269; SATŞ c.I, s.56)

Âsım Efendi, tarihçiliğinin yanı sıra hatta ondan fazla Kâmûs mütercimi olarak tanınmış, Mütercim Âsım lakabıyla şöhret bulmuştur. Bunda şüphesiz Arapça, Farsça ve Türkçeyi çok iyi bilmesinin payı büyüktür. İlk olarak Ebuzziya Tevfik tarafından ileri sürülen Fransızca bildiği iddiası ise doğru değildir². Âsım, eğer Fransızca bilse idi mutlaka bundan bahseder ve bilhassa Fransızca öğrenenler aleyhinde bulunmazdı. Bundan başka, bizzat Âsımın zaman Fransızca öğrenmenin moda olduğunu söylemesi ve muasırları arasında Fransızca bilenlerin bulunması Ebuzziya'yı tekzip etmektedir.

Eserleri:

1. Merahü'l-me'âlî fî Şerh-i Kasîdeti'l-Amâlî: Sirâceddin 'Ali bin 'Osman Üşî'nin akâide ait Arapça "Kasîdetü'l-Amâlî" isimli meşhur kasidesinin tercüme ve şerhidir. Bu şerh mevcut şerhlerin en iyisidir. (bk. İA c.I, s.672; OM c.I, s.271).

2. Muzhîrû't-takdîs bî-hurûc-i tâîfetü'l-Fransis: Abdurrahman bin Hasan el-Cebertî'nin Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali sırasında yazdığı rûz-nâme tarzındaki eserin Türkçeye tercümesidir (bk. İA c.I, s.672).

3. a) Tarihine ait müsveddeler: Necib Âsım tarafından "Müverrih Asım Efendi'nin metrûkât-ı târihiyyesinden bir kaç parça" ismi altında bazı müsveddeler neşredilmiştir ki, bunu müstakil bir eser saymak doğru değildir. Bu müsveddelerde, İngilizlerin Çanakkale Boğazı'ndan geçişinden IV. Mustafa'nın cülûsuna kadar olan dönemdeki bazı hadiseler hakkında tutulan notlar vardır (bk. İA c.I, s.672).

b) Târîh-i Âsım ve Vak'a-i Selimiye adlarıyla bilinen tarihi 2 cilt (I.c.334- II.c.260s.) halinde İstanbul'da basılmıştır. Basılış tarihi belli değildir. Âsım, bu eserinde

(2) "... muasırların içinde Fransızca bilen yok iken, Avrupa medeniyetine ve bilhassa vak'anüvistlik dolayısıyla politika meselelerine vukûf için Fransızca öğrendiği...." Numûne-i Edebîyât-ı Osmâniye, s.98).

1791-1808 yılları arasında vukû' bulan hadiseleri zamanının basma kalıp,kuru ve ağır üslûbuyla ve tenkitçi bir nazarla anlatmıştır(TA c.III, s.448;İA c.I, s.672).

4. Tercüme-i Siyerü'l-Halebî: Ragıp Paşa Hocası namı ile tanınan Halebli İbrahim Efendi'nin siyere ait 63 beytlik Arapça manzûmesinin tercüme ve serhidir. Âsım Efendi bu eserini III.Selim'e sunulmuştur. Eser H.1248(M.1832)'de Mısır'-da basılmıştır(bk.İA c.I,s.672; TDEA c.I,s.177).

5. İhyâ tercümesi: Gazâlî'nin meşhur eserinin Âsım tarafından tercüme edildiğini,Hilmi Ziya Ülken (Tanzimat adlı makaleler mecmuası,İstanbul 1940, s.773) hiç bir kaynak göstermeden söylemektedir. Âsım'a ait kaynak ve tetkiklerin hiç birinde böyle bir tercümeden bahsedilmemiştir(İA c.I,s.672).

6. Şiirleri: O devirde şiir yazmak,umumî kültüre sahip herkes için,âdetâ bir anane hükmünde olduğundan,onun da bu umumî âdete uyduğu ve ara sıra bazı gazeller yazdığı ve tarihler söylediği görülür.Fakat bunlar az olduğu gibi,sanat bakımından da hiç bir hususiyet göstermediğinden,edebî muhitlerde rağbet bulamamıştır. Gerek manzum Tuhfe-i Âsım'ı yazması,gerek Türkçe,Arapça ve Farsça şiirler söylemesi onun bir sâir değil,kuvvetli bir dilci olduğunu teyit etmektedir.

Âsım'ın şiirleri ne kendisi ne de başkaları tarafından bir divan şeklinde toplanmış değildir. Şiirlerinin bir kısmı Beyazıd Kütüphanesi'ndeki 834 numaralı mecmuadadır. Yine başka mecmualarda da Âsım'ın şiirlerine ara sıra rastlanmaktadır (bk.İA c.I, s.672).

7. Tuhfe-i Âsım: Tuhfe-i Vehbî tarzında,gençlere Arapça öğretmek gayesiyle yazılmış Arapça-Türkçe manzum bir sözlüktür. 1251 beyittir. 70 sayfalık bu manzum sözlüğün girişindeki iki mesnevîden sonra,elifbe sırasına göre kafiyeleli manzumeler ve en sonunda da 3 mesnevî yer alır. 1838'de Bulak'ta basılmıştır. Eser yarısına kadar Manisalı şâir Ahmed Esad tarafından serhedilmiştir(MA s.44-48; İA c.I, s.472;TDEA c.I, s.177).

8. Tibyân-ı nâfi' der-terceme-i Burhân-ı Kâtı': Tebrizli Hüseyin bin Halef(mahlası Burhan)'in Farsçadan Farsçaya lügatinin ilaveli tercümesidir.Âsım bu tercümeyi yaparken bir takım ilaveler yapmış,kelimeleri üstün,esre,ötre sırasına göre yeniden düzenlemiştir. Üzerinde 6 yıl kadar çalışıp 1797'de tamamladığı bu eserini III.Selim'e sunmuş,eser III.Selim'in emriyle 1799'da İst.da basılmıştır.İkinci baskı 1870 yılında yapılmıştır(bk.MA s.36-43; İA c.I, s.672; TDEA c.I,s.177).

9. el-Ukyânûsu'l-basît fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-muhît: Ebu Tahir Muhammed bin Yakub Fîrûzâbâdî'nin Kâmûsu'l-muhît isimli Arapçadan Arapçaya sözlüğünün Türkçeye tercümesidir³. Âsım 5 seneye yakın bir zaman sürekli üzerinde çalıştığı bu eserini 15 zilkâde 1225(13 kânun 1810)'da tamamlayarak II.Mahmud'a sunmuştur.Kamus Tercümesi ilk olarak II.Mahmud'un emriyle üç cilt(I.c.2-4-35-943 s.,II.c.939 s.,III.973 s.) olarak İstanbul'da Matbaa-i Âmire'de basılmıştır. Bundan başka,3 İstanbul, 1 Mısır olmak üzere 4 baskısı daha vardır⁴.

Kâmûsu'l-muhît Âsım'dan önce XVI.yüzyılda Merkez Efendizâde Seyh Ahmed (öl.1555) Bâbûs adı altında kısaltarak çevirmiştir.Yine XVI.yüzyılda Abdullah bin Yûsuf Kâmûs'tan 16000, sıhah-ı Cevherî'den 14000 kelime almak suretiyle Mirkat-ı Kesteli(te'lîfi:1533)'yi meydana getirmiştir. Fakat bunların hiç biri Âsım'ın tercümesiyle mukayese edilebilecek güçte değildir.

-
- (3) FÎRÛZÂBÂDÎ: 1329'da Şîrâz civarındaki Kâzerûn kasabasında doğmuştur Şîrâz ve Bağdad'da devrin tanınmış âlimlerinden ilim tahsil etmiş,Anadolu da dahil olmak üzere o günkü İslâm ülkelerinin büyük bir kısmını gezmiş,Timur ve Yıldırım Bâyezid'le de görüşmüştür.Mekke'de 3 kürsülü bir Mâlikî medresesi kurmuş ve Yemen'de Şeyhu'l-İslâmlık makamında bulunmuştur.1414'te ölmüştür.Eserlerinden en önemlisi Kâmûsu'l-muhît'tir.Eserin muhtelif yer ve tarihlerde birçok baskısı yapılmıştır.(fazla bilgi için bk.K.c.I, s.2-4; İA c.IV,s.653).
- (4) Bulak Matbaası,Bulak 1250(1834)(I.c.35-943 s.,II.c.939s.,III.c.973s.),Takvimhâne-i Âmire,İstanbul 1268-1272(1852-1855)(I.c.2-4-35-943s.,II.c.2-939s.,III.c.2-975s.),Matbaa-i Bahriye-Cemal Efendi Matbaası,İstanbul 1304-1305(1887-1888)(I.c.4-63-1272s.,II.c.2-1299s.,III.c.4-1464s.,IV.c.2-1263s.),Matbaatü'l-Osmâniye,İstanbul 1305(1388)(I.c.8-943s.,II.c.2-939s.,III.c.2-972s.).

Âsım'ın tercümesini diğerlerinden ve aslından üstün kılan özellikler şunlardır:

1.Âsım,eserin Arapça aslını çevirmekle yetinmemiş,müellifin "Basâ'ir" isimli tefsirindeki açıklamalarından ve başka sözlük ve kitaplardan faydalanarak maddelere gerekli bilgileri eklemiştir:

"el-havsal,el-havsala:Kuşun kursağına dinür ki insanın midesi yerindedir...Mütercim dir ki,müellif havsal didikleri kuşdan sükût eyledi ve ol su kuşlarından kebîrû'l-cüsse, azîmü'l-havsala bir kuşdur.Mısır'da cebelü'l-mâ' dahi dirler. Aktavşan tüyü gibi tüyleri olmağla andan kürk ittihaz iderler.Hayatü'l-hayvân sahibinin beya göre siyan nevi dahi olur."(bk.K III,178).

"ez-zikr:Bir şeyi unutmayup hatırdaki tutmak manasıdır.Müellifin Basâ'ir'de beyanına göre zikr maddesiyle bazan şol heyet-i nefsiyye murâd olur ki anınla insan kesbeylediği marifeti hıfzeylemek mümkün olur..."(bk.K I,867)

2.Şârihin şerhini satır satır izlemiş,maddeleri daha iyi aydınlatabilmek için şarihin özel düşüncelerini de katmıştır:(5)

"el-huzâri: Bir kuş adıdır.Şarihin beyanına göre ahyal didikleridir ki Türkîde boyunburan kuşu didikleridir,bazılar arıkuşu dahi dirleri." (bk.K I,842).

"el-bahzac: Buzağıya dinür. Şârih dir ki yaban öküzünün buzağısı olacaktır." (bk.K I,374).

3.Zaman zaman müellifin,şârihin ve diğer bazı lügatçileri tenkit ettiği yanlışlarını düzelttiği görülür:

"et-tayhuc: Arabîde silkân didikleri kuşun erkeğine dinür. Bu teyhû muarrebidir ki Türkîde çil kuşu didikleridir.Müellif silkânî maddesinde başka tefsir eylemiştir.Lakin cem-i müfredâtta tayhuc çil kuşuyla mü-

(5)Kâmûsu'l-muhî't'i, Murtazâ-üz-Zebîd'i adında bir zat Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs adıyla 10 cilt olarak,Arapça şerhetmiştir.1791'de Mısır'da basılan bu eserin tamamı 4973 büyük sayfadır.Şârih 1790'da ölmüştür.Âsım Kâmûs'u tercümeye bundan on beş yıl sonra başlamış ve bu eserden istifade etmiştir.(bk.MA s.20 21).

beyyendir." (bk.K I,420).

"ez-zebâd: Itr-ı maruf ismidir ki kalye-i misk tabir itdikleridir. Fukahâ ve lugaviyyûn, zebâd bir dâbbedir ki andan tayyib celbolunur dimeleriyle galat eylediler. Zira dâbbe-i mezkûre didikleri kedir ki murâd yaban kedisidir. Zebâd andan hâsıl olan tayyibin ismidir..." (bk.K I,614).

4. Arapça kelimelere öz Türkçe karşılıklar göstermiş, yazı dilinden karşılık bulamadığı zaman ağızlara (bilhassa Antep ağzına), etrâke ve taşra Türkîsine müracaat etmiştir:

"el-kaht: Alâ-rey boynuzsuz koyuna dinür ki çomar tabir olunur." (bk.K I,678).

"es-sâfi : ...ve şâfi' tekeye dinür, alâ-kavl şâfi' erkek tabir olunan tekeye dinür ki koyuna nisbet koç menzilesinde olur..." (bk.K II,611).

"ez-zümmec: Bir nev yırtıcı kuş ismidir... Bu kuşsa Türkîde ötlegü ve seksek kuş tabir olunur... Küçük kuzıları ve çocukları kapup götürür. Anın-çün bizim diyar larda ana uşakkıyan tabir olunur..." (K I,408)

"el-akrab: Hevâmmdan maruf mûzî cân-ver adıdır. Türkîsi olmayan esmâdandır. Ve bir etrâkden kuyruğı öri diyü mesmûumuz oldu. Öri demek kalkık ve yukarı dimerdir..." (bk.K I,212).

5. Dolambaçlı değil, kısa ve açık ifadeyi tercih eder. Bunun için kelimelerin karşılıklarını verirken nezakete mugâyir Türkçe kelimeleri de kullanmaktan çekinmez:

"ed-dübr: ... ve dübr göte ıtlak olunur, üst masasına..." (bk.K I,850).

6. Eserin aslında bulunmayan bir takım hikâye, latife ve fıkralar eklediği de görülür:

"el-hanabbuc: Bite dinür ki pirenin biraderidir."
(bk.K I,375).

"el-keyyûl:Cenkde en girüde olan tabura dinür ve korkak,bî-dil adama dinür...bir muhârebe hengâmında bir ak sakallu pîr ü ihtiyâr kimse askerin girüsünde bir a-larga mahalde tevakkuf ider imiş.Neferâtın biri yanına varup,evlâdın mesâbesinde kimseler ilerüde cengidiyor-lar,sen ak sakalından utanmayup böyle girüde turmak revâ mıdır, diyü serzeniş itdikde,ay oğul,ben dâimâ böylece girüde turmakla bu ak sakala mâlik oldum.Yoksa ilerüde iktihâm eylesem idi kara sakala dahi mâlik olamaz idüm, diyü cevâbeylemişdir..."(bk. K III,344).

Kâmûs Tercümesi'nin Tertibi ve Kullanılışı:

Madde başı olan Arapça kelimenin okunuşu çoğu zaman(genellikle maruf)bir kelimenin vezniyle,bazen harekeyle,bazen de kendi vezniyle tarif edilmiştir: **العشر** neşr vezninde (yani 'aşr), **العشور** zuhûr vezninde (yani 'uşûr), **القعر** kafın fethi ve aynın sükûnuyla (yani ka'r), **تقعر** tef'îl vezninde (yani tak'îr)gibi.Kâmûs'ta kelimeler aslî son harflerine göre elifbe sırasıyla verilmiştir.Aslî son harflerinin müşterekliği sebebiyle bir grup teşkil eden kelimelerin ilk harflerine göre sıralanmasından fasıllar ve aslî son harfleri müşterek olan fasılların birleşmesinden de bâblar oluşmuştur,yani bâblar ana,fasıllar ise bâbı meydana getiren ara bölümlerdir.Bunu bir örnekle açıklarsak; kitâb,celb,kelb,harb,kesb,cezb,muhârebe (aslî harfleri,sırasıyla h,r,b),mekteb (aslî harfleri k,t,b), tecribe (aslî harfleri c,r,b) ve haseb kelimelerinin hepsi son harfleri itibariyle bâ (faslü'l-bâ') ba-bındandır. Bunlardan sırasıyla- tecribe,cezb ve celb bu bâ-bın cim (faslü'l-cîm) faslından, harb,muhârebe ve haseb hâ (faslü'l-hâ) faslından, kitâb,mekteb,kesb ve kelb ise aynı bâbın kâf (faslü'l-kâf) faslındandır.Bu bilgiler ışığında kelime ararken yapılacak işlemleri şöyle sıralayabiliriz:

1.Önce aranan kelimenin (eğer varsa) zâid harflerinden

ayıklanıp kök(aslı) harflerinin tesbiti gerekir.

2.Kelimenin son aslı harfinden hareketle mensup olduğu bâb açılır.

3.Sonra kelimenin ilk aslı harfine göre geçtiği fasıl b ulunur.

4.Son olarak da ikinci aslı harfine bakarak kelime kökünün ve müştaklarının fasıl içinde geçtiği yer kesin olarak tesbit edilmiş olur.

ÇALIŞMAMIZIN METODU

(6)
Çalışmamız "Kâmûsu'l-muhîf Tercümesi'nde geçen Türkçe hayvan isimlerini ve bunların Türkçenin tarihî devir ve şivelerindeki şekillerini konu almaktadır.

Eserin tamamı üzerinde yaptığımız taramada toplam Türkçe ve türkçeleşmiş hayvan ismi tesbit ettik.Bu isimler sözlük kısmındaki madde başlarını teşkil etmektedir.Görüleceği üzere önce kelime transkripsiyonlu olarak karşısında Arap harfli şekliyle birlikte verilmiş,sonra altında iki paragraf halinde inceleme kısmı gelmiştir.Bazı maddelerde,madde başıyla direkt değil,dolaylı olarak ilgili olan bilgi ve şekiller ek paragraflar halinde verilmiştir (bk.tay madd.).

İlk paragraf kelimenin Kâmûs'ta geçtiği maddelerden oluşmaktadır. Bu maddeler iktibas edilirken transkripsiyona lüzum görülmemiş,yalnız herhangi bir sadeleştirmeye gidilmeden,kitap dilinin ve fonetiğinin aynen muhafaza edilmesine özen gösterilmiştir. Zaman zaman konumuzla alakası olmayan veya teferruattan ibaret olan kısımlar çıkartılmıştır. Kâmûs'ta madde başı olan Arapça kelimeler Kâmûs'ta tarif edildiği şekilde hareketenerek verilmiştir.

İkinci paragrafta madde başı olan kelimenin taradığımız kaynaklardaki şekilleri,manalarıyla birlikte kronolojik bir sıra dahilinde verilmiş,modern şivelerde ise Türkiye Türk-

(6)Üzerinde çalıştığımız,eserin 1250 (1834) de Mısır-Bulak Matbaasında (I.c.35-943 s.,II.c.939 s.,III.c.973 s.) yapılan baskısıdır

çesi'nden itibaren diğer şiveler yakınlıklarına göre onu takip etmiştir.Özelliklerinden dolayı Rad. ve Clau. en sonda verilmiştir.Bu kaynaklardaki şekiller verilirken latin harfli eserlerden alınan kelimelerde hiç bir tasarrufa gidilmiyip,kaynaktaki şekliyle aynen iktibas edilmiş,yalnız Arap ve kril harfli kaynaklardan alınan kelimeler transkribe edilmiştir.(7)

Yine hayvan ismi olan terkip kelimelerin ayrı ve birleşik yazılması hususunda latin ve kril harfli kaynaklardan alınan kelimelerde hiç bir tasarrufa gidilmemiş,⁽⁸⁾ yalnız Arap harfli kaynaklardan (Kâmûs'ta dahil olmak üzere)alınan kelimeler,kendi anlayışımıza ve ölçülerimize göre ayrı veya birleşik yazılmıştır.Bu ölçülerimizi şöyle sıralayabiliriz:

I.Birleşik yazılanlar:

1. ağaçkakan,boyunburan,kulagakaçan,kuyruksalan,yılana-aguviren gibi iki unsuru birlikte bir hayvan ismi olan partisip grupları,

2 .agustoskargası, araptavşanı, atatavşanı,habeştavugı, kılıçbalığı gibi tamlayan unsurun asıl anlamını kaybedip tamlananla bütünleştiği kalıplaşmış isim tamlamaları,

3. atlukarınca,boklucabülbül(bülbülle ilgisi yok), karabatak,karakulak,karatavuk,kırkayak,sarıasma,yelelikurd,yerbargırsagı gibi ancak iki unsurun birlikte bir hayvanı ifade ettiği kalıplaşmış sıfat tamlamaları,

4.İsnat grubu olarak tek örnek olan ve ancak iki unsuru birlikte bir hayvanın ismi olan kuyrugöri.

II- Ayrı yazılanlar:

1. ağaç kurdı, ateş böceği, bal arısı, deniz kablubagası,hasır biti,ipek kurdı,keçi tekesi, su sığırı, yer sogulcanı gibi tamlayan ve tamlanan unsurun grup içerisinde öz anlam-

(7)Arap harfli kaynakların transkripsiyonunda klasik transkripsiyon sistemi,kril harflilerde ise TDÇS esas alınmıştır.
(8)Maslesef,kaynaklarda hayvan ismi olan kelime gruplarının ayrı- birleşik yazılışında bir tutarlılık yoktur. TDK yayını olan YTS,Der. ve TS'de bile bu hususta birlik sağlanabilmiş değildir.Biz bilhassa bu durumu yansıtmak amacıyla aynen iktibas ettik.

larını muhafaza ettiği, aitlik ifadesi kuvvetli, canlı isim tamlamaları,

2-ala karga,boynuzlu yılan,kanadlı karınca,kör sıçan, yeşil sığırcık gibi hayvanın müşahhas bir vafına dayanan sıfat tamlamaları,

3.boyunburan kuşu,bülbül kuşu,çaylak kuşu,karga kuşu, kırılğıç kuşu gibi birincisi tür,ikincisi cins ifade eden isim tamlamaları ki bu tür tamlamalarda cins ifade eden unsur sıklıkla düşürülür.

TÜRK DİLİ ve KÜLTÜRÜNDE HAYVANLAR

I-Türkçede hayvan isimleri:

Dilimizde hayvanlar ve hayvancılıkla ilgili kelimelerin tamamına yakın bir kısmı Öz Türkçedir. Bu Türk hayat tarzının tabii bir sonucudur.⁽⁹⁾ Kültürel temaslar neticesinde dilimize yabancı dillerden de hayvan isimleri girmekle beraber,Türkçe hiç bir zaman bunları benimseyip kendisine mâl etmemiş,daıma kendi Öz kelimelerini tercih etmiştir.Zira dili -miz hayvan isimleri itibariyle en zengin dillerden biridir.

II-Hayvan isimlerinin yapısı:

Burada incelememize konu olan hayvan isimlerinin yapısı Üzerinde ana hatlarıyla duracağız.Önce bu isimleri,tek bir kelimedenden ibaret olanlar ve kelime grubu şeklinde olanlar diye 2 ana grupta toplayabiliriz:

1- Tek bir kelimedenden ibaret olan hayvan isimleri: Ankı,ar,arlan,aygır,ayu,balık,deve,geyik,katır,keçi,kene,kulun,kurd,kuzgun,kuzı,sıçan,sungur,teke,yılan,yund gibi.

2.Kelime grubu şeklinde olanlar:

a) İsim tamlaması: ağaç kurdı,agustos böcegi, arıkuşu,

(9) Kaplan,Mehmet,"Dede Korkut Kitabında Hayvanlar", Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar,c.I,İstanbul 1976,s.55.

bal arısı, çekirgekuşu, deve köşegi, deniz kablubagası, eşek-kurdu, kalkın balığı, kızkuşu, ok yılanı, su sığırı, tag eşegi, yerbagırsacı, yıldız böceği vs.

b) Sıfat grubu: aktavşan, ala karga, çakır toğan, delü-
c e toğan, kablubaga, karakulak, karakuş, kör sıçan, sarıasma,
yelelikurd, yeşil sığırcık vs.

c) Partisip grubu: ağaçkakan, boyunburan, uşakkapan, yı-
lanaaguviren vs.

d) İsnat grubu: kuyrugıöri (yalnız bir kelime).

III- Hayvanların isimlendirilmesindeki hareket nokta-
ları:

a) Renginden hareketle isimlendirme: aktavşan, ala kar-
ga, boz yılan, kara karga, karakuş, saruca aru, yeşil sığır -
cık vs.

b) Belirgin bir uzvundan hareketle isimlendirme: boy-
nuzlu yılan, çakşırlı, çomar, kanatlı karınca, kör sıçan,
kuyrugıöri, yelelikurd vs.

c) Beslenme şeklinden hareketle isimlendirme: arıku-
ş ı, ekim kargası, tahıl biti, tavşancıl, yilancıl vs.

d) Ürettiklerinden hareketle isimlendirme: bal arısı,
ipek kurdu vs.

e) Yaşadıkları çevre ve zamandan hareketle isimlen-
dirme: ağaç kurdu, agustosböceği, bok böceği, deniz kablu-
bagası, diş kurdu, hasır biti, su sığırı, tag keçisi vs.

f) Hareketleri itibarıyla isimlendirme: ateş böceği,
boyunburan, çobanaldankıcı, döneke, kuyruksalan, ok yılanı,
osurgan böceği, sıçan vs.

g) Seslerinden (onomatope) hareketle isimlendirme:
kuskuvuk, pırlak, kurbağa vs.

IV- Türk Kültüründe Hayvanlar:

a) Mukaddes kabul edilen hayvanlar: Mukaddes hayvan-
lar boylara göre bir takım değişiklikler göstermekle bera-
b er, kurt, at, geyik, ve kartal bütün Türklerce kutsal sa-
yılmıştır:

Kurt: Kurt Türk mitolojisinin en önemli sembolüdür.

Kurt, belki de çok eski çağlarda Türklerin bir totemi idi.

kat Göktürk çağında kurt, bir totemden ziyade kutsal bir sembol haline girmiştir. Göktürklerin kendi bayraklarının başına bir Kurt heykeli koymalarının sebebi de bu idi. Kurt başlı sancaklar Göktürk devletinin yıkılışından sonra da unutulmamış ve Çin imparatorları, Türk kavimlerine kağanlık ünvanı verecekleri zaman kurt başlı bir bayrakla bir davul vermediği de unutmamışlardı. Eski Türk destanlarında Türklerin kurttan türediği inancı vardır. Yine Ergenekon efsanesine göre Türkler bir boz kurdun rehberliğinde Ergenekon'dan çıkmışlardı. Bu inanış Türklerin Anadolu'ya gelişinden sonra da devam etmiş, mesela Süryani tarihçisi Mikail'in Selçuk Türklerinin köpeğe benzer bir hayvanın peşinde Anadolu'ya geldiklerine dair hikayesi, bu eski Türk inancını yansıtmıştı. Türkler kendi sembolleri olan kutsal kurda "Kök Böri", yani "Gök, Boz Kurt" derlerdi. Gök renk, kutsal göğün olduğu kadar, Tanrının da sembolü idi.⁽¹⁰⁾ Bir şeyi gök rengine büründürmek veya gök sözü ile beraber söylemek, o şeyi kutsal saymak veya Tanrı ile aralarında bağ kurmak isteğinden ileri gelmeli idi. "Kök Börü", yani Gök Kurt, büyük hükümdarın kudretini göstermek için kullanılan bir sıfat idi. Meselâ Manas destanında Kırgızların Orta-Yüz reisi Kökçö'nün oğlu ile Manas Han'ın oğullarına, konuşma sırasında hep "Kök Börü Sultanım", denirdi. Oğuz Kağan destanında Oğuz Han tarif edilirken yüzünün gök, belinin ise kurt belı gibi olduğu, Kırgız Edebiyatı'nda Manas Han tarif edilirken de "Börü köstü, kın murut: kurt göz-lü, kır bıyıklı" şeklinde tarif edilir.⁽¹¹⁾

Dede Korkut destanlarında kurtla ilgili motiflere sık sık rastlanır. Bunlarda Salur Kazan'ın kurtla haberleşmesi güzel bir parçadır. Burada "kurt yüzü mübarektir inancı da işlenir."⁽¹²⁾

(10) Tanyu, Prof. Dr. Hikmet, İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı, Ankara 1980, s.15-19.

(11) Ögel, Dr. Bahaeddin, Türk Mitolojisi, c.I, Ankara 1971, s.40-53.

(12) DK₁, s.25-26.

At: Türklerin hayatında atın yeri başka hiç bir varlıkla ölçülemeyecek kadar büyük olmuştur. At, yalnız bu dünyada silah arkadaşı olduğu için değil öldükten sonra da öteki dünyada kendisinden yararlanılacağına inanıldığı için eşsiz bir değer taşır. O nedenle bir Alp öldüğü zaman mutlaka atıyla birlikte gömülürdü. Bundan dolayı atın inançlarda, efsanelerde, destanlarda, halk edebiyatında, deyimlerde ve atasözlerinde karşımıza çıkışını olağan karşılamak gerekir.

Orhun yazıtlarında, Kül Tegin'in atlarından birinin adı Alp Salçı'dır. Bu, atlara da tıpkı kahramanlarda olduğu gibi "Alp" ünvanı verildiğinin tanığıdır. Atlara verilen bu önem ve değer dolayısıyla onlara özel mezarlar da yaptırılmıştır. II. Osman "Sisli Kır" adındaki atı ölünce, onu Üsküdar'da Kavakсарayına gömmüş bir de mezar yaptırarak başına ölüm tarihini gösteren bir de taş diktirmiştir. Bu taş "Sisli Kır At Mezarı" ve "At Taşı" derler.

Dede Korkut Kitabı'ndaki "Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı"nda "...atdan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdurmuş-ıdı" (13) ifadesinden atın makbul bir kurban olarak kırdırılması geleneğinin İslamiyetten sonra da yaşadığını görüyoruz. Bu motif Kırgız-Kazak destanlarında da görülür.

Dede Korkut destanlarında baş kahramanlar atlarının adlarıyla birlikte anılmaktadır: "Boz atlu Kam Gan-oğlu Bayındur, Konur atlu Kazan, Boz aygırlı Beyrek." (14)

Geyik: Türklerce kutsal sayılan geyiğin Türk mitolojisinde yeri büyüktür. Bununla beraber Türklere ait eski efsanelerde geyik, kurt ve at nisbetinde bir öneme sahip değildir. Eski Türk destanlarında Türklerin geyikten türediğine dair bir kayda rastlamıyoruz. Sibiryanın tundralarında Ren geyiği ile ilgili bazı türeyiş inançları olmakla beraber bunlar çok az görülen örneklerdir. Türk efsanelerinde yer tutan daha çok dişi geyiktir bunlar da Tanrı ile ilgisi olan, birer ilahe d-

(13) DK₁, s. 11.

(14) Gökyay, Orhan Şaik, Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul 1973, s. CDXXVI-CDXLII.

özellikle yavru iken, her dağın suyu ve havası ile de uyuşamıyordu. Bu sebeble ancak bazı dağların kartal ve doğanları büyük bir değer kazanıyor ve devletçe bu dağlarda av kuşlarının yetiştirilmesi için tedbirler alınıyordu." (20)

b) Hayvan isimlerinin şahıslara ad olarak verilmesi: Hayvan isimlerinin şahıslara ad olarak verilmesi Eski Türklerde çok rağbet edilen ad verme geleneklerinden biridir. Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra genellikle islami isimleri tercih etmekle beraber bu geleneği de tamamen terkmemişlerdir.

Hayvan isimlerinin çocuklara ad olarak verilmesinin belli başlı sebepleri şunlardır:

1. Çocuğun güçlü ve cesur olması tekennisiyle güç, kuvvet, cesaret sembolü hayvanların isimlerinin verilmesi: Arslan, Kılıçarslan, Bars, Börü, Buka (yani boğa), Buğra, Kaplan, Sungur, Tuğrul, Ertuğrul gibi.

Bunlara Buğra Han (İsl. sonra Abdülkerim Satuk Buğra, maruf Karahanlı hanı), Alparslan (Selçuklu hükümdarı), Arslan Şah (Selçuklu sultanı), Kılıçarslan (Anadolu Selçukluları'ndan bazılarının adı) gibi tarihî şahsiyetler örnek verilebilir.

2. Kötü ruhlara, doğan çocuğun değersiz, ana ve baba tarafından sevilmediğini, ölümünün anne ve babasını üzmeceğini göstermek amacıyla hor görülen bazı hayvan isimlerinin verilmesi: (21) Köpek, İt, Barak (bir cins köpek), Püre (22), Biçen, Biçin (maymun) gibi

3. (Bilhassa kız çocuklarına) münis, güzelliğiyle maruf hayvan isimlerinin ad olarak verilmesi: Kaz, Kuğu, Ceylan, ördek gibi.

(20) Ögel, Prof. Dr. B., "Türklerde Kartal ve Kartal Arması", Türk Kültürü sayı 118, yıl X, Ağustos 1972, s. 208-226.

(21) Rasyon, Prof. Dr. Laszlo, Tarihte Türklük, Ankara 1971, s. 23.

(22) Dede Korkut Kitabı'nda Püre (Pay Püre) adıyla geçen kahramanın ismi maddede belirtilen amaçla verilmiş olabileceği gibi çevikliği, belki de sıçrayıcılığı sebebiyle takılması bir lakap da olabilir.

KISALTMALAR

a.a.	aynı anlamda
Abş.	Besim ATALAY (Hazırlayan), Abuşka Lu- gati
ADİL	Azerbaycan Dilinin İzahlı Lûgeti
AH	R.Rahmeti ARAT, Atabetü'l-Hakayık, İs- tanbul 1951
Alt.	Altay Diyaleği
Alt.Gr.	A. von GABAIN, Alttürkische Grammatik
Ar.	Arapça
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
Az.	Azerbeycan Diyaleği
Az. A.	Aderbedschan-Dialect. Zusats von A. Amirchanianz.
Bar.	Baraba Diyaleği
Başk.	Başkırt Diyaleği
bk.	bakınız
Clau.	Sir Gerard CLAUSON, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Türkisch
Çağ.	Çağatay yazı dili
Çuv. S.	H. PAASONEN, Çuvaş Sözlüğü
Der.	TDK, Derleme Sözlüğü
Dev.	Ferit DEVELLİOĞLU, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat
DK	Muharrem ERGİN, Dede Korkut Kitabı II, İndeks-Gramer

DK ₁	Muharrem ERGİN, Dede Korkut Kitabı, Me- tin-Sözlük, İstanbul 1986
DLT	Besim ATALAY, Divanü Lûgat-it-Türk Di- zini
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ET	Eski Türkçe
ETY	H.Namık ORKUN, Eski Türk Yazıtları
EUT	Ahmet CAFEROĞLU, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
Far.	Farsça
Gül.	Doç. Dr. Ali Fehmi KARAMANLIOĞLU, Gü- listan Tercümesi
Hak.	Hakani Türkçesi
halk., hlk.	Halk dili (ağızlar)
hk.	hakkında
Irk.B.	Irk Bitig
İA	İslam Ansiklopedisi
İdr.	A. CAFEROĞLU, Kitab al-İdrak li-lisan al-atrak
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
K	AHMED ÂSİM (MÜTERCİM), El-Ukyânûsu'l-ba- sît fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-muhîf
Kar.	Karayım Diyaleği
Kar.L.	Karayım (Luzk) Diyaleği
Kar.T.	Karayım (Troki) Diyaleği
Kazan.	Kazan Diyaleği
Kaz.S.	Hasan ORALTAY, Doç.Dr.Nuri YÜCE, Saa- det PINAR, Kazak Türkçesi Sözlüğü
Kkır.	Kara Kırgız Diyaleği
Kom., Kum.	Kuman Diyaleği

Koyb.	Koybal Diyaleği
Krç.	R.KARÇA, H.Zübeyir KOŞAY, Karaçay-Malkar Türklerinde Hayvancılık ve Bununla İlgili Gelenekler, DTCF yay.,Ankara 1954.
Krm.	Kırım Diyaleği
krş .	karşılaştırınız
KT	Ş. SAMİ, Kâmûs-ı Türkî
Kumd.	Kumandu Diyaleği
Kumuk	Kumuk Diyaleği
Küer.	Küerik Diyaleği
Kzk.	Kazak Diyaleği
Lat.	Latince
LÇ	ŞEYH SÜLEYMAN EFENDİ-İ BUHÂRÎ, Lugat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî
Leb.	Lebed Diyaleği
MA	Ömer Asım AKSOY, Mütercim Asım, Ankara 1962, TDK yay.
Manç.	Mançu Dili
Maytr.	Dr.Şinasi TEKİN, Uygurca Metinler II, Maytrısimit
mec.	mecazen
Moğ.	Moğolca
Müh.	A,Battal TAYMAS, İbn Mühenna Lugati
Nogay	Nogay Diyaleği
OM	BURSALI MEHMET TAHİR, Osmanlı Müellifleri
Ork.	Talat TEKİN, A Grammar of Orkhon Turkic
Osm.	Osmanlı Türkçesi
OT	Robert Barkley Shaw. A skech of the turki language as spoken in Eastern

	Türkistan. Part II Vocabulary. Calcutta, 1880.
Özb.	Natalie WATERSON, Uzbek-English Dictionary
Rad.	W. RADLOFF, Versuch eines Wörterbuches der nördlichen Türkdialekte
s.	sayfa
Sag.	Sagay Diyalëği
SATŞ	İbnülemin Mahmud Kemal İNAL, Son Asır Türk Şairleri
Soy.	Soyon Diyalëği
Şor.	Şor Diyalëği
T	Türkçe
T A	Türk Ansiklopedisi
Tar.	Tara Diyalëği
TDAY Belleten	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten
TDÇS	TDK, Türk Diyelekleri Çevriyazı Sistemi
TDEA	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah yay.
TDK	Türk Dil Kurumu
Tel.	Teleüt Diyalëği
Tob.	Tobol Diyalëği
Trkm.	Türkmen Dilining Sözlüğü
TS	TDK, Türkçe Sözlük
Tub.	Tuba Diyalëği
Tuhf.	Besim ATALAY (Çeviren), Ettuhfet-üz-ze-kiyye
Tur.	Turalı Diyalëği
Tuv.	Tuvan Diyalëği
Uyg.	Uygur Diyalëği

Uyg. Chin. Wrtb.	Uigurisch-Chinesishes Wörterbuch des Asiatischen Museum's.
Yak.S.	E.K.PEKARSKIY, Yakut Dili Sözlüğü
yay.	yayınları
YTS	Cem DİLÇİN(Düzenleyen), Yeni Tara- ma Sözlüğü
Yun.	Yunanca
Z.	Zenker, Dictionnaire Ture-Arab-Persan san. Leipzig 1862-1867.

<

...-dan alınmıştır,gelir veya inki-
şaf etmiştir.

-

Kelime kök veya gövdesinden sonra
eki gösterir.

+

Kelime grubunu oluşturan unsurları
birbirinden ayırır.

=

Metnin alındığı Arapça kelimeyi gös-
terir.

MADDE BAŞI KELİMELERİN LİSTESİ ve LATİNCELERİ:

<u>Sıra no:</u>	<u>Sayfa no:</u>
1. ağaçkakan (Picus).....	1
2. ağaç kurdı	1
3. ağustosböceği (Cicada).....	1
4. ağustoskargası	2
5. 'akrep (Scorpio)	2
6. akıtavşan	3
7. ala karga (Garrulus glandarius)	3
8. ankıt (Casarca ferruginea)	4
9. 'araptavşanı (jaculus jaculus)	6
10. arı begi	6
*arı, aru (Apis mellifica).....	7
11. arıkuşu (Merops apiaster)	8
12. arslan (Felis leo)	9
13. at (Equus caballus)	13
14. atıtavşanı (Oryetolagus cuniculus).....	14
15. ateş böceği (Lampyrus noctiluca).....	14
16. atlukarınca	15
17. atmaca kuşu (Accipiter nisus).....	15
18. aygır	16
19 .aygır at	19
20. ayu (Ursus arctos)	20
21. ayrılıkkargası	21
22. babaköş (Anguis fragilis).....	21
23. bağirtlak kuşu (Querquedula)	22
24. balaban (Botaurus)	23
25. bal arısı	23
26. bal arusu	24
27. balık	24
28. baykuş (Bubo).....	25
29. baykuş kuşu (Bubo).....	26
30. beserek	26
31. bildiricın kuşu (Coturnix)	27

32.bit (Pediculus).....	27
33.bocu	28
34.boğa	29
35.bok böcegi (Geotrupes)	30
36.boklucabülbül	30
37.boynuzlu yılan	31
38.boyunburan (Junx torquilla)	31
39.boyunburan kuşu (Junx torquilla).....	32
40.bozumca	32
41.boz yılan	32
42.böcek	33
43.böy	34
44.buzacı	36
45.büvelek	38
46.bülbül (Lusciola luscinia)	40
47.bülbül kuşu "	41
48.ceyran (Antilope dorcas)	42
49.cibin	42
50.çağırğançoy	45
51.çakal (Canis aureus).....	45
52.çakır (Hypotrionchis aesalan).....	46
53.çakır toğan (" ").....	47
54.çakır toğan kuşu (" ").....	48
55.çakşırılı	48
56.çavuşkuşu	49
57.çaylak kuşu (Milvus migrans)	49
58.çebiş	50
59.çekirge (Acridium).....	52
60.çekirgekuşu (Sturnus vulgaris)	53
61.çıyan (Scolopendra)	54
62.çil kuşu (Tetrastes bonasia)	55
63.çobanaldankıcı (Caprimul europaeus).....	56
64.çomar	56
65.çopur	57
66.delüce toğan (Falco subbuteo)	58
67.demkeş	58
68.deñizdevesi	59

69.deñiz kablubagası (Chelonidea)	59
70.deñizkoyunu	59
71.deve (Camelus)	60
72.devecik	61
73.deve köşegi	61
74.devekuşu (Struthio camelus).....	62
75.diş kurdı	63
76.döl	63
77.dönek	64
78.egrice	64
79.ekin kargası (Corvus frugileugus).....	65
80.emlik kuzu	66
81.engerek (Vipera aspis).....	67
82.engerek yılanı (").....	67
83.enik	68
84.erkeç	69
85.eşek (Equus asinus).....	70
86.eşekarısı	72
87.eşekkurdı	72
88.eşek şupası	72
*şupa	73
89.evliyâdevesi	73
90.fare (Muridae)	74
91.fil (Elephas)	74
92.fino	75
93.ğammaz karga	75
94.gelincik (Mattella vulgaris)	75
95.geyik (Cervus elaphus)	76
96.gice çekirgesi	78
97.göcen	79
98.gözsüzsepel (Spalax)	80
99.güçken (Parus major)	81
100.gügercin (Culumba)	81
101.gügercin kuşu (Culumba).....	82
102.gügercin palazı	82
*palaz	82
103.güve (Tinea pellionella)	83

104. habestavuşı	84
105. haşır biti (Pediculus)	84
106. horos	84
107. ibik (Upupa epos).....	85
108. inek	86
109. ipek kurdı (Bombyx mori).....	87
110. işakkuş (Asio flammeus).....	87
111. iskete	88
112. it sinegi	88
*it	88
113. kabuklı sümükli böcek (Limax).....	90
114. kağan arslan	90
115. kalkan balığı (Rhombus maximus)	90
116. kanadlı karınca (Formica).....	91
117. kanatlu karınca (").....	91
118. kaplan (Felis tigris)	91
119. kablubağa (Testudo).....	92
*baka, bağa	93
120. karabatak (Phalacrocorax).....	95
121. kara karga (Corvus corax).....	95
122. karakulak (Caracal melanotis)	96
123. karakuş (Aquila)	97
124. karatavuk (Turdus merula)	98
125. karga (Corvus corax)	98
126. karga kuşu (")	99
127. karınca (Formica)	100
128. karşak (Vilpes corsac).....	100
129. kartal (Aquila).....	101
130. kartal kuşu (Aquila).....	101
131. katır (Equus mulus).....	102
132. kaya keleri (Chamaleo vulgaris).....	103
133. kayakuşı	103
134. kaz (Anser)	104
135. keçi (Capra hircus).....	
136. keçi tekesi	107
137. kedi (Felis domesticus)	107
138. kehle (Pediculus)	108

139.keklik kuşu (<i>Perdix</i>)	108
140.kelebek	109
141.kelebekkuşu	111
142.keler	111
143.kene (<i>Trichodectes ovis</i>).....	112
144.kerkenez (<i>Neophron perenopterus</i>).....	114
145.kertenkele (<i>Lacertus</i>)	115
146.kervankuşu	116
147.kılıçbalığı (<i>Xipxias gladius</i>).....	116
148.kırkayak (<i>Scolopender</i>)	116
149.kırlağaç kuşu (<i>Hirundo</i>)	117
150.kırlankıç kuşu (")	119
151.kısırak at.....	119
152.kızkuşu (<i>Vanellus cristatus</i>)	120
153 kirpi (<i>Erinaceus</i>)	121
154.koç	122
155.koyun (<i>Ovis aries</i>)	124
156.köpek (<i>Canis familiaris</i>).....	126
157.köpekbalığı (<i>Mustelus vulgaris</i>).....	127
158.körpe.....	127
159.kör sıçan (<i>Spalax</i>)	128
160.körük	129
161.kösem	129
162.kötebek (<i>Arctomys</i>).....	130
163.köşek	131
164.kötürüm çekirge (<i>Acridium</i>)	132
165.kuduz böcegi (<i>Cantharis</i>)	132
166.kuşu (<i>Cygnus glori</i>)	132
167.kulağakaçan (<i>Forficula auricularia</i>)...	133
168.Kuluçka tavuk.....	134
169.kulun	134
170.kumru (<i>Turtur communis</i>)	136
171.kunduz (<i>Castor</i>)	137
172.kurbaga (<i>Ranuncula</i>).....	137
173.kurd (<i>Canis lupus</i>)	138
174.kuskuvuk	141
175.kuş	142

176. kuş pilici	144
*piliç.....	144
177. kuyruğıöri (Scorpio).....	144
178. kuyrukşalan (Motacilla).....	145
179. kuzgun.....	145
180. kuzı	147
181. küçük kurtcağız	148
182. lakece	149
183. leglek kuşu (Ciconia ciconia) , , , , ,	149
184. lori kuşu	150
185. martı kuşu (Larus).....	150
186. mastı	150
187. maya	151
188. maştıra	152
189. muymul (Circus cyaeus).....	152
190. ocak çekirgesi	153
191. oglak	154
192. ok yılanı (Cerasetes hasselguistii) ..	155
193. orak böceği (Cicada)	155
194. oşurğan böceği (Brachynus crepitans) ..	156
195. ögeyik kuşu (Columba palumbus).....	156
196. öküz	157
197. ördek (Anas)	159
198. örümcek (Arachne).....	160
199. ötlegen kuşu (Sylvia communis)	161
200. ötlegü (Gypaetus barbatus)	161
201. ötlegü kuşu (" ").....	162
202. Pars (Felis pardus).....	163
203. pırlak	164
204. pire (pulex irritans).....	165
205. porşuk (Meles).....	165
206. puğur	166
207. şakırğa (Trichodectes camali)	168
208. şakşagan (Pica pica).....	169
209. şakşagan kuşu (" ").....	170
210. sañsar (Marter fonia).....	170
211. şarıasma (Oriolus oriolus)	171
212 şarıca eşekarısı	171

213. şaruca aru (<i>Vespa vulgaris</i>).....	172
214. sazan balığı (<i>Cyprinus carpio</i>).....	172
215. seksek kuşu (<i>Gypaetus barbatus</i>).....	172
216. serçe kuşu (<i>Passer domesticus</i>).....	173
217. sıçan (mus)	175
218. sığın (<i>Dama vulgaris</i>).....	177
219. sığır	178
220. sığircık kuşu (<i>Sturnus vulgaris</i>),,....	181
221. sığır inegi	182
222. sırtlan (<i>Hyaena</i>)	182
223. sinek (<i>Musca domestica</i>).....	183
224. sivri sinek (<i>Culex pipiens</i>).....	184
225. su kuzgunu	185
226. şunkur (<i>Falco</i>).....	185
227. su sığıra (<i>Buffelus</i>)	186
228. süglün (<i>Phasianus</i>).....	187
229. sülük (<i>Hirudo</i>)	187
230. şalvarlı	188
231. tağ eşeği (<i>Equus asinus</i>).....	188
232. tağ keçisi (<i>Rupicapra rupicapra</i>).....	188
233. tağ kırlankıçı	189
234. tağ yılanı	189
235. tahıl biti	189
236. tahta biti (<i>Cimex</i>).....	189
237. tana	190
238. tarla sıçanı (<i>Microtus</i>).....	191
239. tatarcık	192
240. tavar	192
241. tavşan (<i>Lepus</i>).....	193
242. tavşancıl kuşu (<i>Aquilo</i>).....	195
243. tavuk	196
244. tavuk pilici	198
245. tavus kuşu (<i>Pavo</i>).....	198
246. tay	198
247. teke	201
248. teke.....	202
249. tesbih böceği	203

250. tilki (Vulpes).....	203
251. tilkü (").....	204
252. toğan (falco).....	205
253. toğan kuşu (falco)	206
254. toklı	206
255. toklu	207
256. tomuz (Sus scrofa domestica).....	208
257. toy (Otis tarda).....	209
258. toyğar kuşu (Alauda).....	209
259. toy kuşu (Otis tarda).....	211
260. turna kuşu (Grus).....	211
261. uşakkapan (Gypaetus barbatus).....	213
262. uyaz	213
263. yaban eşiği (Equus asinus)	2214
264. yabanî güğercin.....	215
265. yaban kedisi (Felis catus).....	215
266. yaban öküzü	216
267. yaban tavuğı (Tetrastes bonasia).....	216
268. yapalak (Bubo maximus).....	217
269. yarasa kuşu (Vespertilo).....	218
270. yavru	218
271. yavşu	219
272. yavşak	220
273. yayın balığı (Silurus glanis).....	220
274. yelelikurd (Hyaena).....	221
275. yelve (Gallinago).....	221
276. yelve kuşu(").....	222
277. yengeç	222
278. yerbagrsadı.....	223
279. yer eşiği (Lucanus).....	223
280. yer eşiği (")	223
281. yer soğulcanı	224
*soğulcan	224
282. yeşil sığırcık	225
283. yılan	225
284. yılanaguviren.....	228
285. yılanbalığı (Anguilla)	228

286. yıldız böcegi (Lampyris noctiluca).....	229
287. yundkuşı	229
yund	229
288. zağanus	230
289. zağar	230
290. zurnapa (Giraffa camelopardalis).....	230

MUKAYESELİ SÖZLÜK

AĞAÇKAKAN

آغاچ ققان

"Ağaçkakan didikleri kuşa dinür ki minkarıyla metin ağaçları kakup İvâ ider." :Ar. ^{الترآع} (K II,645).

~ YTS 3 ağaçdelegen, ağaçdelen "ağaçkakan"; IÇ 15 ağaçkazgan "ağaçkakan"; KT 39 ağaçkakan "Ekseriyya ağacın kabuğunu gagalar uzun gagalı ve kargadan küçürek bir kuş."; TS I,16 ağaçkakan "Serçegillerden ağaç kurtları ile geçinen bir kuş (Picus)."; Der.I,180 ağaç delen, ağaç gaganası, ağaç delen "ağaçkakan kusu"; ADİL I,37 ağacdéşen, ağacdelen "Ağac koğuşlarındaki cücülerle gidalanan uzun sert dimdikli kuş."

AĞAÇ KURDI

آغاچ قوردی

"Ağaç kurdına dinür." :Ar. ^{الدّر} (K I,857), (K II,410), "Ağaç kurdına dinür, sürfe manasına." :Ar. ^{البطيطة} (K II,457), "... ve kanatlı karıncaya dinür ve ağaç kurdına dinür." :Ar. ^{الرّة} (K III,469).

~ KT 39 ağaç kurdı "Ağaçları delerek içlerinde yaşayan bir cins kurt."; TS I,16 ağaçkurdu "Ağaçları kemirerek beslenen bir takım sinek ve kurtçuklarına denir."; ADİL I,37 ağaçgurdu "Ağaçların içerisinde yaşayan zererverici cücü."

AĞUSTOSBÖCEĞİ

آغستوس بوجکی

(< Lat.agustos + T.böcek-i, bk. böcek, orakböcegi).

"Çekirgeye şebih bir küçük perrende adıdır. Türkîde ağustosböceği ve orakböceği didikleridir." :Ar.

الْجَذْبُ (K I,584), "Ağustosböceğine dinür." :Ar.

الْقَرْصُ (K I,933), الْقَرْصُ (K I,934).

~ KT 41 ağustosböceği "Bu ayda çok öten cırlak böceği; ve mec. çok söyleyen geveze adam."; TS I,23 ağustosböceği "Eşkanatlılardan, erkeği yazın karnının altındaki özel bir organdan kesek ve hep tekdüze ses çıkaran bir böcek, orakböceği (Cicada plebeja)."

AGUSTOSKARGASI آغوستوس قرغه (bk. karga).

"Ağustoskargası, alâ-kavl kuzgun tabir olunan kargaya dinür... ve tüyü çok olan kerkes kuşına dinür." :Ar. الْغَدَافُ (K II,818).

‘AKREB (عَقْرَبَ < Ar. عَقْرَبَ).

"Akrebe dinür." :Ar. أُمُّ الْعَرِيطِ (K II,493),

"Akrebe dinür, alâ-kavl küçük yavrusına dinür." :Ar.

الْفَضْلُ (K III,315), "Akrebe dinür ve lisana ıtlak olunur." :Ar. الشَّبْعُ (K II,606).

~ Gül.199 ‘akreb; LÇ 207 ‘akreb "Çıyan, kejdum."; KT 943 ‘akreb "1.Akreb. 2.Saatın iki ibresinden kısası ki on iki saatte bir devredip saatleri gösterir. mec. Akreb gibi gizliden izrar eden adam."; TS I,32 akrep; Der. I,108 agrap, agrep "akrep", I,133 ahrap, ahrap "1.Akrep. 2.Örümceğe benzeyen ve ısırıldığı zaman zehirleyen bir böcek.", I,160 akrep "kır güverci-

ni", I,160 akrap,akırap "1. Akrep. 2. Siyah renkli bir çeşit kertenkele. 3. Çiyan." , I,312 arhap "akrep", I,326 arkap "akrep", V,1767 ergap "akrep" ; ADİL II,230 egreb "Guyruğunun ucunda zehirli iynesi olan onurgasız heşerat"; Rad. I,111 akrap (Tob.Sart., : Ar. عَقْرَب) "akrep".

AKTAVŞAN آق طوشان (krş. atatavşanı).

"... ve kediye şebih bir cân-ver ismidir. Türkîde aktavşan ve atatavşanı tabir olunur. Müennesinde vebre dinür, cemi vübûr gelür." :Ar. الْوَبْر (K II,138).

~ YTS 6 aķtavşan "adatavşanı" ; KT 45 aķtavşan "Bir cins çöl sıçanı, yerbû." ; TS I,34 aktavşan "Bir cins iri çöl sıçanı (Jaculus)."

ALA KARGA آلا قَرغَه (bk. karga).

"Araplar bununla firak u hicrana tetayyür iderler. Murad ala kargadır, yahud burnu ve ayakları kızıl olan kargadır ki ekin kargası didikleridir. Amma siyah kargaya ki kuzgun didikleridir, ana hâtim ıtlak iderler. Kat'î firakı hatm ü icab ider zumunda olduklarıçün." :Ar. غَرَابُ الْبَيْنِ (K III,603).

~ YTS 6 alacakarga,alakarga "saksagan"; IÇ 18 ala karga "Gurâbü'l-beyn, zağ." ; KT 48 ala karga "Siyah ve kül renginde karga, gurâbü'l-beyn." : TS I,36 alakarga "Kargagillerden, iri gövdeli, ötücü, tüyleri

alacalı bir kuş türü, kestane kargası (Garrulus glan-
darius)."; Der. I,171 alaarga "Tüyleri renkli ve süs-
lü bir cins karga.", I,176 alaca garga, alaca gergen
"saksagan", I,177 alaca karga "1.Karakuş. 2.Saksagan.
3.Çok renkli bir çeşit karga.", I,187 ala garga "1.
Saksagan. 2.Kargaya, saksagana benzeyen bir çeşit kuş.
3.Tavuk yumurtalarını yiyen bir kuş.", I,188 alağarga
"1.Alaca renkli bir çeşit kuş. 2.Saksagan.", I,190 a-
la karga "1.Saksagan. 2.Tüyleri bir kaç renkli olan
ve saksagandan küçük bir kuş. 3.Çeşitli sesler çıkı-
ran zararlı bir kuş."; ADİL I,84 alağarğa "Döşü boz
rengli garğa."; Rad. I,351 ala kuş (Alt.) "saksagan",
ala şakşak (O.T.) "saksagan".

ANKİT

أنكب

"Ördeğe şebih bir kuş adıdır. Murâd ankıt tabir
olunan kuşdur." =Ar. النخاس (K III,564).

~ DLT 27 angıt "Ördeğe benzer kıvılcı renkli bir
kuş, angıt."; İdr. 4 angıt "Bir nevi kırmızı kuş. ";
Tuhf. 140 ankut; YTS 10 angıt, angıd, ankıd, ankıt, ankud "Bir
çeşit su kuşu."; LÇ 22 ankut "Kıvılcı kazdan büyük bir
kuş.", 207 ankud (عنقود) "Ördek dik bir nev' mur-
g-ı âbîdir."; KT 57 angıt "Kazdan büyücek, tuğla ren-
ginde bir cins kuş."; TS I,57 angut "Ördekgillerden,
tüyleri kiremit renginde, evcilleştirilebilen bir ya-
ban kuşu (Casarca ferruginea)."; Der. I,76 aggıt, a-
gıt, agıt "Angıt denilen ördeğe benzer bir kuş.", I,

265 añgıdı, angırt, añgut kazı, añk, anrık "Ördekten daha iri, kiremit renkli bir çeşit kuş, angıt.", I, 266 angık "1.Turna. 2.Su kenarlarında bulunan yeşil renkte, büyükçe bir kuş.", I, 267 angud, angult, angurt "1.Ahmak, sersem, akılsız, angıt. 2.Ördekten daha iri, kiremit renkli bir çeşit kuş, angıt.", I, 268 angut , añgut "1.Ahmak, sersem, akılsız. angıt. 2.Angıt kuşu. 3.Bir çeşit küçük orman kuşu. 4.Koyu kırmızı renkli evcil güvercin.", I, 270 añıt "Ekin yiyen, yaban ördeği büyüklüğünde bir çeşit kuş.", I, 271 anıt(II) "1. Ahmak, sersem, akılsız, angıt. 2.Ördekten daha iri, kiremit renkli bir çeşit kuş, angıt.", I, 274 ankıt "1.Ah, mak, sersem, akılsız, angıt. 2.Ördekten daha iri bir çeşit kuş, angıt.", I, 274 ankut(I) "1.Ahmak, sersem, akılsız, angıt. 2.Ördekten daha iri, kiremit renkli bir çeşit kuş, angıt. 3.Paçalı iyi cins güvercin.", I, 274 ankut(III) "Kırmızıya yakın koyu sarı renk.", XII , 4419 angut "1.Güzel öten ak ve kahverengi tüylü bir kuş. 2.Sulak yerlerde yaşayan, perde ayaklı, ördekten büyükçe, kiremit renginde bir kuş.", XII, 4419 anıt "angut kuşu."; ADİL I, 107 angut "1.Uzun boğazlı, ördeye ohşar, tutgun kırmızı renkli caydag kuş. 2.mec. Uzun, iri gövdeli, iri sümüklü yahud arıgılgıdan sümükleri çıkmış adam haggında. 3.mec. Heris, açgöz, çok iştahlı adam haggında."; Trkm. 44 añgk "Ulu ala kuş."; Kırg. S I, 34 añgır "Beyaz deniz ve Kamçatka ördeği, Anas tadora."; Rad. I, 186 añkat (Çağ.) "Telli turna kuşu.";

Clau. 176 anıt "Oldukça büyük, kırmızı rengin hakim olduğu bir kuş. (Aslen kırmızı kaz, sonraları diğer büyük kuşlar için de kullanılmıştır)."

'ARAPTAVŞANI عرب طوشانی (krş. tarla sıçanı).

"Araptavşanına dinür ki tarla sıçanı dahi dirler, yerbû manasına. Ekinleri kesip doğradıkları için ıtlak eylediler." = Ar. الْقَرَّاز (K I, 668), "Maruf cân-verdir. Farisîde mûş-ı deştî ve Türkîde tarla sıçanı ve araptavşanı didikleridir ki fareye şebih ve andan ekber ve kuyruğu etval ve elleri ayaklarından akser olur. Yuvasına dört yerden kapu yaptığı bâis-i tesmiyedir." = Ar. الْيَرَبُونِ (K II, 580), "... ve araptavşanına dinür ki tarla sıçanı dahi dirler, yerbû manasına. Bunda dâlin fethiyle de caizdir." = Ar. الْوَدَعِ (K II, 685).

~ YTS 11 'araptavşanı "tarlafaresi"; Der. I, 299 arap tavşanı "1. Bir çeşit tavşan. 2. Sincap.", XII, 4422 arapdavşanı "Ufak yapılı bir çeşit tavşan."

ARI BEGİ آری بگی (bk. arı).

"Arı cemaatine dinür, gerek bal arısı ve gerek eşek arısı olsun.... arı beğine dinür, emîrû'l-nahl manasına ve arıların bal yaptıkları gömece dinür." = Ar. الْخَزْمِ (K III, 442).

~ KT 31 beg arı, arı begi "Her kovanda kumanda eden dişi arı."; TS I, 67 arıbeyi "Her kovanda bir

tane bulunan ana arı."; Der. II,646 bey, beg, beğ "Arı beyi, ana arı.", II,648 beylerbeyi "Arı beylerinin en büyüğü."; Rad. IV,1568 bei arısı, arı beyi (Osm.) "arı beyi".

*ARI آری, ARU آرو (bk. arı begi, bal arısı, eşekarısı, saruca arı, sarıca eşekarısı).

~ DLT 31 arı; İdr. 6 aru "Bal arısı ile eşek arısı beyninde müsterektir. Lakin birincisini kastettikleri zaman yalnız bal arısı dirler."; Müh. 11 arı "Zenbur diye tercüme edilmiştir ki, bundan muradı umumiyetle iğneli, iri sinek demek olsa gerektir."; YTS 14 aru "arı"; LÇ 10 arı "Zenbur, temiz, pak, saf."; KT 31 arı "1. Bal yapan maruf sinek, zenbur. 2. Koğan.", 31 oğul arısı "Taze yetişeni ki beyaz bal yapar.", 31 yaban arısı "İğnesiz ve bal yapmaz arı nevi."; TS I, 67 arı "Arı (böcek).", I, 54 ana arı "aribeyi", II, 1262 yabanarısı "Arıya benzeyen iğneli bir böcek."; Der. I, 324 arı, I, 330 aro, I, 337 aru (III), I, 252 ana-rı (I) "arı beyi", VIII, 2863 kızıları "Balarısı büyüklüğünde sarı renkli bir yabanarısı.", VIII, 2962 körarı "Eşekarısı, sarı yabanarısı."; ADİL, 123 arı "1. Zerganadlılar fesilesinden olub bal hasil eden cücü. 2.

Be'zen bütün arı peteyi, arı destesi me'nasında işlenir; petekhana.", II, 436 itarısı "Yuvasını yerdeki deşiklerde guran bozaçalar rengli arı növü."; Trkm. 54 arı "Mör-möcekler maşgalasından bolan, çakyan, ganatlı möcecik."; Özb. 6 arı; Kaz. S 18 ara "arı"; Rad. I, 244

⁷ār (Soy.Sag.Kzk.) "ar1", I,265 ²ar1 [Küer.Bar.Şor.Sag. Uyg., آرى, آرو (Osm.Az.Çağ.)], I,272 ¹ar1ğ (Leb.), I,281 ¹arū (Alt.Tel.), II,1787 ²herre (Tar.) "ar1", I,248 ³ara (Kır. Küer.) "ar1".

ARIKUŞI آرى قوشى (bk. ar1,kuş).

"Arıkuşına dinür,şakırrâk gibi.Alâ-kavl surad ismidir ki göçgen didikleri kuşdur ve çakır toğana dahı ahtab dirler." =Ar. الْأَخْطَب (K I,123), "Şakırrâk ismidir ki müellife göre boyunburan kuşı,vesaire göre arıkuşıdır.Arablar anınla teşe"üm iderler." =Ar.

طَيْرُ الْعَرَاقِيبِ (K I,204), "Bir kuş adıdır.Şarihin beyanına göre ahyal didikleridir ki Türkîde boyunburan kuşı didikleridir.Bazılar arıkuşı dahi dirler." =Ar.

الْخَضَارِى (K I,842), "... ve arıkuşına dinür şakırrâk gibi ve soy ve yüğrek küheylan ata dinür.Alâ-kavl ayakları uzun cüst ü çâlâk olanına dinür...." =Ar. الطَّمْرُور.

(K II,10), "Bir maruf kuş adıdır ki yeşil ve kırmızı benekler ile alaca ve münakkaş olur.Arz-ı Harem-i Şerif'de dahi olur.Bu kuş arıkuşı didikleridir ve bazıları ahyal ile beyan eylediler ki boyunburan didikleri kuşdur.Lakin bunun benekleri siyah olmağla bu değildir.Belki arıkuşıdır." =Ar. الشَّرْقَاقُ, الشَّرْقَاقُ, الشَّرْقَاقُ,

الشَّرْقَاقُ (K II,935), "Surad ismidir ki göçgen didikleri kuşdur. Boyunburan dahi dirler yahud beynü'l-Arap şeametle maruf bir kuşdur.Alâ-kavl şakırrâk ismidir ki arıkuşıdır.Ak ve kara alaca olduğu ba-is-i tesmiyedir." =Ar. الْأَخِيل (K III,204), "Ditre-

ğe dinür,lerziş manasına.... ve efkel arıkuşına di-
nür ,şakırrâk manasına." =Ar. **الْفَظْلُ** (K III,317),"Bir
kuş adıdır ki Araplar anı gördükde yağmur zuhuruyla
istibşâr ider. Guya ki yağmur tarafından ilçi yahud
mukaddeme-i sehabdır.Bunu yeşil sığırcık kuşıyla be-
yan iderler ki arıkuşu ve çekirgekuşu dahi dirler."
=Ar. **الْقَارِئَةُ** (K III,903).

~ KT 31 arıkuşu "Yeşilli sarılı çağıtgan bir
kuş."; TS I,67 arıkuşu "Arıkuşugillerden,sırtı sarı,
karnı mavimsi yeşil,Güney Avrupa,Kuzev Afrika, Orta
Asya'da az ağaçlıklı,açık yerlerde yaşayan bir kuş
(Merops apiaster)."; Der.I,318 arı kuşu,aru kuşu,arı-
cıl,arı guşu, arı kıran "Bal arılarını yiyerek geçi-
nen,serçeden az büyük,türlü renkli ve bağ bozumu za-
manı gelen bir göçmen kuş."; ADİL I,123 arıguşu "Ya-
şımtıl rengli,serçeden biraz böyük meşe guşu."; Rad,
I,293 arkuşu [آرقوشی (Osm.)] "arıkuşu".

ARSLAN ارسلان

"Arslana dinür.":Ar. **الْأَرْقَبُ** (KI,86), **الْجَائِبُ**
(KI,147), **الْعَرْبُ** (KI,206), **الْهَرَاتُ**, **الْهَرُوتُ**, **الْهَرَّتُ**
(KI,334), **الْمُؤَزَّجُ** (KI,358), **الْعَيَّاتُ**, **الْعَيُوتُ**, **الْعَايْتُ**
(KI,372), **الْحَزْرَجُ** (KI,392), **السَّرْحَانُ** (KI,479),
الْأَشْدَغُ (KI,507), **الْقَرْحَانُ** (KI,492), **الْقَمَادِغُ**
(KI,546), **النَّهْدُ**, **النَّهْدُ** (KI,627), **السَّيْدُ** (KI,564), **الْمَنْبِخُ**
(KI,701), **الْحَيْدَرُ**, **الْبَوْرُ** (KI,766), **الْهَدُ** (KI,716),
الْخَبُورُ (KI,835), **الْخَيْدَرَةُ** (KI,814),

الزَّيَافُ (K II, 234) الخَنَافِيسُ، الخَنَوَسُ (K I, 880) الزَّنْبَرُ (843)،
 الَّتَرْكُ (K III, 100) الضَّيَارُكُ (K III, 86) الدَّوَكُ (K II, 775)،
 الرِّبَابُ (K III, 148) المَتَبِلُ (K III, 142) المَتَبِلُ (K III, 122)،
 العِصْلُ، القَصْلُ، المَقْصِلُ (K III, 230) المَرَبِلُ (K III, 218)،
 (K III, 416) الجَرْهَامُ، الجَرْهَامُ (K III, 329) القَفْصُلُ (K III, 326)،
 السَّلَمُ، السَّلَاقِمُ (K III, 453) الدِّلَهَامُ (K III, 418) المَجْهَمُ
 (K III, 496) الصَّارِمُ (K III, 490) السَّدَاقِمُ، السَّدَقِمُ (K III, 484)،
 (K III, 498) الصِّلَهَامُ (K III, 497) الصِّلِدُ (K III, 499)،
 الفِرْغَامُ، الضَّرْعُ، الضَّرْفَمُ (K III, 500) الضَّبَائِمُ، الضَّبْنَمُ (K III, 502)،
 العِرْزَمُ، العِرْزَامُ، العِرَازِمُ، العِرَاصِمُ، العِرْصَامُ (K III, 516)،
 المَتَلَجَمُ (K III, 514) العِرْهَمُ، العِرْهَمُ (K III, 556) اللَّحْمُ
 (K III, 582) الهَضْمَةُ، الهَضَمُ، الهَضَمُ (K III, 581)،
 (K III, 668) العَارِنُ (K III, 652) المَتَقُّ (K III, 586) الهَوَامُ
 (K III, 728) الأَجْبَةُ (K III, 707) المَدِينُ (K III, 683) الْفَرَّاسُ
 المَتَرِي، المَارِي (K III, 823) الرَّادِي (K III, 814) المَدَاهِي
 المَوْدِي (K III, 887) الأَغْنَى (K III, 851) السَّكَاكِي (K III, 837)،
 (K III, 946) "Arslana ıtlak olunur." :Ar. (K III, 607)،
 (K I, 638) المَفْطَهْدُ (K I, 637) الْأَصِيدُ (K I, 629) السَّهْدُ
 (K I, 772) الْبَاقِرُ (K I, 707) المَتَوَرِّدُ (K I, 701) النَّاهِدُ
 (K III, 430) المَخْطَمُ، المَخْطَامُ، المَخْطُونُ (K, 821) المَخْتَصِرُ
 (K III, 514) المَعْتَزِمُ، العِرَازِمُ (K III, 492) السَّلَمُ
 (K III, 797) المَحْمِي، الحَاسِي (K III, 769) المَبْتَغِي (K III, 535)،
 (K III, 887) "Arslana ıtlak olunur. Şikâr üzre
 sıçrayup kapmağı gözetdiği-çün." :Ar. الرَّاصِدُ (K I, 609)،
 "Arslana ıtlak olunur, gılzet ü dahâmetinden nâşî." :Ar.
 السَّيْرِ (K I, 814) "Farisîde arslana dinür." :Ar. الْحَادِرُ
 (K I, 927)، "Arslana dinür ve sineğe dinür, zübâb gibi." :

Ar. الطَّيَّار (K II,7), "Arsalana dinür ve yavuz ve azîmü'l-cüsse deveye dinür...":Ar. الْعُزَّافِر (K II,26), "Arslana dinür ve galîzü'l-cüsse, vecâhetlü, dahâmetlü insan ve hayvana dinür.":Ar. الْغَضَنَفَر (K II,56), "... ve ahnas kene ve sakırğa tabir olunan böceğe dinür ve arslana dinür..":Ar. الْأَخْنَس (K II,234), "...ve sibâdan kurda dinür ve arslana dinür... ve tilkiye dinür.":Ar. الْعَلِقُ, الْعَلَقُ, الْعَالِقُ (K III,23), "Arslana dinür ve arslanın karakulağına dinür...":Ar. الْفَرَّاقُ (K III,42), "Arslana dinür ve yoğun gövdeli, sinirleri iri, azası kund ve metin insan ve hayvana dinür.":Ar. الْفُرَّاقُ (K III,101), "Haram nesneye dinür ve arslana dinür ve delîr ve bahadıra dinür.":Ar. الْجَاهِلُ (K III,142), "... arslana ıtlak olunur.":Ar. الْمَزْدَرِي (K III,800), حَيَّةُ الْوَادِي (K III,755), الْأَبِي (K III,170), (K III,831), الْكَارِي (K III,837), "... ve arslana dinür.":Ar. الْأَخْشَمُ (K III,438), الْأَدْلَمُ (K III,452), (K III,497), الْهَلْهَلَمُ, الْهَلْهَلَامَةُ (K III,514), الْعُزَّاهِمُ (K III,502), الْفَضِيغُ (K III,585), الْهَلْهَلَامُ (K III,955), الْهَادِي (K III,955), "Arslana dinür ve uzun nesneye dinür.":Ar. السَّجَمُ (K III,490), "Arslana ıtlak olunur, fütûr ile nazar eylediği-çün.":Ar. خَائِنُ الْعَيْنِ (K III,625), "Arslana dinür ve salını salını yürür olan adama dinür.":Ar. الْمُتَقَدِّسِي (K III,901).

~ EUT 20 arslan, 75 ärslan; Alt.Gr.321 arslan, arslan "Arslan, şahıs ismi, ünvan."; DLT 37 arslan; KB 24 arslan "arslan burcu"; AH IV arslan; Gül.204 arslan (arsa - lan?); İdr.6 arslan; Müh.11 arslan "Aslan, burç adı."; Tuhf. 141 arslan; DK 19 arslan, arşlan, 20 aşlan; YTS 13 arslan,

14 aşlan; KT 29 arslan "Arslan; cesur adam bahadır."; TS I,71 arslan, I,76 aslan; Der.I,341 asdan; ADİL I, 125 arslan, I,133 aslan "1.Şir,aslan. 2.mec.Goçag,igid, gehreman menasında."; Trkm.52 arslan; Özb.6 árslan "1. Aslan. 2.Aslan(şahıs adı)."; Kırg.S.48 arstan; Kaz.S 21 arıstan "1.Arslan. 2.Kahraman, cesur."; Çuv.S 6 a-raslan; Rad.I,278 arıslan (Bar.Kar.T.), I,327 arsıl (Alt.,yalnız masallarda) " arsıl ayū (Tel.), arsıl aba (Tub.), arsıl añ(Tel.):arslan.", I,327 ¹arslan (Kazan. Tob. Osm. Az. Uyg.) "arslan", I,327 arsılan (Tel.Alt. Kır.), I,328 arslan (Çağ. OT), I,329 arstan (Kır. Kkır), I,546 ²aslan (Osm. Az. Krm.).

AT

آت

"Ata dinür, feres manasına ve bu lafz-ı Farisî-dir. Arap dahi isti'mâl ider. Lakin Farisîde rengi ku-la olan at ile mübeyyendir." :Ar. **الَسَبْد** (K I,264), "... ve hinnibr, hinnebr öküze dinür ve ata dinür ve fena ve kemter sahtiyana dinür..." :Ar. **الِهَنْبَر, الِهَنْبَر** (K II,155), "Ata dinür. Erkeğine ve kısrağına şamildir. Alâ-kavl kısrağına ferese dinür..." :Ar. **الْفَرْس** (K II, 270), "Ata dinür, feres manasına." :Ar. **الْهَطَامِط** (K II, 528), "... ve ata dinür." :Ar. **الْهَامَة** (K III,587), "Ata itlak olunur, kişneyici olduğundan, yahud pek kişneyi-ci olanını dinür." :Ar. **الْقَهَال** (K III,266).

~ ETY 765 at; Ork.304 at; EUT 24 at "At,beygir."; Maytr.355 at; Alt.Gr.322 at; DLT 45 at; KB 32 at; Gül. 206 at, at; İdr.7 at "beygir"; Müh.12 at "1.Bildiğimiz hayvan. 2.İsim.", 13 at yılı "On iki yıl adlarından yedincisi."; Tuhf.143 at; DK 22 at; YTS 16 at; Abş.1 at; LÇ 3 at; KT 18 at "1.Binek ve koşu ve yük için kul-lanılan, maruf çârpâ hayvan-ı munis, beygir, feres,esb. 2. Bu hayvanın enenmemiş erkeği, iğdiş ve kısarak muka-bili, hısan."; TS I,181 at; ADİL I,136 at "1.Gosulan ve minilen ev hayvanı. 2.Uşagların at kimi mindikleri ağac vs."; Trkm.56 at "Münmek için ya da iş malı hök-münde kullanılan iri öy hayvanı."; Özb.83 at; Kırg.S I,56 at; Kaz.S 22 at "1.At, kısırlaştırılmış erkek bey-gir. 2.Binek veya koşum beygiri."; Yak.S I,39 at "1.

at,iğdiş at ; elemes at, buluğr at, ala at, çağıl at, kürenğ at : Muhtelif renkte atlar; miğnyığ ata,ingığr ata: binek atı; at sılğı: at; at kulun: tay. 2. Eşek.3. iğdiş hayvan; at oğus:(iğdiş edilmiş) öküz." ;Çuv. S. 193 ut ; Clau. 33 at "Genellikle binek atı için kullanılır. Yılkı,yunt da at demektir." ;KT 18 at ba- lığı "su aygırı" ; YTS 64 deniz atı "Ata benzer bir hayvan." ; TS I,288 deniz atı "Başı at başına benze- yen,suda dik duran, kuyruk yüzgeci olmayan 10-15 cm boyunda bir deniz balığı (Hippocampus hippocampus); ADİL II,70 deniz atı "Sahil yosunları arasında yaşa- yan küçük balık; denizaygırı."

ATATAVŞANI اطّا طوشانى (bk. ak̇tavşan,tavşan).

"... ve kediye şebih bin cân-ver ismidir.Tür- kide aktavşan ve atatavşanı tabir olunur.Müennesin- de vebre dinür." :Ar. ^{الْوَبْر} (K II,138), "...ve zelem ve zülem atatavşanına dinür." : ^{الزَّيْلَم} (K III,475).

~ KT 872 atatavşanı "Munis bir cins küçük tav- şan." ; TSII,12 adatavşanı "Evcil cinsleri de olan tav- şana yakın bir kemirici memeli (Oryetolagus cunicu- lus)." ;ADİL I,54 adadovşanı "Ehli şeraitde sahlanıp artırılan dovşan növü."

ATEŞ BÖCEĞİ آتشی بوجگی [Far. âteş+ T. böcek-i,(bk.yıl- dız böcegi,böcek).]

"Bir nev sinek adıdır ki gice vakti uçar ve kanatları şem' gibi leme'an ider. Türkide ateş böceği ve yıldız böceği didikleridir." :Ar. الْحَبَابُ
(K I,103), "Ateş böceğine dinür... ve yarā' sivri sinek tarzında bir gûne ufak sineğe dinür ki yüze göze üşüntü ider, uyaz didikleridir." :Ar. الرِّاع (K II,700).

~ KT 302 ateş böceği "Kıçındaki fosforu aralık aralık parlatan maruf sinek ki mayısta zuhur ider, şeb-tâb." ;TS I,83 ateşböceği "Kınkanatlılardan, karanlıkta ışıltılamak özelliği olan böcek, yıldız böceği (Lampyrus noctulica)." ;ADİL I,139 ateşböceyi "Üst gabiğı fosforla örtülü olduğundan garanlığda ışıık saçan böcek."

ATLUKARINCA آتْلُو قَرِنْجِه (bk. karınca).

"Cüst ü revende nâkaya dinür ve bir böcek adıdır. Alā-kavl uzun ayaklı karıncaya dinür. Atlukarinca tabir olunur ve koca karıya dinür." :Ar. الْعَجْرُوف
(K II,807).

~ Der. I,371 atlı (II) "Açık kahverengi, uzun bacaklı, uzun boylu karınca." , I,372 atlı karınca "Al ve kara karışık renkte, uzun bacaklı bir çeşit karınca.", IV,1441 deve karıncası "atlıkarınca" ;ADİL I,142 atlıgarişğa "Adi garişgadan iri, ayakları uzun, uzunsov ve itigeden garişğa növü."

ATMACA KUŞI آتماجه قوشى , آتجه قوشى

"Yılana dinür, hayye manasına ve pamuğa dinür ve atmaca kuşına dinür, bâşık manasına ve yarasa kuşına dinür, huffâş manasına ve ...":Ar. الطَّوْط (K II,492), "Atmaca kuşına dinür. Bâşe-i Farisî muarrebidir." :Ar. الْبَاشِق (K II,871), "...ve bâşık lafzında lugatdır ki atmaca kuşına dinür." : Ar. الْوَاشِق (K III,65), "Çakır toğana dinür ve atmaca kuşına dinür." :Ar. الْعَلَام, (K III,521), "Atmaca kuşına dinür." :Ar. الْفَرَّشَانَة (K III,537).

~ İÇ 5 atmaça "Doğana müşabih bir nev' şikar kuşu."; KT 20 atmaca "Te'nis olunarak kuşlara saldırılan bir cins yırtıcı kuş."; TS I,85 atmaca "Kartalgillerden ava alışdırılabilen küçük bir yırtıcı kuş (Accipiternisus)."; Rad.I,847 etmece (Osm.) "Bir çeşit aladoğan."

AYGIR

آيْغَر (bk. aygır at).

"Aygıra ıtlak olunur,fahl manasına." :Ar. الْمُصَبِّ (K I,181), الْخَنْدِيز (K I,725), "...aygıra ve puğura ıtlak olunur." :Ar. الرَّسِيل (K III,225), "Her hayvanın erkeğine,yani dölü alınur olan erkeğine dinür ki atda aygır, devede puğur tabir olunur." :Ar. الْفَحْل (K III,310).

~ ETY 756 adgır; Ork.299 adgır; EUT 5 adgar, adgır; Maytr.344 adgar; Alt.Gr.317 adgır; DLT 6 adhgır, 54 aygır; KB 5 adgır; İdr.8 aygır, 10 ägir, äygir "Siyah renkli at", 13 aygır:ägir; Müh.14 aygır "Enenmiş damızlık at."; Tuhf.145 aygır; DK 27 aygır; YTS 19

aygır,aykur ; LQ 54 aygır "Hergele,aygır at." ; KT
 62 aygır "Enenmemiş tamızlık at,hısan ; mec. azgın
 adam.", TS I,93 aygır "Damızlık,erkek at" ; Der.I,
 413 aygır ,aygır demiri "1.Pekmez kaynatılan ocağın
 arkasında,ham sıra dolu kazan konulan büyük delik.
 2.İnişlerde arabaları kızaklatmak için tekerin altı-
 na konan oyuk ağaç ya da demir araç (bir çeşit fren)
 3.Arabada falakanın takıldığı eğri demir. 4.Arabanın
 ok demiri.", I,413 aygır,aygır "Azgın,arsız,edepsiz.",
 I,415 aygur,aygır "Aygır,erkek at" ,I,422 aykır,IX,
 3365 öygür "Damızlık erkek at.",ADİL I,72 aygır "
 Döllük erkek at." ; Trkm. 29 aygır "Kebir malların
 (gilyaling,eşeging) erkeği." ; Özb. 3 aygır ("At"ile
 birlikte kullanılır:Mening áygır atım bar) ; Kırg.S.
 I,66 aygır "1. Damızlık at. 2.Sarı aygır: sarı asma
 (kuş)." ; Kaz.S. 6 aygır "Damızlık erkek at." ; Krç.
 121 acir "aygır" ; Yak.S.I,42 atığr "1.Aygır; üör a-
 tığra:yılkı aygırı; hara atığr,kere atığr,cağıl atığr,
 sier atığr,elemes atığr,mağ(ng)an atığr:Muhtelif renk-
 te aygırlar. 2.Boğa, erkek geyik. 3.İğdiş edilmemiş
 hayvan; atığr sılğı, atığr at:İğdiş edilmemiş at,ay-
 gır; atığr oğus,atığr kığl(mas.):İğdiş edilmemiş öküz,
 boğa; atığr taba: erkek geyik; atığr ıt,atığr hasar:
 erkek köpek; atığr beder: vaşak; atığr barağn:koç;
 atığr hosuol:teke. 4.At sürüsü,yılkı,tek aygırlı yıl-
 kı. 5.büyüklüğü,sağlamlığı ve kuvvetiyle tebarüz e-
 den.", 340 Atığr Hardas-buhatığr "Aygır Hardas Baha-
 dır" ; Çuv. 9 ayar "aygır" ; Rad. I,13 aikır (Az.A.),

I,15 aiğır (Alt. Tel. Leb. Kır. Kkr. Küer. Kazan. Osm. Çağ. Krm., Uyg. Chin. Wrtb.) "1. Aygır, damızlık erkek at ; deñiz aiğır (Osm.): deniz atı ; sū aiğır (Osm.): Nil atı; aiğır taķa (Alt.): horoz ; aiğır kisi (Kır.): Çok Ően, Őakrak adam ; aiğır ķatın (Kır.): Erkeğine tahakküm eden kadın, kazak kadın ; yaban aiğır (Çağ.): iyi cins, damızlık olmayan aygır. 2. (Alt.): Bir damızlık aygırın teşkil ettiğİ sürü. 3. Mağrur kendini beğenmiş koca veya karı.", I,16 aiğır (Çağ.), I,17 aiğır (OT), 126 aķsır (Sag.) "Aygır, damızlık erkek at; aķ aķsır (Alt. Sag.): Bir ördek türü.", I, 544 aķır (Őor. Soy. Koyb. Kzk.) "aygır, damızlık, erkek; aķır ań: erkek samur." Clau. 47 adğır "aygır".

ADĞIRAK (< adğır-aķ) :

EUT 5 adğırak "Dağ keçisi, dağ tekesi, geyik" ; Maytr. 344 adğırak "dağ keçisi tekesi, geyik." ; DLT 6 adhğırak "Kulakları ak, vücudunun öbür tarafları kara olan erkek geyik, dağ keçisi tekesi." ; Kırg. S. I,66 aygırak "genç aygırcık" ; Rad. I,16 aiğırak (Alt. Leb. Kkr., aiğır-aķ) "Küçük, genç aygır.", I,544 aķırak (Şor.) : aiğırak, III,17 aiğırak (Bar.): aiğırak; Clau. 49 adğıra:k "Adğır'ın küçültme belirten şekli. Muhtemelen aygır yavrusu, genç aygır için kullanılıyor."

AYĞIRCİK (< aygır-cık) :

Der. I,414 aygırcık "Araba yastığının oturduğu ağaĉ tabla." ; Rad. I,16 aiğırşık (Kır.) "Küçük aygır."

AYGIRLIK (< aygır-lık):

KT 62 aygırlık "Aygırın hal ve sıfatı ve vazifesi;mec.azgınlık." ; Der.I,414 aygırlık "araba falakası." ; Rad. I,16 aıgırılık (Alt. Kır. Osm.) "1.Dişiye aşırı düşkünlük,hovardalık. 2.(Osm.) Vahşilik,azgınlık."

KT 62 deñiz aygırı "Başı ata benzer bir hayvan-ı bahrî ki karaya da çıkar."; TS II,1088 suaygırı "Çift-parmaklılardan,Afrika ırmakaları boyunca yaşayan,çok iri yapılı ve geniş ağızlı memeli hayvan,hipopotam."; Der. I,414 aygır incir "Erkek incir", I,414 aygırdak "Beşiğin içindeki uzun tahta."; Rad. I,16 aıgırı [آیغری (Osm.),aıgır-ı : aıgırılık]. "1. Dişiye aşırı düşkünlük, hovardalık. 2. Deniz atı.".

AYGIR AT آيغر آت (bk. aygır)

"Aygır ata dinür.Gûyâ ki râkibine hısn olur.":Ar.
الخصان (K III,617).

AYU آيو

"... ve ayu tabir olunan cân-veri dinür.Müennesi dübbedir.":Ar. آلب (K I,127),"Ayuya ıtlak olunur, dübb gibi.":Ar. القباح (K I,504),"Maymuna dinür,kırd gibi ve tilkiye,alâ-kavl eniğine dinür... ve ayuya dinür...":Ar. الهجرنى (K II,306), "... ve ayuya dinür, dübb gibi.Galiba bunda hırs Farisî muarrebidir.": Ar.
الخرص (K II,372), "Tilkünün kancık köpekden olan

yavrusına dinür. Alâ-kavl kurdun kancık köpekden olan eniğine dinür ve ayuya dinür, dübb manasına, alâ kavl yavrusına dinür... " =Ar. الدَّيْسَم (K III,450).

~ ETY 756 adıĝ; EUT 6 aduĝ; DLT 6 adhıĝ, adhıĝ merdeĝi "ayı yavrusu", 54 ayıĝ; KB 6 adıĝ; İdr.9 ayu; Müh.14 ayıĝ; Tuhf.146 ayu; YTS 20 ayu; Abş.36 ayık, ayıĝ; LÇ 54 ayık , 65 ayıĝ, ayuk; KT 63 ayı, ayu "Maruf vahşihayvan, dübb.Boz,kara,ak cinsleri vardır; ayı balığı:bir cins hayvan-ı bahri."; TSI,94 ayı; Der.I,384 avi, I,429 ayo, I,432 ayu, avı, ayüv, ayyı, I,416 ayı balası, ayı palaĝı "ayı yavrusu", I,416 ayı balaĝı "İ-ri, hantal adam.", ayı balık "Yeşilırmak'ta yaşayan, iri pullu,yassı gövdeli bir çeşit balık."; ADİL I, 74 ayı, II,12 daĝayısı "Daĝlık yerlerde yaşayan ayı növü!"; Trkm. 32 ayı; Özb.3 áyık "Ayı; áyık balası:ayı yavrusu; urgaçi áyık:dişi ayı."; Kaz.S 25 ayuv ; Krç.122 ayü, ayu; Yak.S I,37 asıñgas " Yavru, bilhassa ayı yavrusu."; Rad. I,218 ayı(Osm.), I,220 ayıĝ (Şor. Leb. Kü-er.), I,223 ayık (Çaĝ. OT), I,223 ayıĝ (Çaĝ. OT), eyik (Tar.), ayū(Alt..Tel. Leb. Kır. Kkır. Bar. Tob. Kazan Başk. Krm. Kom. Osm.) "Ayı; arsıl ayū (Alt.): arslan; ata ayū (Kazan): erkek ayı; ana ayū (Kazan):dişi ayı; daĝ ayūsu (Osm. Krm.):kaba adam. 2.Büyük ve küçük ayı yıldızları.", I,224 ayuk (Çaĝ.), I,225 ayuw (Kar.L.), I,489 adıĝ (Soy.), adık (Uyg.), I,567 azıĝ (Sag.) "A-yı; azıĝ ayı: Şubat ayı."; Clau.45 adıĝ "ayı" (ayu/a-yı gibi çeşitli şekilleri vardır. Mecazi olarak Osm.'

da hantal, biçimsiz, beceriksiz kişiye denir).

AYRILIKKARGASI آيرليق قارغاسى

"Burunu ve ayakları kızıl karga, ayrılık kargası." =Ar. غَرَابُ الْبَيْنِ (K II,205).

YTS 20 ayrılıkkargası "Burnu ve ayakları kızıl karga."

BABAKÖŞ باباكوشى

"Bir nev' yılanı dinür ki bi-aynihi dağarcık şeklinde olur. Babaköş tabir olunur." =Ar. الْحَفْت (K I,145).

~ KT 257 babaköş "Zehirsiz ve ıslık çalan bir cins yılan."; TS I,102 babaköş "Avaksız olduğu için yılan sanılan ve solucanla beslenen bir tür kertenkele."; Der. II,450 babaköş, babaköşü "Başı kurbaga, bedeni dağarcık şeklinde olan zehirli siyah yılan."

BAĞIRTLAK KUŞI

بغیرتلق قوشی

"Bağırtlak kuşına dinür.":Ar. الْوَجَّ (K I,448),
الْهُوذَة (K I,742), "Bağırtlak kuşına dinür, rengi müked-
 der olduğu-çün":Ar. الْمَي (K II,302), "Bir kuş alâ-
 kavı bağırtlak kuşına dinür...":Ar. الْقَضَفَة (K II,847),
 "... ve bağırtlak kuşına dinür.":Ar. الْعَصَا (K II,55),
الْقَطَا (K III,907), الْكُتُو (K III,912).

~ DLT 60 bagırlak "Bağırtlak denen kuş, Pte-
 rocles."; YTS 22 bağırtlak, bağırtlak kuşu, boğurtlak
 "Yabani ördek, kılkuyruk kuşu."; IÇ 70 bağırtlak "Seng-
 har kuşu, tosbağa, seng-puşt.", 83 boğuzdak "Boğurtlak,
 bir nev kılkuyruk."; KT 269 bağırtlak "Bir nev ya-
 ban ördeği, su çulluğu.", 316 boğurtlak kuşu "Çil en-
 wâından bir kuş ki bir cins su çulluğuna benzer."; TS
 I,106 bağırtlak "Orta büyüklükte eti sevilen bir cins
 göçebe ördek (Querquedula)."; Der. II,446 baatlah "Bir
 çeşit kuş.", II,479 bağırtlak, baartlık, bağartlak, ba-
 ğırtlah, bağırtlaz, bağıtlak, bertlek "Yabani ördeğe
 benzeyen, gece çok öten, koyu kurşuni renkli bir av ku-
 şu.", II,533 barkıldak "ördek", II,535 bartlak bārt-
 lak "1. Bir yaşında manda. 2. Suda yaşayan bir cins
 kuş.", II,574 bavurtlan "Çil kekliğe benzeyen boz renk-
 li bir tarla kuşu.", II,724 boğartlak "Güvercine benzer,
 ondan biraz büyük, gülkurusu ile gri-mavi renkte bir av
 kuşu.", II,731 boğurtlak "Kılkuyruk cinsinden bir kuş.",
 II,741 bortak "Kırçıl renkli yaban ördeği.", XII,4445
bartlak "Dağ ve tarlalarda yaşayan bir av kuşu."; Trkm.

65 bağirtlak "Döşünü ere berip yapırılıp yatyan pete-
kesining aşığı garaca av guşı."; Rad. IV,1452 bağirt-
lak (Osm.) "Mısır kekliği, adi ördeğin bir çeşidi.",
IV,1455 bağirtlak (Çağ.) "bağirtlak", IV,1652 boğurt-
lak kuşu "Bir yabani ördek türü."; Clau. 319 bağırlak
kaya kuşu", bağırtak "Büyük kaya kuşu", bağırtak "Ti-
bet cinsi kısa pençeli kaya kuşu."

BALABAN بلابان (krş. Çakırtoğan, çakırtoğan kuşı).

"Sibadan kurda dinür, zib gibi ve çakirtogana di-
nür ki murad balaban tabir olunan toğandır ve bunlar
ısırmak manasındandır...": Ar. الْتَهْمَل (K III,370).

~ Tuh.147 balaban ; YTS 23 balaban ; KT 273
balaban "1. Gezdirilip oynatılan ayı. 2. İri cüsseli
insan veya hayvan: Balaban adam, doğan. 3. Büyük davul
tokmağı."; TS I,112 balaban kuşu "Bataklıklarda yaşa-
yan, balıkçıla benzer, eti yağlı ve ağır, iri bir kuş
(Boutaurus)."; Der. II,496 balaban(I) "1. Doğan (alıcı
kuş). 2. Örümcek. 3. Mayıs böceği.", II,500 balban
"Bir ördek cinsi."; Kırğ.S. I,82 balapan "Palaz, kuş
yavrusu."; Kaz.S. 35 balapan "1. Palaz. 2. Kuşun yav-
rusu. 3. Genç yeni büyümekte olan kimse, ufak çocuk."; Rad. IV,1494 balaban (Kum.) "kuş yavrusu", IV,1507
balban (Osm.) "Bir atmaca türü.".

BAL ARISI بال آریسی (bk. bal arusu, arı).

"Bal arısına dinür, tereddüdü ve kovanına terâ-

cuu hasebiyle."=Ar. الْتَوَاب (K I,85), "Bal arısına ıtlak olunur, mekanına ric'at ider olduğı-çün."; Ar. الْتَوَاب (K I,275), "Bal arısına dinür ki müzekker ve müenne-sine ıtlak olunur."; Ar. الْتَحْل (K III,358), "Bal arı-sına dinür, tayerânda sükununa binaen."; Ar. الْتَرَاهِيَة (K III,830).

~ KT 31 bal arısı ; TS I,112 balarısı ; ADİL I,186 bal arısı ; Kaz.S. 36 balqurtı.

BAL ARUSI بال آروسی (bk. bal arısı, arı).

"Bal arusına dinür."; Ar. الْتَوَاب (K I,262).

BALIK بالق

"Balığa dinür, semek manasına."=Ar. الْحَوْت (K I, 300), "Balığa dinür."=Ar. الْتَمَك (K III,94), "...ve ba-lığa dinür."=Ar. الْتُون (K III,713).

~ EUT 31 balak, balığ , 32 balık ; Maytr. 359 balık ; Alt.Gr. 326 balık, balak ; DLT 65 balık ; KB 55 balık ; Gül. 214 balık ; İdr. 14 balıq ; Müh. 15 ba-lık "Balık; burç adı." ; Tuhf. 147 balık ; DK 37 balık ; YTS 24 balığ, balık ; LÇ 82 balığ ; KT 276 balık ; TS I,113 balık ; Der. II,512 baluk, balıh ; ADİL I,190 ba-lığ ; Trkm.70 balık (ba:lık) ; Özb. 10 bálık ; Kırg.S. I,84 balık ; Kaz.S. 36 balıq ; Yak.S. balık "1. Balık. 2. Taban balığı. 3. Deniz hayvanı. 4. Asabı bo-zuk adam." ; Çuv. 111 pele ; Rad. IV,1166 ¹palık (Alt. Tel. Leb. Şor. Sag. Koyb. Kzk. Küer. Uyg.), IV,

1496 balık (Osm. Krm. Az. Kum. Kır. Kar. Trkm. Yak.),
IV,1498 belik (Tar.), IV,1498 balık (Çağ. OT. Sart.).

BAYKUŞ بيقوش , بايقوش (bk. baykuş kuşı).

"Baykuşa yahud kartal kuşına dinür.":Ar. **الْمُتَجَّة**
(K I,369), "Baykuşa dinür.":Ar. **الْبُؤْم** (K III,404),
"Baykuşa dinür.Bunlardan her biri müzekker ve müenne-
sine ıtlak olunur.":Ar. **الْبُؤْم**, **الْبُؤْمَة** (K III,
404), "Birgüne kuş adıdır.Alâ-kavl baykuşa dinür.":Ar.
النَّهَان (K III,572), "... ve hâme gice kuşlarından sa-
da didikleri kuş isimidir.Meşhuru baykuşdur.":Ar. **النَّهَانَة**
(K III,587), "... ve bir kuş adıdır ki gice ötüp ve
oradan oraya sıçrayıp uçar ve za'm-ı câhiliyye üzere
bir kuşun dahi isimidir ki maktülün kabrde azası çürü-
dikde başından huruç ve zuhur ider.Bu kuş baykuş ola-
cakdır...":Ar. **الْقَدَى** (K III,854).

~ Gül. 216 baykuş ; Tuhf. 149 bayguş ; LÇ 73
baykuş "Ügü,kuku kuşu, bayoğlu.", 73 bayhatun "Bay-
kuş, kuku kuşu,bayoğlu."; KT 278 baykuş "Kukumavkuşu."
; TS I.132 baykuş "Başında, kulak yerinde iki sorgucu
bulunan yırtıcı gece kuşlarının genel adı."; Der. II,
472 baguş, II,579 bayguş, beyguş, II,581 baykuş "mec.
Sersem,aptal,uğursuz(kimse).", IX,3466 poğuç "baykuş"
; ADİL I,184 bayguş "1. İri gözlü,girde başlı,çirkin
sesli, garmagburun,yırtıcı gece guşu. 2.Menhuslug,u-
ğursuzlug simbolı kimi. 3. Mec. Cemiyyet sevmeyen,in-
sanlardan kaçıp tekce yaşayan adam hakkında.";Trkm.

67 bayguş (ba:yguş); Özb. 15 bayoqli "baykuş" ;Kırg. S. I,102 baykuş "1. Çobanaldatan kuşu. 2. Mec. Mis-kin, beceriksiz."; Kaz.S. 33 bayguş , 33 baygız ;Rad. IV 1423 baikız (Osm. Çağ.0^T) "baykuş" , IV,1424 bai-geş (Kazan.) , IV,1424 baiguz (Kır.), IV,1424 baigı-zı (Kazan.) , IV,1424 baiguş (Sart.).

BAYKUŞ KUŞI بايقوش قوشى (bk. baykuş).

"Baykuş kuşına dinür.":Ar. الحنة (K III,436).

BESEREK بيسراك (< Far. بيسراك).

"Horasanî didikleri develere dinür ki Arabîle Acemîden yani iki örgüçlü deve ile Arabî beyninde mütevellid olan develerdir.Boyunları uzun olur. Bu diyarlarda ana beserek tabir iderler... Şarih dir ki buht cem cinsidir.Müfredi buhtîdir.":Ar. البخت

البختية (K I,292).

~ İdr. 18 bisârāk "İki hörgüçlü deve."; Tuhf. 150 besrek "Erkek ve kızgın deve." , 152 bisrek "Erkek ve kızgın deve."; DK 53 biserek "Bir cins deve, genç ve kuvvetli deve,iki hörgüçlü erkek deve ile arabî deveden olan erekek deve."; YTS 31 besirek beserek,biserek (< Far. biserāk) "Tüylü ve besili erkek deve,hecin."; LÇ 92 biserik "Kuvvetli deve.";KT 293 biserik "Hafif ve seri yürüyüşlü bir cins hecin devesi."; Der. II,639 beserek,beselek,besirek,besrek, biserek "Tüylü ve besili erkek deve,dişi boz deve ile

erkek buhur devenin çiftleşmesinden doğan erkek deve,
damızlık deve.", IX,3434 peserek "Güreşçi erkek deve."

BILDIRCIN KUŞI بلدرچين قوشى

"Bir kuş adıdır.Ümmühât-ı sâire beyanına göre
bildircin kuşına ıtlak olunur.":Ar. اللَّبَادِي، اللَّبْدِي
(K I,685)).

~ DLT 110 budursın ; İdr. 20 bıldırçın,22 bö-
yürçin ; IÇ 85 bulduruk ; KT 332 bıldircin "Son baha-
ra yakın saydedilen eti pek leziz bir kuş ki çulluk
ve yelveye müşabihdir;bıldircin kulağı: erkeği."; TS I,419 bıldircin ; Der. II 690 bıldircin,bıldırçın,
bıldırçin, IX,3198 mildircin,mildirçin ; ADİL I,269
bıldircin ; Özb. 18 buldurık ; Kırg.S. I,144 bulduruk
"Step çili (kuş)."; Kaz.S. 53 buldırıq,55 büldürşin;
Yak.S. I,95 bilcırıt "1.Neşter şeklinde yapraklı bir
ot. 2.Çulluk.", I,96 billırıt "Küçük çulluk,Sibirya
çulluğu.", I,97 bilyırıt "Uzun bacaklı kuşlar ailesin-
den bir kuş."; Rad. IV,1771 bıldırçin (Osm. Az.),IV,
1854 ¹bulduruk (Kır.) "Bozkır kekliği (ptecocus abna-
rius).", IV,1854 ²bulduruk (Çağ.):¹bulduruk, IV,1896
büldürtsün (Tob.).

BİT بت (krş. kehle).

"Bite dinür.Farside dinür.":Ar. الْقَمْل
(K III,331),"Bite dinür ki pirenin biraderidir,Kaml
gibi.":Ar. الْحَنْجِي (KI,375)

~ EUT 45 bit ; DLT 95 bit, tarıĝ biti "tahıl biti"
 ;Müh. 20 bit ; Tuh. 153 bit; DK 54 bit ; YTS 43 büt;
 KT 328 bit, baş biti tauĝ biti, buĝday biti, tahta bi-
ti (Tahtaların aralıklarında barınır müteaffin ve mu-
 acciz böcek, tahta kurusu), çiçek biti (Çiçeklerde ha-
 sıl olan küçük bir böcek), kulaĝ biti (Kulaĝa kaçan
 çatal kuyruklu bir böcek), kaĝıt biti (Kaĝıdı ve ki-
 tapları delip harap eden güve). ; TS I,165 bit ; Der.
 II,708 bit "böcek", IX,3463 pit "bit" ; ADİL I,286
bit ; Trkm. 99 bit ; Kaz.S. 46 biyit ; Yak.S. I,101
bit ; Çuv.S. 106 pıda ; Rad. IV,1315 pit (Soy.), IV,
 1344 ²pit (Alt. Tel. Leb. Şor. Sag. Koyb. Küer. OT.),
 IV,1402 ¹püt (Bar.), IV,1773 ¹bit (Osm. Çaĝ. Trkm.
 Kır. Kum.), IV,1796 ¹bit (Kazan.), IV,1896 ²büt(Krm.)
 ; Clau. 296 bit "Bit (Bazan böcek, tahtakurusu manasın-
 da kullanılır.).".

BOCU بوجو (krş. fino).

"Bocu ve fino tabir olunan ayakları kısa ve
 hurde köpeĝe dinür. Bir nev'ine de mastı tabir ider-
 ler.": Ar. الزئني (K III,642).

~ Der. II,716 bocu "Küçük köpek", II,717 bo-
çu, bocuk, boçuk "tazı", IX,3209 moçu "1.Kısa boylu ve
 şişman(kimse). 2.Şişman ve yaşlı (kimse). 3.Cüce ve
 şişman (kimse). 4.Üstü başı kirli (kimse).", IX,3215
muçu(I)"1.Kısa boylu ve şişman (kimse). 2.Kıvrıcık
 saçlı(kimse).", IX,3215 muçu (II) "Yabancı ulusların

çoçukları.", XII,4599 mucuk "Küçük köpek."

BOĞA بوغا

"Erkek sığır ki boga tabir olunur.İneğe sürünmekle ineği şehvete getirmek manasınadır.":Ar. التَّغْرِيبُ (K I,201), "Erkek geyiğe ve erkek öküze dinür ki boğa tabir olunur.":Ar. النَّزْبُ (K I,267).

~ ETY 788 buka "boğa" ; Ork. 320 būqa,321 buqa ; EUT 46 boğa,51 buka ; Maytr.369 boğa ; Alt.Gr. 332 buka ; DLT 101 boka ; KB 113 buka ; İdr. 13 boğa "Erkek tohumluk hayvan." ; Tuhf. 154 boga, 139 ala boga: kişi adı ; DK 60 buğa "Boğa,damızlık erkek hayvan,geyik." ; LÇ 82 boğa "Sığır aygırı,tosunun büyüğü. Cengiz Han'ın sekizinci ceddi,Boga Han.", 15 ağ-boğa,tagboğa "Öküze ve camısa manend bir nev yabani büyük koyun ;Cengiz Han'ın ahfadından birisinin ismi-dir." ;KT 315 boğa "Sığır aygırı,tosunun büyüğü. Geyik,sığın ve bunlara mümasil hayvanların aygırlarına da itlak olunur.", 315 kara boğa "manda aygırı" ;TS I,169 boğa "Damızlık erkek sığır." ; Der. II,715 boa "boğa", XII,4465 buğa ; ADİL I,318 buğa "Hele burulmamış ve işe goşulmamış döllük heyvan (garamal),kele." ; Trkm. 111 buga "öküz" ; Özb. 20 buká "Boğa; erkek sığır ve diğer bazı hayvanların erkeği." ; Kırg.S.I, 141 buka "Damızlık öküz,boğa.",142 bukaçar "Genç öküz,tosun."; Kaz.S. 52 buqa "Kısırlaştırılmamış erkek sığır (boğa)." ; Krç. 124 buğa "Damızlık boğa" ;

Rad. IV,1361 puğa (Uyg. Alt. Tel. Leb. Şor. Sag. Koyb. Kzk. Küer.) "Boğa; kök puğa:güvercin.", IV,1648 boğa (Osm. Kom.) "Boğa; kara boğa:manda; kele boğa:genç boğa, adam." , IV,1802 buka (AT. OT. Tar. Kır.) "boğa", IV,1802 buğa (Çağ.) "boğa" ; Clau.312 buğa "Bazı hayvanların erkeği.Türklerde ve İranlılarda bazı hayvanların erkeğine buğa denir.".

BOĞ BÖCEĞİ بوق بوجكى (bk. böcek).

"... bok böceğine dinür.":Ar. الدعك (K III,86), "Kaya kelerine dinür ve iri kelere dinür ve arı kısmının beğine dinür ki büyük olur ve iri tulumu dinür ve bok böceğine dinür.":Ar. الجحل (K III,159), "... ve bok böceğine dinür ki Farsîde sergin-gerdan dinür ...":Ar. الجحل (K III,164), "Osurgan böceğinin erkeğine dinür ve bok böceğinin yavrusına yahud kendisine dinür.":Ar. كبرئيل (K III,335), "Bok böceğine dinür.":Ar. الحنن (K III,621).

~ KT 306 bok böceği ; TS I,171 bokböceği;Der. II,732 bok böcü,bok böcüğü,bok böcüsü,bok vızvızı " Hayvanın pisliğine üşüşen sert ve kara kabuklu böcekler.", II,733 boklanböce "Kırankatlılardan bir böcek."

BOKLUCABÜLBÜL بوقلوجه بلبل (bk. bülbül, ötlegen kuşı).

"Bir cins kuş adıdır...bunu ötlegen kuş ile beyan iderler ki boklucabülbül didikleridir.":Ar. الصنف (K II,723).

BOYUNBURAN KUŞI بِيُون بوران قوشى (bk. boyunburan).

"Şakırrak ismidir ki müellife göre boyunburan kuşu ve saire göre arıkuşudur. Anınla teşe"üm iderler." :Ar. طَيْرُ الْعَرَاقِيبِ (K I, 204), "Bir kuş adıdır. Şarihin beyanına göre ahyal didikleridir ki Türkide boyunburan kuşu didikleridir. Bazılar arıkuşu dahi dirler." :Ar. الْخُفَّارِي (K I, 842).

BOZUMCA بوزمچه

"Kelere şebih bir cân-verdir. Alâ-kavl kertenkele envâından iri ve kuyruğu uzun, başı küçük olan-
dır. Türkide buna bozumca tabir olunur. Cildi siyah ve huşûnetli ve sarı hutûtla muhattat ve ablak olur. Lah-
mi be-gâyet hâr ve ziyadesiyle müsmin ve necesini tıl-
lâ' bedende olan temreği ve bars arızalarını..ve şah-
mını tılâ' idüp delk eylemek mu azzam-ı zekerdir." :
Ar. الْوَرَل (K III, 374).

~ KT 313 bozumca ; TS I, 180 bozumca "Kurşun
renginde bir kertenkele." ; Der. II, 753 bozumca "Kuy-
ruğu uzun, başı küçük, siyah renkli ve sarı benekli
iri bir kertenkele." ; Rad. IV, 1688 bozmaca (Osm.) "Bir
tür kertenkele" , IV, 1902 büzümce (Osm.) "Büyük bir
kertenkele."

BOZ YILAN بوز يیلان

"Bir nevi yılanı dinür ki be-gayet mûzî ve ha-
bis olur. Boz yılan didikleri olacaktır." :Ar. الْأَرَبْد (K I, 607).

~ Rad.IV,1681 bozyılan (Osm.) "Bir yılan türü."

BÖCEK بوحك (krs. ipek kurdı).

"İpek kurdına dinür ki böcek dahi dirler." :Ar.
الصَّالِحَةُ (K I,418).

~ YTS 38 böce, böcek "böcek"; IÇ 77 böcek "Haşarat, kurt,möcek.", 278 möcek "Küçük cân-ver, böcek,öpüş, buse,möçi,sivri sinek, kurt,kumursga."; KT 306 böcek "Küçük hayvan,haşarat envai.", 306 uzun böcek "yılan"; TS I,180 böcek "1.Eklembacaklıların,altı bacaklı,çoğu kanatlı ve vücutları ,baş,göğüs,karın olarak eklemlerden oluşmuş hayvan sınıfı,haşere. 2.hlk. Kelebek,kurt ve tırtılın dışında kalan küçük hayvancıkları verilen ad.", I,180 böce "hlk. böcü", böcü "1.Kurt. 2.Böcek."; Der.II,593 becuk "böcek", II,716 bocuk(II) "Kurt,solucan.", II,754 böccük "Böcek,akrep,çıyan,örümcek vs.", böce (I) "1.Kurt. 2.Sırtlan. 3.Böcek,akrep,çıyan,örümcek vs. 4.Bit.", böce börtü "1.Kurt. 2.Böcek,akrep,çıyan,örümcek.", II,755 böcek (II) "İstakoza benzer,sarı renkli ve kısa kısıklı bir deniz hayvanı.", böcek (III) "bit", böcü (I) "1.Örkünç böcek,korkunç yaratık. 2.Kurt. 3.Böcek, akrep,çıyan, örümcek vs. 4.İpek böceği.", böcü börtü "1.Kurt,çakal,domuz gibi zararlı sayılan hayvanlar. 2.Böcek,akrep,çıyan,örümcek vs.", böcük (I) "1.Kurt. 2.Buzağı. 3.Orta büyüklükte manda yavrusu,yeni doğmuş manda yavrusu. 4.Böcek,akrep,çıyan,örümcek vs. 5.Yılan. 6.Barsak kurdu,solucan.", II,757 böcük (II) "Kötü kadın", böcük (III) "Dirilik,canlılık.", böcü "Yabanıl hayvan.",

II,759 böğcü, böğcük "Böcek,akrep,çıyan,örümcek vs.",
 II,772 börtü böcek, börtü böcük "Böcek,akrep,çıyan,örümcek.", II,773 böycü, böycük "Böcek,akrep,çıyan,örümcek vs.", bücü (I) "Böcek,akrep,çıyan,örümcek.", II,776 bucek(I) "eşek arısı", IX,3227 mücük "sinek", IX,3309 öçük(II) "böcek", XII,4464 böcü "1.Böcek. 2.Kurt."; ADİL I,316 böcek "Sertganadlı küçük cücü."; Trkm.449 möcek (mö:cek) "1.İte mengzeş yırtıcı vagsi hayvan,böri,gurt. 2.Möcecik.", 450 mör-möcek (mö:r-mö:cek) "Bogun bedenli küçük hayvanlar,ovnucak hayvanlar."; Kırg. S 136 böcek,koyondun böcöğü "Tavşan yavrusu."; Rad.IV, 1704 böcek (Osm.Krm.) "Böcek,haşarat.", IV,1900 bücek (Kazan.) "Kabuklu sümüklüböcek; kete bucegi:ispanyol sineği.", IV,2133 möcek (Çağ.) "Böcek,haşarat.", IV, 2134 möcek (Trkm.) "böcek".

BÖY

بوی

"Hevâmm u haşerât-ı arzdan bir cân-verdir ki esheri zübâb-ı kebir şeklinde olup daima çerâğ etrafında tayerân ider, Türkîde kelebek tabir olunur ve bir nevi olur ki siyah olup alaca benleri olur ve bir nevi olur ki sarı ve hurde tüyleri olur. Cemî' cinsi zehirli olmağla las'ı müverrim ve müellimdir. Bu cân-ver ankebut cinsinden böy tabir itdikleri cân-verdir ki sarı ve siyah kısmının zehiri akrep kadar müessir ve bazan kattâl olur." :Ar. الرتيلة (K III,218).

~ DLT 90 bi "Böy denen böcek (Oğuzca).", 107
bög "Bir çeşit örümcek, bög. (Türk ve Türkmen dilleri-
 nin birinde).", 108 böy "Bir çeşit örümcek."; İdr.22
böy "akrep" ; Tuhf. 151 bev "Böy, örümcek.", 156 böy
 "Böy, örümcek."; YTS 38 bö, böy "Zehirli örümcek."; KT
 318 büge, bügelik "1. Sığır ve sair hayvanatı sokup ku-
 durmuşsa döndüren bir cins mavi sinek. 2. Bir cins ze-
 hirli örümcek, ruteyla.", 323 büve: bk. büge, 318 bügecek
 "Pom pom örümceği.", 324 böy "Uzun bacaklı bir cins
 zehirli örümcek, ruteyla.", Der. II, 744 boy (III) "İri ve
 zehirli örümcek.", 753 bö, bö... "1. Korkunç böcek, kor-
 kunç yaratık. 2. İri ve zehirli örümcek.", II, 754 bö-
böcesi "danaburnu", II, 754 böböcüğü "Zehirli bir örüm-
 cek.", II, 759 böğ (I), böğ böcü, böğcü, böğcük "Böcek,
 akrep, çıyan, örümcek vs.", II, 759 böge (I) "1. Gece-
 leri ışığa gelen ağulu böcek. 2. Bataklıklarda yaşı-
 yan, zehirli bir böcek. 3. İri ve zehirli örümcek.", II,
 763 bögevi "1. Örümcek ağı. 2. İri ve zehirli örümcek.",
 II, 765 böğü (I) "1. Korkunç böcek, korkunç yaratık. 2.
 İri akrep. 3. Danaburnu.", II, 769 böö "1. Zehirli bir
 böcek. 2. Korkutmak için kullanılan bir söz.", II, 773
böv "Böcek, akrep, çıyan, örümcek vs.", II, 773 böve, böy
 "İri ve zehirli örümcek.", II, 773 böycü, büycük, böye
 "Böcek, akrep, çıyan, örümcek vs.", II, 813 büğe "Örümcek",
 II, 814 büğü (II) "Toprak altında yaşayan, fındık büyük-
 lüğünde, koyu kahverengi zehirli bir böcek.", II, 830 büü
 "Böcek, akrep, çıyan, örümcek vs.", II, 830 büve (I) "1. Bö-

cek, akrep, çıyan, örümcek vs. 2. At sineği.", II, 832 büvü (I), büye, büyü "Böcek, akrep, çıyan, örümcek vs.", IX, 3481 pöy "Örümcek.", I, 90 ağılı pöy "Örümcek."; ADİL I, 312 böye "Hörümceye ohşar zehirli cücü.", Trkm. 449 möy (mö:y) "Köplenç kerepde yaşayan bognayaklı zehirli möcecik."; Kırg.S. I, 140 böy, böyü "Zoolojide Lycosa tarantula denilen bir çeşit zehirli örümcek.", I, 140 böyön "Phalangina denilen zehirsiz büyük örümcek."; Rad. IV, 1574 beü (Kom.) "örümcek", IV, 1696 böye (Osm? böge) "1. Büyük mavi sinek. 2. Akdeniz bölgesinde yaşayan büyük zehirli bir örümcek.", IV, 1696 böyecik (Osm., böye-cik) "örümcek", IV, 1707 büve (Osm.), ¹bi (Çağ. Tar.) "Zehirli bir örümcek, tarant örümceği.", IV, 1874 büe (Osm.) "Zehirli bir örümcek.", IV, 1883 ²büyü (Kır.) "Büyük zehirli bir örümcek.", IV, 2129 moi (Trkm.) "Zehirli örümcek,"; Clau. 323 ¹bö:g "Zehirli örümcek, büyük bir çeşit örümcek, tarantula.", [(Kuzey Kzk.) büyö, büyü, (Kuzey Kumuk) miya, (Nogay) biy, (Çağ. XV.yy) bew, baw "tarantula", (Kom. XIV.yy) böv "örümcek", (Kıp. XIII.yy) bö:y "akrep" (Hou. II, 17)].

BUZAĞI

بوزاغی

"Buzağıya dinür, ıcl gibi." : Ar. الحَوَّاب (K I, 109), "Buzağıya dinür. Şarih dir ki yaban öküzünün buzağısı olacaktır." : Ar. الْبَحْرَج (K I, 374), "Buzağıya dinür ve bir böcek adıdır." : Ar. الْغَفَر (K II, 56), "Sı-ğır yavrisına dinür ki buzağı tabir olunur. Ala-kavl

anasıyla yürüyüp gzer olmak kertesine vardıkda ıtlak olunur.Şarihin beyanına göre yaban sığırının yavrusı olacaktır...":Ar. الْبُرْغُوزُ, الْبُرْعَزُ, الْبُرْعَزُ (K II,161),"... ve buzağıya dinür.":Ar. الْحَيْلَةُ (K III, 176),"Kuzıya keزالik oglağa keزالik buzağıya dinür.": Ar. الْبُهْمَةُ (K III,404).

~ ETY 784 bozağı ; EUT 56 buzagu,56 buzagu "Erkek adı." ; Maytr. 377 buzagu ; DLT 121 buzagu ; buzagu tılı "Sıçan gibi küçük bir hayvan."; İdr.24 buzagu,buzavu ; DK 63 buzagu ; YTS 42 buzagu,bızağı, buzagı,buzakı "İnek ve benzeri hayvanların yavrusu."; LÇ 80 buzagu "Sığır yavrusu,kösele,dana ve buzağa;buzagu başı : Akrebe manend bir hayvan,danaburnu,konguz."; KT 311 buzagı yahud buzagu veya bızak "İneğin henüz sütten kesilmemiş yavrusu.Fil,gergedan,zürefa gibi hayvanatın yavrularına da ıtlak olurur."; TS I,192 buzagı "Sütten kesilmemiş sığır yavrusu"; ADİL buzov "Henüz südden kesilmemiş inek balası."; Trkm. III buzav "Yeriñg yokarlu yuka gatlagının aşagı bi- len yöreyen kellesi ulı uzınca möcek,mürzebaşı,":Der. II,585 bazak,boza (I) "Domuz yavrusu.", II,673 bıza, bızā,beza,bısık,bızāb,bızağı,bızağa,bızap,bızav,bızıv (III),bızo,bızav,bızo,bızof,bızov,bozağı,bozüü, buzah,buzak,buzalah (I),buzavu,buzo,buzov,buzoy "Bu- zağı" , II,748 bozak (I) "1.Manda. 2.Domuz yavrusu.", IX,3213 mozuk (II) "1.Erkek buzağı. 2.Dana."; Kırg.S. II,577 muzoo "Bir yaşında olan buzağı."; Kaz.S.51 buzav "Buzağı,sığırın yavrusu."; Çuv.S. 101 peru "Bu-

zağı."; Rad. IV,1294 pozū (Tel.Kumd. Alt.) "Doğumundan sonra ilk ilkbaharındaki dana.", IV,1320 pızā, pızō (Sag.) "Bir yaşındaki dana.", IV,1388 puzā(Şor. Sag.) "dana", IV,1388 puzau (Bar.) "Dana (ilk yılinda).", IV,1388 puzū (Sag.), IV,1715 bezāu (Kazan.) "buzağı", IV,1736 bızau (Kazan.) "buzağı", IV,1867 buzagı (OT) "1. Buzağı. 2.Fil,gergedan,zürefa yavrusu.", IV,1867 ²buzak (OT) "buzağı", IV,1867 buzau (Kom. Tob. Kır.) "buzağı", IV,1868 buzāgu (Çağ.) "Buzağı; buzāgu başı:kertenkele.", IV,2207 muzai (OT) "buzağı", IV,2128 (Tar.) "buzağı", IV,2208 muzō (Kkır.) "buzağı" ; Clau. 391 buza:gu ("buzağı", -gu ile biten çok eski bir kelimedir.Moğ. bura'u. Hak. pizo ; Tuv. bıza ; Uyg. VII.yy kuzı buzağu "kuzu veya buzağı").

BÜVELEK

بوهلك (krş. egrice).

"Bir nev' yeşil sineğe dinür ki bu sineğin gözleri gök ve cüssesi büyük ve kuyruğında nişteri olur. Yollarda dâbbelere musallat olup be-gâyet âzurde eyler.Türkîde büvelek tabir olunur.":Ar. المنظار (K I, 824), "Bir nev' sinek ismidir ki gökçül yahud kızıl olur.Deve ve eşek ve köpek kısmına üşüntü ider.Bunu büvelek tabir itdikleri büyük sinek ile beyan iderler.":Ar. السَّغْرَاءُ (K I,916), "... ve bir nev' sineğe dinür ki gökçül olup kuyruğında nişteri olmağla hımâr makulesi devâbbı sokup muztarib ider ve gâhice

hımârın burununa girüp eza eylemekle hımâr başını alup telaşından firar ider, bir nesne anı döndüremez. Türkîde büvelek ve egrice tabir olunur." : Ar. النقرة (K II, 128).

~ DK 57 bögelek "Sığır sineği, sığırları ürktü-
ten sinek, eşek sineği." ; YTS 42 bügelek, büvelek "Sı-
ğır sineği, egrice." ; KT 318 büge, bügelik "Sığır ve
sair hayvanatı sokup kudurmuşu döndüren bir cins si-
nek, mavi sinek. 2. Bir cins sinek, zehirli örümcek." ;
TS I, 193 büge, bügelek "büve", I, 94 büve, büvelek "Da-
ha çok sığırlara saldıran, onların kanını emen, vızıl-
tıısıyla tedirgin eden sokucu sinek." ; Der. II, 759
bögelek, bigelek, bogerlek, bögelek, bögüle, böğlek, böğü-
lek, böhenek, bökelek, bölek, bövelek, böylek, buğelek, bü-
lek, bunelek, buvelek, bügelek, bügüle, bügelek, büğlek,
bügüle, bügürtlek, bükelek, bükenek, büküle, bülek, bü-
nelek, büvelek, büven, büvenek, büyek, büyelek, büyüle, bü-
zülek "Sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek, gübre
sineği.", II, 773 bövenek "Bal yapmayan arı.", II, 791
bunalak "Büyük bir sinek.", II, 832, büyüle "kene" ,
XII, 4467 bügelek, bükelek, bünelek, bütdelek "Sığırla-
ra dadanan yeşil başlı, sineğe benzer bir çeşit asa-
lak.", XII, 4489 düvelek "At sineğine benzeyen bir çe-
şit sinek." ; ADİL I, 312 ; Trkm. 109 bökelek
"Sinğeklerin toparında bolan, hayvanları dişleyen, gö-
geyine menğzeş böcecik." ; Karg.S. I, 136 bögönek "Sa-
rımtırak renkli sinek." ; Kaz.S. 49 bögölek "bügelek",
55 bügelek "Daha çok beygirleri ısırarak bir cins sinek." ;

Yak.S.I,142 bügüleh "eşek arısı",
 Yak.S. I,143 bügüyeh "büvelek" ; Rad. I,1210 öyelik
 (Osm.) "Küçük mavi bir kelebek,mavi bir sinek." ;IV,
 1300 pökönök (Tel.W.) "sivrisinek", IV,1696 böyelik
 (Osm. بویهك, böye+lik) "Hayvanları rahatsız eden,ı-
 sıran bir sinek.", IV,1707 böyelik (Osm.):böyelik,
 IV,1874 büelik (Osm.) "Bir tür eşek arısı.", IV,1881
bügölük (Kır.) "atsineği", IV,1882 bügöjök (Kır.):bü-
 gölük, IV,1883 büfölük (Kır. Bdg.):bügölük, IV,1886
bünelik (Osm.):bügölük,büfölük.

BÜLBÜL ^{ببب}ببل (< Far. ببب, bk. bülbül kuşu)

"Maruf kuşun ismidir ki lisanımızda dahi bülbül
 dinür...":Ar. الببل (K III,147).

~ Gül. 233 bülbül ; KT 301 bülbül "Nisan ve
 mayısta erkeği güzel bir sesle öten maruf kuş,ande-
 lip,hezar." ; TS I,193 bülbül, 220 çalıbülbülü "Ser-
 çegillerden,güzel öten,küçük bir kuş,ötleğen." ;Der.
 II,690 bilbil,bulbul "bülbül" ; ADİL I,336 bülbül "
 Garatoyug fesilesinden olan çoh güzel sesli bir guş.",
 IV, sarıbülbül "Parlag sarı tükleri olan ohuyan
 guş." ; Trkm. 94 bilbil "Öziniñ hoş avazlı sayrayşı
 bilen tapavutlanyan çal ya da sarı reñgkli sayrak
 guşcagaz." ; Özb.¹⁸ bulbul "bülbül" ; Kaz.S. 53 bulbul
 "Bülbül,hatip,iyi şarkı söyleyen kimse." ; Rad. IV,
 1733 bilbil (Kazan.) "bülbül", IV,1772 bilbil (Krm.)
 "bülbül", IV,1855 ¹bulbul (Kır.), IV,1855 ²bulbul (Tar.),
 IV,1896 bülbül (Kom. Osm. Trkm. Chiv. Sart. Az. Krm.)
 "bülbül".

BÜLBÜL KUŞI بلب قوشى (bk. bülbul).

"Bülbül kuşına dinür ve serçe yavrisına dinür ve kayakuşının bir nevine ala-kavl erkeğine dinür ...":Ar. النَّغْرَ (K II,129), "Bülbül kuşına dinür."
:Ar. الْجَمِيلَانَةُ, الْجَمِيلَانَةُ, الْجَمِيلَانَةُ (K III,168),
"Bülbül kuşına ıtlak olunur, .fatl-inegamat u makamat eyledigine mebni.":Ar. الْفَتَال (K III,310), "Nugar didikleri kuş ismidir ki bülbül kuşıdır.":Ar.
الْكُرْم (K III,550).

CEYRAN حيران

"Küçük ceyrana dinür,gazal-ı sagir manasına..."
:Ar. الْخَنَيش (K II,326), "Va'l ismidir ki tağ keçisi tekesine dinür ki Türkîde geyik ve bir nevine sığın tabir olunur ve tağ keçisine Türkîde ceyran dirler. Malum ola ki bir kaç nev' olur.Bir nevi kaviyyü'l-heykel ve ıssı mişeliklerde olur.Arabîde bakaru'l-vahş ve Farsîde gevezn dinür ve bir nevi tag eteklerinde ağaçlı yerlerde olur.Cüssesi ahudân ekber ve şitâda tüyleri siyaha mail ve sayfda kırmızı olur ve kuyruğu olmaz,buna Arabîde va'l ve Türkîde çopur dinür ve ıssı tağlarda olan nevine bakar-ı cebelîdirler ki tağ öküzi tabir olunur.":Ar. الْآيِل, الْآيِل, الْآيِل (K III,135).

~ YTS 45 ceren,ceran,ceyran "ceylan" ; IÇ 142 ceyran kiyik "Geyik,ceyran,gazal,ahu maral.",151 çeren "Ceyran,komşu,hemsaye,bir nevi kırmızı ve âoruya

mail at ve beygir, esb-i ceren dahi dirler." ; KT 490 ceyran "Geyik envaından küçük ve ince bacaklı ve pek hafif ve çok seğirdici hayvan-ı berri, gazal.", 490 ceylan "ceyran" ; TS I, 208 ceylan "Çöllerde yaşayan çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan ince bacaklı memeli hayvan, gazal."; Der. III, 850 calan "ceylan", III, 883 ceran (I), caran "Sevimli, uzun boylu, güzel gözlü insan, hayvan.", III, 883 ceran (II) "1. Ceylan. 2. İyi koşan biçimli at. 3. Geyik.", III, 885 ceren (I) "1. Ceylan. 2. İyi koşan biçimli at.", III, 887 ceyla "ceylan", III, 887 ceylan "Yalnız bir erkek tarafından oynanan halk oyunu.", III, 888 ceyran "1. Geyik. 2. Ceylan. 3. Karaca." ; ADİL IV, 468 ceyran "Antilop cinsinden, iri gözlü, ince ayaklı, itigaçan zerif bir heyvan." ; Trkm. 310 ceren "Güm ve dağ keyiğinin geçisi, keyik." ; Kırg. S. I, 206 ceyren "ceylan" ; Kaz. S. 85 cayran "yabani keçi" ; Rad. III, 2123 çiran (Çağ.) "Ceylan, ahu.", IV, 4 cairan (Z.) "ceylan", IV, 65 ceiran (Osm. Krm.) "ceylan", IV, 65 cailan (Osm. halk.) "ceylan", IV, 66 ceülan (Osm. ağızlar) "ceylan", IV, 145 cilan (Krm.) "ceylan".

CİBİN

جَبْن

(krş. sivri sinek).

"... ve ince perdeye dinür ki zar tabir olunur ve cibinlik tabir olunan perdeye dinür ki sivri sinek için kurulur, namusiyye dahi dinür ve cibin Tatar ve Türk lisanında sivri sineğe dinmekle cibinlik tabiri fasih olur." : Ar. أَنكَة (K III, 340).

~ KB 129 çibun "sinek" ; Gül.239 çibin "sinek"; İdr. çibin "kara sinek" ; Müh. 25 çibin "sinek"; Tuhf.248 şibin "kara sinek" ; YTS 46 cibin, ceban "Sinek, sivri sinek."; Abş. 232 cibin "Mekis manasına"; LÇ 142 cibin "Sivrisinek, zübab, namus, mekis, peşe." ; KT 470 cibin "Sivrisinek ve tatarcık gibi sokup yakarak rahatsızlık eden ufak sineklerin ismi umumîsidir." ; Der. III,956 cibin (II) "1.Sivrisinek. 2.Karasinek.", III,1202 çibin (I) "1.Karasinek. 2.Sivrisinek.", III,1202 çibin "karasinek", III,1223 çimil (I) "Sivrisinek", III,1223 çivil (I) "karasinek", VIII,2656 karçibin "atsineği", X,3765 şibin "sinek", XII,4479 çibin "sinek" ; ADİL IV,434 çibin "milçek" ; Trkm. 757 çibin "Hortumcığı bilen gan sorup iymitlenyen, çirkee göre ulurak, goşa ganadlı möcecik, peşe." ; Özb. 138 çivin "sivrisinek" ; Kırg.S. I, 269 çımın, çibın "Sinek; karaçımın: karasinek; kaşka çımın: kel sinek." ; Kaz.S. 317 şibin-şirket "Sinek ve sivrisinek." ; Çuv.S. 159 şəbən "sinek" ; Rad.III, 2103 çımın (Alt.) "sinek" , III,2154 çibin (Çağ.OT. Tar. Krm.) "1.Sinek. 2.(Krm.)Arı.", III,2163 çibin (Kazan.) "sinek", III,2204 çümüñ (Alt.) "sinek", IV, 157 cibin (Osm.) "Küçük sivrisinek.", IV,207 tsımın (Kür.) "sinek" , IV,207 tsibin (Kom. Bar.) "1.(Kom.) Sinek. 2.(Bar.) Sivrisinek.", IV,1062 şibin (Kır.Şor) "1.(Kır.) Sinek. 2.(Şor.) Kum sineği, kumluk yerlerde olan sinek.", IV,210 tsibin (Tob.) "sivrisinek".

ÇAĞIRGANTOY چاغرغان طوى (krş. kervānkuşı).

"Gice kuşlarından bir kuş ismidir. Bazılar çağ-
gırgantoy kuşıdır didiler, kervan gibi ve bazılar bay-
kuşun erkeğine dinür ve bazılar kargaya şebih bir si-
yah ve hoş-lahm bir kuşdur didiler... ve Bürhan-ı Ka-
tı'da bu işhak kuşı ile mübeyyendir.":Ar. **الْفُؤَعُ**,
الْفُؤَعُ (K II,629), "... ve lakin ümmühat-ı sairede
kera ve kervan toy kuşı nevinden çağırgantoy didikle-
riyle mübeyyendir. Kervankuşı dahi dirler.":Ar. **الْكِرَا**,
الْكِرَا (K III,913).

~ KT 498 çağırğan "sıf. Çok çağıran, yaygara-
cı. ism. Çok bağırır saksagan cinsinden bir kuş.":Der.
III,1037 çağırğan "1.Çok bağıran(kimse). 2.Tellal.":
Rad. III,1846 çağırğan toi (Osm.).

ÇAĞAL چاقال (< Far. şegal).

"Çakal didikleri cân-ver e dinür.":Ar. **الْحَرُوبُ**
(K I,160), "Çakala dinür, ibn-i avi manasına ve kurda
dinür, zi'b manasına ve bir böcek adıdır ve bir yırtı-
cı cân-ver adıdır ve hafif ve haris olan kimseye di-
nür...":Ar. **الْعِلَاشِي** (K II,339), "Çakala dinür, ibn-i
âvî manasına." **الْلَعُوضُ** (K II,445), "İbn-i avî ismidir
ki çakal didikleri cân-verdir. Tesmiye-i bi'l-masdar-
dır.":Ar. **الدَّالَّانَ**, **الدَّالَّانَ** (K III,205), "Kelam-ı
Arab'da bunun nazîri yokdur ve bazen hemzesi mazmum
olur. Bu dahi çakal didikleri cân-verdir ve sibâdan
kurda dinür ve gelincik didikleri cân-verin adıdır.":

Ar. الدِّل (K III,205), "Çakala, alâ-kavl kurda dinür.":Ar. الدَّالَان, الدَّالَان (K III,204).

~ Tuhf. 245 şakal ; KT 499 çakal ; TS I,219 çakal ; Der. III,1041 çakal "Havlayan ama ısırmayan köpek.", III,1259 çokal "çakal" ; ADİL IV,409 çağgal "Esasen cemdekle gidalanan itkimiler ailesinden vehşi hayvan.": Trkm. 763 şagal "İtler maşgalasından bolan, maslık iyyen yırtıcı hayvan." ; Rad. IV,937 şagal (OT) "çakal".

ÇAKIR چاقر (bk. çakır toğan, çakır toğan kuşu;krş.balaban).

"Her sayd u şikar iden kuşa dinür,şahin ve toğan cinsinden... şarihin beyanı üzere sakr darb manasından mehuzdur. Vech-i mezkur üzere gerek şahin ve gerek toğan envâından mutlaka şikarî kuşa dinür.Lakin istimalde çerg-i Farisî mukabilinde galib oldu ki Türkîde çakır tabir itdikleridir.":Ar. الصَّخْر (K I,938),

"Çakıra dinür, sakr manasına. Ala-kavl şahine dinür.":

Ar. السَّوْدَانِقُ, السَّوْدَانِقُ, السَّوْدَانِقُ, السَّوْدَانِقُ (K II,925), "Çakır didikleri togana dinür....":Ar. السَّوْدَقُ (K II,925), "... ve ecdel sakr is-

midir ki cevarih-i tuyûrdan çakır tabir itdikleridir.Farsîde çerg dinür...":Ar. الْأَجْدَل (KIII,160),

"Nefsine nisbetle bu dahi ecdel gibi çakıra dinür,

sakr manasına.":Ar. الْأَجْدَلِي (K III,160), "...ve çakıra dinür...":Ar.

الزَّوَل (K III,238).

~ DLT 130 çağrı "Doğan kuşu,çakır kuşu"; KB 127 çağrı "Doğan kuşu, çakır kuşu." ; Müh. 23 çağrı

"doğan"; YTS 49 çakır "çakırdoğan", 5 akçakır "akdoğan"; KT 499 çakır "Pençesi iri ve pek keskin bir cins doğan."; TS 219 çakır "çakırdoğan"; Der.III,1040 çakır "Bir çeşit kuş."; ADİL IV

Yak.S I,194 çakır (krş. çekir, Osm.çakır "mavi,kül rengine çalan mavi.", Moğ.çakır "Tırnaklardaki yahut kuşların kanatlarındaki beyaz lekeler.") "1.Apak,bembeyaz. 2.Erkek adı(lakabı). 3.Bir soy bir kabile adı.", 206 çekir (krş.çakır,bes çekire:bas uları "Bir cins yaban horozu."), 241 çuğur, çuogur (krş.T.çokur, çokkır, sokkır, sokkır "ala,alaca",Moğ.çokur, çoukur "ala,benekli", Manç.çohoro "benekli,alacalı") "Ala,alaca üzerine bir mayi serpilmiş gibi; çuğur taba:alaca geyik."; Rad.III, 1834 ¹çakır (Osm.) "1.Şarap. 2.Mavi,çakır; çakırkanat: çakırkanatlı bir ördek cinsi; çakır doğan: boz renkli atmaca cinsi.", IV,938 ¹şagır (Kır.) "Boz çilli (at için)."

ÇAKIR TOĞAN چاقر طغان (bk. çakır, çakır toğan kuşu, krş. balaban).

"Arıkuşına dinür, şakırrâk gibi. Alâ-kavl surad ismidir ki göçken didikleri kuşdur ve çakır toğana dahi ahtab dirler." :Ar. الْأَخْطَبُ (K I,123), "Çakır toğana dinür. Müellif bunu zarh maddesinde dahi zikreylemiştir" :Ar. الْمَضْرَجِيّ, الْمَضْرَج (K I,521), "Sakr lafzından lügatdir ki çakır toğana dinür." :Ar. النَّقَرُ (K I,877), "Çakır toğana dinür." :Ar. النَّقَرُ (K I,897),

"... ve çakır toğana da dinür, sakr manasına. Bunda sin-
nin zammıyla da lügatdir.": Ar. **الْوَذَقُ , التَّوَذَقُ**

(K II, 925), Sibâdan kurda dinür, zi'b gibi ve çakır
toğana dinür ki murad balaban tabir olunan toğandır
ve bunlar ısırarak manasındandır.": Ar. **النَّهْلُ** (K III,

370), "Çakır toğana dinür ve atmaca kuşına dinür.":

Ar. **الْعَلَامُ , الْعَلَامُ** (K III, 521).

~ YTS 49 çakırdoğan, çakır, çakırtoğan "Doğan
ile atmaca arası bir avcı kuş."; KT 899 çakır toğan;
TS I, 219 çakırdoğan "Yırtıcı kuşlardan bir doğan çe-
şidi, toğrul (Accipitier gentilis)."

ÇAKIR TOĞAN KUŞI **طائر طغان قوشى** (bk. çakır, çakır toğan, krş. ba-
laban).

"Çakır toğan kuşına dinür ki seyfi didikleri-
dir, kırmızısı karamtırak olduğu-çün ve yaban öküzine
dinür ve kara boyalı suba dinür...": Ar. **الْأَسْفَعُ** (K II,
600).

ÇAKŞIRLI **چاقشیرلی** (krş. şalvarlı).

"Ayakları tüylü olan güğercine dinür ki şalvar-
lı ve çakşırlı tabir olunur...": Ar. **الْمُسْرُولُ** (K III, 246).

~ YTS 49 çakşurlı, çakşurlı güğercin, çakşırılı
güğercin "paçalı güvercin"; KT 499 çakşırılı "sıf. 1.
çakşır dinilen şalvarı giyen. 2. Ayağı tüglü (güğercin
vesaire)." ; TS I, 220 çakşırılı "1. Çakşır giymiş. 2.
Ayakları tüylü, paçalı (güvercin) ya da başka (kuş).";

Der.III,1039 çağsırlı tavuk(I) "Paçası düşük,pasaklı budala(kadın hk.).", III,1039 çağsırlı tavuk(II)"Paçaları tüylü tavuk.";Rad.II,1613 çakçırılı gövercin(Osm.).

ÇAVUŞKUŞI چاوش قوشی (krş. ibik).

"Mutlaka karkara idem,yani elhân u negamâtla öten kuşa dinür ve hasseten mâruf kuşun ismidir ki çavuşkuşu ve ibik tabir itdikleridir.Hüdhüdeden mehuzdur.":Ar. الْهَذُّدُ (K I,715).

~ KT 505 çavuşkuşu "Kırlıkuşu,ibik kuşu hüdhüd"; TS I,230 çavuşkuşu "Çavuşkuşugillerden,uzun yay biçimli gagalı,güvercinden küçük,başı sorguçlu,kısa kanatlı bir kuş,ibibik,hüthüt.";Der.I,180 alaçavuş "Hüthüt,ibibik,taraklı denilen kuş.", VIII,2868 kızlarçavışı "Çavuşkuşu,hüthüt."

ÇAYLAK KUŞI چایلق قوشی

"Çaylak kuşına dinür...":Ar. الْجَرَّاءُ (K I,13), الْهَيْدَلَةُ (K III,381), "Çaylak kuşına dinür.Alâ-kavl tavşancıla şebih bir kuş adıdır.":Ar. المرز (K II,202).

~ IÇ 150 çaylak; KT 505 çaylak "Maruf bir cins avcı kuş."; TS I,231 çaylak "1.Yırtıcılardan,uzun kanatlı çengel gagalı,küçük kuşları ve fare gibi zararlı hayvanları avlayan,tavuk büyüklüğünde bir kuş(Milvus migrans). 2.Toy,tecrübesiz,acemi."; Der.III,870 çaylak "Bilgisiz,görgüsüz.", III,1037 çağlak(II)"Yırtıcı kuş,çaylak."; III,1097 çaylak "çaylak", III,1097

çaylak (III) "Sözünde durmayan kimse."; Rad.III,829
¹çailan (Tob.) "akbaba", III,1828 çailak (Osm.) "Ala
doğan. 2.Terbiyesiz dilenci. 3.Müstahdem. 4.Tamahkar,
haris.", IV,928 şailak (Şor.) "martı".

ÇEBİŞ حَبِش

"Bir yaşında oğlağa oğlağa dinür ki çebiş tabir olunur." :Ar. الْعَوْرُ (K I,642), "Bir yıllık koyuna ve keçiye ıtlâk olunur ki ol koyuna toklı ve keçiye çebiş tabir olunur,sıraya dahil oldukları-çün." :Ar. الطَّر (K I,893), "Bir yıllık koyuna ve keçiye dinür ki toklı ve çebiş tabir olunur." :Ar. الضَّر (K I,934),"Toklı tabir olunan koyuna ve çebiş tabir olunan keçiye dinür ki iki yaşında olur..." :Ar. الْعَبُورُ (K II,19).

~ DLT 141 çepiş "Altı aylık keçi yavrusu,çepiç."; İdr.28 çäpiş "Biraz büyümüş keçi."; YTS 52 çebiş, çepiş "Bir yaşında erkek keçi."; KT 506 çipiç "Bir yaşında keçi."; TS I,237 çepiç "Bir yaşında keçi yavrusu."; Der. III,872 cebiç, cebis "Bir yaşındaki dişi keçi yavrusu.", cebiş "1.Bir yaşındaki dişi keçi yavrusu. 2.Tüyü kırkılmış keçi ve koyun. 3.Kısır keçi. 4.Yeni doğmuş dişi buzağı, III,880 cemiş (III) "Bir yaşında dişi keçi yavrusu.", III,954 cibi cibi, cibiç cibiç "Keçiyi çağırma ünlemi, III,956 cibiş (III) "Ufak,tefek.", cibiş (IV) cibişce "Bir yaşındaki dişi keçi yavrusu.", III,956 ci-biş cibiş "Koyun ve keçiyi çağırma ünlemi.", III,1076 çapiç "Üç yaşında keçi.", III,1099 çebiç(I) "1.Bir yaşındaki keçi yavrusu. 2.Bir yaşındaki dişi keçi yavru-

su. 2.Bir yaşındaki dişi keçi yavrusu. 3.Bir yaşındaki erkek keçi. 4.İki yaşında olan keçi. 5.İki yaşındaki dişi keçi. 6.Kısır keçi. 7.Tiftik keçisi.", III,1101 çebiç çene "Sivri çene (insanlar hk.).", çebiş(I) "1. Bir yaşındaki keçi yavrusu. 2.Bir yaşındaki dişi keçi yavrusu. 3.Bir yaşındaki erkek keçi. 4.İki yaşında olan keçi. 5.İki yaşındaki dişi keçi. 6.İki yaşında olan erkek keçi. 7.Kısır keçi.", çebil "Bir yaşındaki keçi yavrusu.", III,1122 çeliç "Bir yaşındaki keçi yavrusu.", çemiç(II) "Bir yaşındaki erkek keçi.", çemiş "Bir yaşındaki keçi yavrusu.", III,1129 çemiş "Bir yaşındaki keçi yavrusu.", III,1143 çepiç (I):III,1144 çepiş(I) "1. Bir yaşındaki keçi yavrusu. 2.Bir yaşındaki dişi keçi yavrusu. 3.Bir yaşındaki erkek keçi. 4.İki yaşında olan keçi.", III,1144 çepiş gözlü "Gözünü kısarak bakan açık renk gözlü kimse.", III,1203 çibiş (II) "Bir yaşındaki keçi yavrusu.", III,1233 çipiş "Gözü iyi görmeyen,gözünü kırparak bakan.", XII,4477 çepiç "Bir yaşında keçi.", II,501 balçepiç, balçebiç "Bir yaşındaki kısır keçi."; ADİL IV,431 çepiş "Birillik keçi balası."; Trkm.742 çebiş "Altı-onbir ay aralığındaki yaşına yetmedik ulla-kan ovlak.", Kırğ.S I,257 çebiç "İkinci yaşına basan keçi."; Kaz.S 317 şıbiş "Bir yaşına gelmiş erkek keçi."; Krç.129 çemiş "Üç yaşına basan keçi."; Rad.III,1995 çepic (Osm.) "Bir yaşındaki oğlak.", IV,1063 şıbiş (Kır.) "Bir yaşındaki keçi."

ÇEKİRGE حِكْرَكَة

"Çekirgeye dinür." = Ar. الْحَبَّان (K I,108),
 الْحَنَفَان (K I,479), الْعَرَادَة (K I,644),
 (K III,624), الْغَوَّاء (K III,894), "Çekirgeye dinür
 ki mârufdur. Müzekker ve müennesine ıtlâk olunur. Yerin
 yüzünü nebâtdan tecrîdi bâis-i tesmiyedir." = Ar. الجَرَاد
 (K I,586), "Çekirgeye dinür, kanadları bitdikden sonra
 ıtlâk olunur ve sivri sineğe şebih bir gûne sineğe di-
 nür ki begâyet hurde ve toz gibi zaîf ve bî-vücûd ol-
 mağla konduğu yeri ısıramaz olur." = Ar. الْغَوَّاء
 (K II,715), "Çekirgeye ıtlâk olunur." = Ar. الْجَابِي
 (K III,780), الْهَادِي (K III,958), "...ve çekirgeye
 ıtlâk olunur." = Ar. الْغَاوِي (K III,893).

DLT 141 çekürge "Çekirge (Oğuzca)"; İdr. 32
çükürgä; Tuhf. 161 çekürge (Trkm.), 161 çekertige ;
 YTS 52 çekürge, çekirge, 194 şuçekirgesi "Karides, te-
 ke."; Abs. 240 ciyürtke, 245 cörtge, cövürtge, cöyürt-
ke; LÇ 144 civürtge, 149 çavurtga, 155 çevürtge, 157
çökürtge, 163 çikürtgey, KT 512 çekirge "Bulut gibi
 çöküp mezrûâtı ve bütün nebatâtı harab ider uçucu bir
 hayvancık, cerâd."; TS I,233 çekirge "Düzkanatlılardan,
 uzun olan art bacaklarına dayanarak uzağa sıçrayabi-
 len, bir çok türleri olan böcek (Acridium)."; Der. III,
 874 cegige "çekirge", III,1106 çeertdeyh "çekirge",
 III,1107 çegürge "İnşaatta kullanılan dört köşe ağaç.",
 III,1113 çekikge "çekirge", III,1114 çekke, çekge
 "çekirge", III,1117 çekürge, çekücek, çekürce, çekür-

cek, çekürtge "çekirge", III, 1114 çekirge taşı "Ocağın yanlarında olan uzun taşlar."; ADİL IV, 426 çeyirtke "Cırcıramaya ohşayan, uzun dal ayaklarına dayanarak uzağa sıçraya bilen, büyük destelerle uçub, bitkileri ve ekinleri mehv eden cücükend teserrufatı için tehlikeli ziyanverici."; Trkm. 743 çekirtge "Cırrıldılı ses bilen tovuşyan, uçyan, oba hocalığına gıyanlı möce-cik."; Özb. 138 çigirtkâ "çekirge"; Kır.S. I, 259 çegirtke "1. Çekirge. 2. Cırlak (ocak çekirgesi). 3. Ekinleri harabeden iri çekirge."; Kaz.S. 132 kesirtke "çekirge", 310 şegritke "çekirge"; Çuv.S. 157 şərc'ək "çekirge"; Rad. III, 1846 çağırtğa (Osm.R.) "Ağustosböceği, çekirge", III, 1935 çavırtkan (Çağ.) "çekirge", III, 1948 çeketkü (Tar.) "çekirge", III, 1957 çegértkiş (Tel. Kumd.) "çekirge", III, 1957 çegertki (Tel.) "çekirge", III, 1958 çegirtkê (Kar.T.) "çekirge", III, 1958 çegirge (Osm.) "Cırlak böceği; çayır çegirgesi: ağustosböceği, orak çegirgesi: çekirge, ocak çegirgesi: cırlak böceği, çegirge kuşu: sığircık.", III, 2112 çikirtke (Kazan), III, 2115 çigürtke (O.T. Çağ.) "çekirge", III, 2119 çiyürtke (Çağ.), IV, 682 sikirtke (Kazan) "çekirge, kuş tuzağı.", IV, 999 şegertke (Kır.), IV, 1000 şegirtke (Kır.).

ÇEKİRGEKUŞI چکرکه قوشی

"Sığircık kuşına dinür ki çekirgekuşu dahi dirlər." = Ar. الزرزور, الزرزور (K I, 875), "Bir kuş adı-

dır ki Araplar anı gördükde yağmur zuhuruyla istib-
şâr ider. Gûya ki yağmur tarafından ilçi yâhud mukad-
deme-i sehâbdır. Bunu yeşil sığircık kuşıyla beyan i-
derler ki arıkuşu ve çekirgekuşu dahi dirler."= Ar.

القَارِصُ (K III, 903).

~ KT 512 çekirgekuşu "sığircık kuşu."; TS I, 233
çekirgekuşu "Sığircık (Sturnus vulgaris)."

ÇIYAN

جِيَان

(krş. kırkayak).

"Kırkayak ve çıyan tabir olunan ayakları çok bö-
ceğe dinür."= Ar. الْتَبِتْ (K I, 352)

~ DLT 129 çadhan "Çıyan, kuyruğu örü, akrep."; KB 127 çadan "Çıyan, akrep."; Müh. 24 çayan "Arapça ak-
rap dedikleri zehirli canavar."; Tuh. 162 çıyan "Akrep,
çıyan."; YTS 54 çeyan "çıyan"; Abs. 231 çayan "çıyan"; LÇ 150 çayan ve çağan "Çıyan, akrep, kejdum, kırkayak, ak-
rep burcu ve eğri kuyruk."; KT 525 çıyan "Büyük ve deri-
si sert kısa ayaklı ve koyu renkli bir cins kırkayak."; TS I, 247 çıyan "Çokayaklılardan, sarımtırak renkte, ze-
hirli böcek (Scolopendra)."; Der. III, 846 cağna "yen-
geç", III, 846 cağana "yengeç", III, 854 cana (III) "1. Kır-
kayak, çıyan. 2. Yengeç."; III, 855 cane "Yengeç"; III, 1035
çağana "yengeç", III, 1096 çayan (I) "1. Akrep. 2. Kırka-
yak, çıyan. 3. Yılan. 4. Midye. 5. Yılan benzer kertenkele
gibi yürüyen hayvan. 6. Yengeç.", III, 1096 çayan (II),
çayan gözlü "Mavi gözlü", III, 1249 çıyan, ciyan "Meyve-
lerde olan kurt.", III, 1249 çiyangaç "yengeç"; ADİL IV,

411 çayan "egreb"; Trkm. 347 içyan "Bognayaklı zehirli möcek."; Özb. 136 çáyan "akrep"; Kırg.S. I,256 ça-
yan "1.Akrep.2.Yengeç."; Kaz. S. 309 şayan "çıyan";
 Rad. III,1852 ¹çayan (Osm. Çağ.) "1.(Çağ.) Akrep.
 2.(Osm.) Kertenkele,kırkayak; sarı çayan: sarı kırkayak.", III,2118 çıyan (O.T.)= çayan, IV,192 tsayan
 (Tob.)= çayan, IV,945 ¹şayan (Kır.) "İstakoz,yengeç,
 akrep.".

ÇİL KUŞI چیل قوشى

"Arabîde silkân didükleri kuşun erkeğine dinür.
 Bu teyhû muarrebidir ki Türkîde çil kuşı didikleridir.
 Müellif silkânî maddesinde başka tefsir eylemiştir.
 Lâkin cem-i müfredâtta tayhûc çil kuşıyla mübeyyen-
 dir."= Ar. الطيهوج (K I,420)

~ İdr. 29 çil "Çil kuşu"; Müh. 25 çil "Bir cins kuş."; YTS 56 çil "Bir çeşit keklik."; LQ 163 çil "Pö-
 dene,bir nev yaban tavuğu."; KT. 514 çil "1.Beyaz ve
 kır renkte benekleri olan,ak benekli; çil tavuk,çil
 at.2.Benekli bir cins keklik."; TS I,249 çil "Ormanta-
 vuğugillerden,eti için avlanan,ormanlarda yaşayan bir
 kuş,dağ tavuğu (Tetrastes bonosia)."; Der. III,1213
çil (VIII) "Üstü benekli yaban kekliği."; ADİL IV,435
çil "Tetraguşlar ailesinden alabezek küçük meşe guşu.",
 Kırg. S. I,274 çil "boz keklik"; Kaz. S. 318 şıl "Çil,
 bir kuş cinsi."; Rad. ²çil (Osm. Çağ.) "çil kuş".

ÇOBANALDANKICI

جوان الدانجی

"Çobanaldankıcı didikleri kuşa dinür ki daima safîr ider." :Ar. الْكَا (K III,931).

~ YTS 57 çobanaldatgucu, çobanaldatkıcı, çobanaldatkucu, çobanaldavucu, çobanaldayıcı "Çobanaldatan kuşu"; LÇ 154 çobankuşu "Serçe manend bir kuş ismidir."; 154 çobanaldatan "Kırlangıçtan büyücek bir kuştur."; KT 517 çobanaldadan "Kırlangıçtan büyücek bir kuş, alatavuk."; TS I,254 çobanaldatan "Kanatları sivri, kuyruğu uzun bir kuş türü, keçisağan, dağkırılancısı."; ADİL IV,445 çobanaldadan "Uçarken tez-tez yere gonan bozrengli, uzunuyruqlu gus; çobanguşu.", IV,446 çobanguşu "çobanaldadan kuşu"; Rad.III,2030 çoban aldadadan, çoban aldadıcı (Osm.) "kuyruksallayan kuş".

ÇOMAR

جومار

"Alâ-rey boynuzsuz olan koyuna dinür ki çomar tabir olunur." :Ar. الْقَهْد (K I,678).

İdr.31 çoqmar "topuz"; Müh.26 çomak "topuz"; Tuhf.162 çokmar "Sopa, topuz, kamçı."; YTS 58 çomar "Boynuzsuz koyun."; KT 522 çokmar "1.İri ve toparlak başlı topuz, kalın ceng çomağı. 2.İri başlı çoban köpeği (zebanzedi çomar). 3.Boynuzsuz koyun nevi, çomar, çoman.", 524 çomar (aslı çokmar) "İri başlı çoban köpeği."; TS I,257 çomar "İri köpek, çoban köpeği."; Der. III,1063 çamar "Cüce, kısa boylu hayvan veya insan.",

III,1265 çomar "Bir ağacın büyümeyip te mantar bağlamış dalı.", çomar "1.Küçük kulaklı keçi veya koyun. 2. Kuyruğu kısa veya sonradan kesilmiş at, eşek veya kattır.", çomar "burun", çomar "Yara üstündeki kabuk.", III,1267 çomu, comu (I), çomah (III), çomak (II), çomman, çomul "Küçük kulaklı koyun veya keçi.", çomuk (I) "1.Küçük kulaklı koyun veya keçi. 2.Boynuzsuz koyun.", çomak (VI), çomar (I) "Bodur, bacaksız, kısa boylu."; Çuv.S 22 ç'ekmar "sopa"; Rad.III,2011 çokmar (Osm. Tob. Kur.) "1.Topuz,sabah yıldızı,yuvarlak topuz. 2. Tembel,anlayışsız, geri zekalı. 3.Boynuzsuz (koç).", çokman (Osm.R.) : çokmar, III,2032 çomar (Osm.) "1.İri başlı çoban köpeği. 2.Küçük kulaklı, küçük kuyruklu adi bir koyun türü. 3.Bitişik,yapışık kulaklı.", III, 2169 çukmar (Kazan) "Ucu küt sopa, çomak.", III,2188 ¹çumar (Osm.) "Boynuzsuz koyun.", ²çumar (Kazan) "Topalak çorbası."; IV,202 tsokmar (Kom.) "Sopa, kalın değnek."

ÇOPUR

چوپر

"Va'l ismidir ki tağ keçisi tekesine dinür ki Türkîde geyik ve bir nevine sığın tabir olunur ve tağ keçisine Türkîde ceyran dirler. Malum ola ki bu bir kaç nev' olur. Bir nevi kaviyyü'l-heykel ve issi mişeliklerde olur. Arabîde bakarü'l-vanş ve Farisîde gevezn dinür ve bir nevi tağ eteklerinde, ağaçlı yerlerde olur, cüssesi ahudan ekber ve şitâda tüyleri siyaha ma-

il ve sayfa kırmızı olur ve kuyruğu olmaz. Bunu Arabî-
de va'l ve Türkîde çopur dinür ve issi tağlarda olan
nevine bakarun-cebeliyyun dirler ki tağ öküzü tabir o-
lunur." :Ar. ^{الآيِل}, ^{الآيِل}, ^{الآيِل} (K III,135), "Tağ ge-
yiklerine dinür ki çopur tabir olunur." :Ar. ^{الْهَلَم} (K
III,584).

~ YTS 58 çopur "Sığının yani dağöküzünün bir çe-
şidi."

DELÜCE TOĞAN ^{دلوجه طغان} (krş. muymul, zağanus).

"Yırtıcı kuşlardan atmaca gibi bir kuş adıdır.
Türkîde muymul dirler. Bazıları delüce toğan ile ve ba-
zılar zağanuz ile beyan itdiler." :Ar. ^{الْوَيْزُ} (K I,71).

~ YTS 62 delüce toğan, delice toğan, delücedoğan
"Atmaca türünden muymul da denilen yırtıcı bir kuş.";
İÇ 171 delüce toğan "Muymul kuşu, toğang."; KT 618 de-
lice toğan; Der.IV,1411 delice "Şahin, çaylak.", dele-
ce "şahin"; Rad.III,1681 delice (Osm.) "Atmaca, doğan",
delüce (Çağ.) "Fare avlayan küçük bir avcı kuş."

DEMKEŞ ^{دمكش} (< Far. dem-keş)

"Demkeş didikleri güğercine dinür...Bazılar bunu
havada taklabazlık iden güğercin ile beyan eylediler..
:Ar. ^{الْعَرْف} (K II,812).

~ Dev.207 dem-keş "1.Nefes, soluk çeken. 2.Ney,
kaval gibi çalgıları devamlı üfören. 3.Bazı kuşların

bülbül gibi uzun uzun ötenleri. 4.Daima öten bir cins güvercin. 5.Şarap içen."

DEÑİZDEVESİ دکر دوه سی

"Denizdevesine dinür ki deve şeklinde bir cân-ver-dir, denizde olur...": Ar. **الْكَبَع** (K II,660).

DEÑİZ KABLUBAĞASI دکر قبلوبغه سی (bk. kablubağa).

"... ve beyaz sahifeye dinür... ve büyük kablubağaya dinür. Alâ-kavl su cân-verlerinden bir küçük cân-ver ismidir. Cem'i rukûk gelür. Müfredât-ı sâirede deniz kablubağasıyla müfesserdir." :Ar. **الَرْق** (K II,911), "Deniz kablubağasına dinür ki derisi galîz olur." :Ar. **الْأَطْوَم** (K III,393).

DEÑİZKÖYÜNİ دکر قیونی

" ... Hâssa hazz iki gûne kumaşa ıtlak olunur.Biri erişi ve argacı ipek olandır ki bu haramdır ve diğeri vech-i mezkur üzere ipek ile bir cân-ver-i bahrî tüyünden mamul olandır ki bu helaldir ve ol cân-ver-i bahrî denizkoyunu didikleri hayvan olduğu tashîh-kerde-i mütercim-i hakîrdır ve ol hayvan bazı enharda meşhudumuz olmuştur...":Ar. **الْخَزْر** (K I,175).

~ YTS 64 denizkoyunu, şukoyunu "Tüyünden ağır kumaşlar ve derisinden kürk yapılan bir su hâyvanı, kunduz."; KT 614 deñizkoyunu "ayıbalığı";Rad.II,528 deñiz-

koyunu (Osm.) "Bir deniz hayvanı."

DEVE دوه

"Deveye ıtlak olunur." =Ar. الطَّمَاخِرُ (K II,10),
 "Pîr-i fânî adama ve deveye dinür." =Ar. أَلْفَاكُ (K III, 108), "...ki muhaffefdir. Deveye dinür ve bu müfredidir, cem'e dahi ıtlak olunur." =Ar. أَلَايِلُ, أَلَايِلُ (K III,125),
 "...mızrağa dinür ve yavuz adama ve deveye dinür." = Ar. أَلَمِثْلُ (K III,151), "...ve cevn yağız ata ve deveye dinür." =Ar. أَلَجُونُ (K III,612).

~ ETY 859 tebe;Ork. 377 täbi; EUT 230 täbä,235 tävä; Alt.Gr. 370 tewe,tebe; DLT 165 deve (Oğuzca),608 teve (Oğuzca),608 tevey,609 tewe,609 tewey,609 tewi, 609 téwi,628 tiwi; Gül. 374 teve; İdr. 34 dävä; Müh. 27 dive,73 tive; Tuhf. 267 tüve,178 ingen teve "dişi deve",259 tişi teve; DK 84 deve; YTS 150 kükürt deve "Anası ve babası başka soydan olan deve.",215 tülüdeve "İki hörgüçlü puğur ile Arap cinsi dişi deveden meydana gelen deve."; Abş. 194 tive; LÇ 139 tive,175 dive; KT 635 deve"Deve;deve aygırı:buhur,deve yavrusu:boduk."; TS I,295 deve; Der. IV,1440 deve (I)"Dokuma tezgahında tarak takılan kısım.",IV,1440 deve(II)"Köy ocaklarında kullanılan büyük sacayak.",IV,1462 düye "Yük çeken dişi deve.",X,4017 tüve,tüye "deve",II,750 boz deve "Küçük cins yerli deve.",X,4009 tülüdeve "Tek hörgüçlü iri deve."; ADİL II,55 deve; Trkm. 274 düe; Özb. 121 tuyä; Krg. S. II,755 töö; Kaz. S. 280 tüye; Yak. S. I,394,493

tebien "deve"; Çuv. S. 177 təve; Rad. III,1013 teü'e (Kur.),III,1118 ³tebe (Soy.),III,1118 ⁴tēbe (Koyb. Sag. Kzk.),III,1118 tēbege (Sag.),III.1126 tāwē (Kar. T.),III,1127 teve (Uyg. Çağ. O.T.),III,1241 tō (Alt. Tel. Leb.), töve (Kom.),III,1287 tēyē (Kazan),III,1528 tüö (Kır.) "Deve;ayır tüö: iki hörgüçlü deve; nar tüö: bir hörgüçlü deve; tüö tauk: dişi hindi.",III,1534 ¹tüge (Tar. O.T.),III,1546 ¹tüye (Çağ.),III,1692 deve (Osm. Krm. Az.),III,1743 dēyē (Kazan) "Deve: dēyē keş: devede kuşu."

DEVECİK دوه جك (krş. yer eşeciği, evliya devesi, eşek kurdı)

"Bir böcek adıdır. Fârisîde herek-i zemin ve Türkîde yer eşeciği ve devecik ve evliyadevesi tabir itdikleri böcektir ki çekirge gibi uzun uzun ayakları olur.

Ana eşek kurdı dahi dirler." =Ar. حمار قبان ,

عَيْر قبان (K.I,224), "Devecik ve eşek kurdı ve yer eşeciği didikleri uzun ayaklı böcektir." =Ar. حمار قبان ,

(K.III,685)

~ YTS 65 devecik "Kızlardevesi de denilen çekirgeye benzer bir böcek.",202 tanrıdeveciği "Kızlardevesi de denilen,çekirgeye benzer bir böcek."; Der. X,3821 tanrıdeveciği "Çekirge gibi uzun bacaklı bir çeşit böcek.";ADİL II,55 devecik "Torganadlılar neslinden çoh büyük olmayan heşerat (cücü)."

DEVE KÖŞEĞİ دوه گوشگی (bk. deve, köşek).

"Deve köşegine dinür." =Ar. الدرع (K.I,467),

"Deve köşegine dinür....ve döl için ihtiyar olunan erkek deveye dinür ki puğur tabir olunur...." =Ar.

الْقَرِيعُ (K II,644),"Devenin ibn mahaz olanına ve andan yaşlıca olanına da dinür ve deve köşegine dinür, fasîl manasına...." =Ar. الْأَفِيلُ (K III,131),"....ve deve köşegine dinür." =Ar. الْمَأْفُونُ (K III,592).

DEVEKUŞI دوه قوشى

"Devekuşına dinür." =Ar. الذَّعَلْبَةُ (K I,134),
الْوَجَّ (K I,448), الرَّعْلَةُ (K III,226),"Devekuşına di-
nür ve aslâ akl u fuâd u zehresi olmayan kimseye ıtlak
olunur,devekuşu gibi." =Ar. الرَّعَاةُ (K II,582),"....ve
çâlâk şahsa dinür ve devekuşına dinür." =Ar. الرَّفْرَفُ ,
الرَّفْرَفُ (K II,772),"Bu dahi devekuşına dinür." =Ar.
الرَّفْرَفُ (K II,772),"....sağıra dinür....ve devekuşına
ıtlak olunur,işitmez olduğu-çün." =Ar. الْأَسَكُ (K III,
94),"Devekuşına dinür,neâme manasına." =Ar. الْعَالَةُ
(K III,300),"Devekuşına dinür.Müennesdir ve müzekker
olur." =Ar. النَّعَامَةُ (K III,568),"Koyuna dinür.Müfred-
dir.Müzekker ve müennese ıtlak olunur.Alâ-kavl koyuna
ve keçiye ve âhuya ve sığıra ve devekuşına ve himâr-ı
vahşiye şamildir." =Ar. الشَّامُ (K III,737).

∪ DLT téwi kuş "deve kuşu"; İdr. 34 dāvâ quş;
Tuhf.256 teve kuş; KT 635 deve kuşu; TS I,296 devekuşu
"Afrika ve Arabistan bozkırlarında yaşayan,kısa kanatla-
rı uçmaya elverişli olmayan fakat uzun bacaklarıyla çok
iyi koşan iri bir kuş(Struthio camelus).";Der. IV,1441
deveğuşu "Divik de denilen güvercin büyüklüğünde bir

su kuşu."; ADİL II,55 deveğuşu; Trkm. 275 düeguş;
Özb. 121 tuyăkuş; Karg.II,755 töö kuş; Rad. III,1743
döyê (Kazan) "Deve; döye keş:deve kuşu."

DİŞ KURDI دیشی قوردی (bk. kurd)

"....ve sūs güve tabir olunan böceğe dinür ki
sof ve şal makulesi esvaba üşer ve tahıl bitine ve
diş kurdına ıtlak olunur..." =Ar. ^{السوس} (K II,249).

DÖL دُول (krş.yavru)

"Cümlesi bir manayadır.Yani insanın ve sair
hayvanın bi-nefsihi ve bi-hakikatihi zâdesine dinür ki
döl ve yavru tabir olunur." =Ar. ^{الدول}, ^{الدول}, ^{الدول}
^{الدول} (K I,712).

~ EUT 249 töl "Döl,nesil,torun,zürriyet."; DMT
645 töl "Yavrulama zamanı;yavru,döl (Oğuzca)."; DK 95
döl "döl"; YTS 72 döl "1.Yavru.2.Nesil,soy."; LÇ 124
töl "Sığır ve koyun yavrusu."; KT 632 döl "1.Rahmin
içindeki döl,yavru,cenin.2.Soy,nesil,uruk,ırk."; TS I,
328 döl "1.Canlıların üremesi sonucu ortaya çıkan yeni
birey. 2.Yavru."; Der. IV,1541 döl (IV) "1.Soy,soyun
devamını sağlayan çocuk. 2.Damızlık hayvan. 3.Canlılar-
da üremeyi sağlayan tohum." İV,1575 döl (I) "1.Soy,
soyun devamını sağlayan çocuk. 2.Piç. 3.İnek,koyun,
keçi,köpek,kedi gibi hayvanların yavruları. 4.Kuzu ve
oğlak sürüsü. 5.Damızlık. 6.Kavun,karpuz,kabak ve hıyar
bitkisinin daha çiçeği dökülmemiş meyvesi. 7.Canlılarda

üremeyi sağlayan tohum. 8.Koyun ve keçilerin yavrula-
ma zamanı.", XII,4487 döl "Topluca güdülen keçi, ko-
yun yavruları.", X,3979 töl(III) "çocuk"; Trkm. 268
döl "1.Erkeklik organlardan bölünüp çıkan tohum.
2.Gavun-garpuz,hıyar pomidaryalı ekinlerin bir tapgır
düyüp,berçen hasılı. 3.Goyun,geçi yalı ovnuk davarla-
ring guzlamagı."; Kirg.S. II,754 töl "döl"; Kaz.S.275
töl "1.Hayvanın yavrusu,koyun,keçi,deve,yalkı, sığır
v.s.2.Birisine özgü,birisine has."; Clau.490 döl "Döl,
hayvanların yavrusu."

DÖNEK دونهك

"Bir cins güğercine dinür ki havada uçarken tak-
labazlık ider. Kuşçılar dönek tabir iderler." =Ar.

الْمَرْعَشُ وَ الْمَرْعَشُ (K II,330).

~ YTS 72 dönek "Uçarken takla atan güğercin.";

Der. IV,1583 dönek "Takla atan güvercin."

EGRİCE الكريجه (krş. büvelek).

"... ve bir nev' sineğe dinür ki gökcül olup
kuyruğunda nişteri olmağla hımâr makulesi devâbbı so-
kup muztarip ider ve gâhîce hımârın burununa girüp
eza eylemekle hımâr başını alup telaşından firar i-
der,bir nesne anı döndüremez. Türkîde büvelek ve eğ-
rice tabir olunur." =Ar. النَّعْرَة (K II,128).

~ YTS 79 egrice "Büvelek denilen sinek."; LÇ 56

igrice "Bir nevi sinek,çibin."; KT 146 egrice "Bir

cins sivrisinek."; TS I,356 eğrice "1.Az eğri olan. 2.Baldır siniri. 3.İri bir büvelek.", I,356 eğrilce "büvelek"; Der.V,1683 eğrice(I) "1.Hayvanlara dadanan eğri belli ,boz renkli bir çeşit sinek,sığır sineği, bügelek. 2.Su sineği.", V,1684 eğrilce(I),eeğrilce,eerilce,egrice,egrilçe,eğecen(III),eğilcan,eğilce,eğilcen,eğrice,eğrince,erilce,eyelce,eyilce,eyilecen,eyrelce "Hayvanlara dadanan eğri belli,boz renkli bir çeşit sinek,sığır sineği,bügelek.", V,1826 eyrice(I) "1.Hayvanlara dadanan eğri belli,boz renkli bir çeşit sinek,sığır sineği,bügelek. 2.Keçi ve koyunlarda olan bir çeşit hastalık.", VII,2573 iyecen "Hayvanları rahatsız eden bir çeşit sinek.", XII,4497 érilce "Hayvanların burunlarına giren bir çeşit sinek."; Rad.I,662 eirice (Osm.,eiri+ce)."1.Bacaktaki bir sinir. 2.Büyük mavi bir sinek.

EKİN KARGASI اكين قرغاسى

"... ve bir dürlü kargaya dinür ki küçük ve me'-kûl olur,ekin kargası tabir olunur." =Ar. الْحَزَفُ (K II, 738), "... ve siyah kargaya ıtlak olunur ki kuzgun tabir olunur ve gurâbü'l-beyn ıtlak eyledikleri kargaya da ıtlak olunur ki minkarı ayakları kızıl olur. Ekin kargası didikleridir." =Ar. الْحَاغُ (K III,422), "Araplar bununla firak u hicrana tetayyür iderler.Murad ala kargadır,yahud burnu ve ayakları kızıl olan kargadır ki ekin kargası didikleridir.Ammâ siyah kargaya di-

nür ki kuzgun didikleridir. Ana hâtim ıtlak iderler.
 Kat'î firakı hatm ü icab ider zu'munda odukları-çün."
 =Ar. غَرَابُ الْبَيْنِ (K III,603).

~ TS I,357 ekinkargası "Tüyleri parlak kara ve erguvanî parıltılı bir tür karga."

EMLİK KUZİ امليک قوزی (bk.kuzı)

"Emlik kuzıya dinür,yahud tokluya ve andan sehil-
 ce küşüğüne dinür.Cemi humlân gelür." =Ar. الحِلْ
 (K III.185).

~ YTS 83 emlik "Süt emme çağında olan."; LÇ 21
emlük "Sığırı sağmak için ölmüş tananın derisini saman
 ile doldurup yanına koydukları şey ve sûret." ; Der.V,
 1735 emilik(I) "Bir haftalık keçi yavrusu.", V,1738 em-
lek (I) "1.Anası ölen kuzuları başkasına emzirme. 2.Süt
 kuzusu.", V,1739 emlig "İyi cins kuzu.",V,1739 emlik(I)
 "Süt emmekte olan insan ya da hayvan yavrusu." V,1739
emlik(II)"1.Zamanından daha geç doğan kuzu ya da oğlak.
 2.Körpe kuzu ve oğlak. 3.Yeni doğmuş koyun yavrusu. 4.A-
 nası ölmüş kuzu. 5.Keçilerin doğurdukları ilk yavru. 6.
 Mevsimsiz doğan kuzu. 7.İyi yetişmesi için analarından
 süt alınmayan koyun ve keçi yavruları. 8.Zamanından son-
 ra kuzulayan koyun. 9.Yazın doğmuş koyun yavrusu.10.Özel
 bir şekilde beslenen koyun ya da keçi. 11.Yoksul bir ai-
 lenin geçimine yarayan sağmal hayvan.", V,1739 emlik ku-
zu "Henüz ot yememiş,yalnız anasını emen kuzu.", V,1740
emlik oğlak "İki-üç aylık olan keçi yavrusuna verilen i-
 sim.", V,1741 emnik,emmik "1.Zamanından daha geç doğan

kuzu ya da oğlak. 2.Koça gelen kuzu.", V,1742 emti
 "Anasız büyüyen kuzu ve oğlak.", XII,4495 emlik "1.Ke-
 çi,koyun yavrusu. 2,Cıllız,gelişmemiş kuzu." ;ADİL II,275
emlik"is.Yenice ota düşen ve aynı zamanda anasını emen
 guzu,keçi." ; Krç.130 emilik,emlik "Daha öğretilmemiş
 tay,öküz."

ENGEREK انكر (bk.engerek yılanı)

"...ve bir cins habis hayye adıdır.Türkide en-
 gerek didikleridir."=Ar. الأنكى (K III,898).

~ KT 181 engerek "Pek zehirli bir küçük yılan
 ki envâı çoktur." ; TS I,373 engerek "Engerekgillerden
 başı üç köşeli,rengi kara ya da karaya yakın,taşlık ve
 güneşli yerlerde yaşayan zehirli bir yılan."

ENGEREK YILANI انكر يلانى (bk.engerek yılanı).

"Engerek yılanına,alâ-kavl büyük olanına,yahud
 yürüyüşünün hışırdısı[haşin olanına dinür...." =Ar.

الجزبي (K II,319),"Engerek yılanına dinür." =Ar.

الجزبي (K II,320),"Engerek yılanına dinür.Alâ-kavl

bir nev' yılanına dinür ki başı begâyet iri ve gövdesi
 alaca ve boz olur.Üzerine varılıp,yahud kızdırıldıkda

boyununun tamarları oklağı gibi şişip kabarur ve inde'l-
 ba'z bi-aynıhı haffâs didikleri yılanıdır." =Ar. الخنفي,

الخنفي (K II,323), "...ve engerek yılanına dinür."

=Ar. الزعبل (KIII,233).

ENİK انيك

"Maymuna dinür, kird gibi ve tilkiye, alâ-kavl e-
niğine dinür..."=Ar. الْهَجْرَيْنِ (K II,306), "Hıncır eniğine
dinür ve her şeyin küçüğüne dinür." =Ar. الْحَنُوصِ (K II,
375), "Sırtlan eniğine dinür..." =Ar. الْفَرْعَلِ (K III,311)
الْفَرْعَلِ (K III,682), "...ve kugul kurd eniğine di-
nür." =Ar. الْقَصْلِ (K III,326), "...Tilkünün kancık
köpekden olan yavrusına dinür. Alâ-kavl kurdun kancık
köpekden olan eniğine dinür..." =Ar. الدَّيْسِمِ (K III,450).

~ EUT 73 enük, enüg "Hayvan yavrusu." ; Alt.Gr.
enük "Yavru(hayvan)."; DLT 183 enük "Hayvan yavrusu,
enik; arslan, sırtlan, kurt, köpek yavruları." ; İdr.11 änük
"Köpek ve yırtıcı hayvan yavrusu."; Tuhf.169 enük "Kö-
pek yavrusu."; DK 105 enük "Enik, et yiyen yırtıcı hay-
vanların yavrusu."; YTS 83 enik, enük "Et yiyen dört a-
yaklı hayvanların yavrusu, yavru.", 83 encek, enücek "E-
nikcik, yavru.", 20 ayu incegi "Ayı yavrusu."; LÇ 23 enük
"Vuhuş yavrusu ve tanası.", 64 inük "İnişli, sibân yavru-
su."; KT 182 inik, enik "Yırtıcı hayvan yavrusu."; TS
I, 373 enik "Kedi, köpek gibi çok memeli hayvanların yav-
rusu, encik.", I, 372 encik, encek "enik", I, 585 inik "en-
cek"; Der. III, 882 cenik, cenih "Köpek yavrusu.", V, 1661
ecik "Köpek yavrusu.", V, 1730 emcek (II) "Kedi, köpek
yavrusu.", V, 1744 encek (I) "1. Kedi, köpek yavrusu. 2.
Hayvan yavrusu.", V, 1744 encek (II), encik (II) "Beş al-
tı yaşına kadar olan çocuk.", II, 1757 enik, elincek (I),
encik (I), ençek, enek (IX), enig "Kedi ve köpek yavrusu.",

V,1758 enik kapı, ^{enikli kapı} ennikli kapı "Eski han ya da köy evleri kapılarının ortasında, girip çıkmağa yarayan bir kişilik küçük kapı.", VII,2538 incek "Köpek ya da keçi yavrusu.", IX,3342 önük "1.Köpek. 2.Kedi,köpek yavrusu.", XII,4495 emcek "Kedi yavrusu.", XII,4497 enuk, encek, enük "Köpek,kedi yavrusu.", VI,2204 guzeniği "kuzu"; ADİL II,279 enik "Yırtıcı,sert hayvan balası."; Çuv.S. 4 ançak "köpek"; Rad.I,735 enük (Çağ.) "Arslan yavrusu,yırtıcı hayvan yavrusu.",I,734 enicik (Osm., enik+cik) "Yavru köpek.", I,1820 ünegeş (Şor.W.) "Yavru köpek."

ERKEÇ

ارکچ

"... ve şâfi' tekeye dinür, alâ-kavl şâfi' erkek tabir olunan tekeye dinür ki koyuna nisbet koç menzilesinde olur yahud daima dişiye ikiz tutdurur olan tekeye dinür." =Ar. الشَّافِعُ (K II,611).

~ EUT 74 erkeç "Genç teke."; Maytr.387 erkeç "Genç teke."; DLT 190 erkeç "erkek,genç teke."; KB 158 erkeç "Genç teke."; İdr.12 arkâç "koç,Kıpçaklarda inelmiş keçi."; DK 153 irkeç "Erkeç,erkek keçi,teke,koyun sürüsünün başında giden erkek keçi."; YTS 84 erkeç, irkeç "Üç yaşının bitirmiş erkek keçi."; LÇ 9 erkeç "Üç dört yaşındaki keçi,teke,sürü,ulus reisi.",49 irkeç "Keçi aygırı."; KT 90 ergeç "Erkek keçi,teke,keçi aygırı ,"; TS I, erkeç "Erkek keçi."; Der.V,1767 ergeç "1.Üç ya da dört yaşlarında olan enenmiş erkek ke-

çi. 2.Erkek deve.", V,1773 erkeç(I) "1.Üç ya da dört yaşlarında olan enenmiş erkek keçi. 2.Keçi sürüsünün başında giden iri ve güzel yapıllı erkek keçi.",V,1774 erkeş "1.Erkek keçi. 2.Üç ya da dört yaşlarında olan enenmiş erkek keçi.", VII,2552 irkeç "Yaşlı erkek keçi.", XI,4069 ürgeç (I) "Yaşına girmemiş kuzu.", XII, 4497 erkeş "1.Erkek keçi. 2.İki-üç yaşındaki erkek keçi."; ADİL II,211 érkeç "Erkek keçi,teke."; Trkm.817 erkeç "Geçiniñ biçilenğ erkek cinsi."; Kırğ.S.I,338 erkeç,erkeş "Enenmiş teke,ergeç."; Krç.130 erkeç "İğ-diş edilmiş erkek keçi."; Rad.I,1465 ¹irkeç(Çağ.Ösm.) "Teke,keçi aygırı."

EŞEK

"Eşeğe dinür,hımâr manasına." =Ar. الْعَرْدُ (K I, 644), الْبَعِيرُ (I,770), الْعَمُوسُ (K I,264), الْعَمُوسُ (K II,265), الْكُؤُومُ (K II,284), الْهَبْعُ (K II,695), "Eşeğe dinür.Şiddet manasından mehuzdur.Fâriside hâr dirler.Ehli **ve** vahşî olur. Vahşîsine hımarun-vahşiiyun dinür ki yaban eşeği ve tağ eşeği tabir olunur..." = Ar. الْحِمَارُ (K I,827), "Mutlaka eşeğe dinür,hımar gibi. Ba'de hımâr-ı vahşide galib oldu." =Ar. الْعَيْرُ (K II,47).

~ EUT 77 eşek,eşkek; Alt.Gr.325 eşgek,esgek; DLT 197 eşek,eşgek,200 eşyek; Gül. 280 işek; İdr. 12 âşâk; Müh. 31 eşek; Tuhf. 167 eşek, 170 eşek; DK 107 eşek; YTS 86 eşek, 119 işek, 86 eşecük "1.Küçük eşek, eşekçik. 2.Telli sazlardaki köprücük."; Abş.59 işek;

LÇ 53 işek; KT 118 eşek; TS I,383 eşek; Der.V,1788 eşek(I) "1.Odun kesmek için kullanılan üç ya da dört ayaklı sehpa. 2.Duvar örmek ve sıva yapmak gibi işlerde kullanılan dört ayaklı sehpa. 3.Hızarla odun kesmek için kullanılan tezgah. 4.Üzerine herhangi bir şey koymaya yarayan destek. 5.Üç ayaklı sehpa. 6.Üzerinde ince odunları kesmek için kullanılan kalın ağaç ya da kütük. 7.Odun koyup yakmaya yarayan ızgara. 8.sel gelen yerin önüne konulan iki ayaklı sehpa. 9.Odunu boyuna yarmak için kullanılan bir araç.", V,1789 eşek(III) "Telli sazlarda üzerine telin bindiği köprü.", V,1795 eşşek(II) "Odun kesmek için kullanılan üç ya da dört ayaklı sehpa.", V,1795 eşşek(III) "Tarlaları su baskınından korumak için çalı ve taşlardan yapılan set.", X,3689 sueşşegi "Karabatak büyüklüğünde eti tatsız bir yaban ördeği."; ADİL,224 éşşek, IV,451 çöl-éşşeyi "Vehşi eşşek;gur."; Trkm. 882 eşek "1.Gilyalar maşgalasından bolan boyı pes,yüzi ulı,gulakları uzun hayvan. 2.Sögünç,gargış."; Özb.150 eşák; Kırg.S.I, 342 eşek; Kaz.S. 79 eşek; Çuv.S.2 ajak;Rad.I,872 ¹eşek(Kar.L.), I,872 ²eşek(Kır.), I,905 eşek (Tar.Kom. Osm.Çağ.O.T.Az.) "1.Eşek. 2.(Osm.)Keman köprüsü. 3.Üç köşeli tahta levha.", I,906 eşek (Kar.T.), I,912 eştek (Tel.Şor.), I,1551 ²işek(Kazan) "Eşek; aptal ve tembel hakkında hakaret sözü.", I,907 eşekçik(Osm.) "Küçük eşek.", I,907 eşecik (Az.A., eşek+cik) "sıpa".

EŞEKARUSI اشك آروسی (bk. aru, saruca aru, sarıca eşekarısı).

"Eşekarısı ve saruca aru didikleri aruya dinür."

=Ar. الزنبور (K I,880).

~ KT 118 eşekarısı "Eşekarısı, bal vermez yaban arısı."; TS I,383 eşekarısı "Zarkanatlılar takımından ağıllı iğnesi olan, bir tür yabanarısı."

EŞEKKURDI اشك قوردی (bk. kurd, yereşeciği, devecik, evliyadevesi).

"Bir böcek adıdır. Fârisîde herek-i zemin ve Türkîde yereşeciği ve evliyadevesi tabir itdikleri böcektir ki çekirge gibi uzun ayakları olur. Ana eşekkurdu dahi dirler." =Ar. عَرَقَبَانْ , حَمَارْ قَبَانْ (K I,224), "Bir böcek adıdır. Fârisîde herek-i zemin ve Türkîde yereşeciği ve eşekkurdu didikleri böcektir ki çekirge gibi uzun ayakları ve kanadları olur." =Ar. حَمَارْ قَبَانْ (K I,828), "Devecik ve eşekkurdu ve yereşeciği didikleri uzun ayaklı böcektir." =Ar. حَمَارْ قَبَانْ (K III,685).

~ KT 118 eşek kurdu, yer eşegi; Rad. I,905 yer eşeyi, eşek kurdu (Osm.) "İzbe yerlerde yaşayan bir böcek."

EŞEK ŞUPASI اشك صويةسی (bk. eşek, supa).

"Eşek supasına dinür. Hinbire müennesidir." =Ar.

الهنبر (K II,155), "....ve cahş eşek supasına dinür ve atın tayına da itlak olunur, mührü'l-feres manasına.." =Ar. الحش (K II,314), "....eşek supasına dinür." =Ar. العنبر (K III,878).

*ŞUPA *شوپا*

~ DLT 517 sıp "İki yaşına girmiş olan tay." ;
İdr. 91 sıpa "eşek yavrusu." ; YTS 194 şupa; KT³sıpa
"Yaşını geçmiş eşek yavrusu. (Daha küçüğüne kulun dir-
ler. Diğer bazı hayvanat yavrularına da itlak olunur:
Geyik sıpası; sığır-sıpa: cümlesi beraber)."; TS II,
1050 sıpa "eşek yavrusu"; Der. X, 3613 sıpa "1. Üç ayak-
lı merdiven. 2. Bir çeşit sehpa. 3. Deri kurutmak için
kullanılan sehpa.", X, 3665 sopa "sıpa", X, 3698 supa,
suppa "sıpa", XI, 4373 zıpa "sıpa", X, 3613 sıpıç "küçük
sıpa", XI, 4374 zıpçık "eşek sıpası" ; Rad. IV, 650 sırpa
(Osm.) "Sıpa, eşek yavrusu.", IV, 668 ¹sıpa (Osm.) "Kü-
çük eşek, tay; kık sıpası: yavru geyik."

EVLIYADEVESİ *اوليا دوه* (<Ar. evliya + T. deve-si, bk. deve-
cik, yereşecigi, yeresegi, eşekkurdu).

"Bir böcek adıdır. Fârisîde herek-i zemin ve Tür-
kîde yereşecigi ve devecik ve evliyadevesi tabir itdik-
leri böcektir ki çekirge gibi uzun uzun ayakları olur.
Ana eşekkurdu dahi dirler." =Ar. *عَرَقَبَانُ* , *حَارَقَبَانُ*
(K I, 224), "Bir böcek adıdır. Fârisîde herek-i zemin ve
Türkîde yereşegi ve evliyadevesi ve eşekkurdu didikleri
böcektir ki çekirge gibi uzun uzun ayakları ve kanadları
olur." =Ar. *حَارَقَبَانُ* (K I, 828).

~ KT 635 evliya devesi, tañrı devecigi "Saf adam";
Der. I, 223 allah devesi "1. Uzun bacaklı ve gövdeli, yeşi-
limsi kül renkli kanatları olan çekirgeye benzeyen bir

çeşit böcek. 2.Gövdesi küçük, ayakları çok uzun, kül renkli, örümceğe benzer bir böcek."

FÂRE (فار < Ar.).

"Yetiyecek kadar dirliğe dinür ve fâreye ıtlak olunur, kedinin bulgası olduğuçün." =Ar. الْغَفَا (K II, 821).

~ KT II, 977 fâre "Küçük sıçan, ev sıçanı, fındık sıçanı. (Lisanımızda bu vechile hayvan-ı mezkurun küçüğüne tahsis olunarak büyüğüne hasrolunan sıçandan tefrik olunmuştur)."; TS I, 397 fare, I, 747 körfare "Körfaregillerden, toprak altında yuva yapan bir memeli hayvan.", II, 1066 sivrifare "Kurt, fare gibi hayvanları yiyen ve bu bakımdan tarıma yararlı sayılan küçük bir memeli."; Der. XII, 4502 fara "büyük fare".

FİL (فيل < Ar.).

"Bu isimle maruf hayvandır." =Ar. الْفِيل (K III, 318), "Fil didikleri hayvana dinür." =Ar. الدِّلْم (K III, 453), "...ve fil didikleri hayvana dinür. ve katıra dinür." =Ar. الْكَودَنِي, الْكَودَن (K III, 694).

~ Gül. 253 fîl, KT 368 pil, 1010 fil; ADİL IV, 261 fil; Trkm. pil; Özb. 129 fil; Kırg. S. I, 120 bil; Kaz. S. 266 pil; Rad. IV 1337 ³pil (Krm. Tar. O.T. Persçe' den), IV, 1357 pil (Kazan), IV, 1759 ²bil (Kır.), IV, 1942 fil (Osm. Krm.).

FİNO فینو (İtalyancadan, krş.bocu,mastı).

"Bocu ve fino tabir olunan ayakları kısa ve hurde köpeğe dinür.Bir nevine de mastı tabir iderler."

Ar. الرئني (K III,642).

~ KT 1011 fino "1.İnce,zarif,güzide.2.Pek küçük;fino köpek: odalarda gezen ve kucakta taşınan küçük ve zarif köpek cinsi."; TS I, fino "Çok tüylü küçük bir köpek cinsi."; Der. V,1867 finik "Küçük ev köpeği.", IX,3392 pani "1.Küçük olan herşey.2.Küçük köpek,fino köpeği.", IX,3392 panik "1.Küçük köpek,fino köpeği.2.Domuz yavrusu.", IX,3441 pınık (I) "Küçük tüysüz köpek", IX,3441 pini "Küçük ve çok tüylü bir çeşit köpek.", IX,3456 pinik (I), pini,pinni "Küçük köpek,fino.", IX,3456 pinik (II) "1.Basık burunlu (kimse).2.Basık,küçük.", XII,4645 pali,pini "Küçük köpek"; Rad. IV,1940 fino (Osm.,İtalyancadan) "Küçük,leziz,ince; fino çoha:İnce dokunmuş kumaş,fino köpek:Kucak köpeği".

ĞAMMAZ KARGA غماز قرغه (<Ar. ğammaz+ķarga, bk. ķarga).

"Avâhik-i cebeliyye avazlarına dinür ve avâhık avhak lafzının cem'idir, tağ kırlangıcına ve gammad karga didikleri kargaya dinür."=Ar. أَلْغَاغَا (K I,39).

GELİNCİK كنجك

"Gelincik tabir olunan cân-verre dinür."= Ar. السَّعْبَة (K I,160), السَّعْبَة (K I,164), "Bir küçük

cân-verdir ki gözünün kapakları dürük ve kesik kulaklı olur. Türkîde gelincik didikleridir...."Ar. ابن عَرَسِي (K II,260)

~ YTS 91 gelincük, gelincik "Ars denilen hayvan."; LÇ 269 kelincik; KT 1181 gelincik "1. Küçük gelin. 2. Sansar cinsinden pek küçük ve ince uzunca bir hayvancık ki sarıllı beyazlı olup kuru divarların deliklerine kaçar ve tavuk yumurta ve piliçlerine muşallat olur. 3. Bir kır çiçeği."; TS I,434 gelincik; Der. VI,1981 gelinkadın, gelincüyh, gelingadun "Gelincik denilen bir çeşit hayvan."; ADİL III,152 gelincik.

GEYİK

كَيْك

"Va'l ismidir ki tağ keçisi tekesine dinür ki Türkîde geyik ve bir nevine sığın tabir olunur ve tağ keçisine Türkîde ceyran dirler. Mâlum ola ki bu bir kaç nev olur. Bir nevi kaviyyü'l-heykel ve issi mişeliklerde olur. Arabîde bakarü'l-vahş ve Farisîde gevezn dinür ve bir nevi tağ eteklerinde ağaçlı yerlerde olur cüssesi ahudan ekber ve şitâda tüyleri siyaha mail ve sayfda kırmızı olur ve kuyruğu olmaz, buna Arabîde va'l ve Türkîde çopur dinür ve issi tağlarda olan nevine bakar-ı cebeli dirler ki tağ öküzi tabir olunur."=Ar. الْآيِل, الْآيِل, الْآيِل (K III,135), "Geyik tabir olunan hayvana dinür."= Ar. الظَّبِي (K III,867).

~ ETY 811 keyik "Av hayvanı,geyik.", 813
kiyik "Av hayvanı,geyik."; Ork.350 keyik "Vahşi
 hayvan,av hayvanı."; EUT 108 keyik "1.Geyik.2.Vahşi
 hayvan.", 113 kiyik "geyik", 108 keyikçi "1.Avcı.
 2.Geyik avcısı."; Maytr. 407 keyik "geyik", keyikçi
 "avcı"; Alt.Gr. 341 keyik,kiyik "Geyik,yabani hayvan."; DLT 309 keyik "Geyik;yaban hayvanı; aslında yabani
 olan her şey,eti yenen hayvanlardan ceylan,sığın,dağ
 keçisi gibi hayvanlar; yabani av hayvanı ve av.", 309
keyik "Maymun yapılı (insanlar için)."; KB^Y keyik
 "geyik"; Gül. 294 keyik "geyik", 306 kiyik "geyik";
 Müh. 42 kiyik "yabanî", 95 kiyik "geyik"; Tuhf. 202
kiyik "yaban hayvanları"; DK 118 geyik "Geyik,dağ
 keçisi."; YTS 93 geyik "Yırtıcı olmayan dört ayaklı
 hayvan.", 230 yağmurcageyiği "Dağsığırı,bir çeşit sı-
 ğın geyiği."; Abs. 353 kiyik "ahu"; LÇ 26 kiyik "a-
 hu,gazal", 216 karakiyik "Yabani tonğuz,suğan,dişi â-
 hû-yı sahra."; KT 1228 geyik "Geyik; ala geyik; sı-
 ğın."; TS I,444 geyik "Geyikgillerden, erkeklerinin
 başında çatallı boynuz bulunan memeli hayvan."; Der.
 VI, 2015 geyik (II) "Memeli yabani hayvan.", VI,2086
giyik (III) "geyik", VIII,²⁷⁸ keyik (II) "sarı inek",
 VIII, 2888 kiyik (I) "geyik", VIII, 2888 kiyik (II)
 "yabanıl"; ADİLIII, 138 geyik "Dağlıg meşelerde ya-
 şayan bezi cinsleri iri dallı budahlı buynuzlu,böyük
 ve güzel heyvan."; Trkm. 373 keyik "Çölde ve dagda
 yaşayan süytemdirici, geçi pisint hayvan,ceren."; Özb.

54 kiyik "geyik"; Kırğ.S. II, 475 kiyik "(Domuz müstesna) Bütün çatal tırnaklı yabancı hayvanlar; kişi-kiyik: vahşi insan."; Kaz.S. 134 kiyik "geyik"; Krç. 134 kiyik "Geyik; kiyiksemek: yabanileşmek."; Çuv.S. 63 kayək "Yabancı kuş veya hayvan.", 68 kəjək: kayək-kəjək "Vahşi hayvanlar (kuşlarla birlikte)."; Rad. II, 1340 ²kīk (Tar.Alt.Tel.Leb.Şor.Sag. Koyb.Kzk.Küer.Kır.Kazan.Çag.O.T.) "1.Vahşi,yabancı hayvan; kiji kīk (Alt.): maymun.2.Dört ayaklı,yüksek boylu yabancı hayvan;ak kīk (Alt.): ceylan; Kızıl kīk (Tel.): geyik.", II, 1407 kiyik (Kazan) "Vahşi; vahşi hayvan; kiyik kaz: yabancı kaz; kiyik ördek: yabancı ördek,yaban ördeği.", I, 90 ak kīk (Alt.Sag.)"Rengeyiği,sığın.", II, 132 kara kiyik (Çağ.) "Yabancı geyik,yabancı domuz.", IV, 319 sarı kīk (Tel.) "Dağkeçisi";Clau. 755 kéyik "dört ayaklı yabancı hayvanlar için kullanılan genel bir terim; isim olarak geyik, dağkeçisi gibi yabancı hayvanlar,sıfat olarak yabancı.", (Irk.B. 15) kéyi:k oğlu: "yabancı hayvan yavrusu".

GİCE ÇEKİRGESİ كچه چكره سی (bk. ocak çekirgesi,çekirge)

"Bir nev maruf çekirge ismidir.Bazı ümmehâtta erkek çekirge ile ve bazında ocak çekirgesi ve gice çekirgesi didikleri çekirge ile müfesserdir." = Ar.

الْجَنْدَبُ, الْجَنْدَبُ, الْجَنْدَبُ (K I, 89).

~ YTS 93 giceçekirgesi "cırcırböceği"; KT 512 giceçekirgesi "ağustosböceği"; Der. VI, 1958 gecebö-

cüsü "ocak çekirgesi".

GÖCEN

كوجن

"Kedi cüssesinde bed râyihâlu bir cân-verdir. Türkide göcen tabir olunur."=Ar. الظربان (K I,194), "Zaribân lakabıdır ki Türkide göcen didikleri bed-râyihâ cân-verdir. Yolda develer ve sair hayvanlar giderken aralıklarına girüp pey-der-pey zarta irsal ider. Be-gâ-yet bed-bûy olmağla hayvanlar teaffününe tahammül idemeyüp perakende olurlar."=Ar. مُفَرَّقُ النَّعَمِ (K III,42).

DLT 404 küzün "Kendisiyle serçe kuşu, tarla sıçanı, köstebek gibi şeyler avlanan sıçan cinsinden bir hayvan"; İdr. 56 küzân "sansar"; Tuḥf. 209 közen "Sansar, firavun sıçanı."; YTS 95 göcen "Kokarca, sansar cinsinden kediye benzer bir hayvan.", 100 gözen, göjen "Bir çeşit kertenkele, keler.", 247 yirgöcen "Bir çeşit göcen.", 248 yiyrcegöcen "Kokarca denilen hayvan, gelincik."; KT II, 1192 göçgen, göçen "1. Tavşan yavrusu. 2. Benekli tavşan. 3. Kır sansarı; yer göçgeni: köstebek."; Der. III, 1005 cöcen "Tavşan yavrusu.", III, 1021 cücen(I) "Tavşan yavrusu.", VI, 2119 göcen(I) "1. Tavşan yavrusu. 2. köpek yavrusu. 3. Kedi yavrusu. 4. Ayı yavrusu. 5. Domuz yavrusu.", VI, 2125 göden(V) "Tavşan yavrusu.", VI, 2164 gösen "Tavşan yavrusu.", VI, 2186 gucem "Kedi büyüklüğünde kötü kokulu bir çeşit hayvan." VI, 2186 gucen "1. Tavşan yavrusu. 2. Kedi büyüklüğünde kötü kokulu bir çeşit hayvan.", VI, 2208 gücen "Tavşan yavrusu.", VIII, 2892 kocen "Kedi yavrusu."; VIII, 2947 köçen(I), köcen "Tavşan yavrusu.", VIII, 2980 köşen "Tavşanların çiftleşme zamanı.", XI, 4249 yercegög-

ce,yercegövce,yercegüce,yircegöce "kokarca", XII,4512 gücen "tavşan", XII,4575 küçen "köpek yavrusu" ; Trkm. 37 alacagözen(a:lacagözen) "Pişiğe göre kiçirek sıçan pisint,ala rengkli,porsı ıslı kiçicik hayvan."; Kırg. S.II,546 küzön,sasık küzön "Kokarca(hayvan);aç küzön: küçücük bir hayvan adıdır."; Kaz.S. 143 küzen "Derisi kıymetli fare."; Rad.II, 1337 ¹këzën(Kazan) "kokarca.", II,1604 göçen(Osm.) "1.Genç tavşan; göçen tavşan:genç tavşan. 2.Kokarca.", II,1645 ²güçen(Krm.) "Kokarca.", II,1647 ¹gücen(Osm.) "1.Genç(hayvanlar için); tavşan güceni: genç tavşan. 2.Bir çeşit alaca sansar.";Clau. 761 küzen "Kokarca,Amerika sansarı,kır sansarı."

GÖZSÜZSEPEL کوزسپیل (krş.köstebek,kör sıçan).

"...ve huld bir nev toygar kuşına dinür ve gözsüz sıçana,alâ-kavl gözsüz bir küçük cân-vere dinür ki kırlarda ve yer altında sâkin olur.Soğanı ve pırasayı pek sevmekle deligi ağzına vaz' iderler,râyihâsını aldıkda çıkup sayd iderler ve bunda hâ'nın fethiyle de lügattir.Müellif bu cân-veri gerçi terdîd ile zirkeyledi.Lâkin ikisi birdir ki Türkîde köstebek ve kör sıçan ve gözsüzsepel dirler.Tarlaları delik delik iderler." =Ar. أَخْلَد (KI,604).

ن İdr. 54 közsüz sâbâk "kör sıçan ";YTS 101 gözsüzseped,gözsüztebek "köstebek"; Der. VI,2183 gözsüz(1),gossü,görsü,gössü,göstü,gözsüz köpek,gözsüz sepel "köstebek."

GÜÇKEN كوجكن (krş.boyunburan).

" Arıkuşına dinür,şakırrâk gibi.Alâ-kavl surad ismidir ki güçken didikleri kuşdır ve çakır doğana dahi ahtab dirler."=Ar. الْأَخْطَبُ (K.I,123), "İri başlı bir kuş adıdır ki serçe kuşlarını şikâr ider...bu kuş Türkide güçken didikleridir ki alaca olur.Tüylerinden yelpâze iderler..." =Ar. الْقَصْدُ (K.I,633), "Surad ismidir ki güçken didikleri kuşdur.Boyunburan dahi dirler,yâhud beyne'l-Arap şeametle maruf bir kuşdur. Alâ-kavl şakırrak isimidir ki arıkuşıdır.Ak ve kara ve alaca olduğu bâis-i tesmiyedir." =Ar. الْأَخِيلُ (K.III, 204), "...yâhud güčkene dinür ve bir kuşun isimidir. Alâ-kavl öğeyik kuşına dinür,fâhte mânâsına..." =Ar. الْقَصَصُ (K.III,264).

~ İdr.50 Köçkân "kerkes kuşu"; YTS 101 gücügen, güçken,gücügen "Baykuşa benzer alaca renkli bir kuş."; LÇ 270 köçen "Kerkese benzer bir nev'i kuştur."; Der. VI,2118 göceğen "Bir çeşit kuş.", VI,2208 gücüğen "kartal"; Rad.II,1645 ^(Osm.) güçen "Bir akbaba türü.", II,1645 gücügen (Osm.) "Bir akbaba türü."; Clau.697 köçgen"kartal".

GÜGERCİN كوكرجين (bk. gügercin kuşı).

"Güğercine dinür" =Ar. الْحَمَامَةُ (K III,435).

~ EUT 114 kögürçken,kөгүрçүн,kөгүрçүн; Maytr. 416 kögürçүн; Alt.Gr, 343 kögürçken; DLT 358 kökürçkün; Gül.308 kögerçin,kügerçin; İdr.54 kügerçin; Tuh. 206 kökerçin, 225 ökerçin; DK 122 gügerçin; KT 1208

gügercin; TS I,486 güvercin; Der.VI,2095 goğerçin,VI,2169 gövercin,gögerçin,göverçin,VI,2203 guverçin,VIII,2950 kögürçün; ADİL III,192 göyerçin ,IV,451 çölgöyerçini "Çölde yaşayan vehşi göyerçin"; Kırğ.S.II,498 kögüçkön,kögürçkön; Kaz.S.135 kögarşın,135 kögersin,135 kögirşin ; Çuv.S.68 kəvağart'çin,kəvağarçan; Rad.II,1232 kögörşün(Kır.),kögörçün(Alt.),II,1233 kögürtsin(Kom.),kögürdzün(Bar.),kögürçkön(Kkır.),kögüçkön (Kkır.),II,1319 köverçken(Çağ.),II,1579 geverçin(Osm.),II,1613 gövercin(Osm.)"Güvercin; yaban gövercini:yaban güvercini,tahta gövercini:tahta güvercini,çaķırılı gövercin:çaķırılı,ayakları tüylü(paçalı) güvercin.",II,1633 güyercin (Osm.),II,1652 güvercin(Osm.).

GÜGERCİN KUŞI كوكرچين قوشى (bk.gügercin)

"Gügercin kuşına dinür."=Ar. الْعَفْد (K.I,647),

"Dişi kurda dinür ve gügercin kuşına dinür..."=Ar. الْوَرَقَاء

(K III,64), "...ve gügercin kuşına dinür."=Ar. الْمُصَلَّة

(K III,264), "Gügercin kuşına dinür.Alâ-kavl gügercine

şebih başka bir kuşdur."=Ar. الْحَقْم (K III,430).

GÜGERCİN PALAZI كوكرچين پلازى

"...ve gügercin palazına dinür."=Ar. الْجَوَزَل (K.

III,163), الْهَدِيل (K III,380).

* PALAZ پلاز

~ KT.346 palaz(Türkî-i kadîm ve Çağatayca"yavrı"

ve "çocuk" demek olan "bala"dan müştakk olmak muhtemeldir.) "Su kuşlarıyla güğercin gibi diğer bazı tuyurun pilici:kaz,ördek,güğercin,hindi palazı.sıf.Semiz,yağlı,pompul."; TS II,938 palaz "Kaz,ördek,güvercin gibi kimi kuş yavrularının civcivlikten sonraki durumu." ; Der.IX,3383 palas(I)"Büyük çocuk",IX,3383 palas(II) "1.Kaz.2.Keklik yavrusu",IX,3384 palaz(I)"1.Güzel,canlı(genç kız için).2.Gülbüz,şişman.3.Çirkin,kötü.",IX,3384 palaz(II)"Manda yavrusu",IX,3384 palaz(III)"Dağınık,giyinişi düzensiz.";Rad.IV,1165 palaz (Osm.)"1.Ku-lu-ka tavuk.2.Kuş yavrusu; ördek(köğercin,kaz) palazı: Yavru ördek.3.kuş palazı:kuş palazı,difteri.4.Şişman,yağlı."

GÜVE

كوه

"Güve tabir olunan böceğe dinür ki yün ve kürk makûlesine üşüp tebâh ve berbad ider."=Ar. ^{الغُصَّة}

(KI,356), "...ve sûs güve tabir olunan böceğe dinür ki sûf ve şal makûlesi esvâba düşer.Ve tahıl bitine ve diş kurdına dahi ıtlak olunur...."=Ar. ^{السَّوسِ}

(K II,249)

~ DLT 403 küye; Tuh.215 küye; YTS 104 güye,güge ; KT 1211 güge;TS I 485 güve "Kurtçuğu deri,yapağı,yünlü kumaş ve dokuma yiyen pulkanatlılardan bir böcek.",I, 185 buğdaygüvesi "Tahıla zarar veren küçük bir kelebek." Der.VI,2167 göve(II),VI,2242 güye; ADİL III,205 güve "Yün şeylere tahıla ve sair bitkilere zerer vurur bir böcek cinsi."; Trkm.211 güe "Yünge ve yüngden edilen

zatlara düşyen,daşı tüycümik kiçicik möcek."; Kaz.S. 143 küye; Çuv.S.72 këve; Rad.II,1326 këyê(Kazan), II, 1632 güge(Osm.), güve(Osm.), II,1633 güyâ(Kar.L.),gü-yâ(Kar.L.), II,1652 güve(Osm.) "Güve;sandık güvesi:sada-katsiz uşak."

HABEŞTAVUĞI حبش طاوغي

"Bir nevi nebat adıdır.Çobandeğneği didikleri nebatın sagir nevidir.Ve gargar habestavuğına,alâ-kavl yabantavuğına dinür." :Ar. الغرغرة (K II,54).

HASIR BİTİ حصار بيتي (<Ar.hasir T.bit-i)

"Sivrisineğe dinür... ve yassıca cüsseli kırmızı ve ziyadesiyle bed-bûy bir böcek adıdır ki tahta biti didikleri kâfir olacaktır.Bunun bir nevi dahi vardır ki hasırlarda tekevvün ider.Hasır biti tabir olunur." :Ar. البقة (K II,872)

HOROS خروس

"Maruf hânegî kuşa dinür.Erkeğine ve dişisine ıtlak olunur.Türkîde erkeğine horos ve dişisine tavuk tabir olunur." :Ar. الدجاجة, الدجاجة, الدجاجة (K I,395), "Horosa ıtlak olunur." :Ar. الخرنجان (K I,548), "Horosa dinür dîk manasına ve..." :Ar. (K II,807), "Horosa dinür... ve gâh olur ki tavuğa da ıtlak olunur." :Ar. الدیک (K III,88), "Horosa dinür." :Ar. الطحين (K III,270).

~ Tuh.173 horaz; LÇ 166 horos "Horoz,maruf erkek tavuktur."; KT 579 horos,horoz "Tavuk cinsinin erkeği."; TS I,537 horoz,I,221 çalıhorozu "Tavukgillerden eti beğenilen bir yaban kuşu.",I,669 kayahorozu "Güney Amerika'da yaşayan,erkekleri portakal renginde başında tepeliği olan bir kuş."; Der.V,1876 foraz(I),fıraz,fıraz,foruz"horoz",foraz(II)"erkek",VII,2410 horaz(I) "Av tüfeklerinde tetiğe dokunulunca mermiye çarpıp kapsülü ezen,çakmağın üst kısmı.",VII,2415 horus "Kapı zembereğinin mandalı,horoz.",horuz"Hanımların tek başlarına oynadıkları bir çeşit dans.",XII,4505 foruz "Horoz",IV,1325 dağhorozu "çavuşkuşu"; ADİL IV,333 horuz, IV,334 horuzbéçe "cavan horuz,çolpa.",III,84 kolhoruzu "gırgovul",IV,394 hindhoruzu "Erkek hinduşka,hinduşkanın horuzu"; Trkm.717 horaz; Özb.135 horaz; Kırg.S.II, 485 koroz; Kaz.S.172 Qoraz.

İBİK ایک (krş.çavuşkuşu).

"Mutlaka karkara eden yâni elhân u negamâtla öten kuşa dinür ve hassaten mâruf kuşun ismidir ki çavuşkuşu ve ibik tâbir itdikleridir.Hüdhüdeden mehuzdur."=Ar. الهُدُودُ (K I,715)

~ ETY 830 öpgük,837 kara öpgük "Kara çavuşkuşu"; EUT 152 öpüp "Bir cins kuş"; Alt.Gr.379 übüp "hüthüt"; DLT 707 übüp,übgük(Çiğilce);Müh.32 ibük; Tuh.273 übük; YTS 112 ibik,alacaibik,ibibik,ibiklü,ibük; LÇ 23 übük "Başlarında taç olan kuşlar ve hüdhüd."; KT 233 ibik ;

TS I,552 ibibik;Der.II 811 bübübük,VI,2232 güpbük,VII,2383 hibibik,VII,2447 hübbük,hübbuk,hübübük,VII,2500 ibabap,ıbıbık(I),ıbbık,ıbibili,ıbibuk,ıbibük,ıbicek(I),ıbigügük,ıbik(VI),ıbikukuk,ıbikli(I),ıbilcik,ıbileyk,ıbilik(I),ıbiyhliguş,ıbobik,ıbobop,ıbrik(II),ıbubuk,ıbübük,ıvibik,XI,4055 übübük,übübuk,XI,4279 yiribik,yırıbık,XI,4333 yürubuk,**XII**,4523 ıbidik,VIII,2732 kelibik,kelibibik"çavuşkuşu",VIII,2904 kokaribik,kokaryürülük "çavuşkuşu,ıbibik"; Rad.I,1313 übük(Çağ.) "Sorguçlu bir kuş, hüthüt.",İ,1566 ipik(Osm.),I,1910 übük (Çağ.) "Kuşların başındaki kakül,ıbik,übük kuşu:bir kuş çeşidi."

İNEK

اينك

"...ve inëge dinür,bakara manasına."=Ar. الزَّعَامَةُ

(K III,473)

~ ETY 805 ingek; Ork.336 in(i)gäk "inek,inek sürüsü.";EUT 95 ingäk,inkäk; Maytr.396 inğek;Alt.Gr.338 iñek ; DLT 233 ingek; KB 199 ingek; İdr.39 inäk;Tuh.178 inek;DK 153 inek; YTS 146 kömüş inegi "dişi manda"; LÇ 63 inek; KT 253 inek; TS I,582 inek "1.Dişi sığır.2.argo Çok çalışkan öğrenci.3.argo Kendini her isteyeninin cinsel keyfine teslim eden kimse."; Der.VII,2537 inak,IX,3244 nek "Sığır kovalama ünlemi.",IV,1552 dombay ineği,IV,1552 dombay ineği,domminek "Dişi manda",VIII,2958 kömüş ineği "Dişi manda"; ADİL II,402 inek; Kırg.S.I,369 inek; Krç.inek; Yak.I,20 anah,I,415 inah "1.İnek.2.Kadın (zayıf,kararsız tabiyatlı inek gibi adam).3.Şimal geyiği."

Çuv.28 ane ; Rad.I,1443 ²ine (Kkır.Küer.Tel.Tob.Şor.
Tar.Uyg.Çağ.Osm.Az.),III,670 ³nek (Şor.),III,670
⁴nek (Sag.Koyb.)

İPEK KURDI ايبك قوردی (krş.böcek,bk.kurd).

"İpek kurdına dinür ki böcek dahi dirler"=Ar.
الصَّلَاةُ (K I,418),"Müellif pile muarrebî olan fay-
lak lafzından sükût eyledi ki ipek kurdına ve askı tâ-
bir itdikleri ipek kozasına dinür..."=Ar. الفيلق
(K III,44)

~ YTS 102 gügül kurdı "ipek böceği"; KT 234 ipek-
böceği "İpeği yapan böcek ki ibtida kurt ve bade kele-
bek halinde olur."; TS I,587 ipek böceği "Ördüğü koza-
lardan ipek elde edilen,kanatları pullu böcekler sını-
fından,dut yaprağı ile beslenen bir cins kelebeğin tır-
tılı."; ADİL II,415 ipek gürdu; Özb.45 ipák kurti; Rad.
I,1566 ipek kurdı,ipek böceyi(Osm.) "ipek böceği".

İŞHAKKUŞI اسحق قوشی

"Gice kuşlarından bir kuş ismidir.Bâzılar çağır-
gantoy kuşıdır didiler,kervân gibi ve bâzılar baykuşun
erkeğine dinür ve bazılar kargaya şebîh bir siyah ve
hoş-lahm bir kuşdur didiler....ve Bürhân-ı Kâtı'da bu
işhakkuşu ile mübeyyendir."=Ar. الضَّوْعُ , الضَّوْعُ
(K II,629).

~ KT 108 ishakkuşu "Hakkuşu,murg-ı şeb-âviz."; TS I,590 ishakkuşu "bataklıkbaykuşu"; Der.VII,2555

ishak "baykuş"; VII,2575 izah kuşu "Boz renkli bir çeşit kuş."

ISKETE

اِسْكِي (<Yun.).

"Serçeden küçük bir kuş adıdır ki Türkî'de iskete tâbir eyledikleridir..."=Ar. الْوَضْع (K II,689).

~ YTS 117 isketi ; KT 111 iskete "Yuvasını asılı ve mâhirâne yapan sarı kanatlı ve çok öter bir cins küçük kuş."; TS.I,591 iskete "Serçegillerden,gagaları dişli,zararlı böcek ve kurtlarla beslenen güzel sesli bir kuş."; Der.VII,2557 iskete,isketi "Serçeden küçük bir çeşit kuş."

IT SİNEGİ

اَيْت سِينْكِ (bk.it,sinek).

"....ve it sineğine dinür,zübâbü'l-kelb manasına.Alâ-kavl mutlakâ sineğe dinür."=Ar. الْتَزَا (K III,847).

~ Trkm.345 itsinçek "İtde bolyan sinçek."; Rad. I,1498 it sinegi(Osm.)"Bir çeşit sinek."

* IT اَيْت

~ ETY 805 it "it,köpek."; Ork.333 it; EUT 100 it,101 it yılı "On iki hayvanlı Türk takviminin on birinci yılının adıdır."; Alt.Gr.339 it; DLT 221 it; KB 183 it; Gül.281 it; İdr.41 it; Müh.35 it,it yılı " Türkçe on iki yıl adlarından on birinci yılın adıdır.", 13 av iti "av köpeği";Tuh.180 it ; DK 155 it;YTS 11

arayıcı it "av köpeği", 119 it canlı "Yorulmak bilmez.",
 194 şuiti "kunduz"; Abş. 39 it; LÇ 46 it "Köpek, kelp, sek,
 sâl-i Türkan dairesinin on birinci yılıdır."; KT 234
it "Köpek, kelp, sek. mec. Değersiz ve ahlaksız adam."; TS
 I, 602 it; Der. IV, 1325 dağ iti "çakal"; ADİL II, 435 it
 "1. it. 2. Bedhasiyyet, adam hakk.", IV, 446 çobaniti "Sürü-
 yü gorumag için sahlanılan iri, güçlü it cinsi."; Trkm.
 344 it "1. Yırtıcı cüytemdiricilerin ayratın maşgala-
 sından bolan öy hayvanı. 2. Necis, hayın.", 349 yit "İti
 kovmak için aydılyan söz."; Özb. 46 it; Kırğ. S. I, 373 it
 "1. Köpek, it. 2. Oniki senelik hayvan devri takviminde on
 birinci yılın adıdır."; Kaz. S. 121 iyt, iyt-qus "1. İt-kuş.
 2. Kurt."; Yak. S. 423 it "1. Köpek, it. 2. Şamanın elbisesinde
 köpeği tasvir eden yassı demirden şekil."; Rad. I, 839
⁹ët (Bar.), I, 1380 ¹it (Soy.), I, 1498 ¹it (Az. Çağ. Tar. O. T.
 Krm. Kom. Alt. Tel. Şor. Leb. Kır. Kkır. Sag. Küer. Uyg. Osm. Kar.
 L. T.) "Köpek; istēci it, yıtçı it (Tel.): av köpeği, iz sü-
 ren köpek; it palığı (Tel.): bir çeşit balık; it balık
 (Kır.): fok balığı.", I, 1506 itçək (Kar. T. , ¹it+çek),
 I, 1583 ¹it (Kazan) "Köpek; ata it: iri kuvvetli çoban kö-
 peği ; ana it : dişi köpek."

QABUKLI SÜMÜKLİBÖCEK قَبُوكْلَى سُمُوكْلَى بَوَجَك

"...bir böcekdir ki rims didikleri şûr otluk aralığında olur. Alâ-kavl sadef cinsindendir. Müfredât-ı tıbbiyyenin beyanlarına göre kabuklu sümüklüböcek didikleridir. Berrîsi ve bahrîsi olur. Berrîsi bostanlarda ve otluk aralıklarında olur ve bahrîsi sadef cinsindendir ki kabını mühre iderler." :Ar. الْخَزُونُ (K II,172), "Meralarda olur bir nev' böcek ismidir. Sadev envâin-dandır. Kabuklu sümüklüböcek didikleridir. Mideye pek salihdir." :Ar. الْخَزُونُ (K III,619).

~ KT 750 sümüklüböcek "Salyangoz,helezon."; TS II, 1096 sümüklüböcek "Karından bacaklılardan, akciğerli, otçul ve kabuksuz yer yumuşakçası."; Der. X,3713 sümüklüböcü, sümükleenböceği, sümüklüböycü, sümüklügengaz "Kabuksuz salyangoz, sümüklüböcek.", XII,4712 sümüklegen, sümüklegenböceği, sümüklên, sümüklüböycük, sümüklügogu "salyangoz"; ADİL I,387 gabiğlı "Gabiğla örtülü olan, gabiğı olan (meyve vs.); gılaflı, gabiğı böcek."

KAĞAN ARSLAN قَاغان اَرسلان (bk. arslan).

"... Tünd ü şedid arslana vasf olur, şîr-i deren-de manasına. Türkîde ana kağan arslan tabir olunur..."

:Ar. العفريت, العفري, العفارية, العفرية, الْعِفْرُ (K II,36).

~ Gül.286 kağan "Kükreyen,kızgın (aslan)."; YTS 122 kağan, kağan arslan "Kızmış, kükremiş, çok öfkeli (aslan,kaplan)."

KALKAN BALIĞI قَلْقَان بِالْغَى (bk. balık).

"Kalkan balığına dinür..." :Ar. الْشَبُوطُ, الشَّبُوطُ

(K II,484).

~ KT 1035 kalkan balığı "Maruf yassı ve büyük balık ki kılçık yerine birtakım nasırlı kemikleri ve beyaz eti vardır."; TS I,628 kalkan "Büyük,yassı, derisi düğme denilen birtakım sert çıkıntılarla örtülü beyaz etli balık(Rhombus maximus).

KANADLI KARINCA قنادلی قرنجہ (bk.kanatlu karınca,karınca).

"Kanadlı karıncaya ve gubâra dinür ve gözün pınarına dinür.":Ar. الموق (KIII,56).

~ Rad.II,174 kanatlı karınca (Osm.).

KANATLU KARINCA قناتلو قرنجہ (bk.kanadlı karınca,karınca).

"...ve kanatlu karıncaya dinür ve ağaç kurduna dinür.":Ar. (K III,469).

KAPLAN قیلان , قبلان

"Kaplana ıtlak olunur,kattâl olduğu-çün.":Ar.

الآبرد (KI,576),"...ve dilîr olan insan ve hayvana dinür ve sibâdan kaplana dinür.":Ar. السبندی (KI,618), "Kaplana dinür,nimr gibi.":Ar. الكلد (KI,683), الضرجع (KII,626), الرجيل (KIII,237), "Sebu'-i ma'ruf isimdir ki kaplan tâbir olunan yırtıcı cân-verdir.Fâriside peleng dinür,postu benekli olmağla tesmiye olunmuşdur..."

:Ar. النمر (KII,133), "...ve kaplana yahud Pars didikleri cân-verre dinür.":Ar. الكنعم (KIII,547),

~ EUT 166 kaplan; Alt.Gr.355 kaplan; Müh.37 kaplan; Tuh. 183 kaplan,204 koplan; DK 166 kaplan; IÇ 213 kaplan "Bebir,pelenk,şîr,esed,gazanfer.";KT 1053 kaplan;TS I,643 kaplan; ADİL I,425 gaplan "İsti ölke-lerde yaşayan,pişik cinsinden çok yırtıcı ve çevik heyvan;peleng.";Trkm.143 gaplan; Özb.165 kaplan; Kırg.S. 379 kabilan"(Bununla Kırgızlar muayyen bir yabani hayvanı değil de,genelce iri ve kaplana benzer bütün hayvanları kasdedirler.).Pars, kaplan,bebr; kabilan tuu-ğan(bahadırın destanda sık sık karşılaştığımız sıfatıdır.):Kaplan doğmuş."; Kaz.S.152 Qablan "kaplan"; Rad. II,423 ¹kaplan(Kazan.Tob.Osm.Az.) "Kaplan,leopar."; kablan(Kır.K Kır.):kaplan;Clau.584 kapla:n "(Kedi cinsinden hayvan).Kaplandan daha çok leopara denir.-la:n ile sona eren eski bir hayvan adı."

KAPLUBAĞA

قاپلובה

"Kirpiye dinür,kunfuz gibi ve gâh olur ki ana harf-i tarif idhal olunur...ve ankad kaplubagaya dinür.":Ar. أَنَقَدَ (K I,700), "...ve kaya kelerine dinür...ve kaplubagaya dinür...":Ar. الْحَنَفَاءُ (K II,744).

~ YTS 125 kaplubaga,kaplıbaga; IÇ. 213 kaplubaga;KT.1013 kaplubaga; TS I,643 kaplumbağa; Der. VI, 1917 gaplumbağa,VIII,2584 kablunba,VIII,2634 kaplıkurba "kaplumbağa",VIII,2635 kaplingoba "kaplumbağa"; Rad. II,425 kaplı bağa (Osm.) "kaplumbağa".

*BAKA, BAĞA

~ ETY 818 mağa "Bir hayvan ismi."; EUT 30 bağa "Kara kurbağa,odlu bağa."; Alt.Gr. 326 baka "kurbağa"; DLT 62 baka "kurbağa",müngüz baka "kaplumbağa"; Gül. 212 bağa "kurbağa"; İdr. 67 qaburçaqlı bağa "kaplumbağa"; Tuhf.146 baga "bağa,kurbağa"; YTS 22 bağa "1.kaplumbağa. 2.Kaplumbağanın kabuğu.", 193 şubağası "su kaplumbağası"; LÇ 74 baka "kurbağa", 100 taş baka "Kaplumbağa,taş bağa,seng-puş,tosbağa."; KT 271 baka,bağa "1.Kurbağa ve kaplumbağa envâından hayvanat-ı muhtelifenin ism-i umûmîsidir:kaplumbağa(kaplumbağa),kurbağa,taşbağa v.s. 2.Kaplumbağa cinsinden bazı deniz hayvanlarının kabuğu ki sade f gibi,lâkin siyahımsı ve yumuşak olur.", 187 otlibağa "kara kurbağa", 899 toşbağa "kaplumbağa", 1549 yeşilbağa "Bağanın bir cinsi."; TSI, 104 bağa "1.Deniz kaplumbağası kabuğu. 2.Kaplumbağa kabuğu. 3.Ur.", II,909 otlubaga "karakurbağa", II,1200 tosbağa(hık)kaplumbağa",II,1308 yeşilbağa "Yeşil renkli bir tür küçük kurbağa."; Der.II,447 baba "kaplumbağa",II,471 baga "kaplumbağa",II,472 bağ (IV) "kaplumbağa", II,473 bağa "1.Kaplumbağa. 2.Suda yaşayan,boğaza kaçtığı zaman vücutta yaşadığına da inanılan küçük hayvancık. 3.Birkaç günlük kurbağa yavrusu.", II,474 bağarcık(III) "kurbağa", II,476 bağcık^(iv)"kaplumbağa", IX,3106 maka,makak "kurbağa", XII,4439 bağ "kurbağa", XII,4439 bağa kemiği "kaplumbağa kemiği",VIII,2962 körbağa kuş "baykuş",XII,4741 taşmaka "kaplumbağa",X,3866 tekneli-bağ ,teknelibaga,teknelibagi,teknelikurba,teknüskurba-

ğası "kaplumbağa", X,3971 tosbağa(I),taskaba,taşmaka,
torbağa,tosba,tosbaa,tosbağ,tosbağı,tosbağu,tosbo,tos-
gaba,toskaba,toskabağa,toslumbā,tospa,tosvağa "kaplum-
bağa", X,3996 tusba,tusbağa,tusbağı "kaplumbağa", XII,
4770 tosba,tosbā,tosbaba,tosbağ,tospağa,tospaka "kap-
lumbağa", XII,4775 tusbuğa "kaplumbağa",IV,1425 deniz
tospası "deniz kaplumbağası", XI,4161 yanbağacık "yen-
geç"; ADİL IV,191 tısbağa Bedeni sümük gınla örtülü,gı-
sa ayakları ile çoh yavaş hareket eden,ayaglarını ve
başını gının içinde gizleden sürünen hayvan." II,270de-
niz tısbağası "Ayakları avar şeklinde olan iri tısbağa";
Trkm.554 pışbaga(pışba:ga) "Üsti buynuz görmüşli gapak
bilen örtülen gısgacık ayaklı süyrenici,pışdıl." Özb.11
báká "kurbağa; taşbáká:kaplumbağa,tosbağa; çolbáká:kara-
kurbağa; kurbáká:kurbağa."; Kırğ.S.I,79 baka "kurbağa;
köl baka: su kurbağası; taş baka: kaplumbağa; baka baş:
karakuş çeşitlerinden biri.", II,462 kıskıç baka "yen-
geç"; Kaz.S.34 baqa "kurbağa",137 kölbaqa "Umumiyetle
gölde yaşayan kurbağa çeşidi.", 264 tarbaqa "kurbağa",
266 tas baqa "kaplumbağa"; Yak.S. bağa "1.Umumiyetle
kurbağa. 2.Tırnak yatağı(At v.s.hayvaların tırnak altı).
3.Erkek lakabı."; Rad.IV,1437 baka(Çağ.^{Sax.} Tar. Kır. Kkır.
Kazan.) "Kurbağa,kaplumbağa; tostağan baka,tas baka(Kır.)
taş baka(Tar.),göbërlë baka(Kazan):kaplumbağa; baka ça-
nağı(Sart.),baka kabığı (Kazan):kaplumbağa kabuğu.",IV,
1127 paka (OT.Alt.Tel.Leb.) "Kurbağa; qodur paka(Alt.):
kara kurbağa; ağaş paka(Tel.):yeşil kurbağa;diğer kur-
bağa çeşitleri: sarı öyök paka,kök paka,paka çanağ(O.T.):

kaplumbağa," IV,1132 pağa (AltSag.Tel.) "kurbağa",
 IV,1133 ¹pağan(Şor.) "kurbağa", IV,2000 mağa(Kür.)
 "kurbağa", IV,1438 bağaçanak (O.T.Çağ.) "kaplumbağa",
 IV,1132 pağaçanak(Tar.) "kaplumbağa", III,872 tarbaka
 (Kır.,tar+baka) "kurbağa"

KARABATAK

قره باتاق

"Bir kuş ismidir ki karabatak didikleri su kuşu olacaktır." :Ar. الْأَبَغَتْ (K I,339), "...ve nev' kuş adıdır ki boyunu uzun olur.Şârihin vasfına göre su kuşlarından karabatak didikleri kuşdur ve agsar arslana dinür." :Ar. الْأَغَرَّ (K II,50).

~ İdr.16 batuq "Kara batak kuşu."; YTS 126 karabulak "Karabatak denilen su kuşu."; LÇ 215 karabatak "Bir nev' murğ-ı âbîdir."; KT 1066 karabatak "Ördeğe benzer siyah bir cins deniz kuşu ki suyun üzerine çıkıp batması pek seri olur."; TS I,646 karabatak "Balıkla beslenen,gagası uzun ve sivri,kara tüylü bir deniz kuşu."; Der. VIII,2652 karapatak "Karataşuk kuşu."; VIII,3005 kurapatak "Bir çeşit deniz kuşu,karabatak."; ADİL I,427 garabattağ "Balıqla gıdalanan uzunboğaz, gısaayag,celd üzen su kuşu."; Yak.S. hara bartah "karabatak".

KARA KARGA قاره قارغه (bk.karga).

"...tağkırlangıcı didikleri kuşa dinür ve kara kargaya dinür." :Ar. الْعَوْهَق (K III,33).

~ YTS karacağarğa "karakarga"; KT 1066 kara kar-
ğa "Büsbütün siyah olan karga."; TS I,647 kara karga
"kuzgun"; Der. VI,1921 garazah "karakarga"; ADİL I,428
ğarağarğa "1.Parlag gara tükleri olan iri garğa. 2.mec.
Yaşı çoh olduğuna bakmayarag,saçları ağarmayan adam hag-
gında: Garağarğa garımaz(mesel)."

ΚΑΡΑΚΥΛΑΚ قره قولاك

"...ve berîd furânîk yani dâima arslanın önünde
giden karakulak tabir itdikleri cân-verde de ıtlâk olu -
nur.Arslanın önünce peyk gibi inzar içün haykırarak git-
diği-çün.Zîrâ anın sesini işiden hayvanlar arslan gele-
ceğini hiss ile ber-taraf olurlar." :Ar. **البريد**
(K I,575), "...ve dâbbetü'l-arz ismidir ki şârihin be-
yanına göre anâkü'l-arzdır ki karakulak didikleridir."
:Ar. **العنقطة** (K II,494), "Fâriside siyâh-guş didikle-
ri cân-verdir.Türkide karakulak didikleri olacaktır.Cân-
ver-i mezbûr dâimâ arslan önünce gidüp arslanın haberci-
si olmağla dâhiyeden ve bir emr-i şedîd ve fazî'den ki-
nâye iderler." :Ar. **عناق العرض** (K III,31), "Hicaz di-
yarına mahsûs bir cân-verdir ki kediye şebîh olur.Alâ-
kavl karakulak didikleridir...." :Ar. **التملة** (KIII,
152),"Karakulak didikleri cân-verde dinür.Cem'i ganâcıl
gelür." :Ar. **الفنجل** (K III,307), "Karakulak didik-
leri cân-verde dinür." :Ar. **الفنجل** (K III,318), "Kara -
kulak tâbir olunan cân-verde dinür.Fâriside siyâh-guş
dirler." :Ar. **التفة** (K III,727).

~ YTS 126 karakulak "1.Çakala benzer bir hayvan. 2. Hafiye."; LÇ 216 karakulağ "Ummacı,div; bir nev kurt alacalı;adem-i hûş-yâr,gûş-endâz,muhbir,bezirgan,nedim-i vükelâ."; KT 1067 karakulak "1.Çakala benzer bir cins hayvan ki arslanın arkası sıra gezdidi za'm olunur, siyâh-gûş. 2.Vaktiyle sadrazamın hizmetinde bulunan bir memur."; TS I,648 karakulak "Kedigillerden,çakala benzer yabanıl bir hayvan.", TS I,648 karakulak "Osmanlı İmparatorluğunda emir çavuşu,haberci."; Der.VIII,2648 karakulak(IV) "1.Casus. 2.Ulak,elçi.", karakulak(V) "Çakala benzer etoburlardan bir hayvan."; ADİL I,429 garağulağ "Tülküye benzer yırtıcı heyvan."; Trkm.146 garagulak "Pişikler maşgalasından bolan,ucı gara dik gulaklı yırtıcı hayvan."; Rad.II,132 kara kulak (Çağ.) "vaşak".

KAARAKUŞ قره قوش (krş.tavşancıl).

"Tavşancıl kuşına ıtlâk olunur ki kara kuş dahi dirler." :Ar. الْبَاحَةِ (K II,319).

~ ETY 387 karakuş "Kara kartal; tavşancıl."; EUT 81 hara huş "kartal"; Maytr.402 karakuş; DLT 265 kara kuş; KB 223 kara kuş "kartal"; Müh.37 karakuş;DK 70 çal-kara kuş "kartal"; LÇ 216 karakuş "Ukap,anka, simurg,hüma,devlet kuşu."; KT 1067 karakuş "Yırtıcı kuşlardan kartaldan az küçürek bir cins maruf kuş." ; TS I,648 karakuş; Der.VIII,2648 karakuş(II) "1.Kartal. 2.Çaylak."; ADİL I,429 garağuş "gartal"; Trkm.146 ga-

raguş "Laçınlar maşgalasından bolup,dağlık ve çöllük yerlerde yaşayan,et yiyen yırtıcı ve güçlü,çünkü egri guş."; Özb.166 karakuş "step kartalı"; Kirg.S. II,526 kara kuş "step kartalı"; Kaz.S.162 Qarakus "Yırtıcı kuşların bir çeşidi."; Rad.II,132 kara kuş (Osm. Az.Çağ.Alt.Uyg.) "Kartal,kara kuş.", II,1012 kara kuş (Sag.) "kartal", II,1023 kara kuş (Tel.) "kartal."

ĶARATAVUK قاره طاق

"Bir kuş adıdır.Karataavuk tâbir olunan kuşdur."
:Ar. الشَّوْرُ, الشَّوْرُ (K I,911).

~ IÇ 215 karataavuk"Maruf ve meşhur,kumruya benzer bir nevi kuş ismidir,karasaç dahil dinilir.";KT1066 karataavuk "Avlanan bir cins kuş."; TS I,650 karataavuk "Karataavukgillerden,tüyleri kara,meyve ve böceklerle beslenen ötücü kuş(Turdus merula)."; Der.VI,1921 garataavuk,garataavik "Karataavuk denilen sığırcık büyüklüğünde bir çeşit kuş."; ADİL I,434 garatoyuğ "Kolluglarda ve meşeliklerde yaşayan sarıdindikli garamtıl rengli ohuyan guş."; Rad.II,132 kara tauk(Çağ.) "Penç tavuğu, çil tavuk.", II,132 kara tauk(Kazan) "ardıçkuşu"

ĶARGA قرغه (bk.ķarga kuşı).

"Zatı topal ve ağısak olan kişiye dinür....ve a'rec kargaya ıtlâk olunur." :Ar. الْأَعْرَجُ (K I,422),"Kargaya dinür." :Ar. اللَّيْحَةُ (K I,515), "Bir cins su kuşu ismidir ve kargaya dinür." :Ar. الْغَاثُ (K III,37),

"Bu dahil cünûn manasınadır ve kargaya dinür." :Ar.

الْعَوْقُ (K III,37), "Kartal kuşına dinür ve kargaya di-
nür." :Ar. الْمَظْلَمُ (K III,508).

~ EUT 81 harg̃a,168 kar̃ga;Maytr.402 kar̃ga; Alt.
Gr.355 kar̃ga; DLT 268 kar̃ga; İdr.70 qar̃ga; Müh.38 kar̃ga;
Tuh.185 kar̃ga; DK 171 kar̃ga; IÇ 217 kar̃ga; KT 1022
kar̃ga,1023 kar̃gacık "1.Küçük karga. 2.Gayet fena acemi
yazısı."; TS I,652 kar̃ga; Der.II,465 badem karga "Bir
ördek cinsi.", VIII,2633 kapıcıkarga "Gördüğü her şeyi
almak isteyen kimse.", X,3507 Sabuncukargası "saksagan",
X,3542 saplıkarga "Alakarga,saksagan."; ADİL I,435 gar̃ga;
III,193 göycegar̃ga "Alagar̃gadan küçük ohuyan guş.";
Trkm.149 garga; Kırg.S.II,408 kar̃ga; Kaz.S.163 Qar̃ga;
Yak.S.341 hargiya "kuzgun"; Rad.II,191 ¹kar̃ga(Tel.Alt.
Şor.Kır.Kkır.Sag.Koyb.Kzk.Kür. Kazan. Tob. Bar. Kom.
Uyg. Çağ. Tur. O.T. Osm. Krm. Kar. T.L.), II,1670 harg̃a
(Krm.), I,351 ala kar̃ga(Tel.) "kuzgun", II,191 ala kar̃ga
(Kır.) "saksagan kuşu", alaca kar̃ga(Osm.) "tohum kar̃ga-
gası", IV,1681 boz kar̃ga(Kır.) "Karga(genel)", hırsız
kar̃ga(Osm.) "saksagan kuşu", II,191 bara kar̃ga(Osm.Tel.)
"karga", II,1219 kök kar̃ga(Kır.Çağ.) "karga"; Clau.653
kar̃ga "Karga,fakat bazen diğer büyük siyah kuşlar için
de kullanılır. -ğa ile sona eren eski bir hayvan adıdır."

KAR̃GA KUŞI قَرْغَه قَوْشِي (bk.kar̃ga).

"Karga kuşına dinür." :Ar. الْغَرَابُ (K I,217) ,
الْهَلْ , الْهَلْ (K III,251), الْمَلِيلُ (K III,353):

KARINCA

قرنجه

"Karıncaya dinür, neml manasına." :Ar.

(K I, 420), الْحَذَال (K III, 175), الْدَّرَّة (K III, 454),

"Karıncaya dinür. Fârisîde mûr dirler." :Ar.

النَّمْل (K III, 367), "Kehleye, alâ-kavl karıncaya di-nür." :Ar. النِّمَّة (K III, 570).

~ DLT 270 karınca, karınçak; Gül. 289 karınca; Tuht 185 karınçak (Türk.), LÇ 219 karınçğa "Küçük karınca, murçe, sagir neml.", 219 karınca "Neml, mur, murçe, karınçka."; KT 1025 karınca, 1025 karınca "Demirde, dökülürken içinde hava kalmaktan veya pastan hasıl olan ince delikler ve yollar ki karınca tarafından açılmış gibi görünür, pas yeniği."; TS I, 654 karınca; Der. VI, 1920 garanca, VIII, 2663 karınca "Sığırların tırnaklarında görülen bir hayvan hastalığı.", VIII, 2663 karıncacuk "ağustos böceği"; ADİL I, 440 garışğa; Trkm. 153 garınca; Rad. II, 174 karınca (Krm. Osm.), II, 174 karınçka (Çağ.), II, 181 karışka (Az.), II, 185 karınca (Çağ.), II, 185 karıncğa (Çağ.); Clau. 662 karınçğa "Karınca. -ğa ile sona eren eski bir hayvan adı."

KARŞAK

قرصق, قارصق

"Feneg muarrebîdir ki Fârisîdir. Türkîde karsak tabir olunan cân-verre dinür ki derisinden âlâ kürk olur." :Ar. الْفَنَج (K I, 432), "Karsak tabir olunan cân-verre dinür ki derisinden kürk olur. Kürk envâının atyebi ve eşref ve a'delidir." :Ar. الْفَنَك (K III, 110).

~ DLT 273 karsak; Müh. 38 karsak; Tuht 186 karsak;

YTS 128 ķarsak,ķarsak; IÇ 217 ķarsak; KT 1020 ķarsak,
ķarsak; TS I,657 ķarsak; Trkm.151 ķarsak; Kırg.S.II,
 412 ķarsak, II,460 ķarsa "tilki"; Kaz.S.163 Qarsaq;
 Yak.S.506 ķarsa "Kutup tilkisi; küöh ķarsa: gök tilki;
hara ķarsa: mavi(gök) kutup tilkisi."; Rad.II,206
¹ķarsak(Kır. Kkır. Bar. Çağ. Osm.).

ĶARTAL قرتال (bk.ķartal kuşı).

"...ve kartal tabir olunan kuşa dinür.Müfredi
 rahamadır.Merâresi yılan ve sâir zehr-nâk cân-verin
 sokdığı yere talâ olunur.Nâfidir." :Ar. الرَّحْمَ
 (K III,461).

~ DLT 274 ķartal et "parçalanmış et",ķartal koy
 "aklı karalı,alaca koyun"; İdr.71 qartal; Tuhf.186 kar-
taban; YTS 64 denizķartalı "Bir çeşit su kuşu."; IÇ
 228 ķartal "Kartal,karçıgay dahı dinür,ķırgı,baz.";KT
 1063 ķartal; TS I,659 ķartal, I,113 balıkkartalı "Kar-
 tallardan,su kıyılarında yaşayan,balıkla beslenen,be-
 yaz kahverengi çizgili,yırtıcı kuş."; Der. VI,1931 gar-
tal; ADİL I,444 ğartal "1.Dağlıg ve çöllük yerlerde ya-
 şayan eyri dımdıklı yırtıcı ve güvvetli iri guş; gara-
 guş. 2.mec.Vügarlı,cesur,görkemli adam haggında.";Rad.
 II,200 ķartal(Osm.Çağ.), ķartalıcık(Osm.,ķartal+cık),
 "Yavru kartal."

ĶARTAL KUŞI قرتال قوشى (bk.ķartal).

"Baykuşa yahud kartal kuşına dinür." :Ar. الْمُبَجَّة

(K I,369), "Tavşancıl kuşına dinür, ukâb manasına ve kartal kuşına dinür, rahame manasına. Alâ-kavl bir gûne siyah kuşdur ki başında ve boynunda at yelesi tarzında uzun tüyleri olur. İnde'l-ba'z tüyleri siyah ve başı tüysüz kel ve minkârı sarı olur..." :Ar. الْأَنُوقُ

(K II,865), "Kartal kuşına dinür ve kargaya dinür." :Ar. الْمُظَلَّمُ (K III,508).

ḲATIR قَاتِر

"Devâbb kıbmından katıra dinür. Fâriside ester dinür...." :Ar. الْبَغْلُ (K III,144), "...ve fil didikleri hayvana dinür ve katıra dinür." :Ar. الْكُودَنِي، الْكُودَن (K III,694).

~ BUT 161 kağatır; DLT 280 katır; KB 228 katır; İdr.73 qatır; Müh.38 katır; Tuhf.188 katır; YTS 130 katır; KT 1030 katır "1.Katır. 2.mec.Katır gibi çifteli hâin,hilekar,terbiyesiz.",katır yılanı "Bir nevi engerek."; TS I,664 katır,katır yılanı(hlk.) "Bir tür engerek."; ADİL I,450 gâtır; Trkm.156 gâtır; Özb.¹³²hâçir; Kırğ. S.38 kaçır; Kaz.S. 166 Qaşar; Rad.II,286 ¹katır(Krm. Az. Kom. Osm. Kar.L.T.), II,338 ¹kaçır(Kazan.Tob.),II, 340 kaçır(Çağ.), II,1685 hâçir (Çağ.).

ḲAYA KELERİ قيا کاري (bk.keler).

"Ümm-i hubeyn ile maruf cân-verin erkeğine dinür. Alâ-kavl kertenkele misillü bir cân-verdir. Dâimâ başıyla güneşe teveccüh ve istikbâl ider. Müellifin zikr,eylediği ümm-i hubeyn musaggar bünyesiyle mezkûr cân-verin

künyesidir. Türkîde kaya keleri ve Fârisîde âf-tâb-pe-restek dirler. Kertenkeleden büyük olur. Güneşe mukâbil durup devr itdikçe böylece devrider." :Ar. **الجزأء**
 (KI,106), "Hırbâ' ismidir ki kaya keleri didikleri cân-verdir." :Ar. **التَفْزَانُ** (K I,729), "Ümm-i hubeyn ismidir ki kaya keleri didikleri cân-verdir." :Ar. **الهِبَةُ**
 (K II,363), "...ve kaya kelerine dinür, hırbâ manasına ve kaplubağaya dinür...." :Ar. **الْحَنْظَاءُ** (K II,744),
 "Kaya kelerine dinür, hırbâ manasına ve iri kelere dinür ve arı kısmının beğine dinür ki büyük olur, ya'sûb manasına ve iri tuluma dinür ve bok böceğine dinür." :Ar.

الْحَجَلُ (K III,159), "...ve engerek yılanına ve kaya kelerine dinür, hırbâ manasına." :Ar. **الزَّعْبَلُ** (KIII,233).

~ KT 1044 kaya keleri "Bir cins kertenkele."; TS I,669 kayakeleri "bukalemun"; Der.XII,4507 gayaker-tici "Kayalıklarda yaşayan boz renkli, kabuklu bir çeşit kertenkele."; Rad. II,88 kaya kileri (Osm.) "bukalemun"

كَيَاكُوشِي قيا قوشى KAYAKUŞI

"Kayakuşu tabir olunan başı kızıl kuşa dinür, humre gibi." :Ar. **السَّقْدَةُ** (K I,624), "...ve bir kuşun ismidir ki hummar dahil dinür. Türkîde kayakuşu didikleri - dir ki başı ve burunı kızıl olur." :Ar. **الْحُمْرُ**
 (K I,828).

~ YTS 131 kayakuşu "Başı kızıl, serçeye benzer bir kuş."; KT II,1044 kaya kuşu "Bir cins kuş."

KAZ

"Kaz tabir olunan su kuşına dinür, batt manasına."
 :Ar. الْوَز (K II,159), "...ve ördeğe ve inde'l-müellif
 kaza dinür." :Ar. الْوَز (K II,208), "...ve batt ivvez
 ismidir ki ördeğe dinür. Müellif ivvezi dahi batt ile
 tefsir eylemiştir. Meşhûrî ivvez ördeğe ve batt kaza di-
 nür ki bet-i Fârisî muarrebdir. Müfredi battadır." :Ar.
الْبَطَّ (K II,457).

~ EUT 173 kaz; Alt.Gr.356 kaz, hqāz; DLT 287 kaz;
 KB 231 kaz; Gül.291 kaz; İdr.74 qaz, qaraca qaz "Bir nevi
 kuş."; Müh.39 kaz "Kaz,ördek."; Tuh.189 kaz, 175 ıtla
kaz "Bir çeşit kuş.", 184 kara kaz "Bir kuş adı.", 250
tala kaz, 266 tübe kaz "evcil kaz"; DK 177 kaz; YTS
 129 kas, 23 baklan kaz "angıt kuşu"; LÇ 219 kaz "Bat,
 ku kuşu."; bağlankaz "Kırmızıarak kazın bir nevidir.";
 KT 1025 kaz "1.Kaz. 2.mec.Ahmak ebleh: kaz kafalı v.s.";
 TS I,674 kaz, I,288 denizkazı "akbaş", II,1264 yabankazı
 "Ördekgillerden, tüyleri beyaz, kahve ve külrengi olan,
 kazların en büyük türü."; Der.VI,1952 gaz, I,190 ala kaz "Üs-
 tünde siyah benekler bulunan beyaz kanatlı, tavuk büyük-
 lüğünde, uçar, eti yenir, ayakları perdeli yaban ördeği.",
 VIII,2713 kaz tavuşu "hindi", IX,3076 lığlıngaz, lığlıkgaz
 "yaban
 kazı", XI,4112 yabankazı, yabangazı "1.Göllerde yabanıl
 olarak yaşayan, avlanan bir kaz çeşidi. 2.Aptal."; ADİL
 I,390 gaz, IV,451 çölgazı "vehşi gaz"; Trkm.130 gaz,
 Kırg.S.II,426 kaz "Kaz(kuş); manğka kaz: dağ kazı; kara
kaz: karabatak."; Yak.S.365 hağs "Kaz; ürüng hağs: beyaz

kaz; hara hağs: kara kaz.";Çuv.S.48 her "kaz"; Rad.
 II,346 ³kas(Alt. Tel. Leb. Şor. Sag. Koyb. Kzk. Küer.
 Tob. Uyg.) "Kaz; ada kas(Tel.): erkek kaz; ana kas(Tel.):
 dişi kaz; kas ürdek(Sag.):boz ördek; kızıl kas(Sag.):
 kızıl renkli kaz; kara kas(Sag.): deniz kargası.", II,
 1689 haz(Krm.), II,733 kır kazı(Kazan) "yabani kaz";
 II,1407 kiyik kaz "Yabani kaz,yaban kazı."

KEÇİ

كَبْشٍ

"Keçiye dinür,ma'z manasına."=Ar. كَبْشٍ

(K I,305), "...büz-i Fârisî muarrebidir ki keçiye dinür...."=Ar. كَبْشٍ (K II,161), "Koyunun muhalifine

dinür ki Türkîde keçi tabir olunur.İsm-i cinsdir..."=

Ar. الْمَعِزُّ , الْمَغْزَى , الْمِعَازُ , الْأَنْعُوزُ , الْمَعَزُ , الْمَعَزُ

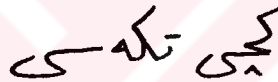
(K II,203), "Koyuna dinür.Müfreddir.Müzekker ve müenne-se ıtlak olunur.Alâ-kavl koyuna ve keçiye ve ahûya ve sığıra ve devekuşına ve himâr-ı vahşiye şâmindir."=Ar.

الْكَأ

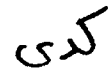
(K III,737)

~ DLT 290 keçi; İdr.43 kâçi; Tuhf.190 keçi; DK 203 kiçi; YTS 229 yabankeçisi "dağkeçisi"; KT 1151 keçi; TS I,677 keçi "1.Keçi.2.Bu hayvanın dişisi."; TS I,647 karakeçi "Sazana benzer bir tatlı su balığı", II,804 maltız keçisi "Anayurdu Malta Adası olan, çok süt veren, kısa tüylü, küçük bir cins keçi.", II,1190 tiftikkeçisi "Uzun, ince, yumuşak tüyleri olan bir keçi türü."; Der. VI,1962 geçi, VI,2073 giçi, VIII,2716 keçi(II) "Bağ çubuklarının sürüngeçlerini yiyen bir böcek.", I,49 ak geçi "tiftik geçisi", I,188 alageçi "Siyahlı beyazlı kıl keçisi.", I,190 alakeçi "Ara bozucu, boşboğaz.", IV, 1539 doğu keçi "Boynuzsuz keçi.", V,1710 elekkeçi "ceylan", V,1717 elikkeçi "Dağ keçisi, karaca.", V,1718 eliyh geçisi "Dağ keçisi, karaca.", VIII,2715 keci böceği, keci ipek böceği, VIII,2800 kılkeçi "Karakeçi de denilen bir cins keçi.", XII,4807 yabangeçisi "yabanıl keçi", XI,4112 yabankeçisi "geyik"; ADİL III,32 kéçi "Süd, yün,

et veren buynuzlu ev hayvanı.mec.Çoh deçel oynag u-
şag haggında.",keçi balası "çepiş",Anğara keçisi "Çoh
zerif yünlü keçi cinsi".; Trkm.168 geçi;Çuv.S.57 kaça-
ğa "Keçi; kaçağa-tağı :teke.",43 hir-kaçağı "Bir yaba-
ni keçi(Scolopax gallinago)."; Rad.II,1145 keçi (Krm.
Osm.Çağ.),küpeli keçi (Osm.) "Yabani keçi",keçi sağan
(Osm.) "Küçük bir kuş".,II,1148 keçki (Chin-türk V.O,
T.) ""Keçi",II,1149 ¹kece (Kazan),kece tekesi "Erkek
keçi,teke".,kır kecesi "Yabani keçi,geyik".,II,1171
²keze (Kazan.Tob.) "Geyik;keze teke:erkek geyik; keze
berene:geyik yavrusu; kır kezesi:geyik".

KEÇİ TEKESİ (bk.teke).

"Keçi tekesine dinür,teys manasına ve yaşlu hay-
vana dinür ve pek taşa dinür."=Ar. الْقَهَرَّ (K II,92).
Çuv.S 57 kaçağa-tağı"teke";Rad.II,1149 kece tekesi
"Erkek keçi,teke",II,1171 keze teke "Erkek geyik."

KEDİ

"Kediye ıtlak olunur,sinnevr manasınadır."=Ar.
الْمَائِيَّة (K I,55),"Marufdur ki kediye dinür.Fârisi-
de gürbe dirler."=Ar. الْتَنُور (K I,904)," Bu dahi
kediye dinür."=Ar. الْتَنَار (K I,904),"Kediye dinür,
sinnevr gibi."=Ar. الْتَنَارِي (K I,925), الْهَرَّ (K
II,152), الْغَيْظَل (K III,304), الْأَزْرَم (K III,
473), الْتَبْرَمَة (K III,490), الْقَبْعَم (K III,542),
"...kediye dinür,sinnevr manasına."=Ar. الْهَرَس (K II,
306), الْقَط (K II,506),"...ve muhaddiş kediye ıt-
lak olunur,hirre manasına."=Ar. الْمَخْدِش (K II.325),

"Kelbe dinür **ve** kediye dinür."=Ar. الْخَيْطَلُ , الْخَطَلَاءُ
 (K III,197), "...ve kediye dinür, hırre manasına."=Ar.
 الرَّبِيَّةُ (K III,812), الدَّمُ (K III,454), الدِّمَّةُ
 (K III,819).

~ DK 199 kedi; YTS 132 kedence"kedi"; IÇ 253 kedi;
 KT 1152 kedi, tağ kedisi=yabānī kedi "Kediden büyük ve pek yırtıcı bir hayvan ki kedinin vahşiyet halinde kalmış olduğu anlaşılıyor."; TS I,677 kedi, kedibalığı "Dişleri ve solungaç yarıkları küçük bir balık.", II,1264 yabankedisi " Kedigillerder, kırçıl renkli, 60 cm. uzunluğunda bir memeli türü."; Der.X,3832 tarankedi "Çocuk masallarında geçen gerçek üstü yabanıl kedi.", XII,4542 kedik"kedi"; ^{Guv. S. 94} Rad.II,1137 ²kedi (Krm.Osm.) "Kedi; tekir kedi: benekli kedi."

KEHLE

كهله

Osm.bit

"Bu dahi kehleye dinür."=Ar. الْقَمَالُ (K III, 331), " Kehleye, alâ-kavl karıncaya dinür."=Ar. الْكَمَّةُ
 (K III,570)

~ KT II,1220 kehle"bit"; Rad.II,1066 kehle (Osm. Bosn.) "Bit; tahta kehlesi; tahta kurusu; tavuk kehlesi: tavuk biti."

KEKLIK KUŞI

ككلك قو شی

"Keklik kuşına dinür, hacel gibi. Müfredi kabcedir ki erkeğine ve dişisine ıtlak olunur."=Ar. الْقَبَجُ
 (K I,433), "Keklik kuşına dinür, hacele manasına."=Ar.

المبطقة (K II,457).

~ EUT 104 kekelik; Alt.Gr. 340 kekelik; DLT 295 keklik; KB 235 keklik; İdr.43 kâklik; Tuhf190 keklik; DK 199 keklik; KT 1172 keklik; TS I,679 keklik,I,696 kınalıkeklik "Bir keklik türü."; Der.VIII,2721 kehliyh, kehliyh,I,326 ar kekliği " Bir çeşit kuş.",III,1218 çilkeklik "bıldırcın",XI,4069 ürkeklik "Büyük keklik.",XII,4542 keklikbalığı "Bir çeşit balık."; ADİL III,39 keklik; Trkm.407 kékilik; Kırg.S.II,431 kekilik "Kaya kekliği,kızıl keklik.",II,431 kekirik "Kaya kekliği,kızıl keklik."; Kaz.S.126 keklik "keklik"; Rad.II,1063 keklik (Tar.Uyg.O.T.Osm.Krm.) "Keklik; çil keklik (Osm.):iri, büyük keklik cinsi."; Clau.711 keklik ("keklik","kek" kekliğın çıkardığı sestir.)

KELEBEK

كَبَك

" Kelebek tâbir olunan perrendeye dinür ki giceler kendisini şûle-i şemse ikâ ider.Fârisîde pervâne dinür."=Ar. الفراسة (K II,343),"Hevâmm u haşerât-ıarzdan bir cân-verdir ki eşheri zübâb-ı kebîr şeklinde olup daima çerâğ etrafında tayerân ider,Türkîde kelebek tabir olunur ve bir nevi olur ki siyah olup alaca benleri olur ve bir nevi olur ki sarı ve hurde tüyleri olur.Cemî cinsi zehirli olmakla las'ımüverrim ü müellimdir.Bu cân-ver ankebût cinsinden böy tâbir itdikleri cân-verdir ki sarı ve siyah kısmının şhiri akreb kadar müessir ve kattâl olur."=Ar. الزنبلاء (K III,218).

~ Müh.39 kelebek; YTS 132 kelebek,kepelek;Abş.
 353 köpelek; LÇ 269 köbelek "Kelebek,bir nev hurd pe-
 rende,at çibini,it mekisi.";KT 1175 kelebek "1.Kelebek.
 2.Koyunların ciğerine arız olan illet ki kelebek şek-
 linde parçalar hasıl olur."; TS I,679 kelebek,I,31
 akkelebek " Meyvelere zararlı bir kelebek türü.",I,114
balkelebeği " Bal kovanlarına çok zarar veren bir böcek."
 ;Der.V,1762 epelek,epenek,epilek "kelebek",VI,1955 ge-
belek(I) "Koyunların karaciğerinde meydana gelen bir
 hastalık.",gebelek(II)" Buğday ve arpada olan insanla-
 ra kaşıntı veren böcek.",VI,1973 gelebak "kelebek",VI,
 1973 gelebek "kelebek",VI,2115 göbelek(IV) "1.Kelebek.
 2.Sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek.",VII,2545
ipelek "kelebek",VIII,2714 kebelek "Davarların kara-
 ciğerlerinde olan kelebek hastalığı.",VIII,2725 kele-
bek(I) "küçük rende",kelebek(II) "Oltanın misine sarı-
 lan ağaç yeri.",VIII,2826 kelebek(III) "Yayın balığı
 yavrusu.",kelebek(IV) "yarasa",kelebek(V) "huni",VIII,
 2745 kepelek,kepenek "Davarlarda olan kelebek hastalı-
 ğı.",VIII,2746 kepenek(II),kelepek,kepeneyh,kepenk(IV),
köpelek "kelebek",VIII,2946 köbelek(III)" Tahıllara da-
 danan bir çeşit küçük kelebek.",XII,4511 gövelek "ke-
 lebek"; ADİL III,40 kelebek,III,51 kepenek; Trkm.372
kebelek; Özb.51 kápálák "kelebek"; Kırg.S.II,505 köpö-
lök "1.Kelebek.2.Küçük cins kelebeklerin genel adıdır.";
 Kaz.S.134 köbelek; Rad.II,657 kobanak(Sag.),II,1187
¹kepenek(Osm.),II,1187 kepelek (Tar.),II,1193 kebelek

(Bar.),II,1315 köbelek (Kom.),II,1317 köbölök(Alt.Tel. Leb.); Clau.689 kepeli(Yabancı asıllı ?) "kelebek", gümelek,göbelek (Kumuk),küpelek (Nog.).

KELEBEK KUŞI کلبك قوشى

"Bir kuş ismidir ki ağacın iki şahları aralığında yuvalayup yağ karûresi gibi ağzını daracık ve aşağısını geniş evleyüp ve çorap gibi ipler ile salındırır.Bu kuşa Fâriside kîpû ve Mâverâü'n-nehr'de

توت بحث ve Türkide kelebek kuşu dirler."=Ar.
التنوط, التنوط (K II,523)

KELER کالر (bk.kertenkele).

"Haşarâtdan keler didikleri cân-vere dinür.=
Ar. الضب (K I,185),"Zekere ıtlak olunur ve kelere dinür,dabb manasına."=Ar. المنبل (K III,241),
"Erkek devekuşına dinür ve kelere dinür,dabb manasına."
=Ar. الهنقل (K III,384)

~ DLT 297 keler "Keler,kertenkenin genel adı."; YTS 132 keler "Bir çeşit kertenkele,yıllanebesi."; LÇ 251 keler "Kertenkeler,keltekelez,soyulgan,kertenkele,yeşilbaş,kestenkele dahi dinilür.",254 keles "Kertenkeler,kertenkelez,keltekeles,soyulgan,gökbaşın bir nevi." ; KT 1176 keler,1174 kelas "kertenkeler"; TS I,680 keler,II,1089 sukeleri "Kurbağagillerden,durgun sularda ve karada yaşayan bircins küçük hayvan.",I,680 kelerba-

lığı "kelergillerden 1,5 m.uzunluğunda bir cins köpek-
balığı."; Der.VI,1976 geler,VIII,2729 keler (I) "1.Ker-
tenkele. 2.Gelişmemiş hayvan.",VIII,2732 kelez(III)
"kertenkele",VIII,2743 kener "kertenkele",I,44 acemke-
leri "bukalemun", XII,4496 engeşkeler "bukalemun",VII
2332 helez "kertenkele",VII, 2384 hilez "kertenkele",
VIII,2879 kirkele (I) "1.Bukalemun. 2. Kertenkele.",
VIII,2934 koşmarkele "siyah kertenkele", XII,4631 özü-
kele "kertenkele", IX,3439 pıhkeler "bukalemun", X,
3940 tiskeler,taşkeler,tiskeler "kertenkele" ;ADİL III,
40 kelez "Sürünenler sınıfına aid olan,daşlık ve gaya-
lık yerlerde yaşayan iri kertenkele növü." ;Rad.II,1113
keler (Tar.Osm.Çağ.) "Kertenkele,yeşil keler (Osm.):ye-
şil kertenkele; beñli keler:alaca kertenkele;kaya ke-
ri (Osm.):bukalemun; su keleri(Osm.) "semender" ; kum
keleri (Osm.) "Mısır kertenkelesi", II,1114 keles (Çağ.)
"Bir kertenkele çeşidi.", II,1114 ¹kelesken (Alt. Şor.
Leb.) "kertenkele", ²kelesken (Sag.Koyb.) "kertenkele",
II,1119 kelisken (Şor.) "kertenkele".

KENE

كه

"Kene tabir olunan böcege dinür ki lavara istila
ider."=Ar. الْقَرَادُ (K I,669,, "Bu dahi kene didikleri
böcege dinür."=Ar. الْقَرَدُ (K I,669), الْحَنَّةُ (K
III,608), "kene tabir olunan böcege ıtlak olunur."=Ar.
الْبُودُ (K I,686), "kene tabir olunan böcege dinür,ku-
rad gibi."=Ar. الصَّنَارُ (K I,937), "Kene tabir olunan

böceğe dinür kurad manasına ve keneye şebih bir nev böceğe dinür ki devenin üzerinde yürüse yürüdüğü verler şışıp kabarıp. Ala-kavl bir nev sinek yahud yırtıcı bir can-ver adıdır ve..."=Ar. النَّبْر (K II,115), "...ve ahnas kene ve sakırğa tabir olunan böceğe dinür ve arslana dinür..."=Ar. الْأَخْنَسِي (K II,234), "... Kene didikleri böceğe dinür..."=Ar. الْحَبْرَكِي (K III,80), "Kene didikleri böceğe dinür, kurad manasına."=Ar. الْخَنْدَل (K III,176), الْبَرَام (K III,399), "...ve keneye dinür, kurad manasına."=Ar. الْجَلَام (K III,419), "... ve kene tabir olunan böceğe dinür."=Ar. الْعَلَجُوم (K III,521), الْقَتَعُوم (K III,540), الْحَجْن (K III,608), الْحَجْن (K III,614), "ve kene didikleri böceğe dinür."=Ar. الْقَتَيْن (K III,685).

~ İdr. 44 kānā ; Tuhf. 194 kene, 207 köne; LÇ, 255 kene "Ufak müezziyat, hurd ve riz hayvanat, böcek, tahta biti." ; KT 1186 kene ; TS I, 684 kene ; Der. VI, 1990 gene gena (II), ger (VII) "kene", VI, 1986 geme "Koyunların üzerinde bulunan bit.", VI, 261 girni, VIII, 2742 kene (V) "Büyük ağaç kurtları." ; ADİL III, 156 gene, hörümcek genesi "Bitkiye zarar veren gene növü.", genecik "1. Kiçik kene, balaca kene. 2. Zıyanverici boğumayaklı parazit."; Özb. 50 káná ; Kırg.S. II, 437 kene, cer kene "toprak kenesi", kenedey "küçücük, azıcık."; Kaz.S. 129 kene ; Rad. II, 1075 ¹kene (Osm.) "Kene, köpek kenesi: köpek kenesi; buğdai kenesi: palma christi.", ²kene (Kır.) "Kene; cer kene: yer kenesi; koidün kenesi: koyun kenesi; ittin kenesi: köpekkenesi.", II, 1079 kenne (çağ.).

KERKENEZ

کرکنز

"Bir kuş ismidir. Cîfe makulesi nesneyi didüp kopardığı-çün tesmiye olundu ve bu kuş kerkes didikleri kuşdur ki esba-i cevârihtir. Bu Türki'de tahrifle kerkenez didikleridir. Togan ve şahin makulesini dahi alır. Bu cihetle çakırcıların düşmanıdır. Ukab ki tavşancıl kuşudur, bu cinsdendir ve bazıları ukabı karakuş ile, nesiri tavşancıl ve yılanlı didikleriyle beyan eylediler ve akbaba didikleri bundan alıcı olmayan battal nevidir didiler. Lakin sahih olan kerkenez didikleridir ki karakuş nevindendir ve kerkenez kerkes muharrefidir."=Ar. النَّسِير (K II,121), "... ve yâ-kî kerkenez tabir olunan kuşa dinür."=Ar. الْوَأَقِي (K III, 951).

~ Tuhf.195 keskes "Kartal, kerkes kuşu." ; YTS 135 kerkes, kerkenez, kerkez "akbaba" ; KT 1158 kerkes "akbaba", kerkenes "Ufak ve siyah bir yırtıcı kuş ki kanatlarının altında mavi ve kırmızı tüyleri vardır."; TS I,686 kerkenez "Kartalgillerden leşle beslenen, 35 cm. uzunluğunda kızılımsı tüyleri olan bir kuş." ; Der. VI,2000 gergenek, gergenez "Atmacaya benzer bir çeşit kuş." ; VIII,2755 kerkenek (I) , kerkencek, kerkeri, kerkinek "Delice de denilen yırtıcı bir kuş.", XII,4542 kekenek "Atmacaya benzeyen bir çeşit kuş, kerkenez.", XII,4546 kerkez "akbaba", I,146 akça kerkez "Kartal cinsinden, başı beyaz , kanatlarının uçları siyah bir kuş.", I,155 akkerkes "Kartal cinsin-

den,başı beyaz,kanatlarının uçları siyah bir kuş.",
 I,156 akkırkaz "Kartal cinsinden kanatlarının ucu si-
 vah bir kuş.", XII,4542 keşelkerkes "Atmacaya benzer
 bir kuş,kerkenez.", VIII,2734 kelkenez,kelkerkes "Be-
 yaz,siyah,alaca renkli yırtıcı bir kuş,akbaba" ;ADİL
 III,32 kéşelekerkes "Dağlık yerlerde yaşayan,leş ve
 cemdek yeyen şıgıyıcı caynaklı guş.", III,53 kerkes:
 bk.kéşelekerkes,kerkincek "Kişik şahin,terlan,gızıl-
 guş."; Rad. II,1099 kerkes (Osm.) "Bir kuş nevi.",
kerkenz (Osm.) "akbaba".

KERTENKELE

کرتنکله

(bk. keler)..

"Bir cins can-vere dinür ki Türkıde kertenkele
 didikleridir ki kelere şebih ve iri ve karnı büyük
 olur.Daima başını yukarı kaldırarak gider.Taşlık yir-
 lerde ve makberelerde kesir olur."=Ar. الحَبَبَةُ ,

أَمْ حَبَبٍ (K III,613).

~ YTS 133 keltekeler,keltekele,keltenkeler,kel-
tenkene,kertenkele,kertekeler,kertekene, 135 kertiş
 "büyük kertenkele" ; KT 1155 kertenkeler,kertenkele;
 TS I,687 kertenkele ; Der.VIII,2735 kelte (III) "Ker-
 tenkeleden daha küçük sırtındaki pullar sert ve az o-
 lan bir sürüngen." , VIII,2736 kelten "kertenkele",
 VIII,2757 kertengücük "kertenkele",kertiş "kertenke-
 le", VIII,2758 kertiş,kertişkene,kumakertiş "kerten-
 kele", XII,4547 kerteş "Kertenkeleye benzeyen bir sü-
 rüngen.", VIII,2759 kertoş "kertenkele",VIII,2760

kesdeñkele "kertenkele", VIII, 2768 kestenkele, keselek-
ge, keselekke, kesenekge, kestense, kestenkülâh "kerten-
kele" ; ADİL III, 53 kertenkele "1. Kertenkele, 2.
mec. Aciz, elsiz, golsuz adam hakkında." ; Özb. 50 kál-
tákesák "kertenkele" ; Çuv.S. 58 kalda "kertenkele".

KERVĀNKUŞI كروان قوشى (krş. çağırğantoy)

"... lakin ümmehat-ı sâirede kerâ ve kervân toy
kuşu nevinden çağırğantoy didikleriyle mübeyyendir.
Kervankuşu dahi dirler."=Ar. الْكَرَّانُ , الْكُرَّانُ
(K III, 913).

~ KT 1160 kervan kuşu ; Der. VIII, 2777 kervan
guşu "Bir çeşit kuş."

KILIÇBALIĞI قلعج بالغى (bk. balık).

"Malumdur ki kılıca dinür, tîg manasına... ve
seyf bir cins balık adıdır ki şarihin vasfına göre
kılıçbalığıdır. Bu manada sinin kesriyle de caizdir
..."=Ar. السِّيفِ , السِّيفِ (K II, 783).

~ KT 1081 kılıçbalığı ; TS I, 655 kılıçbalığı.

KIRKAYAK قرق اياق (krş. çıyan).

"Kırkayak ve çıyan tabir olunan ayakları çok
böceğe dinür."=Ar. السَّبَبُ (K I, 352).

~ KT 1063 kırkayak ; TS I, 700 kırkayak "1. Kır-
kayak. 2. Kasık biti." ; Der. VIII, 2822 kırhayağ ; ADİL
I, 523 ğırhayağ ; Trkm. 406 kırkayak ; Kaz.S. 187 Qırı-
qayaq ; Rad. II, 750 kırğayak (Sag.).

KIRLAĞIÇ KUŞI قَرْلَغِج قَوْشِ (bk.kırlankıç kuşu).

"Kırlağıç kuşına dinür, huttâf gibi.": Ar. البَّهَارُ
(K I,777), "Kırlağıç kuşına dinür ve ...": Ar. الحَطَّافُ
(K II,751).

~ EUT 169 karlıgaç ; DLT 268 kargılaç, 272 karlıgaç; İdr.71 qarlağuç, qarlavuç; Tuhf.186 karlagaş, karlaguç; YTS 128 karlağuç, karlanguç, karluğaç, kırlağıç, kırlağuç, kırlankuç, 122 kāfir karlağucı "Baykuş türünden bir kuş."; İÇ 222 kaldırğac, 218 karlanguç; KT 1064 kırlangıç "1.Gerdanı ve yanakları kırmızımsı ve kuyruğu çatal siyah bir kuş ki göçebe kuşlardan olup kışın ekâlîm-i hâreye intikal eder, envâî vardır. 2.mec.Sefâin-i harbiye-i kadîmeden hafif ve sâriü's-seyr yelkenli teknelere denilirdi."; TS I,701 kırlangıç, I,289 denizkırlangıç "balıkçın", I,701 kırlangıçbalığı "Yüzgeçleri geniş ve uzun, eti beyaz,kırmızımsı renkli bir balık."; Der.VI,1902 gallañgeç, gallangıç "kırlangıç", gallañguç "1.Kırlangıç. 2.Kırlangıç balığı.", VI,1903 gallanguş, gallenguş "kırlangıç", gallenguş uşağı "Gezici sağlık memuru.", VI,1920 garanguç, VI,1927 garlangeç, garlanguç (I) "kırlangıç", garlanguç (II) "Arabının arka dingilini hepçekene bağlayan üçgen şeklindeki ağaç parça.", VI,1929 garranguç (I) "kırlangıç", garranguç (II) "Göz hastalıklarını tedavi eden kimse.", VI,2059 gırlangıç(I), VI,2145 gölönceç, VIII,2610 kallenguş, VIII,2651 karankuş, VIII,2664 karlangaç, karılğaç, karlangıç, karlankuş, karnakuş(I) "kırlangıç", VIII,2831 kırlangıç (I) "Öküz arabasında arka dingil ve te-

kerlekleri özeğe bağlayan çatal ağaç.", IX,3137 mavikana
natkırlandıç "Karadeniz'de yaşayan ve mayıs ayından ha-
 ziran sonuna kadar avlanan bir çeşit balık."; ADİL I,
 432 ğarandıç, IV,451 çölğarandıç "Yasayış yerlerin-
 den uzakda,çölde yaşayan garandıç.", II,70 denizğaran-
ğıç "Zirehli küçük deniz balığı.", IV,110 sugarandıç
 "Gağayılar fesilesinden su gışı.", I,518 ğırlandıç "ga-
 rangıç"; Trkm.150 garlavaç; Özb.159 káldırğaç; Kırg.S
 II,408 kardığaç "Kırlangıca benzeyen küçük bir kus.";
 Kaz.S 163 qarlığış "kırlandıç"; Yak.S I,335 harandıççı,
harağaççı, harağatçı " "1.Hirando kategorisinden olan
 kuşların genel adı olarak,kırlandıç. 2.Cypselidae kuşu;
 tağs harandıççıta:taş kırlandıççı. 3.Tarla kuşu. 4.Ekin
 kargası."; Rad.II,176 karlığış (Sag. Koyb. Kzk.), karı-
lığış (Tel. Alt. Şor. Kır.) "Kırlandıç; kaş karlığış
 (Tel.): kayalıklarda yaşayan kırlandıç kuşu; yar karı-
lığış:sahil kırlandıççı.", karlığışts(Küer.), II,196 kar-
lağış (Sag.), karlāş (Şor.), karlandıç (Çağ.), karlağış
 (Alt.) "Kırlandıç; yer karlağışı:kayalıklarda yuvalanan
 kırlandıç; yar karlağışı: sahil kırlandıççı.", karlağış
 (Çağ.), karlığış (Leb.Tel.), II,197 karlığış (Kazan),
karlığışts (Bar.), II,198 karlığış (Tar.), karluğış (Çağ.)
 II,229 kalağış (Şor.) "saban", II,247 kāliğış (Tar.)
 "kırlandıç", II,754 kırlandıç (Osm.) "1.Kırlandıç. 2.To-
 paç."; Clau.657 kargıla:c (-laç ile sona eren kuş adı)
 "Kırlandıç; karluwaç, karluğış (Çağ.):kırlandıç."

KIRLANKIÇ KUŞI قَرَلَنج قَوْشِي (bk.kırlağıç kuşu).

"... ve kırlankiç kuşına dinür ve ...":Ar. العَوَّار
(K II,45).

KISRAK AT قَصْرَاقَات

"Kısarak ata dinür ve döl için itti haz olunan kıs-
rak bârgîre dinür...":Ar. الرَّمَكَة (K III,90), "... ve
hıcr kısarak ata ıtlak olunur, erkeği darâbdan men' ey-
lediği-çün...":Ar. الْحَجَر (K I,811).

~ DLT 322 kısarak "kısarak"; İdr.77 qısraq "at";
Müh.43 kısarak "Atın dişisinin genci."; Tuhf.199 kısarak
"kısarak"; İÇ 247 kısrac "Kısarak,baytal,dişi at,esb-i
mâde."; KT 1129 kışrak "Beygir dişisi,gerek binek ve
kosu,gerek yük beygirinin dişisi.", 1070 kısarak ; TS I,
705 kısarak "Dişi at."; Der.VI,2062 qısırak "Dişi at,kıs-
rak."; ADİL I,527 ğısraq "Doğmayan,ğısır."; Trkm.231 gı-
sırak "Urkaçı tayçanak."; Kırg.S II,462 kısırak,kısarak
"Henüz sürüye katılan ve daha doğurmamış olan genç kıs-
rak."; Kaz.S 188 qısırak "kısarak"; Yak.S I,509 kıtarah
"1.Kısır hayvan,doğurmamış inek,kısarak; eski sağmal i-
nek,(Yani buzağısı olmadığı halde süt veren inek). 2.
Kıt,kıtlık."; Çuv.S 72 kəsre "kısarak"; Rad.II,812 ¹kıs-
rak (Krm.Kır.Kumd.Osm.) "1.(Kumd.) Henüz hiç doğurmamış
genç kısarak. 2.(Osm.Krm.) Kısarak. 3.(Kır.) Bir aygırla
hiç doğurmamış genç kısaraklardan oluşan sürü.", ²kışrak
(Uyg.,kıs-rak'tan) "Çok nadir.", II,826 kızırak (Kkır.)
"Genç,hiç doğurmamış kısarak.", ¹kızır (Alt.Tel.Leb.Şor.

Sag.Koyb.Kzk.Küer.) "1.Kısrak. 2.Oyuk,çukur,boşluk.", II,832 kızrak (Şor.Leb.Sag.Koyb.Kzk.) "Hiç doğurmamış üç yaşında kısrak.", II,1019 kuzarak (Leb.) "Genç kısrak."; Clau.669 (kısır'dan gelir)"Hiç doğurmamış kısrak."
kısra:k

KIZKUŞI قيز قوشى

"Saksağan kuşına dinür. Alâ-kavl bir başka yabânî kuşdur ki alaca olup minkarı uzun olur. Müfredât-ı sâ-irenin beyanına göre kızkuşu didikleri kuşdur." :Ar.

الْقُعُقُ (K II,652).

DLT 327 kız kuş "İnsan üzerine düşecekmiş gibi alçaktan uçan ve tüylerinin rengi bukalemuna benzeyip açılınca renkten renge giren bir kuş."; Tuhf.200 kızgaş "Bir kuş adı."; LÇ 246 kızkuş "Ağaçkakanın yeşil nevi."; KT,1126 kızkuşu "Ağaçkakanın yeşil bir nevi."; TS I,711 kızkuşu "Yağmurkuşugillerdən,uzunluğu 34 cm. olan,eti yenebilen,bası sorguçlu,koyu yeşilimsi renkte esmer küçük bir kuş."; Der.VIII,2862 kızguşu "Erkeğinin göğüs ve boyun kısmı yeşil harelî, güzel sorgucu olan, güvercinden ufak,siyah tüylü,sarı ayaklı,eti yenen bir kuş.",VIII,2868 kızkuşu "Başı sorguçlu küçük bir kuş, çulluk."; ADİL I,504 gızguşu : I,508 gızlarguşu "Sığır-cın boyda küçük,bol ve ganadlarının tükleri yeşil bir guş."; Kaz.S 184 qızgış "Bataklıkta, sazlıkta yaşayan bir tür kuş."

KIRPI

کریبی

"Kirpi tabir itdikleri cân-vere dinür.": Ar.

الْقَدَارُ (K I,176), الشَّوْهَبُ (K I,157), الْاَزَيْبُ

(K I,668), "Kirpi tabir olunan cân-vere ıtlak olunur."

:Ar. الْمَدَجُّجُ (K I,395), "... ve kirpi tabir olunan cân-vere ıtlak olunur." :Ar. الدَّرَاجُ (K I,397),

"Kirpiye ıtlak olunur, bütün gece gezip yürüdüğü,çün."

Ar. أَبُو مَدَلَجٍ (K I,400), "Kunfuz vezninde ve anda lugatdır ki kirpiye dinür.":Ar. الْقَنْفَذُ (K I,677),

"Kirpiye dinür, kunfuz gibi ve gâh olur ki ana harf-i tarif idhal olunur... ve ankad kaplubağaya dinür.":Ar.

أَنْقَذَ (K I,700), "Kirpiye dinür, kunfuz manasına."

:Ar. الْحَيَكَةُ (K III,81), الْحَيَكَةُ (K I,740), الْاَنْقَذُ

(K III,81), الْعَجَاجِيْنُ (K III,606), الدَّرَامُ (K III,499),

الْاَلْتَنَةُ (K III,699), "Yavuz ve sedîdü'n-nefs deveye

dinür ve kirpi tabir olunan cân-vere dinür ve osurgan-

böceğine dinür.": Ar. الْجَلْعَلَعُ (K II,599), "Kirpiye di-

nür kunfuz manasına. Alâ-kavl büyüğüne dinür.":Ar. الدَّلْدُلُ,

الدَّلْدُولُ (K III,211), "Tavşana dinür ve kirpiye di-

nür.":Ar. الدَّرَاةُ (K III,449).

EUT 111 kirpi; DLT 333 kirpi "kirpi", okluğ kir-pi "Büyük kirpi."; Idr.49 kirpi; Müh.41 kirpi; Tuhf.202kirpi, 221 oklu kirpi "oklu kirpi"; LÇ 253 kirpi, 264kipri, 244 kırpıktiken "Kirpi,kunfuz,kirpitiken."; KT1155 kirpi "kirpi", oklu kirpi "Dikenleri kalem gibi u-

zun olup bunları makâm-ı tedâfüde atan cinsi."; TS I,

717 kirpi, II,853 oklu kirpi "Kirpiye benzeyen,uzun diken-

leri olan bir hayvan."; Der. IV,1519 dirpi "kirpi", VIII,2875 kipri (I) "kirpi", VIII,2881 kirpi (I) "Su künklerine girerek büyüyen ve künkleri tıkayan ağaç, ot kökleri.", kirpi (II) "Kestanenin dikenli kabuğu.", kirpi (III) "Dağ yollarında insan ve hayvanların düşmemesi için yapılan dişli kaldırım.", X,3939 tirpi "kirpi", III,1163 çığlı kirpi "oklu kirpi"; ADİL III, 72 kirpi, II,70 denizkirpisi "Derisitikanlılar tipinden yastı küre şeklinde hayvan.", III,455 ohlu kirpi "Kemiriciler destesinden küreyi ve yanları uzun tikanlarla örtülü memeli hayvan."; Trkm. 384 kirpi "Bedeni sıh-sıh tikenli candar.", 485 oklu kirpi "oklu kirpi"; Kırğ. S.II,474 kirpi, kirpi çeçen "kirpi"; Kaz. S. 150 kirpi; Çuv. S.19 çerap "kirpi"; Rad. II,1365 kirpi (Kom.Kır.Osm.), ²kirpik (Kır.) "Kirpi; kirpik şeşen: kirpi.", II,1366 kirbi (Tob.Bar.Şor.) "1.Kirpi.2.(Şor.) Sülük.", II,1411 kirpi (Kazan) "kirpi".

KOÇ

قوچ

"Şol erkek kuzıya dinür ki iki yaşını toldurmuş üçüne girmiş, alâ-kavl ön dişlerinden sonra olan rubâiyye dişlerini çıkarmış yani dördüne girmiş ola..."

Ar. الْكَبَشَى (K II,347).

~ EUT 179 koç "Koç; kişi adı.", 132 Mubarek Koç "özel ad"; 179 koçkar "Koç; kişi adı.", 179 koçun-ğar "koç"; Maytr. 413 koç "koç"; DLT ⁴koç "koç", 337 koçnğar "koç"; Gül. 306 koçkar "koç"; İdr. 78 qoç

"koç", goçqar "koç"; Müh. 44 koç "Enenmemiş erkek koyun."; Tuhf. 203 koçkar "koç"; DK 187 koç "koç"; YTS 142 koç "Erkek,yiğit.", koçak "koç"; Abş.328 koçkar "Koyun koçuna dinür."; LÇ 232 koç "Koyun aygırı,koçkar.", koçalak "Besâletli,salâbetli,şecâatli,kahraman,koçak,koç.", koçkar "Koç,koyun aygırı,şecî,salâbetlü."; KT 1091 koç "1.Koyun aygırı,damızlık erkek koyun.2.İyi cinsden iri ve besili erkek koyun ki meraklıları yavru iken alıp suret-i mahsûsede büyütürler.3.mec.Şecî ve salâbetli adam: koç yiğit; etmeği ne koç: mükerrem,kapısı açık.", koçak "Salâbetli,şecî,metin.", koçkar "Döğüş için terbiye olunmuş iri koç."; TS I,721 koç "1.Damızlık erkek koyun.2.Yiğit delikanlı.", koçak "1.Yürekli,yiğit,kabadayı.2.Cömert.", I,722 koçkar "Dövüş için yetiştirilmiş iri koç."; Der. VI,2090 goç (II) "Cesur,yiğit.", goçak "1.Cesur,yiğit.2.Çalışkan,becerikli.3.Şen,şakrak.", VIII,2892 kocak (I) "1.Kabadayı,yiğit.2.İyi.", VIII,2893 koç (II) "boynuz", koçağ "Kabadayı,yiğit.", koçağ "Kabadayı,yiğit.", koçak (I) "1.Kabadayı,yiğit,yürekli.2.Eli açık,cömert.3.İşbilen,becerikli.4.Yüce gönüllü.5.Konuksever.6.Gösterişçi,cakalı.7.Esirgezmez.", VIII,2905 kokoç (I) "koç", VIII,2894 koçgar "koç", koçhar "1.Yaban koyunu.2.Bir yaşındaki erkek koyun,toklu.3.Koç."; ADİL I,553 goç "1.Goyunun erkeyi,damızlık erkek goyun.2.mec.İgid,goçağ.", goçağ "İgid,şücaetli,gorhmaz; merd.", II,12 dağgoçu "Dağlarda ya-

şayan vahşi goç."; Trkm.183 goç "1.Erkeklik mezi biçil-medik ulı goyun. 2.Erkek cinsli goyun.", goçak "Goyung şahına mengzetmek bilen, ayal geyimlerine salınan na-gış.", goçak "Edermen batır gayratlı."; Özb.169 koçkar "koç"; Kırg.S II,477 koçkor "Damızlık koç. 2.Kösemen atılğan (insan hakkında).", koçkorok "Genç enenmemiş koç (henüz damızlık olarak kullanılmadığı ve sadece bu vazife için ayrılmış olduğu devirde)."; Kaz.S 176 qoşqar "koç"; Krç.136 koçnar "koç"; Rad.II,615 koç (Krm.Çağ. Osm.) "1.Koç. 2.Cesur,yiğit,mert adam.", II,618 koçak (Osm.Çağ.) "1.Yiğit,delikanlı cesur adam. 2.(Çağ.)Kahraman. 3.(Çağ.) Tecrübeli,mütehassıs.", II,1007 kuça (Alt. Tel.Şor.Sag.) "Koç,erkek koyun."; II,1010 kuçka (Kumd.) "koç", II,1012 kuçza (Küer.) "Koç,erkek koyun.", II,617 koçkar (Kar.T.Osm.Çağ.Ott.) "koç", II,618 koçkor (Alt. Tel.) "Büyük,iri koç.", II,622 koçkar (Bar.Kom.) "koç", II,643 koşkar (Kır.Tar.) "koç",II,1010 kuçkar (Kazan) "koç".

KOYUN

قِيُون

"Koyuna dinür. Müfreddir.Müzekker ve müennese it-lak olunur.Alâ-kavl koyuna ve keçiye ve ahuya ve sığıra ve hımâr-ı vahsîye sâmindir.":Ar. الْقِيُون (K III,737),"Koyuna dinür.":Ar. الْقِيُونِ (K III,777), الْقِيُونِ (K III,852).

~ ETY 844 koñ "koyun"; Ork.347 qon "koyun"; EUT 83 hoyın "1.Koyun. 2. On ikili hayvan takviminde

bir yılın adıdır.", 180 koın "koyun", 183 koy "koyun", 183 koyın "1.Koyun.2.Türklerin on ikili hayvan takviminin bir yılı.", 184 koyn "1.Koyun.2.Türklerin on ikili hayvan takviminin bir yılı."; Maytr. 415 koyun "koyun"; Alt. Gr. 359 koy, kony, kon "koyun", koyn, koyn "koyun"; DİT 342 kon "koyun", 351 koy "koyun", koy yılı "Koyun yılı,Türklerin on ikili yıllarından biri.", 274 kartal koy "Akı karalı,alaca koyun"; KB 273 koy "koyun"; Gül. 307 koy "koyun", İdr. 80 qoyun; Müh.45 koyun "koyun", 45 koyunyılı "12 yıl adlarından 8'incisi."; Tuhf.205 koy "koyun", 206 koyun "Koyun,iki yaşındaki koyun."; DK 192 koyun "koyun"; YTS 145 koynı,koy "koyun", 146 koyun, 20 ayrık koyunı "Yabani geyik ve sığır.", 84 er koyun "Erkek koyun."; Abş. 339 koy "koyun"; LÇ 242 koy "koyun", koy yılı "Sâl-ı Türkân dairesinin sekizinci yılıdır."; KT 1120 koyun "Koyun; ism-i umumîsi olup,erkeğine koç,dişisine marya,yavrusuna kuzu,bir yaşındakine toklu,ikisindekine şişek,üçündekine ögeç dirler.Mec. halim ve bön adamdan kinaye olur."; TS I,741 koyun "koyun"; Der. VIII,2941 koy "koyun", 2942 koyın "koyun", VIII, 2943 koyun (IV) "Koyun sürüsü.", XII,4510 goyun "koyun", V,1719 elkoyun "1.Çobanların gece yatarken bağladıkları erkek koyun.2.Önden giden erkek koyun.", VIII,2578 kabakoyun "Karagül cinsi bir çeşit koyun.", VIII,2892 koca koyun "Altı yaşını geçmiş koyun."; ADİL I,538 goyun; Trkm. 185 goyun "Süyt,yüng,et için saklanyan öy hay-

vani.", goyunguş "Torgaya meňgzeş guş."; Özb. 168 koy "koyun"; Kırg. S. II,493 koy "koyun"; Kaz. S. 169 qoy "koyun"; Krç. 136 koy "koyun"; Çuv. S. 80 kuy:kuy-se-rah "Muayyen bir cins koyun."; Rad. II,528³ koyun (Krm. Osm.) "Koyun; denizkoyunu: bir deniz hayvanı.", II, 888³ kui (Kazan) "Kırgız koyunu.", II,1701 hoi (Krm. Soy.) "koyun", II,1702 hoi (Krm.) "koyun".

KÖPEK كويك

"Köpek tabir olunan cân-verde galib olmuştur."
:Ar. الكلب (K I,252), "Köpeğe itlak olunur." :Ar.

الاعقذ (K I,647), "... ve vâzı' köpeğe itlak olunur kurdu hayvanlardan men eylediği-çün." :Ar. الوازع (K II,687), "... ve köpeğe dinür, kelb manasına." :Ar. الاراشم (K III,466).

~ KB 280 köpek; İdr. 52 köpäk "1.Çok tüylü köpek.2.İsm-i has."; DK 207 köpek "köpek"; LÇ 259 köpek "köpek"; KT 1188 köpek "1.Köpek; av köpeği: zağar; bekçi köpek: bekçilik edeni; çoban köpeği: sürüyü muhafaza edeni; şokak köpeği: sahipsiz köpek; dişi köpek: kancık. 2.mec.Pis,zelil,hakir,aşağılık." TS I, 744 köpek; Der. VIII,2747 kepet (II), kepeyh "köpek", VIII,2921 kopek "köpek", XII,4572 kupe "köpek", XII, 4707 su köpeği "kunduz", XI,4252 yerköpeği "1.Tarla faresi.2.Sansar.3.Sansara benzer küçük bir hayvan. 4.Bok böceğine benzeyen,avını avlamak için yere huni biçiminde çukur açan bir böcek.5.Tarla sincabı.";

ADİL III,111 köpek "it"; Trkm. 397 köpek "erkek it"; II,1310 köpek (Krm.Osm.) "köpek".

KÖPEK BALIĞI كويك بالغي (bk. köpek, balık).

"...ve kelb bir nev' balık adıdır ki köpek balığı didikleridir. Kelbü'l-mâ başkadır ki kunduz olacaktır...."= Ar. الْكَلْب (KI,253), "Bir nevi büyük balığın adıdır....Müfredâtın beyanına göre bu köpek balığı didikleridir."= Ar. الزَّجَر , الزَّجَر (K I,873).

~ KT 1188 köpek balığı "Vatan balığının bir nevi.", TS I,745 köpekbaliğı "Köpekbaliğı (Mustelus mustelus)."; ADİL III,111 köpekbaliğı; Rad. II,1310 köpek balığı (Krm.Osm.); Bundan başka: LÇ 46 it balığı; Kaz. S. 121 iytbaliq "Köpek balığı."; Rad.I,1498 "it palığı (Tel.): Bir çeşit balık; it balık (Kır.): Fok balığı."

KÖRPE كوربه

"Kuzunun ve oğlağın henüz tevellüd eylemiş tazesine dinür ki körpe tabir olunur."= Ar. الْأَرْب (K I,73).

~ İdr. 52 körpe "Körpe,süt emen kuzu."; LÇ 257 körpe "Taze,nev-res,nev-civan."; KT 1193 körpe "1.Taze,turfanda: körpe hıyar.2.Pek genç,taze: körpe kız."; Der. VI,2105 gorpe "taze", VI,2162 görpe "1.Taze.2.Küçük çocuk.3.Yeni doğmuş oğlak,kuzu ve benzeri hayvan yavrusu.", VIII,2967 körpe (I) "1.Yeni doğmuş koyun ya da keçi yavrusu.2.Yeni doğmuş buzağı."; ADİL III,

112 körpe sıf. "1.Südemer çağa: Körpe uşag,körpe ba-
la.2.mec. Teze,ter: körpe hiyar.3.Yeniyetme,lap,genç,
uşag kimi görünen,hele yetişmemiş.";Trkm.398 körpe(I)
"1.İng kiçi,ing songkı bolan.2.Heniz ösüp yetişmedik
yaş."; Krç. 134 körpe "İki üç aylık kuzu derisi,kür-
kü."; Rad. II,1266 körpe (Kom.Osm.) "1.(Osm.) Yeni
doğmuş kuzu; pek küçük,taze,nazık; körpe çocuk; kör-
pe hiyar: taze salatalık; körpe cevanlık: ilk genç-
lik; körpe dana: geç doğmuş buzağı.2.(Kom.) Kuzu pös-
tekisi.",II,1267 körbö (Bar.)"Küçük kuzu pöstekisi.",
²körpü (Tar.)"Küçük kuzu pöstekisi.";Clau.737 körpe"Kör-
pe,genç,taze,küçük;mevsiminden sonra doğan(çocuklar,ku-
zular,deve yavruları ve buzağılar için kullanılır)."

KÖR ŞIÇAN

کور صيچان

(krş.gözsüz sepel,köstebek).

"...ve huld bir nev' toygat kuşına dinür ve göz-
süz sıçana, alâ-kavl gözsüz bir küçük cân-veri dinür
ki kırlarda ve yer altında sâkin olur.Soğanı ve pıra-
sayı çok sevmekle deliği ağzına vaz' iderler,râyihâ-
sını aldıkda çıkup saydiderler ve bunda hânın fethiy-
le de lugatdır.Müellif bu cân-veri gerçi terdid ile
zikreyledi.Lâkin ikisi birdir ki Türki'de köstebek ve
kör sıçan ve gözsüz sepel tabir iderler.Tarlaları de-
lik delik iderler."= Ar. الخلد (K I,604).

~ KT 1193 kör sıçan "köstebek"; Der. VIII,2968
körsıçan "köstebek"; ADİL III,95 kor sıçan "Yer al-
tında yaşayan gemirici; köstebek."; Trkm. 399 körsı-

çan "Mörmöcek iyiciler otryadından bolan,hinde yaşayan süytemdirici."; Özb.60 korsiçkan "Köstebek,kör sa-
çan.".

KÖRÜK

كورك

"...ve boynuzsuz öküze dinür ki körük tabir olunur."= Ar. الاجلة (K III,729)

YTS 151 kürük,körük "Boynuzsuz öküz."; Der. VI,2162 görrük "Küçük kulaklı hayvan.", VIII,2954 kölük,kolik (I),kollik (I),kolo,kolük,kulıya,kulik,kuliye,külük "Boynuzlu olması gerektiği halde,boynuzsuz ya da kısa ve kırık boynuzlu olan hayvan."; VIII,3047 kürü (I) "1.Eşek yavrusu.2.At yavrusu.", 3048 kürük (I) "1.Eşek yavrusu.2.At yavrusu.3.Küçük kulaklı koyun, keçi.", kürük (II) "Sapı ve ağzı kırılmış toprak su kabı.", VIII,3049 kürüs "Küçük kulaklı koyun,keçi.", kürüş "Küçük kulaklı koyun,keçi.", kürüz (I) "1.Küçük kulaklı (insan ya da hayvan).2.Küçük kulaklı koyun, keçi.3.Bir yaşında doğuran keçi.".

KÖSEM

كوسم

"...ve şol koça dinür ki dâima sürünün önünce gidüp sâir koyunlar ana tâbî ola ki kösem tâbir olunur. ..."= Ar. الوكيع (K II,894).

YTS 146 kösem "Sürünün önünde giden koç,kösem."; LÇ 259 kösem "Koyun sürülerinin önünde giden keçiler,sürü önünde kös kös giden kulağuz koyun.";

- KT 1204 kösem,kösem "1.Uruşmağa alıştırılmış iri koç ya da teke.2.Sürünün önüne düşüp onu sevkeden alışık koç,sürü kılavuzu.3.mec.Cesur,serbest,cüretli adam."; TS I,748 kösem,kösem "Sürünün önünde giden kılavuz koyun veya koç."; Der. VI,2164 gös koyunu "Koyun sürüsünün önünde giden koyun.", VI,2238 güsüm (II) "Sürünün önünde giden koç,teke.", VIII,2970 kös (II) "Sürünün önünde giden koyun.2.Teke.", VIII,2972 kösem,kösem koyun,kös koyunu "Çobana alışkın ve sürünün önünde giden dört yaşında keçi,ya da koyun.", - kösem "1.Çobana alışkın ve sürünün önünde giden dört yaşında keçi,ya da koyun.2.Yol gösteren kılavuz.", XII,4569 kösem "koç"; Kırğ.S. II,509 kösöm "1.Koyun sürüsünde kılavuz vazifesini gören teke,kösem.2.Rehber,kılavuz."; Rad. II,1294 kösem (Osm.) "1.Koyun sürüsünün önünde giden koyun,keçi.2.Bağımsız,hür,serbest.3.İblis,şeytan adam.", kösem(Osm.) "1.Koyun sürüsünün önünde giden koyun,keçi,teke v.s. 2.Köse,siyah kıl keçisi.", II,1295 kösöm (Kır.) "1.Sürünün önünde giden kılavuz hayvan (keçi,koyun v.b.) 2.Lider,önder."

KÖSTEBEK

کوستبك

(bk.gözsüz sepe, kör sıçan).

"...ve huld bir nev' toygar kuşına dinür ve gözsüz sıçana,alâ-kavl gözsüz bir küçük cân-verre dinür ki kırlarda ve yer altında sâkin olur.Soğanı ve pırasayı sevmekle deliği ağzına vaz' iderler,râyhâsını

aldıkda çıkup saydiderler ve bunda hânın fethiyle de
lugatdır. Müellif bu cân-veri gerçi terdîd ile zik-
reyledi. Lâkin ikisi birdir ki Türkîde köstebek ve
kör sıçan ve gözsüz sepel tâbir iderler. Tarlaları
delik delik iderler."= Ar. ^{الخلد} (K I,604), "Gözsüz
sıçana dinür ki köstebek didikleridir."= Ar. ^{الجلد}
(K I,723).

Tuhf. 208 köstebek; LÇ 259 köstebek; KT 1202
köstebek; TS I,748 köstebek, Der. VIII,2977 köstübek
"kaplumbağa", VI,2125 gödeseppek "köstebek", VIII,2968
körsepek "köstebek", VIII,2966 körköstübek "köstebek";
ADİL III,114 köstebek; Rad. II,1266 körşebek (Osm.,
kör+şebek) "köstebek".

KÖŞEK

كوشك

(bk. deve köşegi).

"Nâkanın yavrusuna dinür ki köşek tâbir olunur.
Alâ-kavl doğduğu saatde ıtlâk olunur."= Ar. ^{القب}
(I,161),

~ İdr. 53 köşäk; Tuhf.196 keşek "İki yaşındaki
deve yavrusu.",209 köşek; DK 207 köşek; YTS 147 köşek,
köçek; LÇ 259 köşek "Bir senelik deve yavrusu."; KT 1192
köçek "1.Küçük şey, yavru, genç, civelek.2.Deve yavrusu
3.Bir çeşit rakkas.", 1205 köşek; TS I,742 köçek "1.Çen-
gi. 2. Deve yavrusu. " , I,749 köşek; Der. III, 1296
çöşşek, VI,2121 göçek, göcek, göşek, VII,2437 höşmek(I),
höşek, höşşek, VIII,2947 köçek(I) "1. Deve yavrusu.
2. Bir çeşit av köpeği. 3. Köpek yavrusu.", VIII,2979

dan bir siyah, alâ-kavl beyaz kusun adıdır ve inde'l-ba'z gurnûk ve gurnayk ki gaynların zammıyladır. Bu iki isim turna kuşına dinür, kürkî gibi, yahud turnaya sebih bir kuşdur. Esâmî âtiyen şabb-ı nâime dinür. Kemâse-yezkürü bu kuş cemî' müfredâtta kuğu tabir olunan ak su kuşuyla mübeyyendir. Kazdan büyük ve boyunu uzun olur. Fârisîde ana kû dirler ve bunun grk maddesinde zikri sahih değildir. Cevherî vehminden nâşî orada zikreyledi ki nununun ziyâdesine zâhib olmuştur. Şârih dir ki İbn Cenî rivayet ider ki Sîbevîh bu maddenin benât-ı erba' omduğuna yani asâlet-i nununa ve Ebû Hayyân ziyâdesine zâhib oldu ve İbni Esîr nihâyede benât-ı erba' maddesinde zikr ve beyazı vech-i tesmiye eylemiştir.":Ar. الْغُرْنُوقُ, الْغُرْنِيقُ (K III,35).

~ ETY 842 koğu; EUT 180 koğu; Alt.Gr.359 kuğu; DLT 374 kugu; KB 289 kuğu; Müh.44 koğu, 100 kuku; Tuhf. 210 kugu; DK 193 kuğı; LÇ 230 ku; KT 1104 koğu (kara koğu, şarıca koğu, Tuna koğusu, sultânî koğu: bu kuşun envaı); TS I,754 kuğu; Trkm.201 guv; Kirg.S II,528 kuu, ak kuu "Kuğu kuşu; ala kuu yahut alaquu: bir çeşit güvercin."; Kaz.S 176 quv, 10 aqquv "kuğu kuşu"; Rad.II, 898 kuğı (Tob.) "Kutup ördeği."

KULAĞAKAÇAN

قوله قحان

"... ve kulağakaçan tabir itdikleri böcek olacaktır. Uzunca sarımtırak ve ayakları çok bir müzî böcektir.":Ar. الْعُقْرَبَانُ, الْعُقْرَبَانُ "Parmak mikdarında ayakları çok bir böcek adıdır. Alâ-kavl kulağa, kaçan di-

dikleri böcekdir...":Ar. **الْحَرِيشُ** (K II,320).

~ KT 1108 kulağakaçan "Abuk yürür kuyruğu çatal bir küçük kara böcek."; TS I,755 kulağakaçan;Der. VIII,2994 kulākaçan "İnce uzun kahverenkli bir böcek."

KULUÇKA TAVUK **قَوْلِقَه طَاق**

"Kuluçka tavuğa dinür." :Ar. **الرَّاحِمُ**, **الْمَرْحَمُ**
(K III,462).

~ KT 1112 kuluçka "1.Kuluçka tavuk. 2.mec.Yerinden oynamaz tembel adam."; TS I,757 kuluçka "Civciv çıkarmış veya yumurtaya yatmış ya da yatacak olan kus ya da dişi kümes hayvanı."; Rad.II,590 kulaçka (Osm.) "Kuluçka tavuk.", II,981 kuluçka (Osm.,Slavca'dan) "Kuluçka tavuk."

KULUN **قُولُون** (krş.tay).

"... ve mühr at kısmının veledine dinür ki küçüğüne kulun ve büyüğüne tay tabir olunur...":Ar. **الْمُهْرُ**
(K II,114).

~ ETY 845 kulun; Alt.Gr.359 kulun; DLT 376 kulun; İdr.81 qulun; Müh. 47 kulun; YTS 148 kulun, kulun "tay", kuluncak "Küçük tay, yeni doğmuş tay."; KT 1112 koloñ "Pek küçük eşek yavrusu; daha büyüğüne sıpa denir. Asıl, Türkçede yabani eşek demektir."; TS I,757 kulun "At ve eşek yavrusu.";

..; Der.VI,2193 gulun "1.At ve eşek yavrusu. 2.Damızlık kısarak.", gulun(I), gulin, gulüm, gulün, gu-

nan "At ve eşek yavrusu.", gulun kısarak "Damızlık kısarak.", VIII,2801 kilon "At ve eşek yavrusu.", VIII, 2911 kolon "1.Anne karnındaki yavru,cenin.2.At ve eşek yavrusu.", VIII,2912 kolun "1.Eşek yavrusu,sıpa. 2.Karnında yavrusu olan at,eşek v.b. hayvan.", VIII, 2995 kulan, küle (II) "İki üç yaşında dişi tay,kısarak.", kulın "At ve eşek yavrusu." VIII,2996 kuli(II) "1.Sıpa.2.At ve eşek yavrusu.", kulin,kuliş "At ve eşek yavrusu", VIII,2996 kulu (I) "At ve eşek yavrusu.", VIII,2997 kuluk (III) "At ve eşek yavrusu.", kulun "1.At ve eşek yavrusu.2.2-3 yaşında kısarak. 3.Kurt ya da köpek yavrusu.", VIII,303 kunu (III)"Altı aylığa kadar at yavrusu,tay.", VIII,3032 külün "At ve eşek yavrusu.", XII,4571 kulun,kuli,kuluk "Yeni doğmuş at yavrusu,tay."; ADİL I,572 ğulun "Körpe at balası."; Trkm. 204 gulun "tay"; Kırg.S. II,519 kulun "Süt emen tay.", 520 kulunçak "1.Taycık.2.Bir çeşit iri kaba saplı haşırî bitkinin adı."; Kaz.S.180 qulin "Kısrağın yavrusu.Altı aylık kadar olanına tay denir.", qulinşaq "1.Yılkı yavrusunun sevimliliğini belirtmek için kullanılan isim.2.İnsan yavrusunu severken de qulinşagım ifadesi kullanılır.",qulin-tay "Kısrağın henüz bir yaşını doldurmamış yavrusu."; Yak.556 kulun "1.Bir yaşını doldurmamış tay,ilkbaharı, ilk yazı geçiren tay,bir yaştan küçük tay; umumiyetle tay.2.Tay eti.3.Bir nevi çayır otu."; Çuv.S. 34 hən "kulun"; Rad.II,680 kelən (Kazan) "Tay (ilk yılında).",

kelençâk (Kazan, kelen+çâk), II,979 ¹kulun (Alt.Tel. Şor.Leb.Küer.Sag.Koyb.Kzk.Kır.Krm.) "Bir yaşındaki tay.", ²kulun (Tar.Çağ.O.T. Sart.) "Bir yaşındaki tay", II,980 kulunak (Sag., kulun+ak'tan) "1.Küçük tay.2. Mustela sibirica.", kulunagaş (Sag., kulunak+aş'tan) = kulunak, kuluyak (Kzk.Koyb.)= kulunak, II,981 kulun-şak (Kır.)= kulunak, kulunçak (Tob.)= kulunak, ¹kulum (Çağ.)= kulun.

KUMRI قمری

"Hamame kısmından bir nev' ismidir ki kumrı tabir olunan mâruf kuşdur.İki gûne olur: Biri saruya mâil ve birisi beyaz olur ki savt-ı hazin ile öter. Hak-ı kur'an tabir olunur....ve inde'l-ba'z dışisine kumriyye ve erkeğine sâk-ı harr dinür ki âvâzesiyle muabberdir.Lakin sâk-ı harr Türkîde kuskuvuk didikleri yabani kuşdur ki bu dahi âvâzesiyle muabberdir.Bahar mevsiminde bağçelere gelüp kuskuvuk diyerek öter. ..."= Ar. الْقُمْرِيَّة (K II,87), "Levni sevâd ile humret beyninde olan kuşa dinür ki karamtık kızıl olur.Düb-sî didikleri kuş ana mensup olur.Levni karamtık kırmızıca olur ve göğercin gibi elhan ider.Müennesi dübsiyedir.Bu kuş Farisîde mûsice didikleridir ki bu diyarlarda ana kumrı dirler.Begâyet enîs bir kuşdur.Hanelerin pencerelerinde ve reflerde âşiyâne yaparlar." = Ar. الدَّيْس (K II,235).

ن KT 1114 kumrı; TS I,758 kumru; ADİL I,574

gumru; Trkm. 205 gumrı; Özb. 167 kumri.

KUNDUZ قوندز

"Su köpeğine dinür ki kunduz tabir olunur....
ve pars didikleri cân-vere dinür ve...."= Ar. الْقَضَاءُ
(K II,648).

~ EUT 186 kunduz, 187 kuntuz; Alt.Gr. 359
kuntuz; DIT 378 kunduz; LÇ 241 kunduz; KT 1112 kun-
duz; TS I,759 kunduz; Der. VIII,300 kunduz (I) "Su
künklerinin içinde gelişen ve suyun akmasına engel o-
lan bitki kökleri.", kunduz (II) "siyah"; Trkm. 205
gunduz; Özb. 167 kunduz; Kırg.S. II,521 kunduz; Kaz.
S. 181 qundız; Rad. II,675 kendez (Kazan) "Kunduz,su
samuru.", II,915 kundus (Bar.Şor.) "1.(Bar.) Kunduz.
2.(Şor.) Yeşil kertenkele.", ²kunduz (Kır.Osm.Çağ.)
"1.(Osm.) Kunduz.2.(Kır.) Su samuru.", II,1051 kun-
dus (Tel.Alt.Leb.Şor.Sag.Koyb.Kzk.) "Kunduz; kara
kumdus: su samuru."

KURBAĞA

قورباغه

(krş. kaplubğa).

"Kurbağaya itlâk olunur."= Ar. الْفَدَاةُ (K I,
659) "Kurbağaya dinür...."= Ar. الْقَرَّةُ (K II,77),

"Kurbağaya dinür ki nehrî ve berri olur...."= Ar.

الْضَفْدَعُ, الْضَفْدَعُ, الْضَفْدَعُ (K II,627), "Kur-
bağaya dinür ve şol kemiğe dinür ki at kısmının tır-
nağı içre olur.Bağa tabir itdikleridir ki yürimekten
men ider."= Ar. الْضَفْدَعُ (K II,627), "Kurbağaya di-

nür."= Ar. النَّقَاقَة (K III,60), الْعَدْمُول (K III,283),
الْهَجَا (K III,954), "...ve bürke kurbağaya dinür."
 = Ar. الْبَرْكَة (K III,74), الْعَيْلَم (K III,521), الْغَيْلَم
 (K III,526).

~ DLT 380 kurbaka; İdr. 82 qurbağa; Müh. 48
kurbaka; Tuhf.211 kurbaga; YTS 148 kurbağı; LÇ 233 kur-
bağa; KT 1092 kurbaga; TS I,760 kurbağa; Der. VI,
 2054 girbo, girboğa "kurbağa", VI,2080 girbo, VI,2191
gulbağa, VI,2197 gurbağa "Kapı sürgüsü menteşe.",
 VIII,2908 kolbaka "kurbağa", VIII,2634 kaplıkurba
"kaplumbağa", VIII,2739 kemikli kurbağa "kaplumbağa";
 ADİL I,577 gurbağa "1.Sıçramak için dal ayakları u-
zun,suda ve guruda yaşayan guyrugsuz heyvan.2.Gapı-
nın bir tayını berkidib sahlamağ üçün dil şeklinde
cefte.", gurbağacığ "Kiçik gurbağa,gurbağa balası.",
 II,385 ilan-gurbağa "Cür-be-cür sürünen heyvanlar;
haşerat."; Özb. 167 kurbáká "kurbağa"; Kaz.S. 182
qurbaqa "kurbağa"; Rad. II,961 kurbağa (Sart.) "kur-
bağa".

KURD

قورد

"Sibâdan kurda dinür,zi'b mânâsına."= Ar. السِّبْد
 (K I,627), الْغَطَلَى (K II,268), الْأَلَا ز (K II,204),
الْخِطَل (K III,178), الْتَيْنَان (K III,605), "Kelbü'l-
 berre yani yaban köpeği ki sibâdan kurd tabir olunan
 cân-verin ismidir."= Ar. الذَّئْب (K I,130), "Kurda
 dinür,zi'b gibi."= Ar. الدَّعْلَج (K I,399), السَّرْحَان

(K I,479), الذئب (K I,541), السيدانة (K I,627),
السنام (K III,453), الدلهم (K I,729), السنق
 (K III,485), السنمان (K III,491),

"Kurda dinür,zi'b gibi.

Alâ-kavl sırtlan ile kurd imtizâcından mütevellid yav-
 rıya dinür ve cüstü çâlâk adama dinür ve..."= Ar.

النهر (K II,137), "...ve sibâdan kurda dinür ve
 arslana dinür....ve tilkiye dinür."= Ar. العلق,
العلق (K III,23), "...ve
 sibâdan kurda dinür..."= Ar. العولق (K III,28),
التبن (K III,604), التبن (K III,325), الأقرن,
 "...ve kurda dinür zib mânâsına."= Ar. البلبان (K III,
 147), الغليل (K III,197), الغليل (K III,286),

"Kelâm-ı Arap'da bunun naziri yokdur ve bazan
 hemzesi mazmum olur.Bu dahi çakal didikleri cân-ver-
 dir ve sibâdan kurda dinür."= Ar. الدليل (K III,205),

"Bir recül ismidir ve sibâdan kurda dinür."=Ar. الزواله
الذالان (K III,214), "Çakala alâ-kavl kurda dinür."=Ar. الذالان
 (K III,214), "Arslana dinür ve kurda dinür."= Ar.

الزئبال (K III,217), "Sibâdan kurda dinür,zi'b gibi
 ve çakır toğana dinür.", النهمل (K III, 370),

"Kurda dinür,zi'b mânâsına ve uğrıya dinür."= Ar.

الهطل (K III,383), "...ve küçük cüsseli kurda di-
 nür.Alâ-kavl mutlaka kurda dinür."= Ar. السم (K,
 III,485).

~ ETY kurt "Kurt,solucan."; EUT 188 kurt "Bö-
 cek,kurt.", kurt konguz "böcek"; Maytr.421 kurt "kurt

(böcek)"; Alt. Gr. 360 kurt "kurt"; DLT 383 kurt "Solucan soyundan olan hayvanlar; (Oğuzlarca) yırtıcı hayvanlardan olan kurt."; KB 292 kurt "Kurt,solucan."; İdr. 82 qurt "Kurt,börü."; Müh. 48 kurt "1.Bildiğimiz yabani,yırtıcı canavar.2.Böcek.", 90 yir kurdu "böcek"; Tuhf. 211 kurt "Her türlü kurt,böcek."; Gül.313 kurt "Kurt (börü)."; DK 195 kurt "Kurt (yırtıcı hayvan)."; YTS 149 kurt lingi "Belli belirsiz bir şekilde zıplayarak koşma,tırıs yürüyüş."; LQ 233 kurt "Zib, dūd,börü,kurt,böcek.", kurtun "Kurt,dūd,tırtıl."; KT 1092 kurt "Ayaksız ve sürünerek hareket eden küçük hayvancık ki envâi vardır: ağaç,peynir,et,yer kurdu, ipek kurdu.Bazen ayaklı böceklerle de ıtlak olunur.".

1092 kurt "1.Maruf yırtıcı hayvan.2.Kurt postundan yapılan kürk."; TS I,763 kurt "1.Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli,omurgasız,bacaksız,ayaksız ya da çok ilkel ayaklı küçük hayvan.2.Kimi böcek ya da böcek larvalarına verilen ad.", 762 kurt "Kurt (Canislupus).", 763 kurtçuk "Sürfe,larva."; Der. VI,2200 gurt "Küçük böcek,kurt."; ADİL I,578 gurd "canavar", 579 gurd "Yumşak bedenli uzunsov,ayagsız,sürünerek hareket eden küçük heyvan.", 436 it-gurd "Tanınmayan,bilinmeyen adamlar; yararsız değersiz adamlar manasında tehrigamiz söz."; Trkm. 207 gurt "Böri,gurt.", 208 gurt "möcecik", gurçuk "böcek"; Özb. 167 kurt "Kurt,kurtçuk,sürfe,sinek kurdu,tırtıl.", ipák kurti "İpek böceği.", kurtkumurska "Böcekler,haşereler."; Kırg.S.

II,525 kurt "Kurt,solucan."; Kaz.S. 182 qurt (II)
 "kurt"; Çuv.S. 49 hert "Kurt,böcek; arı.", herdami
 (hert+ama) "aribeyi."; Rad. II,677 ²kert (Kazan)
 "Kurt,sürüngen,solucan.", bal kerte "Balarısı", II,
 934 ²kurut "Kurt,sürüngen,solucan.", II,944
¹kurt (Kom.Krm.Kkır. Bar.Alt.Leb.Tel.Şor.Koyb.Kzk.
 Küer.Sag.Uyg.Çağ.Osm.Az.Kar.T.) "Kurt,sürfe,böcek,
 tırtıl.", II,950 kurd (Osm.)= kurt, kurtçıgaz (Osm.)
 "Küçük kurt,kurtçuk.", IV,1500 balğurt (Tob.) "Bal
 arısı."

ḲUSḲUVUK

قوسقووق

"Vereşân isimdir ki yabani kumrı nevinden kus-
 kuvuk tabir olunan kuşdur.Arabîde sâk-harr dinür ki
 ikisi de savtıyla müsemmâdır.Müellife göre sâk-ı harr
 kumrının erkeğine dinür."= Ar. الْحَيَذَوَان (K I,725),
 "Hamâme kısmından bir nev isimdir ki kumrı tabir o-
 lunan mâruf kuşdur.İki gûne olur: Biri saruya mâil
 ve birisi beyaz olur ki savt-ı hazîn ile öter.Hak-ı
 kur'an tabir olunur....ve inde'l-baz dışisine kumriy-
 ye ve erkeğine sâk-ı harr dinür ki âvâzesiyle muab-
 berdir.Lakin sâk-ı harr Türkîde kuskuvuk didikleri
 yabani kuşdur ki bu dahi âvâzesiyle muabberdir.Bahar
 mevsiminde bağçelere gelüp kuskuvuk diyerek öter..."
 = Ar. الْقَمْرِيَّة (K II,87). "Kumrı kuşının erkeğine it-
 lâk olunur.Hikâye-i savtıyla tesmiye olunmuştur.Gû-
 yâ ki ساق حمر diyerek öter.Alâ-kavl sak gügercin ku-

şına dinür. Müfredât-ı sâireden telhisimize göre bu kuş yabani hamâme nevinden kuskuvuk didikleri alaca kuş olacaktır ki baharda bağçelere gelüp kuskuvuk kuskuvuk diyerek öter. Bu diyarlarda kuk tabir iderler. Hoş-manzar, hazîn avazlı bir kuşdur." = Ar. ساق حزر (K II, 930).

~ KT 1100 küşkuğuk "1. Güguk kuşunun bir cinsi. 2. Yabani güğercinin erkeği."; Der. VI, 2106 gosgok "çavuşkuşu", VI, 2107 gosgouk "Atmaca büyüklüğünde boz renkli bir kuş."; Rad. II, 1015 küşkavuk (Z.) "Bir güvercin cinsi (Columba palumbus.), II, 1017 küşkuvuk (Osm.) "kumru".

KUŞ

قوش

"....ve hasseten tağ yılanına dinür....nite ki sahra yılanına ef'a dinür ki engerek olacaktır. İkisi de sokduğunu sağ komaz ve hışâş beynisi olmayan devâbb-ı arza ve kuşa dinür, deve kuşu ve toy kuşu gibi ve Medine kurbunda iki tağın adıdır ki hışâşân ıtlâk olunur ve hışâş, haşâş, huşâş haşarât-ı arza dinür ve serçelere ve serçe makûlesi küçük kuşlara dinür. Müfredi hışâşedir." = Ar. الحشاش (K II, 326).

~ ETY 846 kuş "kuş", kuş oğlu "Yavru kuş."; EUT 84 huş, 188 kuş; Maytr. 421 kuş; Alt.Gr. 360 kuş, kuş; DLT 386 kuş, 387 kuşgaç "serçe kuşu"; KB 293 kuş; Gül. 313 kuş; İdr. 83 quş; Müh. 48 kuş, 95 kuşkaç "serçe kuşu"; Tuhf. 212 kuş; DK 196 kuş; LÇ 236 kuş;

KT 1100 kuş "1.Yelekli ve kanatlı olarak iki ayak üzere yürür ve havada uçar hayvan sınıfı,tayr,murg.2.Bilhassa diğer kuşları ve sair hayvanatı avlamağa alışdırılan çakır ve atmaca gibi kuş: kuş begi."; TS I, 766 kuş; Der.VI,2202 guş (I) "kuş", guş (II) "Erkeğin cinsiyet organı.", VIII,3014 kuş (I) "uçurtma", XII, 4574 kuş "hindi"; ADİL I,574 guş; Trkm.209 guş; Özb. 168 kuş, 85 akkuş "kuğu"; Kırg.S.II,526 kuş (I)"1.Yırtıcı kuş,alıcı kuş; kara kuş: step kartalı; ense kemiği.2.Atmacanın Astur palumbaius denilen nevi (dişisi). 3.Kuş; töö kuş: deve kuşu.", kuşkaç "Kuşcağız; kara kuşkaç: sığircık kuşu."; Kaz.S. 183 qus "kuş"; Yak.S. I,569 kus "ördek"; Rad. II,684 keş (Kur.) "Kuş; ak keş: kuğu kuşu.", II,1023 kuş (Krm.Kom.Alt.Tel.Leb. Şor.Küer.Sag.Koyb.Kkır.Uyg.Çağ.O.T.Sart.Osm.Az.)"Kuş; todık ala kuş (Tel.): tavus; cennet kuşu (Osm.):cennet kuşu,ölmüş çocuk; cennetlik kuş (Osm.): hasta çocuk.2.(Osm.) Damga,at damgası.3.Talih,kader.", II, 1736 huş (Kırm.) "kuş", II,1010 kuşud'ak (Tel.) "Küçük bir kuş,serçe.", kuşkaç (O.T.) "Küçük bir kuş.", II,1012 kuşkatsak (Bar.) "kuşçuk", II,1015 kuşkacak (Sag.Koyb.Kzk.) "Kuşçuk; pora kuşkacak: serçe.", II, 1017 kuşkurt (Kar.L., kuş+kurt) "Çeşit çeşit kuş.", II,1018 kuşcak (Sag., kuş+çak) "kuşçuk", II,1028 kuşkacak (Leb.)= kuşkaç,kuşkaç (Alt.Tel.Tar., kuş+kaç) "Kuşçuk,küçük kuş.", II,1031 kuşcağaz (Şor.)= kuşkacak, kuşcağaz (Osm.)= kuşkaçak, kuçcuğaz (Osm.)"Kuş-

cağız, küçük kuş.", kuşcāz (Osm.) = kuşcuğaz, kuşşak
(Sag.) kuşcak, kuşuk (Osm.) "kuşcağız", kuşcak (Tel.)
"kuşçuk", II,1032 kujıcak (Şor.) "kuşçuk", II,1032
kuşça (Osm., kuş-ça) "kuşcağız".

KUŞ PILİCİ قوش پليجي (bk. piliç).

"Kuş pilicine dinür ve her hayvanın yavrılarına ıtlâk olunur kezâlik nebâtın sıgarına yani diplerinde çıkan filizlerine ıtlâk olunur...." Ar. الفرج
(K I,552).

PİLİÇ پليج (bk. kuş pilici).

YTS 42 bülüç, bilüç, pülüç "piliç"; KT 358 piliç "Tavuk ve sâir tuyurun yavrusu."; TS II,963 piliç "Tavugun küçüğü; erginleşmemiş tavuk ya da horoz."; Der. II,821 bülüç "serçe", bülüç, bilik, bülüş "piliç", bülüç, bülüç, bülüş "civciv", IX,3453 pilinç "piliç", XII,4467 bülüş, bülüç "piliç", bülüç "tarla kuşu"; Rad. IV,1340 piliç (Osm., Çağ.) "Yavru kuş, civciv.", IV,1766 bilic (Çağ.) "Kuş yavrusu".

KUYRUGİÖRİ قویروغی اوری (krş. 'akreb).

"Hevâmmdan maruf mûzî cân-ver adıdır. Fâriside kejdum dinür. Türkisi olmayan esmâdandır. Ve bir etrâkden kuyruglörü diyü mesmûumuz oldu. Öri demek kalkık ve yukarı dımekdir...." Ar. العقرب (K I,212).

~ YTS 150 kuyruğılörü, kuyruğılörü "akrep"; LÇ 32 öri "Kuyruğu kalkık hayvan."; Der.VI,2204 guyruğ-lu, guyruğuölü, guyruklu "akrep", VIII,3020 kuyrugli "Akrebe benzer eğri,sarı kuyruklu,zehirli bir böcek.", kuyruklu (I), kuyröglü, kuyrölü, kuyruğölü, kuyruğörü, kuyruğuölü, kuyruğuörü, kuyrukölüsü "akrep", IX,3333 ölükuyruğu "akrep", XII,4575 kuyruğölü "Akrebe benze-yen,yedi halkalı,kuyruğunun son bölümünde zehir taşı-yan bir böcek.".

KUYRUKŞALAN قورق صالان (krş. yundkuşu).

"Bir kuş adıdır.Şârihin beyanına göre kuyruksa-lan didikleridir." Ar. الْفَتَّاح (K I,499), "Bir kuş adıdır ki ağaçlarda olup dâima kuyruğunu tahrik ider. Kuyruksalan didikleri kuş olacaktır ki pek korkak o-lur." Ar. الذَّعْرَة (K I,867), "Serçe cinsinden bir küçük kuşun adıdır.Türkîde kuyruksalan ve yundkuşu didikleridir." Ar. الصَّغْو (K III,855).

~ YTS 150 kuyrukşalan "Yuntkuşu denilen kuş."; KT 1119 kuyrukşalan "Yundkuşu nevi,peygamberkuşu."; TS I,770 kuyruksallayan "Kanatları ve vücudunun üstü külrengi,alt bölümü değişik sarı olan,uzun kuyruklu,küçük ötücü kuş,yontkuşu.".

KUZGUN قوزغون

"Agustos kargası,alâ-kavl kuzgun tabir olunan kargaya dinür....ve tüyü çok olan kerkes kuşına di-

nür...." Ar. الْغَدَافُ "...ve siyah kargaya ıtlâk olunur ki kuzgun tabir olunur." Ar. الْحَامِ (K III, 422), "Araplar bununla firâk u hicrana tetayyür iderler. Murad alâkargadır yahud burnı ve ayakları kızıl olan kargadır ki ekin kargası didikleridir. Ammâ siyah kargaya ki kuzgun didikleridir. Ana hâtım ıtlâk iderler, kat'i firâkı hatm ü icâb ider zu'munda oldukları-çün." Ar. غُرَابُ الْبَيْنِ (K III, 603).

~ ETY 846 kuzgun "Kuzgun, karga."; EUT 190 kuzgun "Kuzgun, karga."; Maytr. 423 kuzgun "kuzgun"; Alt. Gr. 360 kuzgun, kuzgum "kuzgun"; DIT 391 kuzgun "kuzgun"; KB 296 kuzgun "kuzgun"; İdr. 84 quzgun "Gagası ve kuyruğunun tüyü uzun ve çok siyah bir nevi karga"; Müh. 49 kuzgun "Büyük kara karga."; Tuhf. 213 kuzgun "ekin kargası"; DK 197 kuzgun "kuzgun"; KT 1099 kuzgun "Pek iri karga."; TS I, 771 kuzgun "Bir çok karga türüne özellikle kara kargaya verilen ad."; Der. VI, 2205 guzgun, gızgun "Kuzgun, yırtıcı bir kuş.", VIII, 3022 kuzkun "Büyük karınca."; ADİL I, 564 guzgun "1. Garga növünden iri ve berk şıgıyan yırtıcı guş. 2. mec. Büyük veten muharibesi vagtı faşist teyyarelerine verilen ad.", IV, 110 suguzgunu "İribaşlı, elvan tüklü, uzundimdikli su guşu."; Kırğ. S. II, 533 kuzgun "kuzgun"; Kaz. S. 178 quzgın "1. Kuzgun. 2. Haram yiyen, katil."; Rad. II, 1016 ¹kuskun (Tel. Alt. Leb. Şor. Küer. Sag. Koyb. Kzk. Uyg.) "Karga; kara kuskun (a. a.)", II, 1021 ¹kuzgun (Osm. Çağ. Sart.) "karga", II, 1022 kuzgun

cuk (Osm.) "1.Küçük karga.2.Kale kapısındaki parmak-
lıklı pencere,cezaevi penceresi."; II,1736 hushun
(Soy.) "karga"; Clau. 682 kuzğu:n "Kuzgun; bazen me-
câzî olarak tamahkâr,hırslı,haris kimselere denir.Ay-
nı zamanda diğer büyük siyah kuşlar için de kullanı-
lır."

KUZI قوزى

"Kuzıya dinür,büyük ve küçük olsun,erkek ve di-
şi olsun." Ar. السَّحْلَة (K III,249), "Kuzıya kezâlik
oğlağa kezâlik buzağıya dinür." Ar. الْبَهْمَة (K III,
404).

~ EJT 184 kozi "kuzu"; Maytr.423 kuzı; Alt.Gr.
359 kozi; DIT 391 kuzı, 63 baklan kuzı "Taze ve semiz
kuzu."; KB 273 kozi, 296 kuzı; İdr. 80 gozi; Müh.49
kuzu; DK 197 kuzı,kuzu; LÇ 236 kuzı; KT 1100 kuzı,kuzı
zu "1.Koyun yavrusu.2.Bir meyveye bitişik küçüğü,piçi.
3.mec.Pek halim ve yumuşak şahıs.Bu mana ile tahbib
tabiri dahi olup kuzum! denilir.", kuzıcık "Küçük ko-
yun yavrusu.Tahbib tabiri de olup kuzucuğum! denilir.",
TS I,771 kuzu "1.Koyun yavrusu.2.Bir yemişe bitişik
olan küçüğü."; Der. VI,2205 guzu (I) "kuzu", guzu(II)
"Yün dokumada bir motif.", VIII,2946 kozu "kuzu",VIII,
3022 kuzu (I) "kerpiç", kuzudişi (I) "Yüz yaşını ge-
çen insanlarda çıkan diş.", kuzudişi (II) "dolu", ku-
zugöbeği "Bir çeşit mantar.", kuzu kerpiç "Dikdörtgen
prizma biçimindeki kerpiç", VI,2204 guzeniği "kuzu",
I,187 alaguzu "kirpi"; ADİL I,564 guzu "1.Goyun bala-

si.2.mec.Çoh yumşag,sakıt,helim adam haggında."; Trkm. 202 guzı "1.Goynung altı aya çenli dövürdeki kiçicik balası.2.Balam,oğlum,hanım diyen manıda ulanılyan söz."; Özb.168 kozi "kuzu"; Kırg.S. II,495 kozu "Kuzu; kozu bala: kuzu çobanı; kozu karın: mantar."; Kaz. S.169 qozı "kuzu"; Krç.137 kozu "kuzu"; Rad. II,629 koza (Tar.) "Bir senelik kuzu.", II,630 kozi (Kom. Tel.Alt.Uyg.Çağ.) "kuzu", II,631 kozi (Çağ. O.T.) "kuzu", kozu (Krm.Kır.Osm.Az.Kar.T.) "1.Bir yaşındaki kuzu.2.Kuzu; kozum! : yavrum.3.(Osm.) "Küçük bir meyva.", II,1019 ¹kuzu (Krm.Osm.) "kuzu; palamıd kuzı: bir balık.", ²kuzu (Osm.) "Büyük kapı içindeki küçük kapı."; II,1710 hozu (Krm.) = kozu, II,632 kozucuk (Osm.,kozi-çık'tan) "1.Küçük kuzu.2.Sevgi,acıma sözü.", IV,1458 ¹bağlan kozu "Büyük şişman kuzu.",

KÜÇÜK KURTCAGIZ كويك قورچاغز (bk. kurd).

"Mâlumdur ki küçük kurtcağıza dinür ki dânelerde ve meyvelerde hâsıl olur hurde böcektir.Fâriside germ dirler." Ar. ¹الدودة (K I,606).

LAKECNE

لاكنه

"Bir küçük cân-ver adıdır ki Mısır diyarında olur.Ejdehaları katliler.Şarih dir ki pasdırma şeklin-de bir yassıca cân-verdir.Ekseri bağçe bekçileri ejde-hadan havfeylediklerinde anı bahçelerine celbiderler ve Tuhfe mütercimi dir ki Hind ve Merv ülkelerinde da-hi olur.Maveraünnehr Türkleri ana lakecne tabir ider-ler.Esridiği hinde kedi gibi feryad ider." =Ar. النفس (K II,302).

LEGLEK KUŞI

لكك قوشى

"Lisana ıtlak olunur ve leğlek kuşına dinür..."
= Ar. اللقلق (K III,50).

~ İdr. 57 lāklāk "leylek"; LÇ 275 liklik; KT 1244 leğlek,1250 leylek; TS II,788 leylek, I,648 karaleylek "Leylekgillerden,gagası aşağı doğru kıvrık,tüyleri ka-ra,uzun bacaklı bir kuş,çeltik kargası."; Der. IX,3061 lālek,līlek, IX,3075 léylak,leyleh, I,62 ada leyleği "1.Irmak kenarlarında bulunan siyah bir kuş. 2.Çok uzun boylu adam."; ADİL III,228 léylek, IV,360 haciléylek "leylek", IV,111 suléyleyi "Ayağıperdeliler sınıfından suda yaşayan bir guş."; Trkm. 414 leglek; Özb.61 lāy-lāk; Kırg.S. I,366 ilegilek,ilekilek "Beyaz leylek; kara ilegilek:siyah leylek."; Yak.S. I,257 dıglık, dıllık "Beyaz başlı yabani kaz.", lıglık "Siyah kır renginde yaban kazı,beyaz alınlı yaban kazı."; Rad.III lāilāk (Osm.Az.Krm.) "leylek",III,744 leglek (Krm.) "leylek".

LORİ KUŞI لوری قوشی

"Bir nev' kuş ismidir ki toz renginde olur.Yani boz olur. Cemi bigsân gelür....Bu kuşı murdar-hâr ile beyan iderler ki Türkîde lori kuşı tabir olunur.Sayyad değüldür." =Ar. الْبَغَاثُ, الْبَغَاثُ, الْبَغَاثُ (K I,339).

~ YTS 152 lori,lorikuşu "Balıkçıla benzer bir kuş."; KT 1247 lori (galatı nori) "Kırmızı papağan."; Der. IX,3088 loru "Hayvan leşleriyle geçinen kara renkli kuş."; Rad. III,753 lori (Osm.Krm.) "1.Kırmızı papağan. 2.Balık kartalı."

MARTI KUŞI مارتی قوشی

"Bir gune su kuşına dinür ki sagir ve ebyaz olur. Türkîde martı kuşı didikleridir." =Ar. الْبُرْكَ (K III,74).

~ KT 1256 martı; TS II,810 martı; Der. XII,4587 marta "Martı kuşu!"; ADİL III,263 martı,martıguşu "martı".

MAŞTI ماستی

"Bocu ve fino tabir olunan ayakları kısa ve hurde köpeğe dinür. Bir nev'ine de mastı tabir olunur." =Ar. الزَّنْفَرِي (K III,642).

~ YTS 153 maştı "Ayakları kısa kulakları tüylü av köpeği."; TS II,812 maştı "Kulakları uzun ve düşük, bacakları kısa,bodur bir köpek cinsi."; Der. IX,3131 masdı "Dişi köpek."; Rad. IV,2055 masti (Osm.) "Küçük salon köpeği; masti bacak: kısa bacaklı adam.",IV,2056 masticik (Osm.,masti+cik) "Mastı,masticık."

MAYA 𐤎𐤋 (< Far. 𐤎𐤋)

"Malumdur ki dişi deveye dinür. Fârisîde üstür-i mâde dinür. Türkîde mâdeyi tahrifle maya tabir iderler. ..." =Ar. 𐤎𐤋 (K III, 61).

~ DK 211 maya; YTS 153 maya; KT 1266 maya "Sürülerde damızlık dişi hayvan, kısırak, koyun v.s."; TS I, 814 maya; Der. IX, 3138 maya "Dişi; genel olarak damızlık dişi hayvan; dişi katır; dişi at; dişi eşek; buhur deveyle adi devenin birleşmesinden doğan uzun tüylü dişi deve; 4-5 yaşındaki deve; yük devesi.", XII, 4588 maya "1. İyi cins dişi deve. 2. Yük taşıma durumuna gelmiş deve. 3. Dişi eşek.", X, 4009 tülümaya "Uzun tüylü dişi deve."; ADİL III, 254 maya "1. Dişi deve. 2. Ağ, dolğun gözeşirin gadın haggında (bezen kimi goşması ile)."; Trkm. 433 maya (ma:ya) "Bugra bilen arvanadan doğan inen düge.", 290 yelmaya (yelma:ya) "Gadımı ertekilerde, ravayatlarında, hekayalarda duş gelyen yörende ayağı yere gelmeyen yıldam maya."; Kırg.S. II, 557 maya (II): cel maya=celmayan "Yürük deve, hecin devesi."; Kaz.S. 196 maya "Tüyü kısa, tek hörgüçlü, kısa boylu deve cinsi.", 99 celmaya "At gibi koşan deve."; Rad. IV, 2011 ²maya (Çağ.Trkm.Krm. Kazan.Kır.) "1. (Kazan.Krm.Trkm.Çağ.) Para, sermaye, servet. 2. (Kır.) Kuru ot yığını. 3. (Çağ.Trkm.) Genç dişi deve. 4. (Kır.) Deve. 5. (Osm.) Kızgın (kösnük) dişi hayvan.", IV, 2085 ²meye (Sart.) "Dişi deve.", III, 358 yel-maya (Kkır.) "Bir çeşit deve.", IV, 81 cel-maya (Kır.) "Çok hızlı ve büyük hörgüçlü deve."

MOSTİRA

موطر

(İtalyanca'dan).

"Şol kuşa dinür ki sayyâdlar anı dâm içre vaz' idüp anınla şikârî kuş saydiderler. Milvâh dahi dirler. Türkîde mostıra ve pırlak tabir olunur.":Ar.

الرَّابِعُ (K I,405), "Şol baykuşa dinür ki doğan makûlesi kuş saydedenler anın ayağına ip bağlayup gömelteden taşra salıvirürler ve gahçe beri öte çekip tahrik iderler.Şikârî kuşlar sayd zannıyla ana hücum idüp pâ-girifte-i dâm-ı hırs olurlar. Vesâir kuş ile de saydiderler. Hâlâ bahçelerde iskiti makûlesi kuşları kafesteki kuş ile saydiderler. Fârisîde ana pâydâm Türkîde mostıra ve pırlak tabir olunur.":Ar. اللّٰح (K I,517).

~ KT 1429 mostra "1.Örnek,numûne. 2.Bir dükkânın camekanına numûne ve câlip ve rağbet olmak üzere bir sûret-i muntazamada konmuş eşya.", 1430 mostra "Avlanacak kuşları celp için avcı tarafından gösterilen kuş veya kuş taklidi." ; TS II, mostra "Örnek, göstermelik." ; Der.IX, 3211 mosura "örnek", mosuralık "örneklik".

MUYMUL

مومول

"Yırtıcı kuşlardan atmaca gibi bir kuş adıdır. Türkîde muymul dirler. Bazılar delüce toğan ile ve bazılar zağnos ile beyan itdiler.":Ar. اليؤؤ (K I,71).

~ ETY 788 buymul "Bir nevi terbiye kabul etmez, hayırsız doğan."; Alt.Gr. 333 buymul "Bir nevi

kuş."; DLT 105 boymul "Boynunda beyazlık olan hayvan,
moymul."; YTS 37 boymul "1.Boynu halka gibi vücudunun
renginden başka renkte olan hayvan ya da kuş. 2.Doğan
türünde yırtıcı bir kuş.", 155 muymul "Atmaca türünden
delicedoğan dedikleri yırtıcı kuş."; LÇ 281 muymul
"Köngenek dahi denilir bir nevi terbiye kabul etmez
hayırsız doğan."; KT 1435 muymul, buymul "Terbiye ka-
bul etmez hayırsız doğan."; TS II,855 muymul "Atmaca
ve doğana benzeyen bir tür yırtıcı kuş."; Der.II,746
boymul "Boynu siyah koyun."; ADİL III,343 muymul "Ser-
çekimler fesilesinden guş."; Rad.IV,2171 muimul(Osm.)
"atmaca"; Clau.386 buymul "Beyaz boyunlu."

OCAK ÇEKİRGESİ اوجاق چکرگه سی (bk.çekirge).

"Bir nev' maruf çekirge ismidir.Bazı ümmehâtde
erkek çekirge ile ve bazında ocak çekirgesi ve gice
çekirgesi didikleri çekirge ile müfesserdir.":Ar.

الْجَنْدَبُ, الْجَنْدَبُ, الْجَنْدَبُ (K I,89), "Cündübe şebih :
bir böcek adıdır. Türkide ocak çekirgesi didikleridir
ki Arabide sarrârü'l-leyl dahi dirler. Giceler devr
ü dırâz-ı feryâd ider." :Ar. الْجَدَّ (K I,584) ,
"Ocak çekirgesine dinür ki giceler devr ü dırâz-ı â-
vâz ider.":Ar. صَرَّ اللَّيْلِ (K I,934), "Ocak çekirgesi-
ne dinür..": Ar. الْكَبُوتَل (K III,335).

~ KT 190 ocak çekirgesi "orakkuşu".

OĞLAK اوعلاق

"Oğlağa dinür, cedi manasına." : Ar. ^{العتت} (K I,374), ^{الرَّجَح} (K I,467), ^{الرَّجَاح} (K I,468), ^{الْبَغُور} (K II,43), ^{الْحَلَام} (K III,433), "Küçük kuzıya ve oğlağa dinür." : Ar. ^{الرَّوَذَة} (K III,89), "... ve oğlağa dinür cedi manasına." : Ar. ^{الْحَلَان} (K III,182), ^{الْحَلَام} (K III,419), "Kuzıya kezâlik oğlağa kezâlik buzağıya dinür." : Ar. ^{الْبَهَة} (K III,404).

~ EUT 139 oğlak; Maytr.436 oğlak; DLT 422 oğlak; İdr.2 ağlaq, 61 oğlaq, 64 ovlaq "Ceylan yavrusu."; Müh. 52 bğlak "1.Keçi yavrusu. 2.Burç."; Tuhf.144 avlak, 220 oglak; LÇ 35 oğlak "Keçi yavrusu; küçük hayvan,olak."; KT 209 oğlak; TS II,892 oğlak; Der. I,375 ovalak (II), IX,3266 oğalak, IX,3267 oğlağ, IX,3267 oğlakman "Bir yaşındaki oğlak.", IX,3276 olak "oğlak", IX,3298 ovalak, IX,3299 ovlamak, XI,4032 ulak; ADİL III,435 oğlağ "Körpe, südemer keçi balası,çepis."; Trkm. 478 ovlak "Geçining,keyiging altı aylığa çenli çagası."; Özb.125 ulak "Keçi yavrusu,oğlak."; Kırg.S II,781 ulak; Kaz.S 189 laq; Krç.146 ulak; Rad.I,1015 oğulak (Tar.Çağ.) "Keçi yavrusu, karaca yavrusu."; I,1022 oğlak, oğlak (Şor.Krm.Uyg.Osm.Çağ., oğul+ak) "1.(Şor.) Çocuk,oğlan,delikanlı, 2.(Osm.Çağ.Krm.Uyg.) Keçi yavrusu.", I,1084 ²ölak (Leb.Sag.Koyb.Kzk.) "Çocuk,oğlan,delikanlı.", ³ölak (Osm.) "Keçi yavrusu.", I,1085 ölök (Kumd.Tub.) "Çocuk,oğlan,delikanlı,civan.", I,1374 ılak (Kır.) "Oğlak, bir yaşındaki geyik yavrusu.", I,1678 ¹ulak (Alt. Tel. Kar.L.) "Bir yaşı-

na kadar olan keçi yavrusu.", I,1679 ⁴ulak (Bar.)
 "Çocuk, oğlan.", III,728 ¹lak (Kır.) "oğlak" ; Clau.
 85 oğla:k "Erkek çocuk, keçi yavrusu."

OK YILANI اق ييلانى (bk. yılan).

"Bir güne yılanı ıtlak olunur ki küçükçe ve be-
 gâyet habîs olur. Şârihin beyanına göre ok yılanı ola-
 caktır....." :Ar. ابن قتره (K II,74).

DLT ok yılan "Kendisini insan ve başka şey-
 ler üzerine atan bir yılan."; LÇ 36 ok yılanı "Tîr-i
 mâr, engerek."; KT 211 ok yılanı "Ok gibi atılan bir
 cins engerek yılanı."; TS II,855 ok yılanı "Başı pullu,
 boyu iki metre kadar olan, zehirli ve tehlikeli bir yı-
 lan."; Kaz.S.209 ok cılan "Ok gibi, kurşun gibi fırla-
 yan yılan."; Rad.IV,125 ok cılan(Kır.) "Boa tatarica!"

ORAK BÖCEĞİ اوراق بوجكى (krş. ağustos böceği).

"Çekirgeye şebih bir küçük perende adıdır. Türki-
 de ağustos böceği ve orak böceği didikleridir.":Ar.

الجدد (K I,584).

YTS 163 orakböceği, orakkuşu "Ağustosböceği,
 cırcırböceği."; LÇ 29 orakkuşu "Çırtlak, ocak çekirge-
 si."; KT 194 orakböceği "Ağustosböceği, cerad.", orak-
 kuşu "Orakböceğinin büyüceği; çırtlak, ocak çekirgesi,
 cırçır, cırlak dahil envâidir."; TS II,903 orakböceği
 "ağustosböceği"; Rad.I,1049 orak böceyi, kuşu(Osm.)
 "ağustosböceği".

OSURĞAN BÖCEĞİ اوصورغان بوجكى

"Osurgan böceğine dinür. Kerâhet manasından me-
hûzdur." :Ar. الخنفسى , الخنفساء , الخنفساء
(K II,234), "Yavuz ve
şedîdü'n-nefs deveye dinür ve kirpi tabir olunan cân-
vere dinür ve osurgan böceğine dinür." :Ar. الجَلْعَلَع
(K II,559), "Bu dahi osurgan böceğine dinür. Alâ-kavl
şol osurgan böceğine dinür ki nısfı çamur ve nısfı zî-
rûh ola. Ve sırtlana dinür." :Ar. الجَلْعَلَع (K II,559),
"Osurgan böceğine dinür." :Ar. الْفَاسِيَّة , الْفَاسِيَّة
(K III,897).

TS II,908 osurganböceği "Kendisini çıkardığı
pis bir koku ile savunan bir böcek."; Der.IX,3291 o-
osurganböcüsü,osurukböce "Pis koku çıkaran bir böcek",
XII,4615 osurganböcüsü "Pis koku çıkaran bir çeşit
böcek.".

ÖGEYİK KUŞI ادكك قوشى

"Ögeyik kuşına dinür. Şârihin beyânına göre meh-
tâb levninde olduğu bâis-i tesmiyedir." :Ar. الْفَاحِشَة
(K I,316), "... yahud güçkene dinür ve bir kuşun ismi-
dir. Alâ-kavl ögeyik kuşına dinür, fâhite manasına...."
:Ar. الضِّلْضِلْ (K II,264), "... ve müennesdir ki
zikrolundu, ögeyik kuşına dinür." :Ar. النَّمِيَّة
(K III,570).

Tuhf.273 ügeyik; DK 307 üveyke, (üyge, ivike?)
"Bir kuş, üveyik kuşu (veya) ibibik kuşu, (veya) baykuş";

YTS 166 ögeyik "üveyik", 140 kızılcaügeyik "Dişi tavusa benzer bir kuş."; KT 217 öğeyik "Güğercine benzer fakat daha büyük bir kuş."; TS II,1244 üveyik "Güvercinlerden, korularda yaşayan, eti için avlanan bir kuş."; Der.V,1668 efeyik, efik "kumru", V,1806 eveyik, eveyk "Güvercine benzeyen bir av kuşu, üveyik", IX,3361 övek "üveyik kuşu", IX,3363 öveyik "üveyik kuşu", XI,4082 üvek, üveyk "üveyik", XI,4097 veyyik, veyik "üveyik"; Rad. I,1193 ögeik (Osm.) "Göçebe güvercin.", I,1807 ügeyik (Krm.) "Yabani güvercin", I,1815 ¹üyek (Bosn.) "kumru", I,1193 ²ögei-(f., Osm.) "Ötmek (güvercin için)."

ÖKÜZ

اکور, اوکوز

"Öküze dinür, bakara manasına." :Ar.

الْوَجِيئة

(K I,62), "... ve hinnibr, hinnebr öküze dinür ve ata dinür ve fena ve kemter sahtiyana dinür..." :Ar.

الْهَنْبَر

الْهَنْبَر

(K II,155), "Öküze dinür, sevr manasına." :Ar.

(K II,279), "... ve öküze dinür." :Ar.

العَب

(K III,393), "Öküze dinür, sevr manasına. Alâ-kavl çift sürmek için boyunduruğa koşmuş iki öküze birden dinür..." :Ar.

الْأَطْوَم

الْفَدَان

(K III,682).

~ ETY 827 öküz; EUT 149 öküz; Alt.Gr.351 öküz; Maytr.444 öküz; DLT 456 öküz; Gül.344 öküz; İdr.65 öküz; Müh.55 öküz "1.Enenmiş sığır aygırı. 2.Burç." , öküzçik "Küçük öküz" , öküzgine "Öküzcük, küçük öküz";

Tuhf.225 öküz; DK 242 öküz; YTS 44 cāmūs öküzü"Erkek manda."; LÇ 37 öküz "Kav,sevr,sal-ı Türkanın ikincisi yani udi yılı."; KT 217 öküz "Enenmiş sığır erkeği ki çift sürmekte ve araba çekmekte kullanılır,sevr,kav. mec.Safderun,akılsız,kalın kafalı adam."; TS II, 919 öküz "1.Çift sürmekte,araba çekmekte kullanılan,etinden yararlanan,iğdiş edilmiş erkek sığır. 2.mec.Bön, görgüsüz,yeteneksiz kimse.", öküzbalığı "Büyük bir deniz memelisi.", öküzburnu "Serçegillerden,gagamı uzun ve çok kalın,eti yenir bir kuş."; Der.IX,3272 ögüz "öküz", IX,3374 ögüz"öküz", I,197 alāöküz "Başı siyahlı beyazlı,serçe büyüklüğünde bir kuş.", XII,4543 kele öküz "Damızlık,iyi cins öküz.", IX,3328 öküztombayı "Arabaya,yüke koşulan manda.", ADİL III,463 öküz "1. İş heyvanı kimi istifade edilen buğa. 2.mec.Çoh yeke nahamar,zorba adam haggında."; Trkm.502 öküz "Sığırlar tohumundan bolan erkek cinsli iri şahlı öy hayvanı.", öküzçe "İkiyaşar öküz,iki yaşındaki yaş öküz."; Özb. 177 hokiz "İğdiş edilmiş boğa,öküz."; Kırg.S.II,607 ögüz "Öküz,boğa.", kunan ögüz "Üç yaşına basmış olan öküz.", koş ögüz "Yedigir(Dübbüekber)in sağ tarafında bulunan yıldıztopu."; Kaz.S.215 ögiz "Öküz", ögizşe "Sığırın henüz yaşını doldurmamış erkek yavrusu."; Krç.139 ögüz "öküz"; Yak.S.I,74, 365, 592 oğus "öküz", 592 atığr oğus "boğa"; Çuv.S.198 vağar "Sığır,öküz"; I,703 ⁴egiz(Kar.L.) "öküz", I,1200 ¹ögüz (Kır.Kom. Kar.T.Krm.Çağ.) "Öküz, boğa", I,1809 ügiz(Kazan) "Boğa; piçken ügiz: öküz"

ÖRDEK

اوردي

"... ördeğe ve inde'l-müellif kaza dinür." :Ar.
 الْوَزْ (K II,208), "... ve batt ivvez ismidir

ki ördeğe dinür. Müellif ivvezi dahi batt ile tefsir
 eylemiştir. Meşhuru ivvez ördeğe ve batt kaza dinür
 ki bet-i Fârisî muarrebidir. Müfredi battadır." :Ar.

الْبَطْ (K II,457).

~ EUT 146 ödirek; KB 363 ördek; DLT 463 ördek;
 İdr.66 ördek; Tuhf.226 ördek; DK 246 ördek; YTS 99
gövel ördek "Yeşil başlı ördek."; KT 196 ördek; TS II,
 925, "1. Ördek. 2. Hastaların yataktan kalkmadan içine
 idrar yapmak için kullandıkları boynu eğri kap. 3.
 (Şoför argosunda) Uzak yolculuklarda şoförlerin yol-
 lardan aldıkları yolcu.", denizördeği "fırtına kuşu",
 II,1264 yabanördeği "Evcil ördeğe benzeyen yeşil bo-
 yunlu ördek."; Der.IX,3344 ördek(I) "Çinko çaydanlık",
ördek(II) "Tek kadının oynadığı bir halk oyunu", IV,
 1424 deniz ördeyi "İri,soğuğa karşı dayanıklı,kışın
 çok yağlı olan,başı sarıya yakın renkte bir cins av
 kuşu.", IV,2128 gögel ördek "Yeşil ördek", XI,4255 ye-
 şilbaş ördek "erkek ördek"; ADİL III,469 ördek, IV,451
çölördeyi "vehşi ördek"; Trkm.506 ördök(ö:rdek) "ör-
 dek"; Özb.155 ordák "ördek"; Kırg.S.614 ördök "ördek",
aram ördök "Bahri denilen deniz ördeği.", kızılbaş ör-
 dök "Kırmızı başlıördek,kırmızı gagalı karabatak.";
 Kaz.S.296 üyrek "ördek"; Rad.I,794 erdek(Kar.L.) "ör-
 dek", I,1235 örtek(Şor.) "ördek", örtök(Şor.) "ördek",

I,1284 ödrek(Soy.Koyb.Kzk.) "ördek", I, ördek
(Krm.Uyg.Osm.Çağ.Az.Tar.O.T.) "1.Ördek; ata ördek(Krm.):
erkek ördek. 2.(Osm.) Oturak; hasta ördeyi: hasta otu-
rağı.", I,1831 ürök(Kır.) "ördek", I,1842 ürdek(Kazan)
"Ördek; kik ürdek, kır ördeği: yabanî ördek; ata ürdek:
erkek ördek; ana ürdek: dişi ördek.", ürtek(Sag.Koyb.
Kzk.) "ördek", II,1407 kiyik ürdek "Yabani ördek, ya-
ban ördeği."

ÖRÜMCEK

اور بچك

"Örümceğe dinür ki maruf böcektir." :Ar. العنكبوت
(K I,215), "Örümceğe dinür, ankebût gibi." :Ar. السَّبَبُ
(K I,352), الزَّوْعُ, الزَّوْعُ (K II,594), الْكُهُولُ
الْمَوْلَةُ (K III,343), الْمَوْلَةُ (K III,353),
الْمِنَّةُ (K III,711), الْهَبُونُ (K III,717),
الْمَوْلَةُ (K III,753), "Örümcek didikleri böceğe
ıtlak olunur, ankebût gibi." :Ar. الْهَبُونُ (K II,147),
"... ve örümceğe dinür." :Ar. الْكُهُولُ (K III,343),
الْمِنَّةُ (K III,711).

DLT 466 örümcek; İdr.66 örmäçäk; Müh.56 ö-
rümçük; Tuhf. 227 örümcek, örümcük; YTS 169 örümcek;
Abş.örgemci; LQ 30 örgemci; KT 200 örümcek "1.Örüm-
cek. 2.Örümcek ağı.", örümcek kuşu "Bir cins Küçük
kuş.", deñiz örümcegi "Bir cins deniz hayvancığı." ;
TS II,927 örümcek, II,928 örümcekkuşu "Ötücü bir kuş",
II,1091 suörümceği "Su altında kendi ördüğü ipekten

kese içinde yaşayan örümcek.", II,1119 şeytanörümceği
 "Ördüğü ağı rüzgara salarak onunla birlikte uzaklara
 giden bir cins örümcek."; Der.VI,2163 görümce "örüm-
 cek", IX,3354 örümce(1) "örümcek"; ADİL IV,403 hörüm-
çek; Özb.155 örgimçek; Kırg.S.I,229 cörgömüş "örümcek",
 II,615 örmökçü "1.Çulha. 2.Örümcek."; Kaz.S.220 örmek-
şi; Çuv.S. 24 ereşmen "örümcek"; Rad.I,1222 örömök -
tsei(Bar.) "örümcek", I,1225 örümcecek(Sag.) "örümcek",
 I,1226 örümđik(Kzk.), I,1227 örüm̄tsik(Kom.), örüm̄cik
 (Sag.Koyb.Çağ.), I,1243 örmüçük(Tar.), I,1458 īremđ'ik
 (Koyb.), I,1844 ürmekçe(Kazan), I,1844 ürmek̄tsin(Tob.),
yörgömös(Alt.Tel.).

ÖTLEGEN KUŞI اولگن قوشى (krş.boklucabülbül).

"Bir cins küçük kuş adıdır....bunu ötlegen kuş
 ile beyan iderler ki boklucabülbül didikleridir." :Ar.

الصنف (K II,793).

~ YTS 170 ötlegen,ötlügen "Boklucabülbül de de-
 nilen,çok öter ve sığırcığa benzer bir kuş."; KT 187
ötleğen,ötlegen; TS II,928 ötleğen "Kızıla çalan sarı,
 boz renkli ötücü kuş,çalıbülbülü."

ÖTLEGÜ اولگو (bk.ötlegü kuşu,krş.seksek kuşu,uşakka-
 pan).

"Bir nev' yırtıcı kuş ismidir.Fârisîde ana dü-
 berâderân dirler. Zira birisi şikârdan âciz olunca ö-
 bür çifti yetişüp ana iânet ider. Cevherî vehmine meb-

nî Fârisîde de ana dü-berâderân dinür diyü resmeylemişlerdir. Dü-berâderân iki birâder ve de berâderân on birâderler demektir. Bu kuşa Türkîde ötlegü ve seksek kuşu tabir olunur. Rengi saruya mâil ve savtı köpek eniği savtına şebîhdir. Küçük kuzıları ve çocukları kapup götürür. Anın-çün bizim diyarlarda ana uşakkapan tabir olunur. Ekserî gice gelüp yataktan çocukları ihtitâf ider." :Ar. الزنج (K I,408).

~ YTS 170 ötlegü "Doğan türünden alıcı bir kuş"; LQ 25 ötlegü "Bir nevi şikar kuşu,kerkes,uşakkapan.", 46 itelgü "Çarh,bir nevi şikar kuşudur.", 103 telgü "Bir nevi şikar kuşudur,itelgü.", KI187 ötlegü "Havada çok devreder bir nevi kerkes kuşu,uşakkapan."; Trkm. 686 ütelgi "Gırğa menğzeş gice uçyan yırtıcı guş." ; Kır.S.I,373 itelgi "Bir nevi doğan,Falco lanarius."; Kaz.S.121 iytelgi "Ufak kuşlar ve tavşan avlamak için kullanılan kuş adı."; Rad.I,1265 ötelgü(Osm.Çağ.) "Bir akbaba türü.", I,1502 itelgi (Kkır.Kır.) "Alıcı bir kuş,sıçan akbabası,doğan,şahin.", itelgü(Çağ.) "Avcı bir kuş.", I,1865 ütelgü(Çağ.) "Avcı bir kuş."

ÖTLEGÜ KÜŞİ اولكو قوشى (bk. ötlegü,krş.seksek kuşu, uşakkapan).

"Bir kuş adıdır ki maymun şikar ider. Şârih bunu zummac ile beyan eylemiştir ki Fârisîde dü-berâderân ve Türkîde seksek kuşu ve ötlegü kuşu didükleri şikari kuşdur." :Ar. الفلان (K I,317).

PARS

پارس

"Sibâdan kurda didikleri cân-verin ismidir. Fari-
sîde yûz dinür." :Ar. ^{الفهد} (K I,665), "Suköpeğine di-
nür ki kunduz tabir olunur... ve pars didikleri cân-ve-
re dinür ve ...":Ar. ^{القضاء} (K II,648), "... ve kap-
lana yahud pars didikleri cân-vere dinür." :Ar. ^{الكنعم}
(K III,547), "Pars didikleri cân-vere dinür." :Ar. ^{الكنم}
(K III,551), "Bu dahi parsa dinür." :Ar. ^{الكنم} (K III,
551).

~ ETY 771 bars; Ork. 309 bars bağ "Şahıs ismi";
EUT 34 bars "1.Pars. 2.Takvimde bir yıl adıdır. 3.Özel
ad,antroponim.", barz "pars"; Maytr.360 bars "Pars,kap-
lan."; Alt.Gr.327 bars,baars,bhars "Kaplan, şahıs ismi";
DLT 70 bars:473 pars "Yırtıcı bir hayvan; Türklerin o-
nikili yıllarından biri."; İdr.15 bars "pars", 4 aqbars
"Beyaz pars."; Müh.16 bars yılı "12 yıldan 3.südür.";
Tuhf.229 pars "pars", 137 ak pars "erkek adı"; İÇ 67
bars "Arslan,şîr, esed,gazanfer, yulbars; sâl-ı Türkân-
nın üçüncüsüdür.", bars 111 "Bars yılı,sâl-ı Türkânın
üçüncüsüdür.", 307 yulbars "Arslan,peleng,kaplan."; KT
261 bars, 342 pars "Kaplan nevinden yırtıcı bir hayvan";
TS II,946 pars "Kaplan nevinden yırtıcı bir hayvan, le-
opar."; Der.II,535 bars "Kaplana benzeyen yırtıcı bir
hayvan."; Trkm.300 yolbars "Pişikler maşgalasından bo-
lan ören güçlü, yırtıcı ulı hayvan,şîr,peleng."; Özb.
48 yolbars "kaplan"; Kırg.S II,90 bars "1.Pars. 2.Her
biri bir hayvan adı taşıyan ve on iki senelik bir de-
vir teşkil eden yıl-

ların üçüncüsünün adıdır.", I,220 colbars "kaplan";
 Kaz.S.37 barıs "pars",104 colbarıs "arslan"; Rad.IV,
 1144 ²par(Tel.Alt.) "kaplan", IV,1152 ²parıs(Koyb.)
 "kaplan", IV,1158 pars(Osm.Uyg.Kazan) "1.(Uyg.) Kaplan.
 2.(Osm.)Pars. 3.(Kazan)Vaşak.", IV,1479 ¹barıs(Kazan.
 Kır.) "Pars,kaplan.", IV,1488 barst(Kar.L.) "Pars,kap-
 lan,leopar.", IV,2033 ²mars(Sag.Koyb.Kzk.) "kaplan",
 I,1496 ilbars(Çağ.) "Pars,kaplan.", III,439 yolbars
 (Çağ.) "Pars,leopar.", III,440 yolbas(Tar.) "Pars,leo-
 par.", III,446 yolbors(Kkır) "Pars,leopar.", III,560
yulbarıs(Kazan) "kaplan", colbars(Kır) "Kaplan; col-
barsım! :kaplanım,yiğidim.", IV,171 culbarıs(Kazan)
 "kaplan", IV,171 culbars(Kazan) "kaplan".

PIRLAK پىرلاق (krş.mostıra).

"Şol kuşa dinür ki sayyâdlar anı dâm içre vaz' i-
 düp anınla şikârî kuş saydiderler. Milvâh dani dirler.
 Türkîde mostıra ve pırlak tabir olunur." =Ar. الرَّاجِ (K I,
 405), "...Şol baykuşa dinür ki doğan makûlesi kuş say-
 didenler anın ayağına ip bağlayup gömelteden taşra sa-
 lıvirirler ve gâhçe beri öte çekip tahrik iderler,şikâ-
 rî kuşlar sayd zannıyla ana hücum idüp pâ-girifte-i dâ-
 m-ı hırs olurlar.Vesâir kuş ile de saydiderler. Farisî-
 de ana pâydam,Türkîde mostıra ve pırlak tabir olunur."
 =Ar. الْبَوَاعِ (K I,517).

YTS 173 pırlak ; Kt 352 pırlak; TS II,961 pır-
lak; Der.IX,3442 pırlak(II) "Avcıların kuş avlamak için
 kullandıkları avcı kuş."

PİRE

"Marufdur ki pire didikleri siyah ve hurde hayvana dinür. Farisîde keyk dinür." =Ar. **الْبَرْغُوثُ** (K I,338), "Pireye dinür ,burgûs gibi." =Ar. **الْقَذَّةُ** (K I,733), "Sıçrayıcı dımekdir.Bu münasebetle pireye ıtlak olunur" =Ar. **الطَّائِرُ** (K II,9), "Sineğe ıtlak olunur,zübâb manasına ve pireye ıtlak olunur ,burgûs manasına." =Ar. **الْخَدُوشُ** (K II,325), "Pirenin ismidir." =Ar. **الْعَذَائِمُ** (K III,512), "...ve pireye ıtlak olunur." =Ar. **الْأَصْلَمُ** (K III,497).

~ DLT 125 bürge; İdr.25 bürçe; Müh.23 bürge; Tuhf.230 pürşe; DK 251 püre; YTS 43 büre, püre; LÇ 79 bürge; KT 366 pire; TS II,963 pire, II,1092 supiresi "Kabuklulardan, durgun sularda yaşayan bir hayvan,subitti."; Der.II,825 bürçe, büre, bürge, IX,3458 pirecik "Asmalara,tahıla dadanarak onları kurutan zararlı bir böcek.", IX,3498 püre "1.Lahana kurdu. 2.Pire."; ADİL Trkm.117 büre; Özb.19 burgâ; Kaz.S 56 bürge; Çuv.S 101 pärz'a; Rad.IV,1400 pürtse (Bar.),IV,1699 börşö (Kır.),börgö(Kır.), IV,1722 börçê (Kazan), IV,1758 ²birçe(Krm.), IV,1881 büge (Tar.), IV,1892 bürçe(Krm.), IV,1891 bürge (Çağ.), IV,1893 bürtse(Kom.), IV,1893 börşö(Kır.); Clau.362 bürge (-ge ile sona eren eski bir kelime). "pire".

PORSUK

پورصوق

"Türkîde porsuk tabir olunancân-vere dinür.Farisîde **شمار** dirler.Bağlarda üzümün adıvvesidir.Urduka

şışıp kabarır." =Ar. **الزَّزَب** (K I,153), "Maymuna dinür, kırd gibi ve tilkiye alâ-kavl eniğine dinür.... ve ayu-ya dinür. Alâ-kavl gice gezen cân-verlere dinür ki til-kiden küçük ve yaban faresinden büyük ola, porsuk ve çakal ve sansan gibi." =Ar. **الْجَرَس** (K II,306).

~ DLT 474 porsmuk, 475 porsuk; LÇ 79 borsuk; KT 260 porsuk; TS II,970 porsuk "Sansargillerden, su kıyılarında kazdıkları deliklerde yaşayan ot ve etle beslenen, pis kokulu memeli bir hayvan."; ADİL III,514 porsuğ; Trkm.656 torsuk, 575 sakartorsuk "Yüzi al zolaklı,gısga ayaklı yabani hayvan,torsuk."; Kaz.S 48 borsıq; Çuv.S 112 perəş "porsuk"; Rad.IV,1273 porsok (Leb.), porsuk (Osm. Alt. Tel.Leb. Şor. Sag.), IV,1488 barsık (Kazan) "porsuk", IV,1668 borsuk (Kır. Osm.), IV,1833 bursık (Kazan), IV,1833 bursuk (Çağ.), IV,2125 morsık (Leb.); Clau.369 borsmuk "porsuk" (borsı-, porsı-:kötü kokmak).

PUĞUR

يوغور

"Şol iki örgüçlü azimü'l-cüsse erkek deveye dinür... Türkîde puğur tabir olunur." =Ar. **النَّالِج** (K I,431), "Deve köşegine dinür.. ve döl için ihtiyar olunan erkek deveye dinür ki puğur tabir olunur." =Ar. **الْقَرَبِغ** (K II,664), "... ve aygır deveye dinür ki dâimâ anı nâkaya çekerler. Puğur tabir olunur." =Ar. **الطَّرَق** (K III,10), "... ve aygıra ve puğura ıtlak olunur." =Ar. **الرَّسِيل** (K III,225), "Her hayvanın erkeğine yani dölü alınur olan erkeğine dinür ki atda aygır devede puğur tabir olunur." =Ar. **الْفَحْل** (K III,310).

~ ETY 787 buğra "Erkek deve."; Alt.Gr.331 buğra "Erkek deve."; DLT 100 bogra "Her hayvanın aygırı; boğa; deve aygırı,pohur."; KB 113 buğra "Her hayvanın aygırı,boğa,deve aygırı,erkek deve.", Buğra Han "Buğra Han(şahıs adı).", 309 Melik Buğra Han "Şahıs adı,Melik Buğra Han."; İdr.22 buğra "Erkek deve."; Müh.22 buğra "Puğur,deve aygırı."; DK 60 buğra, buğur "Erkek deve."; YTS 39 buğra "Erkek deve.", buğur, puğur "Erkek deve, iki hörgüçlü deve."; LÇ 82 buğur "Buhur deve, iki kûhenli cemel.", buğrı "Aygır,iki kûhenli ner deve,iki hörgüçlü şütür."; KT 316 buğur,buhur,puğur "1.Deve aygırı. 2.Kızgın deve."; TS I,185 buğra,buğur "Erkek deve, iki hörgüçlü deve."; Der.II,488 bahor "İki hörgüçlü erkek deve.", II,732 bohor "Kışın adeta kudurmuş gibi olan azgın deve.", II,737 bora (III) "Erkek deve.", II,781 buğra "1.Hindi. 2.Arslan.", buğur(II) "1.Damızlık deve. 2.Burulmuş erkek deve. 3.Erkek deve. 4.Deve yavrusu.", buğur (III) "kızgın", II,782 buhar "Erkek deve.", IX,3484 puhur,pohur,puğur,puur "İki horgüçlü,damızlık erkek deve."; ADİL ; Trkm.111 bugra "İki örküçlü düe,ayrı."; Kırğ.S I,150 buura "Deve aygırı, buğra,pugur,bugur,buhur."; Kaz.S 51 buvra "buğra";Yak. S 141 buğr "Erkek(geyiğin,sığının vs.nin erkeği);idiş edilmiş beş yaşındaki geyik,boğa; en yaşlı ve büyük geyik."; Buğra (krş.T. "bugra,buğra:erkek deve"), Buğra Dohsun "Efsanevi bir mahluk olan Üller Eting'in oğludur."; Rad.IV,1362 puğra (Uyg.Tel.) "Deve aygırı,erkek deve; qara puğra kan:Bir Doğu Türkistan hükümdarının a-

dı(KB.'de).", IV,1651 ¹bogur (Çağ.) "1.Kazana benzer bir şey; at bogurı:yemlik,at yemliği(?). 2.İki hörgüçlü deve.", IV,1696 bögür (Çağ.) =¹bogur, IV,1807 ³bu-
ra (Kır.) "Deve aygırı, erkek deve."

Der.II,795 burcu "Dört beş yaşında erkek deve."; Trkm.111 bugurçı "Yangı işde ulanılmaga başlanan torumdan ulı,üç yaşındaki düe."; Kır.S I,150 buurcun, buur-
runcun "Genç erkek devedir ki dişiye aşma çağına ermiş olur."; Kaz.S 51 buvırşın"Genç kısırlaştırılmamış erkek deve."

ŞAKIRGA

صقرغة

"Kehleye şebih bir böcek ismidir ki behâyim kısmının gövdelerine yapışıp helâk eylemedikçe ayrılmaz. Türkîde sakırğa tabir itdikleridir ki keneden başka olur." =Ar. الْقَلْد (K I,734), "... ve ahnas kene ve sakırğa tabir olunan böceğe dinür ve arslana dinür." =Ar. الْأَخْنَس (K II,234), "Bir böcek adıdır.Şarihin beyanına göre sakırğa didikleri böcektir ki develere yapışur." =Ar. الْكَرَّاش (K II,349), "... ve hurde keneye dinür. Alâ-kavl irisine dinmekle zıddolur.Türkîde buna sakırğa tabir olunur." =Ar. الْحَلَّة (K III,432), "... ve hurde keneye ve sakırğaya dinür ki tavara yapışur." =Ar. الْقَمَّام (K III,544).

~ DLT 484 sakırku; İdr.87 saqurğa; Tuhf.231 sakurğa; YTS 178 şakırğa,sakırğa; LÇ 180 sağırtka "çekirge"; KT 808 şakırğa; TS II,1006 sakırğa; Der.X,3515 sa-

hırka, X,3519 sakırğa(I), sağırtlak, sağra, sakırtlak
 "kene", sakırğa "1.Kene. 2.Hamamböceği.", XII,4663 sakıkğa "Koyun,köpek vb. hayvanlara dadanan keneden az büyük bir çeşit asalak."; ADİL

Trkm.576 sakırtğa "Mallaring bedenine yapışıp onların ganını sorup yaşayan möcecik."; Rad.IV,274 sağırtka (Çağ.) "1.Köpek kenesi. 2.(ŞS'da)Çekirge.", IV,336 sartka (Şor.) "Köpek kenesi."

ŞAKŞAĞAN شَاكْشَاغان (bk. şakşağan kuşu).

"Saksağan didikleri kuşa dinür,'ak'ak gibi."-Ar.
الشَّجَبِي (K I,415), "... bir nev' ak ve kara ile alaca kuş ismidir ki savtı ayn u kâf harflerine şebihdir.Türkide saksagan didikleridir." "Ar. الشَّعَق (K III, 26).

~ EUT 193 sağızğan; Alt.Gr. 361 sakızğan; DLT 483 sagzıgan; KB 377 sağızğan; Gül.353 sasıkan, sasıkkan; İdr.85 sağasğan, 87 saqasğan; Müh.61 sığsığan; Tuhf.231 sagsagan; DK 257 şakşağan; YTS 178 şaksıkan, şağsıkan; Abş.268 sakızğan; LÇ 181 sakşağan, sakızğan; KT 808 şakşağan; TS II,1007 saksağan; Der.X,3515 sağrak, sağsak "saksağan", X,3516 sahsuvan "Uzun kuyruklu, beyaz kanatlı bir çeşit kuş.", X,3549 sasak "saksağan"; ADİL IV,13 sağsağan; Kırğ.S II,629 sağızğan; Kaz.S 237 savısқан; Çuv.S 10 çağak; Rad.IV,239 sausқан (Kazan,Kır.), IV,251 sakızğan (Çağ.), IV,257 sakşağan (Osm.Çağ.), IV, 269 sağısқан (Uyg. Şor. Leb. Küer.), IV,274 sağızğan (OT), IV,274 seğişhan (Tar.), IV,287 sañısқан (Alt.Tel.), IV,

293 sayışkan (Kazan), IV,396 sāşkan (Şag.); Clau.818 sa-ğızğan (-ğan ile biten eski bir kelime) "Saksağan".

ŞAKŞAĞAN KUŞI صَقْصَغَان قَوْشِي (bk.şakşagan).

"Saksağan kuşına dinür." =Ar. الْكَنْدَشِي (K II,350),

"Saksağan kuşına dinür.Alâ-kavl bir başka yabancı kuşdur ki alaca olup minkarı ve ayakları uzun olur.Müfredât-ı sâirenin beyanına göre kızkuşu didikleri kuşdur."=Ar.

الْفُتُوح (K II,652), "... ve saksagan kuşına dinür..." =Ar. التَّجْوَهِي (K III,846).

SAÑSAR سَار

"Maymuna dinür, kird gibi ve tilkiye,alâ-kavl eniğine dinür... ve ayuya dinür.Alâ-kavl gice gezen cân-verlere dinür ki tilkiden küçük ve yaban faresinden bü-yük ola; porsuk ve çakal ve sansar gibi."=Ar. الْهَجْرِي (K II,306), "Semura şebih bir küçük cân-ver adıdır.Pos-tu kürk olur.Türkide sansar didikleridir."=Ar. الدَّق (K II,904).

~EUT 196 sansar "Özel ad.";DLT 495 sarsal "San-sar;samura benzer bir hayvancık.";Müh.58 sağsar "sansar"; Tuhf.232 sağsar,sansar "sansar", 243 susmar "sansar"; IÇ 187 sağsar "Sansar,susar,samur,sincap.", 190 susar "Sansar,samur,sincap,göçgen,";KT 813 şansar,şañsar; TS II,1014 sansar "Türlü küçük etçil hayvanların ortak adı: ağaç sansarı,kaya sansarı vs.", 16 ağaçsansarı "Sansar-gillerden sırtı koyu esmer,karnı daha açık,iyi tırmanan postu değerli bir memeli."; Der.X,3533 samsar, X,3538

sanksar "sansar"; Özb. 103 suvsár ; Kırg.S. 11,671 suu-sar "zardava" ; Kaz.S. 246 suvsar "Zardava, kediye benzeyen ormanlarda yaşayan av hayvanı." ; Çuv.S. 124 səzar "sansar" ; Rad. IV,782 susar (Çağ. Kazan.Kır.) "sansar", IV,783 susur (Çağ.) "sansar" , IV,786 suzar (Tel.Alt.) "Toprak altında yuva yapan gri renkli bir tür tarla sincabı; kışın suzarı:sansar."

ŞARİASMA

ساری آسما

"Bir kuş ismidir ki ana safariyye dahi dirler. Türkide sariasma didikleridir."=Ar. التَّبِير (K I, 767), "... ve aska safariyye didikleri kuşa dinür ki sariasma tabir olunur."=Ar. الاصْفَع (K II,618).

~ KT 804 sariasma "Arıkuşunun bir nevi.", sarı-cık, sarucak "Sariasma, alaca sığircık."; TS II,1018 sariasma "Otücü kuşlar takımının, sariasmagiller familyasından, parlak sarı tüylü, kara kuyruklu bir kuş türü (Oriolus oriolus).", sarıcık "sariasma"; Der.1,346 asma sarı, asma sarısı "Güvercin büyüklüğünde, açık sarı renkte bir av kuşu.", X,3544 sariasma, sarıbilbil, sarıbülbul, sarıçıtık, sarıguş, sarıkandil, sarıkuş, sarısandal "incirkuşu".

ŞARICA EŞEKARISI ساریجا ایشک آریسی (bk.saruca aru, eşek arusu).

"... ve sakî' bir nev' arıya dinür ki sarıca eşekarısı olacaktır..." =Ar. الاصْفَع (K II,618).

~ KT 805 sarıca, saruca "sıf.Az sarı sarıya mal. ism.1.Yabanî arı. 2.Sabıkta bir sınıf başıbozuk as-

keri."; TS II,1018 sarıca "1.Sarıyı andıran,az sarı.
2.Yaban arısı. 3.Eskiden bir sınıf milis."; Der.X,3544
sarıcaarı,sarıçibin "Bal yapmayan arı,eşek arısı."

ŞARUCA ARU صَارُوحَة آرو (bk.şarıca eşekarısı,eşekarısı,arı).

"Eşekarısı ve saruca aru didikleri aruya dinür."
=Ar. الزنبور (K I,880).

Der.X,3544 sarıcaarı "Bal yapmayan arı eşek-
arısı."

SAZAN BALIĞI سَازَان بِالْغَى (bk.balık).

"Bir nev' balık adıdır.Bu balığın hakikatinde ihtilâfât-ı kesîre vâkîdir.Bazılar mâr-ı mâhî ile beyan itdiler ki yılan balığı olacaktır.Yuvalak bir balıktır didiler ve bazıları yayın balığı ile ve bazıları sazan balığı ile tefsir eylediler." =Ar. الْجَرَبِثْ (K I,342).

Alt.Gr.365 şasan "sazan"; KT 699 sazan; TS II, 1027 sazan "Sazangillerden, Avrupa,Asya ve Amerikanın tatlı sularında yaşayan,eti beğenilen kemikli bir balık."; Der.I,427 aynalı sazan "Pulları çok büyük ve sert sazan balığı."; ADİL IV,15 sazan "Esasen gamışlıg ya durgun şirin sularda yaşayan iri pulları olan balık növü."; Kırğ.S II,642 sazan; Kaz.S 230sazan; Çuv.S 120 sazan.

SEKSEK KUŞI كَك قَوْشِي (krş.ötlegü,ötlegü kuşu,uşakçı).

"Bir kuş adıdır ki maymun şikar ider.Şârih bunu zümme ile beyan eylemiştir ki Farisîde dü-berâderân ve Türkîde seksek kuşu ve ötlegü kuşu,didikleri şikârî kuşdur."=Ar. الْفَلَّان (K I,317), "Bir nev' yırtıcı

kuş ismidir. Farisîde ana dü-berâderân dirler. Zira birisi şikardan aciz olunca öbür çifti yetişip ana iânnet ider. Cevherî vehmine mebnî Farisîde de ana dü-berâderân dinür diyü resmeylemiştir. Dü-berâderân iki biraderler dimekdir. Bu kuşa Türkîde ötlegü ve seksek kuşu tabir olunur. Rengi saruya mail ve savtı köpek eniği savtına şebihdir. Küçük kuzıları ve çocukları kapup götürür. Anıncün bizim diyarlarda ana uşukkapan tabir olunur. Ekseri gice gelüp yataktan çocukları ihtitâf ider." = Ar. الزنج
(K I, 408).

~ KT 729 seksek "Bir nev' doğan."; Kırğ. S II, 645 señgseñg, kançığaluu kara señgseñg "Karakuş nevilerinden biridir."

SERÇE KUŞI

سرچه قوشی

"... ve serçe kuşına dinür ki murad erkeğidir..." = Ar. الأسود (K I, 626), "Bu dahi serçe kuşına dinür." = Ar. الأسود (K I, 626), "Serçe kuşına dinür. Müennesinde asfûre dinür..." = Ar. العصفور (K II, 34), "... ve furfur serçe kuşına dinür." = Ar. الفرفر (K II, 66), "... ve serçe kuşına dinür..." = Ar. الصبيقة, الصبيق (K III, 7).

~ DLT 502 seçe "Serçe kuşu (oğuzca)"; İdr. 28 çärça "Tatarca bir kuş."; Müh. 59 serçe; Tuhf. 235 serçe, 239 sirşe, 246 serçe, 248 şirşe; YTS 6 alacaserçe "ispinoz, 66 dikenserçesi "Çalıkuşu, çalibülbülü, bokluca-bülbül.", 184 serçeyuvası "Bir çeşit sarılmış (sarık)"; LÇ 185 serçe, 18 alaça serçe "Bir nevi çil renkli serçe."; KT 714 serçe "Birkaç cinse münkasım olan kuşla-

rın ism-i umumîsidir.", 716 serçe "Adsız parmak,yüzük parmağı:serçe parmak."; TS II,1036 serçe; Der.III,1144 çerçe, çerce "serçe", X,3563 seçer, X,3595 seyçer "serçe", I,161 ak serçe "Boz renkli,beyaz benekli ve serçe büyüklüğünde bir kuş.", II,732 bokculu serçe "Koyu renkli bir çeşit serçe.", VIII,2968 körserçe, körsemçi "serçe"; ADIL IV,64 serçe; Trkm. serçe; Çuv.136 serz'i "Serçe; sára-serz'i:yarasa ."; Rad. IV,470 serçe (Osm. Krm.) "Serçe; serçe parmak:yüzük parmağı."

SIÇAN

صِحَان

"Mâlumdur ki sıçana dinür.Fârisîde mûş dinür..."

:Ar.

النَّارُ

(K II,62),

"Sıçana dinür,fâre mânâ-

sına." :Ar.

الدَّيْمَةُ

(K III,448)..

~ EUT 202 sıçgan,sıçkan "1.Sıçan,fare. 2.12'li hayvan takviminin bir yılı."; Alt.Gr.362 sıçkan,sıçgan, sıçkam "sıçan" ; DLT 510 sıçgan "sıçan",sıçan yılı "Türklerin on ikili yıllarından biri."; İdr.90 sıçan,sıçgan; Müh.60 sıçgan,sıçgan yılı "12 yıldan 1'inci."; Tuhf.236 sıçan, 237 sıçkan, 247 sıçkan "Sıçan denen hayvacık."; YTS 185 sıçan yolu,91 gelegi sıçan "Tarla faresi." 177 şagırsıçan "köstebek"; LÇ 160 çıçkan,196 sıçgan, 203 sıçkan "Sıçan,fare,muş.",196 sıçgan yılı "Sâl-i Türkan dairesinin birincisidir.",196 sıçancıl "Ayna,mirat,közü.",196 sıçek "Sıçan ve serçenin adları,bir kuştur."; KT II,818 sıçan, 845 tarla sıçanı "Tarlada bulunan ve mahsulatı yiyen bir nev sıçan." , fındık sıçanı "Bu hayvanın pek küçüğü.", keme sıçanı "Lağımlarda bulunan en büyüğü.", yer sıçanı "köstebek", sıçan yılı "Sal-ı Türkanın birincisi.":TS II,1045 sıçan "1.Sıçangillerden,fareden iri,zararlı bir çok türü bulunan kemirgen,memeli hayvan(Rattus). 2.Fare.", I, 419 fundasıçanı "Şili ve Peru'da yaşayan kemiriciler takımından bir memeli türü.", I,265 dağsıçanı "Kemiriciler takımının sincapgiller familyasından,postu beğenilen bir memeli türü(ma-mota marmota).", II,1308 yer-sıçanı "köstebek"; Der.III,1158 çıçgan "fare",X,3601

sıçoyul "1.Bukalemun sıçayul,sıçavul,sıçan:İri bir çe-
 sit fare.",X,3615 sırçan "Fare,sıçan.",XII,4695 siçan,
 XII,4687 sıçancıl "Avcı kedi";ADİL IV,84 siçan "Tesser-
 rüfata ziyan vuran balaca,uzunsifat,uzunguyrug,adeten
 boz rengli gemirici.",IV,84 siçovul "Siçanohsarlar fe-
 silesinden,siçandan iri,uzun,hallı guyrugu olan boz
 rengli gemirici.",IV,451 çölsiçanı "Çölde yaşayan siçan
 növü."; Trkm.626 siçan "İncecik tumsaklı,murtluca ve u-
 zun guyruklu kiçicik gemirici."; Özb.100 siçkan "Fare,
 sıçan." ; Kır.S. I,264 çıçkan "1.Fare,sıçan;sokur çıç-
kan:kör siçan;arıs çıçkan:kakım,as;sarı çıçkan:(Latin-
 ce adı *Spermophilus* olan bu siçana Simal ve Şark Türk
 lehçelerinde "yumran" yahud "şumran" dahi denilmekte-
 dir.); tıyn çıçkan:sincap:momoloy çıçkan:köstebek,talpa.
 2.Hayvan adlarına dayanan on iki senelik devri takvim-
 de birinci yılın adıdır:sıçan yılı.";Kaz.S.286 tışgan
 "1.Fare.2.Eski takvime göre yıl adı."; Rad.III,1336
tışkan (Kazan.)"Sıçan,fare.", III,1338 tışkan (Kır.)
 "Sıçan,fare;kırıs tışkan:fare;ağ tışkan:kakım,III,2094
çıçkan(Alt.Tel.)"Sıçan;yer çıçkanı:yer sıçanı;su çıç-
kanı:su sıçanı. ,IV,207 tsıtskan(Bar.)"Fare,sıçan.",IV,
 392 saçkan(O.T.)"fare",IV,400 saşkan(Tar.) "Fare,sıçan",
 IV,658 sıçkan (Kazan.Uyg.)"sıçan",IV,660 sıtskan(Kom.)
 "sıçan",IV,661 sışkanak(Sag.Koyb.)"Küçük bir farecik.",
 IV,1059 siçan (Kar.T.) "fare",IV,1060 şışkan(Sor.)"Fa-
 re;su şışkanı:su sıçanı.",IV,1506 balpak tışkan "Step-
 lerde yaşayan yaklaşık 30 cm. bo-

yunda boz renkli kürkü kıymetli bir fare."; Clau.96 sığ-
ğa:n "İri fare familyasından bir hayvan,fare.(-ğa:n ile
sona eren eski bir hayvan adı.), sığganak: küçük fare."

ŞİĞİN

صغن

"Va'l ismidir ki tağ keçisi tekesine dinür ki Tür-
kîde geyik ve bir nev'ine sığın tabir olunnur ve tağ
keçisine Türkîde ceyran dirler. Malum ola ki bir kaç nev'
olur. Bir nevi kaviyyü'l-heykel ve issi mişeliklerde o-
lur. Arabîde bakarü'l-vahş ve Fârisîde gevezn dinür ve
bir nevi tağ eteklerinde ağaçlı yerlerde olur.Cüssesi
âhûdan ekber ve şitâda tüyleri siyaha mâil ve sayfa
kırmızı olur ve kuyruğu olmaz buna Arabîde va'l ve Tür-
kîde çopur dinür ve issi tağlarda olan nev'ine bakar-ı
cebelî dirler ki tağ öküzü tabir olunur." :Ar. ^{أَلَيْ}
^{أَلَيْ}, ^{أَلَيْ} (K III,135), "Racûliyyetsiz a-
dama dinür ve sığın didikleri geyiğe alâ-kavl kocasına
yahud erkeğine dinür ve bir cins yaban öküzüne dinür."
:Ar. ^{أَلَيْ} (K III,153).

~ ETY 851 sıgun "geyik"; Ork.368 siyun "geyik";
EUT 202 sıgun "Erkek geyik,meral.", 211 suğun "geyik";
Maytr.458 sıgun "Erkek geyik."; Alt.Gr.362 sıgun,suğun
"Bir nevi geyik."; DLT 513 sıgun "Yaban sığırı; dağ ke-
çisi tekesi."; KB 396 sıgun "Yaban sığırı,dağ keçisi."; İdr.90 sığın "Yabani inek", 92 sovun köyün "Dağ keçisi,
yabani keçi."; Tuhf. 236 sığın "Yaban öküzü,sıgun.", 238
sıyın "Yaban öküzü."; DK 266 sığın "Büyük cins geyik,

yabani sığır,dağ keçisi."; YTS 185 sığın,sığın,sığın
geyik,sığın geyiği "Yabani geyik ve sığır."; LÇ 191
sugun"Bir nev dağ öküzü sugak dahi dirler,büyük deştî
geyik." , 198 sığın "Geyikden büyük bir nev,sığın,a-
hu-yı deştî."; KT 847 sığın "Geyiğin iri ve benekli
bir cinsi."; TS II,1046 sığın "alageyik"; Der.X,3603
sığın,sığı "1.Bir çeşit geyik,karaca. 2.Evcilleşmiş
sığır.", X,3603 sığın geyiği "Evcilleşmemiş sığır.",
IX,4366 zığın,zıhın "Geyik,alageyik."; Trkm.613 sugun
(su:gun) "Süytemdiriciler maşgalasından bolan sığra
mengzeş,şahlı melementil rengli,yıldam hayvan,dere sığ-
rı."; Yak.S. 342 soyuo "sığın"; Rad.IV,530 ¹soğun
(Çağ.), IV,514 ²soiğun(Çağ.) "geyik", IV,514 soikun
(Çağ.) "Antilope,yabani keçi.", IV,617 ¹sığın(Alt.Tel.
Leb,Osm.) "1.(Alt.) dişi geyik,sığın sibirajın. 2.(Osm.)
Büyük boynuzlu geyik,sığın; sibir sığın:Ren geyiği. "
IV,621 sığun(T.Uyg.) "maralgeyiği", IV,629 sın (Şor.)
Sag.Koyb.) "Büyük erkek geyik.", IV,678 sikin(Çağ.),
679 sığın(Çağ.), IV,762 ²sün(Alt.), IV,762 ¹sun(Tob.);
Clau.811-812,sı:ğun "Erkek maral,geyik,karaca.",sığın
(Az.Osm.): İri boynuzlu bir geyik."

ŞİĞİR صغیر

"Sığır kısmına dinür.Fârisîde gâv müradifidir.
Müzekker ve müennese ıtlak olunur." :Ar. البقرة

(K I,771), "Sığıra dinür,bakar manasına." :Ar. الحیرم

(K III,425), السمن (K III,486), "Koyuna dinür.

Müfreddir. Müzekker ve müennese itlek olunur. Alâ-kavl koyuna ve keçiye ve ahuya ve sığıra ve deve kuşına ve hımâr-ı vah ye şâmildir.":Ar. السَّاء (K III,737), "Sığıra dinür bakara manasına.":Ar. الفناء (K III,899).

~ DLT 512 sığır "Sığır ; suw sığır:manda.";İdr. 90 sığır "sığır"; Müh.61 sığır "Sığır; sığır yılı: 12 yıldan ikincisi."; Tuhf.236 sığır "sığır",184 kara sığır,kara sıyr "kara sığır", 243 su sığır,su sıyr "Camus,manda."; DK 267 sığır "sığır"; YTS 185 sığır oğlanı "Sığır çobanı.", 64 değizsığır "Aslı denizaygırı ya da deniz ayısı olması ihtimali bulunan bir efsâne hayvan.", 126 karasığır "Karada gezen,suya girmeyen sığır."²²³yabansığır "dağöküzü"; LÇ 198 sığır "Sığır, bakar,gâv,camus,sevr,öküz,manda,udı."; KT 847 sığır "Sığır; kara sığır:adisi; su sığır:manda cinsi."; TS II,1047 sığır, I,650 karasığır "Küçük yapılı bir sığır türü."; Der.X,3565 seğer "sığır",X,3603 sığır(I) "1.Obur. 2.Ahmak.", sığır(II) "Hayvan sürüsü.", X,3614 sır, sır,"sığır",X,3623 sıvr "sığır"; ADİL IV,84 sığır "1. Garamal. 2.Belşekilli buynuzları olan maral fesilesinden iri gövseyen memeli heyvan."; Trkm.621 sığır "Süyt beryen iri şahlı öy hayvanı,gara mal.", 250 deresığır "sığır"; Özb.98 sıgir "inek"; Kaz.S.242 sıyr "Sığır; suvin sıyr:sağılan sığır; savlı sıyr:buzağısı öldüğü halde sağılabilen sığır."; Rad.IV,603 sıir (Kazan) "inek", 618 sığır "Erişkin inek,öküz;kara sığır,su sığır:manda.", IV,626 ¹sıyr (Bar.Kazan,Tob.Tar.Kar.T.) "i-

nek", IV,680 siġir (Çağ.) "İnek;siġir kuş:siġircık.", IV,700 ⁸sir (Kır.Kom.Tob.Kar.T.) "inek"; Clau.814 sı-
ğır "İri öküz ve inek gibi büyükbaş hayvanlar.", sıyrır
(Kır.Kumuk.Nogay.) "inek".

SİĞİRCİK KUŞI صغریق قو شی (krş.çekirgekuşı).

"Sığircık kuşına dinür ki çekirge kuşı dahi dir-
ler.":Ar. الزرور, الزرور (K I,875).

~ DLT 512 sığircık,sığırçuk; KB 396 sığırçuk;
Müh.61 sığircık; Tuhf.236 sığırçık; 247 şırşık "sığır-
cık kuşu"; YTS 7 alaşığircık,alacaşığircık "Çekirge kı-
ran bir çeşit sığircık kuşu."; LÇ 156 çuğurçuk "Küçük
bir perende ismidir,sığırak,saç gibi.",198 sığircın
"Siyah ve akçıl bir kuş ismidir.", 198 sığır kuşu "Sı-
ğircık kuşu,saç,sar.";KT 521 çoğurcık "sığircık",847
şığircık; TS I,256 çoğurcuk "Sığircık kuşunun başka
bir adı,çekirge kuşu."; Der.III,902 cığircık "Tarla ku-
şu", XII,4688 sığırçın "Sığircık kuşu.", I,199 ala sı-
ğircık "Beyaz renkli sığircık."; ADİL IV,85 sığircın
"Guşların serçekimiler destesinden olan,tündtüklü,dhu-
yan,köçeri guş."; Kır.S I,273 çıycık,çıyırçık "Sığır-
cık"; ala çıyırçık:pembe sığircık."; Çuv.S.156 şengâr-
ç'e "sığircık kuşu"; Rad.III,2015çoğurcuk (Osm.) "Stur-
nus vulgaris.", III,2070 çıyırçık (Kazan) "sığircık",
III,2170 çuğurcuk (Osm.) "Serçe,ardıckuşu.", IV,268 sa-
ğırçuk (Uyg.) "Bir kuş.", IV,619sığırtsık (Kom.) "sı-
ğircık", sığircık (Osm.), IV,649 sırçık (Kazan) "sığır-

cık", IV,680 siğirçuk, siğirçin, siğirçik, siğir kuş(Çağ.)
 "siğircık", IV,1046 siğirçak (Kazan) "siğircık", IV,1049
şıyrçın (Kazan) "siğircık", I,351 ala çığircık (Osm.)
 "Bir siğircık türü."; Clau.816 siğirçuk ("siğir"dan ge-
 lir)."Siğircık,çekirge kuşu;(Kuzeybatı Kumuk)şıyrtğış."

ŞİĞİR İNEĞİ

صغر اینکی (bk.sığır,inek).

"Sığır ineğine dinür.Alâ-kavl yaşlu ve kısa göv-
 deli olanına dinür.":Ar. الْخُرُومَة (K III,422).

ŞİRTLAN

صرتلان (krş.yeleli kurd).

"Sırtlana,alâ-kavl ebu'l-hınnabr (hınnabr) erkeği-
 ne ve ümmü'l-hınnabr (hınnabr) dişisine dinür ve hınnabr,
 hınnabr öküze dinür ve ata dinür ve fena ve kemter sah-
 tiyâna dinür...":Ar. الْهَنْبَر, الْهَنْبَر, الْهَنْبَر (K II,155),
 "... ve sırtlana dinür.":Ar. الْجَلْعَلَة, الْجَلْعَلَة (K II,
 559),"Sırtlan didikleri cân-ver-e dinür.Yeleli kurd dahi
 dinür... ve cân-ver-i mezkur kurd şeklinde olup bir yırt-
 tıcı cân-verdir.Sol eli kısa olmağla ağsak gibi yeldire-
 rek yürür.Anın-çün ضبع عرجا dahi dirler...":Ar. الضَّبَع
 (K II,624), "Sırtlana dinür,zabû' manasına.":Ar. الْحَنْتَس
 (K II,234), جِنَال, الْجَيْل, الْجَيْلَة, الْجَيْلَان (K III,158),
الْجَيْلَة (K III,195), الْعَيْنُون (K III,510), الْهَيْدَة (K III,
 658).

~ İdr.91 sırtlan; Tuhf.237 sırtlan; İÇ 196 sırt-
lan; KT 824 "Yeleli kurdun büyük nevi ki ölüleri mezar-
 dan çıkarır ve leşe gider bir yırtıcı hayvandır.(Yelesi-
 zine Türkçede anduk dirler)."; TS II,1054 sırtlan; Der.

XI,4380 zırtlan; Trkm.625 sırtlan; Kırg.S 652 sırttan
 "1.mit.Köpekler hükümdarı (azgınlık ve uyanıklık ile
 temayüz eden bir efsanevî köpektir). 2.mec.Cesur,mert.";
 Kaz.S.^Şsırttan "1.Sırtlan. 2.Gayretli yiğit."; Rad.IV,
 648 ¹sırtlan (Osm.) "Sırtlan; yelesiz sırtlan:vasak.",
 IV,707 ¹sırtlan (Çağ.) "sırtlan".

SİNEK سِينَك

"Sinege⁷ dinür ki Farisîde meges dirler...":Ar. الذَّبَابُ,
 الذَّبَابُ (K I,132), "Sinege⁷ dinür,zübâb manasına.":Ar.
 الأَقْدَمُ (K I,505), "Arslana dinür ve sinege
 dinür zübâb manasına.":Ar. الطَّيَّارُ (K II,7), "Sinege di-
 nür zübâb manasına ve yılanı dinür hayye manasına ve
 mutlaka saydolañ hayvana dinür...":Ar. الْخَنَسُ (K II,
 323), "Sinege dinür...":Ar. الْحَرَّةُ (K II,325), "Sinege
 ıtlak olunur,zübâb manasına ve pireye ıtlak olunur,bur-
 gûs manasına."Ar. الْخَدُوشُ (K II,325), "... ve it sine-
 ğine dinür,zübâbü'l-kelb manasına.Alâ-kavl mutlaka sine-
 ğe dinür."Ar. السِّنَا (K III,847).

~ DLT 523 singek "Sinek;(şehirlilerce)sivri sinek;
 (göçebelerce)karasinek."; Tuḥf.239 singek "sivri sinek";
 DK^Şsiñek "sinek"; YTS 188 sinek "sinek", 189 şokar sinek
 "İğneli sinek."; IÇ 200 siñek "Peşşe,böcek,sinek,cibin";
 KT 757 siñek,sinek "Sinek; kara siñek:megeş,zübâb; at
siñegi,eşek siñegi,sivri siñek vs."; TS II,1061 sinek
 "Çiftkanatlılardan, bir takım uçucu böceklerin genel a-
 dı.", I,146 beyazsinek "Özellikle pamukların üzerinde

üreyerek bitkinin özsuğunu emen ve kurumasına neden olan bir sinek türü.", I,389 etsineği "Külrengi etsineği.", I,650 karasinek "İnsan ve evcil hayvanların kanını emen,görünüşü ev sineğine benzeyen bir eklembacaklı türü.", II,1062 sinekuşu "Serçegillerden,küçük güzel bir kuş türü.", II,1093 susineği "Kınkanatlılardan,durgun sular üzerinde yaşayan,parlak yeşilimsi siyah renkli bir böcek."; Der.X,3650 siyek "sinek", XII,4663 sakarsinek "Karasinekten az büyük,aklı karalı bir çeşit sinek."; ADİL IV,78 sinek "Milcek,çibin."; Trkm.598 siñek "sinek"; Çuv.S 156 şana "sinek"; Rad.IV,694 ¹sinek (Osm.Krm.) "1.Sinek; kök sinek:bir tüm etsineği; yeşil sinek:musca caeca; at sineyi,eşek sineyi:at sineği; sivri sinek:sivri sinek; sileri sineyi:sivri sinek. 2.İskambilde sinek.", IV,694 ²sinek (Tur.) "Çatal yaba.", IV,686 siñek (Çağ.) "1.Sinek. 2.Sivri sinek.", IV,694 sinecek(Krm.) "Küçük sinek."; Clau.838 sinek "Sinek, (onomatope: siñ'den)."

SİVRİ SİNEK سِوْرِي سِينَك (bk.sinek).

"Sivri sineğe dinür,ba'ûz manasını." :Ar. ^{البَدُّ}
(K II,311), ^{الْبَرْغَنِي} (K I,573), "Sivri sineğe ıtlak olunur." Ar. ^{الْخَوْشِي} (K II,327), "Sivri sineğe dinür cüssesi hurde olduğu-çün..." :Ar. ^{الْبَعُوضَةُ} (K II,412), "Sivri sineğe dinür... ve yassıca cüsseli kırmızı ve zıya-
desiyle bed-bûy bir böcek adıdır ki tahta biti didikle-
ri kafir olacaktır..." Ar. ^{الْبَقَّة} (K II,827).

~ İdr.95 süvrü çibin "sivrisinek"; Tuhf.243 süri

şibin "sivri sinek"; LÇ 200 sivrisinek "Sivrisinek,nâ-mûs,peçe,zübâb,megeş."; KT 759 sivri sinek"sivri sinek"; TS II,1066 sivrisinek "culex pipiens"; Der.X,3694 sivri "sivrisinek".

ŞU KUZGUNI

صو قوزغونی

"Bağırtlak kuşından bir nevin ismidir,yahud baş-bir gûne kuşdur.Bunu su kuzgunı didikleri kuş ile beyan iderler.":Ar. الطيطوي (K II,492).

ŞUNKUR

صنقور

"...Mütercim dirki asıl sunkur lafz-ı Türkîdir. Farisîde şunkar didikleri ak toğana dinür ki âmme sunkur tabir iderler.Türkistan'a mahsusdur.Anınla selâtîn saydiderler.Bu sebeble bazı kimseleri anınla tesmiye iderler ve müellifin zikreylediği padişah kütüb-i tevârîhde Aksunkur ünvanında mersumdur...":Ar. السُّنْقُر (K I,904), "Bir cins şikârî kuş adıdır.Bu kuş esperi toğanın cûresi olacaktır ve bazıları ak toğan ile beyan eylediler ki sunkur didikleridir...":Ar. الزَّرَق (K II,918).

~ ETY 852 suñur "Sungur denilen av kuşu."; EUT 218 şunkar "Atmaca,çakır kuşu."; DLT 530 soñgkur "Sunkur kuşu,yırtıcı kuşlardan biri."; KB 409 suñgkur "sungur"; İdr.92 songur "1.Bir nevi kuş. 2.İsm-i hass.";Müh. 63 sunkur "Doğanların şahı(kuş)."; Tuhf. 242 sunkur "Kara kuş; köle adı."; DK 274 sunkur "Sungur kusu,doğan şahin."; YTS¹⁹⁴ sunğur "akdoğan", 199 şunkar "şahin", 6 aşunkur "Doğan türünden yırtıcı bir kuş."; Abş.293 sun-

gar "sungur"; LQ 193 sungar "Sungur,doğan,aksunkur,sungar,sungur dahi dinür.", 204 şunkar "Şungar,itelgü,kırgı,laçın." ; KT 738 sunkur "şahin", 843 songur "ak doğan", 287 baysungur "Bir cins yırtıcı kuş.", 1066 kara şungur "Doğanın siyah bir cinsi."; TS II,1091 sun - gur "Doğana benzeyen yırtıcı avcı kuş.", I,133 baysungur "Şahin cinsinden yırtıcı bir kuş."; Der.X,3664 songur "şahin", 3696 sungur "Doğana benzer bir çeşit avcı kuş."; Trkm.775 şunğkar "Gırgılar otryadından bulan av avlayan yırtıcı gus."; Kırg.S.I,692 şumkar "sungur", küyğkö şumkar "Türkistan sunguru."; Kaz.S 248 sungar; Rad.IV,534 soñkur (Uyg.) "doğan", soñur (Kom.) "Doğan (pielfachus).", IV,539 songur (Osm.) "Doğan; bazı türleri: ak songur, kara songur, bai songur.", IV,760 suñkar (Kır.), IV,761 suñkur, suñgar (Çağ.), IV,1026 şoñkor (Alt.) "Doğan kusu.", IV,1098 şuñkar (Uyg. OT), IV,1106 şumkar (Tar.) "Beyaz doğan.", IV,1430 baisunğur (Osm.) "Yırtıcı kuş.", ¹⁴³⁰ baisunkar (Çağ.); Clau.838 sıñkur "Yırtıcı bir kuş,sungur; Uygurcada özel isim olarak geçer: Menlig Sıñkur, Alp Sıñkur Tarxan,Öge Sıñkur vs."

ŞU ŞİĞİRİ

"Gâv-mîş-i Farisî muarrebidir ki su sığırına dinür..."Ar. الْجَاوِسِي (K II,223).

~ DLT 512 suw sığır "manda"; Tuhf.243 su sığır, su sıyr "Camus,manda."; YTS 195 şu şığır "manda", şu inegi "dişi manda", su öküzi "erkek manda"; TS 1092 su sığır "manda"; Der.X,3700 susığır, susur, susuru "Manda,dişi manda."; Clau.814 su sığır "Manda,susığır."

SÜGLÜN سوكون

"Türkîde tahrifle turac tabir olunan kus ismidir. Cüssede keklıge karîb ve hoş-manzar ve eti nazik bir kuşdur ve bu süglün didikleri değildir, süglüne müşabihdir. Farisîde durrâca, turâc ve süglüne tezerv ve Araplar muarreb olarak tedruc dirler...":Ar. الدَّرَاج (K I,397).

~ DLT 548 süglün, 554 süwlin; LQ 192 süglün "Kırgavul, yaban tavuğu, murgı yabanî.", 195 süylün, 195 sülgün; KT 748 süglün "Farisîde tezerv denilen güzel bir av kuşu ki yaban tavuğu dani denir."; TS II, 1095 sülün; Der.X, 3706 süglüm, süglün, sülâ "İnce, uzun ve düzgün olan"; Trkm, 617 sülgün "yabantovuk"; Rad.IV, 584 sölgün (Çağ.), IV, 797 süilün (Osm.) "Sülün; altın süilün: altın sülün; gümüş süilün: gümüş sülün.", süilüncük (Osm.) "Küçük sülün, sülün yavrusu.", IV, 799 süklün (Çağ.), IV, 833 sülün (Osm.), sülgün (Çağ.).

SÜLÜK سوك

"... ve sil'a sülük tabir olunan uzun ve siyah kurtcağıza dinür, alak manasına.":Ar. السَّلْعَة (K II, 601), "... ve alak sülük tabir olunan siyah ve uzunca kurda dinür ki azaya yapışdırılır.":Ar. السَّلَق (K III, 26).

~ İdr.94 sülük; Tuhf.243 sülük; KT 749 sülük, 18 at sülügü "Sülügün işe yaramaz cinsi."; TS II, 1095 sülük; Der.X, 3709 sülük, süluk "salyangoz", VIII, 2584 kabuklu sülük "kaplambağa", XI, 4357 zâli "sülük"; Trkm. 618 sülük; Özb.41 zuluk; Kırg.S 671 sülük; Kaz.S 250 sülük; Çuv.S 125 sələh; Rad.IV, 600 sələk (Kazan), IV,

832 ¹sülük (Osm.Çağ.Bar.) "Sülük; sülük vurmak(Osm.):
sülük yapıştırmak; eşek sülüğü:at sülüğü.", IV,923 zü-
lük (Sart.), IV,1111 şülük (Tel.Şor.).

ŞALVARLI شالوارلى (krş.çaķşırılı).

"Ayakları tüylü olan güğercine dinür ki şalvarlı
ve çaķşırılı tabir olunur..."Ar. الْمَرْوَلَة (K III,246).

TAĞ EŞEĞİ طاغ اشكى (bk.eşek,yaban eşeği).

"El-hımâr eşeğe dinür.Şiddet manasından mehuzdur.
Fariside har dirler.Ehlî ve vahşî olur.Vahşîsine hımâ-
run-vahşiiyun dinür ki yaban eşeği ve tağ eşeği tabir
olunur.":Ar. الْحَارَة (K I,827).

TAĞ KEÇİSİ طاغ كيسي (bk.keçi).

"Yılana dinür,hayye manasına ve zekerin başına di-
nür va afet ve dâhiye manasınadır ve tağ keçisine dinür
ve yatık tabir olunan bardağa dinür..."Ar. الْفَاعُوس (K
II,271), "Tağ keçisine dinür.":Ar. الْأَزْلَمُ الْجَذَعُ, الْمَزْلَمُ
(K III,475), الْعِضْم (K III,517), الْعَلْجُون (K III,521).

~ KT 864 tağ keçisi "yabani^keçi"; TS I,264 dağ-
keçisi "Ufak sürüler halinde yaşayan,çok çevik bir an-
tilop türü,elik(Rupicapra tragus)."; Der.IV,1325 dağ-
geçisi "geyik"; ADİL II,15 dağkeçisi "Dağlık yerlerde
yaşayan antilop növü."

Bundan başka, YTS 229 yabankeçisi "dağkeçisi";
Der.XII,4807 yabangeçisi "Yabanıl keçi."; Kırg.S I,320
too ečki "dağ keçisi";(erkeği için) tav teke "Yabani er-
kek keçi"gibi tabirler vardır.

TAĞ KIRLANKICI

طاغ قِرنَکِجی (bk.kırlağıç kuşu,kırlankıç kuşu).

"...ve tağ kırlankıcı didikleri kuşa dinür...":

Ar. الْعَوْهَقُ (K III,33), "...ve bazıları ebâbîl tağ kırlankıcı didikleri kuş olmasına zâhib oldular.Niteki bazı kütüb-i tefâsîrde ve hayât-ı hayvânda mersumudur.":

Ar. الْأَبَابِيلُ (K III,126), "...ve tağ kırlankıcına dinür.":Ar. الْعَجَّامُ (K III,511).

~ TS I,265 dağkırlangıcı "Çobanaldatan,keçisağan."

TAĞ YILANI

طاغ يِلَانِي

"...ve hasseten tağ yılanına dinür... niteki sahara yılanına ef'a dinür ki engerek olacaktır.İkisi de sokduğunu sağ komaz ...":Ar. الْحَيَّاشِي (K II,326).

TAĞIL BİTİ

تَخل بَتي (bk.bit).

"... ve sûs güve tabir olunan böceğe dinür ki sûf ve şal makûlesi esvaba düşer ve tağıl bitine ve dış kurduna dâhi ıtlak olunur":Ar. الْوُسْ (K II,249).

TAHTA BİTİ

تَختہ بَتي (<Far.tahta+T.bit-i).

"Sivri sineğe dinür...ve yassıca cüsseli kırmızı ve ziyadesiyle bed-bûy bir böcek adıdır ki tahta biti didikleri kafir olacaktır.Bunun bir nevi dahi vardır ki hasırlarda tekevvün ider.Hasır biti tabir olunur.":Ar. الْبَقَّةُ (K II,872)

~ YTS 201 tahta kurdı "Tahtakurusu,tahtabiti.";

KT 328 tahta biti "tahtakurusu"; TS II,1132 tahtabiti

"tahtakurusu"; Der.XII,4732 tahtabiti,tahtakehlesi "tahtakurusu"; ADİL IV,629 tahtabiti "Gansorucu küçük tufeyli cücü."; Trkm.629 tagtabit "Candarların ganı,ösümlüklerin şiresi bilen iymitlenyen parazit,möcecik."

TANA

طانه

"... genç sığıra dinür ki tana tabir olunur.":Ar.
 الأرنخي (K I,535), "Henüz hamil olmamış sığır ineğine, alâ-kavl gencine dinür ki tana tabir olunur.":Ar. البكر
 (K I,774)

~ İdr.97 tana; Tuhf.166 duna "İki yaşındaki öküz yavrusu,dana.", 251 tana "dana"; DK 284 tana "dana";KT 887 dana "inek yavrusu"; TS I,271 dana "İneğin,sütten kesilmesinden bir yaşına kadar olan erkek yavrusu."; Der. X,3818 tana "dana", XII,4736 tana "1.İki yaşında erkek dana. 2.Dana. 3.Buzağı.";ADİL³¹ dana "Bir yaşdan iki yaşa geder olan inek balası."; Kırg.S I,295 damaa "dana", II, 706 tana "Dana;iki yaşına basmış genç inek."; Kaz.S 262 tana "Dana,bir yaşına gelmiş sığır yavrusu."; Krç.143 tana "dana"; Çuv.177 tına "İki senelik dana."; Rad.III,822 ¹tana (Çağ.Krm.Kar.L.T.Kazan) "İnek yavrusu;henüz doğurmamış inek (düve);bir yaşındaki buzağı.", III,1621 ²dana "Buzağı,dana."

Der.IV,1355 danaağzı "Danaburnu denilen böcek."; YTS 202 tanaburnı "Parmak uçlarında çıkan dolama.";LÇ 159 danburnı "Böcek,danaburnu.",TS^{1,231} danaburnu "1.Toprak içinde yaşayıp bitkilere köklerini keserek zarar veren bir böcek,kök kurdu.", Der.X,3818 tanaburnu "Bitkilerin köklerini kesen zararlı böcek."; ADİL II,31 dana-buzov "Bü-

tün cavan garamal."; Rad.III,822 tana bezâu (Kazan)
 "İki yaşındaki buzağı."; Der.IV,1355 danacı "Çoban,da-
 na çobanı."; ADİL³danaça "Kiçik dana."; Kırg.³tanaça "
 "Küçük dana."; Der.IV,1356 dana diş,danadiş "danabur-
 nu"; ADİL II,31 danadişi "danaburnu"; Der.IV,1356 dana
doluk "Karışık hayvan sürüsü."; ADİL II,31 dana-doluğ
 "Kiçik yaşlı garamal.", dana-kelçe "1 yaşa dolmamış ca-
 mış balası."; Der.IV,1356 danagıran,danakıran "danabur-
 nu", danalık "1.Ahırda buzağıları koymak için yapılan
 yer. 2.Dana sürüsü."

TARLA SİÇANI

ترلا سیچانی (krş. 'arabtavşanı,bk.sıçan).

"Araptavşanına dinür ki tarla sıçanı dahi dirler,
 yerbû' manasına. Ekinleri kesip doğradıkları için ıtlak
 eylediler.":Ar. الْقَدَادُ (K I,668), "Maruf bir cân-ver-
 dir. Farisîde mûş-ı destî ve Türkîde tarla sıçanı ve a-
 raptavşanı didikleridir ki fareye sebîh ve andan ekber
 ve kuyruğu etvâl ve elleri ayaklarından akser olur. Yu-
 vasına dört yerden kapu yaptığı bâis-i tesmiyedir...":

Ar. أَلْبَبُوعُ (K II,580).

~ KT 845 tarla sıçanı "Tarlalarda bulunan ve mah-
 sûlâtı yiyen bir nev' sıçan."; TS II,1146 tarlafaresi
 "Sıçangillerden,10 cm. uzunluğunda,toprağı oyup yuva ya-
 pan,ekinlere zarar veren bir memeli türü."; Rad.III,855
tarla sıçanı (Osm.) "tarla sıçanı".

TATARCİK

تاتارجق

"Sineğe şebih bir cân-ver adıdır.Bunu şarih ezi ile beyan eylemişdir ki tatarcık didikleridir." =Ar.

الشَّرَّانُ (K I,912), "Sivrisineğe şebih bir böceğe dinür ki tatarcık olacaktır ve lisanı bupup ısırın süde dinür..." =Ar. الْقَارِصُ (K II,392).

~ KT 370 tatarcık; TS II,1152 tatarcık "Türlü hastalıkları taşıyan insanlarda asalak⁷olarak yaşayan böcek (Phlebotomus)."; Rad.III,904 tatarcık (Osm.,tatar+cık) "1.Küçük tatar,tatarcık (sevgi sözü). 2.Bir tür küçük sinek,tatarcık.", tatarçık (Çağ.) "keçe biti".

TAVAR

طوار

"Mutlaka yer üzre yürüyen hayvana dinür. Lakin isti'mâl-i merkûb olan hayvanda ki Fariside sûtûr ve Türkide tavar tabir olunur gâlib olmuştur." =Ar. الرِّيَاقَة (K I,126), "Merkeb-i berr ü bahre şamildir, yani tavarra ve gemiye ıtlak olunur." =Ar. الْمَرْكَبُ (K I,148).

~ ETY 855 tabar; EUT 228 tavar "1.Davar,mal,ti-caret eşyası. 2.Çin kumaşı.", 238 tıvar=tavar; Maytr. 469 tavar "mal"; Alt.Gr. 368 tawar, tıwar, twār "Mal, mülk."; DLT 586 tavar "Mal,davar."; Gül.371 tavar "Hayvan,davar."; Müh.27 davar "Mal ü meta."; Tuhf.164 davar "davar", 266 tuvar "davar"; LÇ III tavar "Semürür hayvan,tavar,dâbbe,mevâşî,kumaş,ılkı sürüsü."; YTS 205 tavar, davar "1.Binek hayvanı. 2.Dört ayaklı çiftlik hayvanı. 3.Mal."; KT 871 davar "Ale'l-ıtlak hayvan-ı ehli,hayvanat ve mevâşînin beheri.Anadolu'nun bazı

taraflarında yalnız koyuna hasrolunmuştur."; TS I,274
davar "1.Koyun ve keçiye verilen ortak ad. 2.Koyun ya
 da keçi sürüsü."; Der.IV,1328 dahar "keçi", IV,1378
davar "İnek, öküz, katır, eşeğe verilen ad.", IV,1536 do-
ğar " Koyun ve keçi, davar.", X,3986 tuğar "sığır", X,
 4002 tuvar "davar", X,4009 tülüddavar "koyun"; ADİL II,
 10 davar "koyun-keçi"; Kırğ.S.II,695 tabar "1.Mal, em-
 taa. 2.Bir nevi kumaş.", 752 tovar "Mal, emtaa.", 758
tubar(0) "Bir nevi çin ipeği.", tubar(II) "Doğurabilecek
 çağına gelmiş hayvan dişisi."; Rad.III,966 tabar (Uyg.
 Alt. Tel. Leb. Tar.) "1.Eşya, mal-mülk. 2.(Tar.)İpekli
 kumaş.", III,985 tavar (Uyg. Osm. Çağ.) "1.Mal-mülk, eş-
 ya. 2.(Osm.Çağ.)Ehlî hayvan, davar, koyun sürüsü; tavar
sürüsü:koyun sürüsü.", III,1341 ¹tıvar (Kazan) "Hayvan,
 davar.", III,1514 tubar (Kır.) "Kırmızı kumaş.", III,
 1516 ²tuvar (Kar.T.) "Hayvan, davar."; Clau.445 tava:r
 "Ticarî eşya, mal taşıyan hayvan."

TAVŞAN طوشان

"Tavşana dinür erneb gibi." =Ar. الحَوْشَب (K I,109),
 "Tavşana dinür Farisîde hargûş dirler. İsm-i cinsdir,
 erkeğine ve dişisine şamildir." =Ar. الأرنَب (K I,149),
 "Tavşana dinür, Müennesi kuvâ'adır." =Ar. القَوَاع (K II,660),
 "... ve tavşana dinür, erneb manasına." =Ar. الدَّرْمَا (K III,
 449), "Tavşana dinür ve kirpiye dinür." =Ar. الدَّرْمَا (K III,
 449), "... ve derme tavşana dinür..." =Ar. الدَّرْمَا, الدَّرْمَا
 (K III,449).

∪ ETY 855 tabışğan "tavşan", 842 kodı tabışğan
 "ada tavşanı"; Ork.374 tabışğan; EUT 229 tavişkan "1.

Tavşan. 2.12 hayvanlı Türk takviminin bir yılı.", tavşan "tavşan"; Alt.Gr. 368 tavişkan, tavışkan, tvişkam "tavşan", tavişkan, tavişgan, tvişkan "tavşan"; DLT 588 tavişgan "tavşan", tavişgan yılı "Türklerin on ikili yıllarından bir."; Müh.96 tavişkan "tavşan", 70 tavişgan yılı "Türkçe yıl adlarından dördüncüsü."; Tuhf.253 tavşan; DK 287 tavşan ; YTS 205 tavşan uyhusı, yuhusı "Yalancı vaat."; Abş,175 tavuşkan; LÇ 105 tavuşkan "tavşan", tavuşkan kurdı "Çil,bir nev' vahşî,yabanî tavuk.", tavuşkan yılı "Sâl-ı Türkan dairesinin dördüncü yılıdır."; KT 872 tavşan, tavşan "Tavşan ata tavşanı:munis birçins küçük tavşan; ağ tavşan:çöl sıçanı; tavşan yılı:Sâl-ı Türkanın dördüncüsü."; TS II,1155 tavşan; Der. IV,1381 davşan, davişan, davuşan, doğşan, doşan, dōşan, dovşan, dovuşan, doysan, X,3848 tavşan "Marangozlukta kullanılan tek bıçaklı düz rende.", tavşan malağı "Tavşan yavrusu."; ADİL II,122 dovşan, II,123 dovşancığ "Balaca dovşan, dovşan balası.", IV,451 çöldovşanı "Çölde yaşayan dovşan.", II,189 évdovşanı "Etlik ve hezlik için yetiştirilen dovşana ohşar gemirici hayvan."; Trkm. 651 tovşan; Rad.III,776 tauşan (Bosn.Az.), tauşhan (Çağ.), tauşkan (OT. Çağ.) "tavşan", III,937 taşkan (Çağ.), III,988 tavuşkan (Çağ.), III,990 tavşan (Osm.) "1.Tavşan. 2.Sahte anahtar,maymuncuk; tavşan gîlidi (aa.).", III,1218 toşkan (OT. Tar.), III,1795 duşan(Az.), III,1702 dōişan (Tar.).

TAVŞANCIL KUŞI طوشنجل قوشى (krş.karakuş).

"Tavşancıl kuşına dinür. Karakuş nevindendir ve bir nevine yılanlı tabir olunur ki yılanları kapıp he-
lak ve eklider."=Ar. الْعُقَاب (K I,211), "Tavşancıl kuşı-
na dinür." =Ar. الْهُوك (K III,95), الْفَحْجَة (K I,515),
الْحَيَاتِيَّة (K III,242), الْهُوم (K III,488),
(K III,802), "Tavşancıl kuşına ıtlak olunur, tesettür
iderek şikara tarassud ve hücum eylediği-çün." = Ar.

الْخَذَارِيَّة (K I,837), "Tavşancıl kuşına dinür ve yalan
söze dinür."=Ar. الْعُزْر (K II,22), "... ve tavşancıl ku-
şına dinür."=Ar. الْعَنَس (K II,265), "Tavşancıl kuşına di-
nür ki karakuş dahi dirler." =Ar. الْحَبَاشَة (K II,319),
"Tavşancıl kuşına dinür, ukâb manasına ve kartal kuşı-
na dinür,rahame manasına. Alâ-kavl bir güne siyah kuş-
dur ki başında ve boyununda at yelesi tarzında uzun
tüyleri olur. İnde'l-baz tüyleri siyah ve başı tüysüz
kel ve minkarı sarı olur..."=Ar. الْأَنُوق (K II,865), "Bir
kuş,alâ-kavl tavşancıl kuşının ismidir."=Ar. الْغَرَن
(K III,679), "Nizamsız olan dişlere dinür... ve şagvâ'
tavşancıl kuşına dinür,üst minkarı altından uzun oldı-
ğı-çün."=Ar. السَّغْوَاء (K III,850).

~ YTS 205 tavşancıl "tavşancıl"; KT 872 tavşancıl,
tavşancıl "Tavşanları kaldırıp avlayan büyük bir cins
karakuş."; TS II,1155 tavşancıl "Çoğu tavşan avlamakla
beslenen kartal, akbaba gibi yırtıcı kuşlara verilen
ad.", I,289 deniztavşancılı "balıkkartalı"; Der.IV,1382
davşancıl "Tavşan avlayan yabani kuş.", X,3848 tavşan-
cıl "Büyük kara kartal."; ADİL II,123 dovşancıl "Çala-

gan,guzgun."; Rad.III,776 tauşancıl (Çağ.) "tavşancıl", III,991 tavşancıl (Osm.,tavşan+cıl) "Tavşan avlayan bir avcı kuş.", III,1648 davşancıl (Osm.) "Tavşancıl,tavşan avlayan bir avcı kuş."

TAVUK

طاووق

"Maruf hânegi kuşa dinür. Erkeğine ve dişisine ıtlak olunur. Türkide erkeğine horos ve dişisine tavuk tabir olunur."=Ar. الرَّجَاةُ, الدَّجَاةُ, الدَّجَاةُ (K I,395), "Horosa dinür... ve gâh olur ki tavuğa da ıtlak olunur." =Ar. الدِّك (K III,88).

~ ETY 857 tağıu; EUT 220 tağı, 221 tağıu "1.Tavuk. 2.Türklerin on ikili hayvan takviminin bir yılı."; Maytr. 465 tağıu; Alt.Gr.367 tağıu, tağıku, tkığı; DIT 562 takagu "tavuk", erkek takagu "horoz", tışı takagu "tavuk", takagu yılı "Türklerin on ikili yıllarından biri.", 563 takuk "horoz"; İdr.99 taquq; Müh.27 dağuk, 67 tağuk yılı "12 yılın 10'uncusu."; Tuhf.253 tavuk; DK 287 tavuk; YTS 60 dağuk, 205 tavuk "horoz", tavucak "tavuk-çuk"; LQ 101 tağug "Tavuk,dücac,murg,horos.", 106 ta-vug "Tavuk,dücece,murg-ı hânegi.", 107 tahaku, tağug "Tavuk,dücac,murg.", tahaku yılı "Sâl-ı Türkân dairesinin onuncu yılıdır.", 109 takuk "Tahaku,tavuk,murg,dücac."; KT 598 dağuk "Tavuk isminin sûret-i asliyesi olup,takvim-i kadim-i Türkide daire-i senninin sekizinci senesi", 865 tağuk, tauk, 872 tauk, tauk "Tavuk; kara tauk:Avlanıp eti yeme bir cins siyah kuş; tağ tağı: yabani tavuk,bednûs.", II,1357 Mısır tavuğı "hindi"; TS II,1155

tavuk, I,134 beçtavuğu "Tavukgillerden,başı küçük ve çıplak,tüyü mavimtırak kül renginde,tavuk büyüklüğünde evcil bir hayvan.", I.230 çayırtavuşu "Ormantavuşugillerden,sırtı beyaz çizgili ,siyah ve esmer,karnı siyah bir kuş.",II,1089 sudantavuşu "Beçtavuşunun bir türü.", II,1093 sutavuşu "Gri,kızıl karışımı tonda, benekli ya da çizgili tüyleri olan bir kuş.", II,1155 tavukbalığı "mezgit"; Der.X,3846 tavık "tavuk", X,3849 tavuk "Kırılmış nohut ve bulgur karışımından yapılan bir çeşit yemek.", X,3946 tok "tavuk", X,3974 touğ, toğuk, touk, toşuk,toyuh,toyuk,tuguk "tavuk", I,163 ak tavuk "1.Güvercin büyüklüğünde bir kuş. 2.Çiğdeme benzeyen ve ilkbaharda açan bir çeşit beyaz çiçek.", III,1101 cork tavuk "Kuluçkaya gelmiş tavuk.", VIII,2735 kel,tavuk "hindi", VIII,2928 kort tavuk "Kuluçka tavuk.", X,3701 sutavuşu "Bir çeşit yaban ördeği.", XII,4766 tokattavuşu "Bir çeşit tavuk.", XII,4113 yaban tavuşu "1.Yaban kekliği. 2.Çulluk. 3.Yaban ördeği çeşidinden bir kuş. 4.Yabanıl güvercin. 5.Sülün.":: ADİL IV,194 toyuğ "1.Yumurta,tük ve et almag için sahlanan ev guşu. 2.Toyugkimiler destesinden olan guşların dişisi, IV,394 hindtoyuğu "Dişi.hinduşka , hinduşkanın toyuğu."; Trkm.65 toşuk; Özb.116 tavuk; Kaz.S 267 tavıq "tavuk"; Rad.III,773 tauq (Kır.Kazan. Tob. Çağ.Kır. Kom.) "Tavuk; ağır tauq(Kır.): horoz; kara tauq (Kır.):ardış kuşu; kır tauğı (Kazan): kır tavuşu", II,778 ⁶tāk (Tel. Leb. Kumd.) "Tavuk; tāk palazı:piliç.", III,779 taqa(Alt.) "Tavuk; taqanıñ palazı:piliç; ağır taqa:horoz.", III,800 tağu (Uyg.)"tavuk",

III,801 taḥakui (Çağ.), III,806 ¹tañak (Şor.Sag.) "Ta-
vuk; tañak palazı:tavuk palazı; aksır tañak:horoz.", III,
985 tawık (Kazan) "Tavuk; kır tawıǵı:keklik.", III,987
tawuh (Kar.T.), III,1017 ³teke (Sag.), III,1114 touk
(Küer.), III,1146 ⁵toğa(Tar.), III,1426 tukuk (Çağ.),
III,1610 daḡuk (Z.R.) "1.Tavuk. 2.Yıllardan biri.", I,
777 erkek tauk (Tar.) "horoz".

TAVUK PILİĞİ طاق پليجي (bk.kuş pilici).

".... ve ferrûc tavuk pilicine dinür..."=Ar. الْفَرُوج
(K I,430), "... ve tavuk pilicine dinür, ferrûce manası-
na..."=Ar. الْقَرَّ (K II,77).

TAVUS KUŞI طاوس قوشی (Ar.ṭavus + T. kuş-ı).

"Tavus kuşına itlak olunur,çağırğan olduğu için."
=Ar. الطَّرَاخُ (K I,548).

Gül.371 tāvūs; KT 872 ṭavus; TS II,1155 ṭavus;
Der.XII,4744 tavzu, XII,4771 tovuz guşu; ADİL IV,192
tovuz; Trkm.628 ṭavus(ta:vus); Özb.116 ṭavus; Kırg.S.
748 toos; Kaz.S. 267 tavis; Rad.III,774 ²taus (Krm.Bosn.
Kom.), III,985 tavis (Tob.), III,1162 toğıs(Sag.), III,
1164 ¹toğus (Tel.) "Tavus kuşu; altın toğus(aa.)."

TAY طای (krş.kulun).

"..ve mühür at kısmının veledine dinür ki küçüğüne ku-
lun ve büyüğüne tay tabir olunur. Alâ-kavl atın ve sa-
ir dâbbenin en evvelki dölüne dinür. Cemi emhâr ve mihâr
gelür ve mihâre gelür. Müennesinde mühre dinür..."=Ar.

الْمَهْر (K II,114).

~ ETY 859 taý; DLT 589 tay; KB 429 tay; İdr.100 tay,
 38 iki yıllı tay "İki yaşındaki tay."; Müh.70 tay "Bi-
 raz büyümüş kulun."; Tuhf.254 tay; DK 287 tay; YTS 61
day; LÇ 106 tay "Midilli,at yavrusu,tatu."; KT 873 tay
 "Üç yaşına kadar olana denilip,henüz meme emmekte ola-
 na ise kulun tabir olunur."; TS II,1155 tay "Üç yaşına
 kadar olan at yavrusu."; Der.IV,1383 day(I) "1.At,eşek
 yavrusu. 2.Dul kadın evlenirken yanında götürdüğü ilk
 kocasından olma çocuk.", day (II) "Çıplak,sivri.", IV,
 1387 daygeldi "1.Sonradan gelip yerleşen yabancı. 2.Dul
 kadın evlenirken yanında getirdiği ilk kocasından olma
 çocuk.", X,3850 tay(V) "1.Babasız çocuk. 2.Üvey çocuk.",
tay (VII) "toy", X,3851 taygeldi,taya "İkinci kez evle-
 nen kadının beraberinde götürdüğü çocuk."; ADİL 128

; Trkm.630 tay "Baytalın yaşa-
 cık gunanı(bir yaşına çenli)."; Özb. 116 tay; Kırg.S II,
 717 tay "1.Bir yaşında olan iri hayvan; tay buka:ikinci
 yaşına basmış olan tosun. 2.İki yaşına basmış olan tay.
 3.Okşama sözüdür; erke tayım:sevgilim."; Kaz.S 258 tay
 "tay", 180 qulın-tay "Kısrağın henüz bir yaşını doldur-
 mamış yavrusu."; Yak.S I,344 tıy "tay"; Çuv.S 178 tiha
 "tay"; Rad.III,765 tai (Uyg. Osm. Çağ. OT. Krm. Kazan.
 Alt. Tel. Şor. Leb. Tar. Kır. Kkır. Sag.) "1.(Alt.Tel.
 Uyg.)1.At yavrusu. 2.Bir yaşındaki tay; tai öküz:bir ya-
 şındaki öküz. 3.(Osm.)Küçük inek.", III,770 taiçık(Ka-
 zan, tai-çık) "Küçük tay,taycık."; Clau.566 ta:y "1 ve-
 ya iki yaşındaki tay; kulundan büyük olanı."

TAYÇA (< tay-ça): ADİL II,22 dayça "Bir yaşar er-

kek at balası.

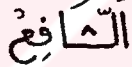
TAYLAK (< tay-lak): Tuhf.254 taylak "Deve yavrusu."; YTS 61 daylak "Yularsız,başıboş salma deve ve at."; İÇ 106 taylak "İki yaşındaki deve,henüz cihaz koyulmamış bota,deve yavrusu.", 136 tilak "Devenin yavrusu,güçlülük,bota,bala."; KT 874 taylak, taylak "İki yaşında deve civleği."; TS II,1156 taylak "At ya da deve yavrusu."; Der.IV,1388 daylah (I) "Çıplak,sivri.", daylah (II) "1. At,eşek yavrusu. 2.Deve yavrusu.", daylak (I) "1.Dişi deve. 2.Damızlık erkek deve. 3.Boynunda tüy olmayan pehlivan deve. 4.Deve yavrusu. 5.At,eşek yavrusu. 6.İki yaşında hayvan.", IV,1389 daylak (II) "1.Sakalı,bıyığı çıkmamış delikanlı. 2.İnce,uzun boylu(kimse). 3.Çıplak,sivri. 4.Baldırı,bacağı açık kimse. 5.Gelişigüzel büyümüş ve terbiyesiz kalmış,başıboş kimse.", daylık "deve", X,3852 taylah "toy", taylak (I) "1.Yeni doğmuş at yavrusu. 2.Biniye gelmiş iki yaşında at yavrusu. 3.Bir yaşında at yavrusu. 4.Dört yaşında at. 5.Binilmeye alıştırmamış at. 6.Çok güçlü ve iri hayvan. 7.Deve yavrusu. 8.Üç ya da dört aylık tavşan yavrusu.", taylak (II) "toy", taylak (III) "Erinlik çağına girmiş kız.", X,3930 tilak (I) "tay", X,3942 tiylak "At yavrusu,tay.", XII, 4744 taylak "Bir,iki yaşında üstüne binilmeyen at yavrusu,tay."; ADİL II,22 daylağ "At balası."; Özb.116 taylak "Deve yavrusu."; Kırg.S 718 taylak "İki yaşına girmiş olan puduk (deve yavrusu)."; Kaz.S 258 taylaq "Bir yaşını geçmiş, iki yaşını henüz doldurmamış deve."; Rad. III,769 tailak (Kır.Osm.) "1.İki yaşındaki deve. 2.(Osm.)

Başıboş büyükbaş hayvan.", tailak (Tar.OT.)=tailak, III, 1425 tuilak "Küçük tay,taycık."

TAYGUN (< tay-ğün): Ork.377 taygun "Taylar, mec. erkek evlatlar."

TAYÇAK (< tay-çak): Rad.III,770 taizak (Bar.)"İkinci yılındaki tay."

TEKE (bk.keçi tekesi).

"Ahunun ve keçinin ve tağ keçisinin erkeğine dinür ki teke tabir olunur.Alâ-kavl bir yaşında olan erkeğine dinür,yani ondan küçük iken ıtlak olunmaz..."=Ar. (K II,220), "... ve şâfi' tekeye dinür. Alâ-kavl şâfi' erkeç tabir olunan tekeye dinür ki koyuna nisbet koç menziline olur,yahud daima dişiye ikiz tutdurur olan tekeye dinür."=Ar. (K II,611).

~ EUT 232 teke "keçi"; Maytr.472 teke "teke";DLT 595 teke "Teke; boynuzundan yay yapılan erkek geyik."; KB 434 teke "geyik"; İdr.33 dākā "Teke(erkek keçi).",101 tākā "keçi"; Müh.70 teke "Keçi aygırı."; Tuhf.254 teke "teke"; DK 288 teke "Teke, erkek keçi."; LÇ 110 teke "Keçi ,oğlak.", 135 tike "Teke,keçi erkeği,kedi."; KT 432 teke "Keçinin erkeği,teys; yabani teke:dağ keçisinin erkeği; deniz tekesi yahut sadece teke:istakoz cinsinden çekirge büyüklüğünde ve ona şebın bir deniz hayvanı ki sağ iken şeffaf olup pişdiğinde kırmızıya mail beyaz olur,karides."; TS II,1162 teke "1.Keçinin erkeği. 2.Bir karides türü."; Der.IV,1407 deke "Erkek keçi,teke.", XII, 4746 tege "Erkek keçi,teke.", XII,4747 tekis "Erkek oğ-

lak."; ADİL IV,153 teke "1.Erkek keçi. 2.Vahşi keçi dağ keçisi."; Trkm.642 teke "Geçinin erkek cinsi."; Özb.106 táká "Teke,erkek keçi."; Kırg.S II,721 teke "1.(knenmemiş) teke; too teke:yabani teke,dağ tekesi; sokur teke:bir oyun adıdır.", 244 çağırmak teke "Büyümüş yabani teke."; Kaz.S 269 teke "teke", tekeşik "Bir yaşındaki teke,tekecik.",267 tav teke "Yabani erkek keçi."; Çuv.S 163 tağa "Erkek keçi, teke."; Rad. III,1016 teke (Osm. Az. Krm. Alt. Tel. Tar. Çağ. OT) "1.Erkek keçi,teke; keze tekesi (Kazan):erkek keçi,teke; sarık tekesi (Kazan):koç; yabani teke, ihtiyar teke (Osm.):dağ keçisi; deniz tekesi (Osm.):yengeç. 2.(Tel.) Dağ keçisi. 3.Bir Türkmen boyunun adı, Teke Türkmen (aa.).", III,1017 teke (Kır.) "Erkek keçi, teke; or teke:antilop.", III,1029 tege (Uyg. Kum. Şor. Leb.) "Erkek keçi,teke,dağ keçisi.", II,833 kızdeke (Kır.) "Tezkir ve tenis uzvu olan insan, hünsa."; Clau .477 teke "Erkek keçi."

TEKE

ك-

"Bir nev' balık adıdır.Türkide teke ve kerevit düğleridir."=Ar. الزبيان (K I,73).

~ KT 432 deñiz tekesi,teke "İstakoz cinsinden çekirge büyüklüğünde ve ona şebih bir hayvan- bahri ki sağ iken heman şeffaf olup,pişdiğinde kırmızıya mail beyaz olur, karides."; TS II,1162 teke "1.Keçinin erkeği. 2.Bir karides türü."; Der X,3863 teke "karides".

TESBİH BÖCEĞİ

تسبیح بوجکی (Ar. tesbih T.böcek-i).

"Ahnâş-ı arzdan bir küçük böcek adıdır. Türkîde tesbih böceği didikleridir ve derisi buruşmuş koca karıya dinür." :Ar. الْقَنْبَشَة (K III,347).

~ KT 306 tesbih böceği; TS II,1180 tespihböceği
"Kabuklulardan karada,nemli yerlerde yaşayan 15 mm. uzunluğunda,dokununca top biçimini alan,yemek artıkları, kök ve meyvelerle beslenen bir böcek."

TILKI

تلكی (bk.tilkü).

"Tilkiye dinür ki maruf cân-verdir.Erkeğine ve dişisine ıtlak olunur.Alâ-kavl dişisine sa'lebe ve erkeğine sa'leb dinür." :Ar. التَّلَب (K I,82), "Tilkiye dinür sa'leb manasına." :Ar. الْحَقَب (K I,112), الْحَبَر (K I,809), الْقَنْقَل (K III,304), الْهَيْطَل (K III,383), الدَّرَان (K III,485), الدَّرَان (K III,627), "Tilkiye dinür, sa'leb manasına,sayyâdı oynatdığı-çün." :Ar. الْفَوَاع (K II,629), "... ve sibâdan kurda dinür ve arslana dinür ve tilkiye dinür." :Ar. الْعَلَقُ, الْعَلَقُ, الْعَلَقُ (K III,23), "Tilkiye alâ-kavl eniğine dinür." :Ar. الْقَنْقَل (K III,151), "... ve tilkiye dinür." :Ar. الثَّرْمَلَة (K III,153), الدَّوْبَل (K III,206), "Tilkiye ıtlak olunur ki künyesidir." :Ar. أَبُو حَصْن, أَبُو حَصْن (K III,617), "Sırt-lana dinür ve sık tokunmuş kilime dinür ve keçeye dinür ve padişaha dinür ve tilkiye dinür,sa'leb manasına..." :Ar. الْقَصِيدَن (K III,658), "Bu dahil tilkiye ve zikr olunan cân-verciğe dinür." :Ar. الْقَصِيدَانِي (K III,658).

~ ETY 864 tilkü; EUT 239 tilkü; Alt.Gr.371 tilkü;

DLT 623 tilki, 624 tilkü; KB 450 tilkü; Gül.381 tülki; İdr.35 dilkü, 103 tilkü, 109 tülkü; Müh.77 tilkü; Tuhf. 266 tülki; DK 91 dilkü; YTS 67 dilkü, dilgü, dilki; Abs. 214 tülkü; LÇ 125 tülkü; KT 435 tilki, tilkü "1.Tilki. 2.mec.Hilekar ve dessâs adam."; TS II,1190 tilki; Der. IV,1495 dilki(I) "tilki", dilki(II) "Su borularının içinde birbirine eklene eklene tilki kuyruğu gibi uzayıp giden yosun.", X,3931 tilki, tilkî "Yer altındaki su borularını tıkayan ince bitki kökleri.", X,4008 tülkü "tilki", XII,4777 tülki "tilki"; ADİL IV,218 tülkü "1. Tülkü. 2.Hilekar,bis,kelekbaz,yaltag adam haggında."; Trkm.649 tilki; Özb.119 tulki; Kırg.S II,770 tülkü "1. Tilki. 2.mec.Kurnaz,hilekar."; Kaz.S 281 tülki; Çuv.S 178 tilë; Rad.III,1291 tëlkë (Kazan) "Tilki; ata tëlkë: erkek tilki; ana tëlkë:dişi tilki.", III,1533 ²tüklü (Çağ.), III,1570 tülki (Uyg. Çağ.), tülkü (Kom. Alt.Tel. Tub. Şor. Kır.), tülküçek (Tel.,tülkü-çek) "Tilkicik, küçük tilki.", tülgö (Leb.), tülgönök (Leb.,tülgö-nek) "Tilkicik,küçük tilki.", III,1571 tülgü (Sag. Koyb. Kzk. Küer.), tülgüçek (Sag.) "Tilkicik,küçük tilki.", III,1768 dilki (Osm. Krm.) "1.Tilki. 2.Hilekar,düzenbaz.", dilki-cik (Osm.,dilki-cik) "Tilkicik,küçük tilki."

TILKÜ تلكو (bk.tilki).

"Tilkünün kancık köpekden olan yavrısına dinür. Alâ-kavl kurdun kancık köpekden olan eniğine dinür ve ayuya dinür, dübb manasına,alâ-kavl yavrısına dinür ve bal arısının oğuluna dinür... ve tilküye dinür.":Ar.

الدَّيْسَم (K III,450).

TOĞAN طوغان (bk. toğan kuşu).

"Bâzî lafzında lugatdır ki toğan didikleri şikârî kuşa dinür." :Ar. الْبَارِ (K II,162), "Sukur cinsinden-
dir ki Türkîde toğan tabir olunan alıcı kuşdur." :Ar. الْبَارِ
(K III,767).

~ ETY 846 toğan kuş "doğan kuşu", toğan ügiz ku-
şu "doğan nehir kuşu", 866 toğan; KB 456 toğan; İdr.104
toğan; Tuhf.260 togan; DK 290 toğan; YTS 208 toğan bu-
runlu "Yumru,toparлак burunlu,şahin burunlu.", 211 toy-
ğun, toyğun, toyğun "Ak ve çakırdoğan."; Abs.219 tuyğun
"Ak toğana dirler."; LÇ 120 toğan "Ötelgü denilen bir
nev' şikar kuşudur.", 121 toğgan "Birader,kardeş,soy
kuş,öz kardeş,ağa ve ini,eke ve öke.", toğanğ "Başaya
şebih bir nev' şikar kuşudur.", 129 toyğun "Toykar,ak
ve çakır toygan."; KT 899 doğan "Kuş ve saire avlamak
üzere alıştırılan tiz pençeli yırtıcı kuş,çakır; ak do-
ğan,ala doğan,boz doğan,çakır doğan,şarı doğan enval.",
913 toygğan "doğan", 803 sardogan "Bir cins sarı doğan";
TS I,317 doğan, I,28 akdoğan "Bir doğan türü.", I,179
bozdoğan "Bir doğan türü (Falco aesalon).", II,1017
sardogan "Sarı renkli bir tür doğan."; Der.IV,1614 du-
van "doğan kuşu", I,148 akdoğan "Yırtıcı bir kuş."; Trkm.
37 alatogan "Torgay ululığındaki garala guş."; ADİL
, II,375 iynedoğan "Sür'etle uçan küçük bir
guş."; Özb. ; Kırğ.S II,767 tuygun "1.Beyaz
atmaca(Asturpalumbarisus); kasa tuygun:en iyi hakiki
atmaca. 2.Ruhun sık sık tesadüf edilen sıfatıdır.";
Kaz.S 277 tuygın "Atmaca(Astur palumbarisus)."; Yak.S

I,370,508,613 toyon "kartal"; Rad.III,1159 ¹toğan (Çağ.)
 "Şahin,doğan.", III,1424 ²tuigun (Çağ.Bar.Kır.) "beyaz
 doğan", III,1784 duigun (Osm.) "Bir doğan türü."

TOĞAN KUŞI طغان قوشى (bk.toğan).

"Bâzî lafzında lugatdır ki toğan kuşına dinür..."
 :Ar. الْبَاز (K II,160).

~ ETY 846 toğan kuş "doğan kuşu", toğan ügiz ku-
şı "doğan nehir kuşu".

TOKLI طوقلى (bk.toklu).

"Bir yaşında kuzıya dinür ki toklı tabir olunur.
 Atûd-ı ma'z gibidir ki bir yıllık oğlakdır,çebiş tabir
 olunur.":Ar. الْبَذَج (K I,374), "Bir yıllık koyuna ve ke-
 çiye ıtlak olunur ki ol koyuna toklı ve keçiye çebiş ta-
 bir olunur...":Ar. الْطَطَر (K I,893), "Toklı tabir olunan
 koyuna ve çebiş tabir olunan keçiye dinür ki iki yaşın-
 da olur...":Ar. الْعَبُور (K II,19), "Emlik kuzıya dinür
 yahud toklıya ve andan sehlce küçüğüne dinür.":Ar. الْحَلْ
 (K III,185), "... ve eşek ve katır supasına dinür... ve
 haddini geçmiş oğlağa dinür ki Türkîde çebiş tabir olu-
 nur ve güz evâilinden mukaddem doğmuş koyuna dinür ki
 toklı tabir olunur.":Ar. الْبَلَو (K III,774).

~ DLT 634 toklı "Toklu,altı aylık kuzu."; KB 458
toklı "Toklu,altı aylık kuzu."; Müh.73 tohlı, 74 toklı
 "Bir yıllık koyun yavrusu."; DK 290 toklı "Toklu,bir ya-
 şında kuzu."; YTS 209 toklı, toklı, tohlı, toklu "Bir ya-
 şında erkek koyun."; LÇ 121 toğlı "Toklu,kuzu."; KT 906
toklı "sıf.1.Gerdanında küpe gibi sarkan daneler bulunan

(kuzu veya keçi). 2.Bir yaşına girmiş koyun."; TS II,1194 toklu "Bir yıllık kuzu."; Der.IV,1537 doğlu "Deve yavrusu.", X,3943 toğlı,toğli,toğlu "Bir yaşında erkek kuzu" X,3944 tohli "Erkek buzağı.", tohlu (II) "1.Altı aylıkla bir yaş arasındaki kuzu. 2.Koç.", tohluman "Bir yaşında doğuran koyun.", X,3948 toklu (I) "1.Altı aylıkla bir yaş arasındaki kuzu. 2.İki yaşında kuzu.", X,3949 tokluk "Altı aylıkla bir yaş arasındaki kuzu.", tokluman "Bir yaşında kuzulayan koyun.", XII,4765 tohli "Büyük kuzu.", XII,4765 tohlu "Bir yaşında erkek kuzu, toklu.", XII,4766 tokluman "1.Bir yaşında doğuran koyun. 2.Koç isteyen koyun.", VIII,2669 kart toklu "3-4 yaşında enenmiş erkek koyun,keçi."; ADİL IV,192 toğlu "On aylık (be'zen de bir yıllık) goyun balası.Erkek toğlu,dişi toğlu."; Trkm.653 toklı "Bir yaşını dolduran guzı."; Kırg.S II,744 toktu "Henüz doğurmayan genç koyun,toklu."; Kaz.S 273 toqtı "Toklu,altı aydan bir yaşına kadar olan kuzu."; Rad.III,1153 tokli (Çağ.) "Üç aylıktan sonraki kuzu.", III,1155 toktu (Kır.Kkır.) "Birinci yılını henüz doldurmuş olan kuzu.", III,1168 toğli (Çağ.) "Üç aylıktan sonraki kuzu", toğlu (Az.) "koyun", III,1427 ¹tuqlı (Tob.) "Henüz kuzuluktan çıkmış koyun.", tuqlu (Z) "Kuzu,oğlak,keçi yavrusu."; Clau. 469 toklı "Birkaç aylık kuzu."

TOKLU توكلو (bk.toklı).

"Bir yıllık koyuna ve keçiye dinür ki toklu ve çebiş tabir olunur.":Ar. الَصَّطَر (K I,934).

TOMUZ

طوموز

"Hayvan-ı marufdur ki Farisîde hûk, Türkîde tomuz tabir iderler." :Ar. الخنزير (K I,838).

~ ETY 867 toñuz; EUT 246 tonguz "1.Domuz. 2.On ikili hayvan takviminin bir yılı. 3.Kurt,böcek."; Alt. Gr. 327 toñuz; DLT 640 tonguz "domuz", tonguz merdeği "Domuz yavrusu.", tonguz yılı "Türklerin on ikili yıllarından biri."; KB 460 tonguz; İdr.105 tonuz; Müh.74 toñuz "Domuz; toñuz yılı: 12. yılın adıdır."; Tuhf.163 dangguz; DK 292 toñuz; YTS 210 tonuz, donuz "domuz", tonuzbalığı "yunusbalığı"; LÇ 128 tonguz "Domuz; sâl-ı Türkân dairesinin on ikinci yılıdır.", tonguz balığı "yunusbalığı"; KT 911 domuz "1.Domuz.Yabanî ve ehlisi olur.Yavrusuna çorpa derler.Pisliğinden, inat ve merhametsizliğinden yahut ziyade kuvvetinden kinaye olarak setm ü tahkir tabiri de olur: ne domuzdur! 2.Vaktiyle düşmanın ayağına batmak üzere yola atılan demirden,sivri uçlu müselles,ayak oltası; domuz balığı:Yunusbalığının büyüğü.", 904 donuz "domuz"; TS I,324 domuz "domuz", II,1263 yabandomuzu "yabandomuzu"; Der.IV,1459 dımbız "Domuz.canavar.", IV,1555 domuz,domuzcuk "Bir çocuk oyunu.", IV,1560 donguz "domuz", IV,1562 donuz, doguz "domuz"; ADİL II,189 donuz "domuz", IV,451 çöldonuzu "vehşi donuz"; Trkm.265 donguz; Özb.122 tongiz; Kırg.S I,311 donguz "1.Yabani domuz. 2.Hayvan devri takviminde son yılın adıdır."; Kaz.S 68 donız "domuz";Rad. III,1171 toñıs (Alt.Tel.), III,1172 toñus (Tar.), toñuz (Çağ.Kom.), III,1173 tongus (Uyg.), tonguz (O.T.), III,

1709 doñuz (Kır.), III,1785 duñgız (Kazan) "Domuz; a-
ta duñgız:erkek domuz; ana duñgız:dişi domuz; duñgız
balası:yavru domuz; at duñgızı:mayıs böceği."

TOY طوى (bk. toy kuşı).

"Toy didikleri kuşa dinür.Müzekker ve müennes ve müfred ve cem'e ıtlak olunur.":Ar. الْحَبَارَى (K I,808).

~ DLT 631 todh, 642 toy "toy kuşu"; KB 460 toy
"toy kuşu"; İdr.36 duğ "toy kuşu", 106 toy "Büyük bir
kuş."; YTS 211 toy, toy "Kazdan büyük bir yabani kuş."; Abş.220 toy "toy kuşu"; İÇ 129 toy kuş "Toydarı kuş,ku,
akkaz."; KT 912 toy "Kazdan büyük bir yabani kuş ki iki
cins olup büyüğüne toydarı ve küçüğüne toylak ve Arabis-
tan toyu denir."; TS II,1200 toy "Toygillerden,böcek ve
tane ile beslenen eti için avlanan,kızıl tüylü bir kuş!";
Der.XII,4771 toy "Kartaldan büyük,eti yenen bir çeşit
kuş,yaban kazı."; Rad.III,1423 tui (Osm.) "1.Toy kuşu.
2.Sıkıntı ve darlık içinde olan adam."

TOYGAR KUŞI طويغار قوشى

"Ebu'l-melîh isimidir ki toygat kuşu didikleri ce-
bân kuşdur.":Ar. الصَفَرْدُ (K I,634), "Toygar kuşına di-
nür.Ebu'l-melîh künyesidir.":Ar. القبر, القبر (K II,73),
"Toygar kuşına dinür.":Ar. الجمال (K III,159).

~ DLT 656 turıga "Turga kuşu,bir çeşit serçe."; İdr.77 qızılça turgay "Bir nevi kuş."; Tuhf.265 turgay
"?"; DK 296 turgay "çayır kuşu"; YTS 211 toygat "Tarla
serçesi,çayır kuşu.", 213 turgay "Çayır kuşu,toygat."; Abş.202 turgay "toygat"; İÇ 107 turagay "Servi ağacı,

toygay,kavak,torgay,fâhte kuşu.", 116 turgay "Bir nev' büyük çayır kuşu; Emir Timur'un pederi ismidir.", turgı "Serçe,çumçuk,kündüşek,asfur.", 129 toygay "Toragay,çayır kuşu,torgay."; KT 895 torğu,torgı "Pek ufak serçe kuşu nevi.", turgay "Bir nev' büyük çayır kuşu,toygay nevi.", 913 toygay "Tarla kuşunun bir nevi,çayır kuşu; tepeli toygay."; TS II.1200 toygay "tarlakuşu", II,1206 turgay "toygay"; Der.IV,1536 doğiy "tarla kuşu", X,3986 torgay "serçe", X,3994 turgay "serçe", X,3882 tepelitoygar "tarlakuşu", XII,4768 tongar "tarlakuşu";

Trkm.655 toygay "torgay"; Özb.123 torğay "Tarla kuşu,toygay.", 105 sofitorğay "toygay"; Kırğ.S II,750 torgoy "Tarla kuşu; col torgoy:dağlarda yaşayan tarla kuşu; moldo torgoy,sopu torgoy:tarla kuşunun çeşitlerindendir."; Kaz.S 274 torğay "serçe", 47 boztorğay "Bir cins küçük kuş."; Çuv.S 172 tərri "çayırkuşu"; Rad.III,1142 toiğar (Osm.) "Küçük bir kuş; tarla kuşu.", ¹toiğar (Osm.Çağ.) "tarla kuşu", III,1184 torğai (Çağ.Kır.Tar.Kom.) "1.Küçük bir kuş. 2.(Çağ.) Timurun babasının adı.", III,1185 torğayak (Koyb. Kzk.,torğai+ak) "Küçük bir kuş,tarla kuşu.", III,1424 tuğar (Osm.,daha doğrusu toiğar) "Tarla kuşu,boğazı beyaz ve gerdanı siyah,büyük bir tarla kuşu türü.", III,1457¹turğai (Kazan) "Küçük bir kuş; kara turğai : sığircık; turğai kuşu:tarla kuşu.", turgu (Osm.) "1.Bir çeşit küçük dağ serçesi. 2.Yazılı belge.", III,1784 duğar (Osm.) "tarla kuşu", III,1790 durğai (Osm.) "tarla kuşu", IV, 1287 pos torkoi (Tel.) "Tarla kuşu,torgay.", III,1681

boz torğai (Kır.) "Tarla kuşu,torgay."; Clau.541 tori:-
ğa: "Tarla kuşu,torgay."(-ğa ile sona eren eski bir
hayvan ismi).

TOY KUŞI طوى قوشى (bk.toy).

"... ve leyl toy kuşına dinür." :Ar. اللیل (K III,
344)

TURNA KUŞI طورنا قوشى

"Bir nev' kuşun künyesidir ki boyununu uzun olur,
sulara gezer.Alâ-kavl turna kuşına dinür." :Ar. أبو العيزار
(K II,28), "... ve inde'l-ba'z gurnuk ve gurnayk ki ga-
yınların zammıyladır,bu iki isim turna kuşına dinür,kür-
kî gibi,yahud turnaya şebih bir kuşdur..." :Ar. الغرنوق,
الغرنيق (K III,35), "Tâir-i maruf ismidir ki turna ku-
şına dinür.Farisîde kuleng dinür.Cem'i kerâkî gelür.." :Ar.
الكركي (K III,110), "Turna kuşına dinür ,kürkî ma-
nasına." :Ar. الخبرجل (K III,830).

~ ETY 846 turaŷaya kuş, 870 turuŷaya; Alt.Gr.375
turuñaya; DLT 657 turna; KB 469 turna; İdr.107 turna;
Müh.76 turna; Tuhf.265 turna; YTS 213 turna alayı "Tur-
na katarı."; IÇ 117 turna; KT 898 turna; TS II,1206 tur-
na; Der.IV,1606 durna; ADİL II,165 durna; Trkm.273 dur-
na; Özb.120 turná; Kaz.S 285 tırna; Yak.S I,184,262 tu-
ruya; Çuv.S 172 terna; Rad.III,1277 ternâ (Kazan), III,
1326 ¹tırna (Osm.Kır.), III,1438 tuyura (Soy.), III,1459
turna (Uyg. Alt. Tel. Tub. Leb. Şor. Sag. Koyb. Kom.Osm)..

UŞAKKAPAN

اوشق قيان (krş.ötlegü,seksek kuşı).

"Bir nev' yırtıcı kuş ismidir.Farisîde ana dü-be-râderân dirler.Zira birisi şikardan aciz olunca öbür çifti yetişüp ana iânet ider.Cevherî vehmine mebni Fari-sîde de ana dü-berâderân dinür diyü resmeylemişlerdir. Dü-berâderân iki birader ve berâderân on biraderler di-mekdir.Bu kuşa Türkîde ötlegü ve seksek kuşu tabir olu-nur,Rengi saruya mail ve savtı köpek eniği savtına şe-bihdir.Küçük kuzıları ve çocukları kapup götürür.Anın-çün bizim diyarlarda ana uşakkapan tabir olunur.Ekserî gice gelüp çocukları ihtitâf ider." (K I,408).

~ KT 206 uşakkapan "Ufak çocukları kaldıran akba-ba."; TS II,1226 uşakkapan "Bebekleri kaldırdığı söyle-nen bir akbaba."

UYAZ

اوياز

"Uyaz tabir olunan sivrisineğe dinür ki issi gün-lerde develere ve ahulara üşüp tezâhüm iderler." : Ar.

القمة (K II,657), "Ateş böceğine dinür... ve yerâ' sivrisinek tarzında bir gûne ufak sineğe dinür ki yüze göze üşüntü ider,uyaz didikleridir.":Ar. البراع (K II 700).

~ DLT 470 öyez "Bir çeşit sivrisinek."; İdr.116 üyâz "sivrisinek"; Müh.82 üyez "Ufak sivrisinek."; Tuhf. 180 iyez "Övez,sivrisinek.", 228 övüz "bal arısı", öyez "Öyez,sivrisinek."; YTS 225 üyez, üvez "Sivrisinek,atsi-neği,eşeksineği,tatarcık,büvelek."; LQ 43 üyez "Sivrisi-nek, har-ı meges,zübab.";KT 254 iviz "Hayvanât-ı sokup kanadan,murabba'üş-şekl bir cins sinek."; TS I,1244 üvez;

Der.VII,2571 ivez (I) "Bir çeşit sivrisinek.", ivez(II) "İnce sesli(kadın ya da erkek için).", VII,2572 iviz "eşekarısı", IX,3259 oaz, IX,3299 ovaz "üvez", IX,3300 oyaz "davar sineği", IX,3315 ögez(III) "Hayvanlarda görülen bir çeşit büyük bit.", IX,3363 övez "1.At sineği. 2.Sivrisinek. 3.Küçük sinek. 4.Hayvanlara dadanan sinek, büvelek. 5.Kene.", XI,4048 uyaz, uvez "Sivrisinek,tatarcık.", XI,4082 üvez(I) "1.Bir çeşit sivrisinek. 2.Tatarcık. 3.Atsineği.", XI,4083 üyez "Hayvanlara konup yapışan, onları tedirgin eden bir çeşit sinek.", XI,4335 yüvez "Bir tatarcık türü.", XII,4629 övez "1.Koyun ve keçilere dadanan bir çeşit sinek,küçük kene. 2.Sivrisinek.", XII,4789 uyaz,uyez "atsineği", XII,4798 üvez,üyez "1.Tatarcık. 2.Sivrisinek."; Çuv.S 202 vis "Tatarcık,ufak sinek."; Rad.I,1799 ües (Kur.) "at sineği".

YABAN EŞEĞİ بيان اشكى (Far.yaban + T.eşek-i, bk.tağ eşegi,eşek).

"Yaban eşeğine dinür.Alâ-kavl yaban eşeğinin gençine dinür.":Ar. الفرأء (K I,40), "Galîzü'l-cüsse eşeğe dinür.Alâ-kavl yaban eşeğine mahsusdur.":Ar. الجاب (K I, 86), "Yaban eşeğine dinür.Şehhâc esâmidendir.":Ar. الشحاج (K I,415), "Yaban eşeğine ıtlak olunur,karnıyla yanları beyninde uzun uzun hatları olmak hasebiyle.":Ar. الليج (K I,438), "El-hımâr:eşeğe dinür.Şiddet manasından mehuzdur.Farisîde hâr dirler,Ehlî ve vahşî olur.Vahşîsine hımâr-un-vahşıyyun dinür ki yaban eşegi ve tağ eşegi tabir olunur.":Ar. الجار (K I,827), "Pek kırmızı şeye dinür ve

yahmûr bir dâbbe ve bir kuşun isimleridir ve yaban eşegine dinür." :Ar. **الْجَمُورُ** (K I, 828), "Yaban eşegine dinür." :Ar. **الْحَوْرُ** (K I, 828), **الْعَيْنِي** (K III, 510), **الْكُتْمُ** (K III, 551), "Yaban eşegine dinür, hımârun-vahşıyyun manasına." :Ar. **الْعَضْرَى** (K II, 262), **النَّاعِلُ** (K III, 364), "Yavuz ve cüst ü çâlâk dâbbeye dinür ve yaban eşegine dinür." :Ar. **الْوَيْ** (K III, 945).

~ KT 1541 yaban eşegi; TS II, 1263 yabaneşegi "Atgillerden, Hazar denizi dolaylarında yaşayan, eşeğe çok benzeyen yaban hayvanı."

YABANÎ GÜGERCİN **يَبَانِي كُوكِرَجْنِي** (bk.gügercin).

"... ve yemm yabânî gügercine dinür." :Ar. **الْيَمِّ**

(K III, 587), "Bunlar da yabânî gügercine dinür." :Ar.

الْيَمِّ, **الْيَمِّ** (K III, 587).

YABAN KEDİSİ **يَبَان كَدِيسِي** (bk.kedi).

" Itr-ı maruf ismidir ki kalye-i misk tabir itdikeridir. Fukahâ ve lugaviyyun, zebâd bir dâbbedir ki andan tayyib celbolunur dimeleriyle galat eylediler. Zira dâbbe-i mezkûre didikleri kedidir ki murad yaban kedisi-dir. Zebâd andan hasıl olan tayyibin ismidir ve ol tayyib-i mezkur kedinin kuyruğu altında ve uyluklarında dibine doğru reşha yani terdir. İbtidâ anı tutup ziyadesiyle tahrik ile muhtarib eyledikten sonra vücudundan arak teraşşüh eylemekle ol mevzilerinden terlerini kamsı kabuğuyla yahud bir paçavra ile sıyrıp ahziderler. Mütercim dir ki ol kedi Hind ü Habeşe beyâbânında olur ve ana misk kedisi tabir olunur. Mekke'ye tüccarlar kuyruklarını geti-

rüp bey' iderler.Misk gibi kokar.Halk alup emtia içre vaz' iderler.Meşhudumuz olmuştur ve menkuldür ki anı ta-ciz ve tahrikle araknâk idüp anın derisinden cem' iderler.Sene tamamına kadar semürüp kuvvetlenir, eğer bir sene terkeyleseler sebep-i helakı olur.Ol ta'rîk ana devâ-yı muvakkat-i manevî olur imiş...":Ar. **الزَّيَادُ** (K I,614).

~ KT 1541 yaban kedisi; TS II,1263 yabankedisi
"Kediden irice,sarıya çalan külrenginde,kısa kuyruklu bir orman kedisi."

YABAN ÖKÜZİ

(Far.yaban + T.öküz-i, bk.öküz).

"Yaban öküzine dinür,sevrün-vahşiyyun manasına."
:Ar. **الزَّبَّ** (K I,132), "Bu dahi yaban öküzine dinür." :Ar.
الذَّنْبُ (K I,132), "Yaban öküzine dinür ve uzun nesneye dinür..." :Ar. **الْأَذْبُ** (K I,132), "İnde'l-ba'z yaban öküzine dinür,Arh müfredidir." :Ar. **الْأَرَاخُ** (K I,535), "Yaban öküzine ıtlak olunur,sevrün-vahşiyyun manasına." :Ar. **الْأَزْهَرُ** (K I,883), "Çakır toğan kuşına dinür ki seyfi didikleridir,kırmızısı karamtık olduğu-çün ve yaban öküzine dinür ve ...":Ar. **الْأَسْفَعُ** (K II,600), "... ve yaban öküzine dinür,sevrün-vahşiyyun manasına." :Ar. **الْهَبْرَقِيَّ**, **الْهَبْرَقِيَّ** (K III,67), **الْهَبْرَقِيَّ** (K III,651).

YABAN TAVUĞI

(Far.yaban + T.tavuk-ı, bk.tavuk).

"...ve gargar habes tavuğına,alâ-kavl yaban tavuğına dinür." :Ar. **الْغَرَّغَرُ** (K II,54).

~ Der.XI,4113 yaban tavuğu "1.Yabankekliği. 2.Çulluk. 3.Yaban ördeği çeşidinden bir kuş. 4.Yabanıl güvercin. 5.Sülün.

YAPALAK

سِيلاق

"Baykuş envaından bir nev'e itlak olunur ki başı büyük olur. Türkide yapalak didikleridir." :Ar.

اللدَّبَج (K I, 395).

~ DLT 723 yabakulak "baykuş"; YTS 234 yapalak "baykuş"; KT 1520 yapalak "Yuvarlakça büyük bir nev puhu kuşu."; TS II, 1279 yapalak "Bir tür baykuş."; Der. XI, 4175 yapalah, yapalak(I), yaplak(II) "baykuş", XI, 4176 yapalah, yapalak(II) "1. Gürbüz. 2. Sevimli.", yapalah, yapalak(V) "Kabarık saçlı.", VIII, 2929 kor yapalak "baykuş", VIII, 2969 köryapalak "baykuş"; ADİL II, 491 yapalağ "1. Bayguşlar destesinden yırtıcı gece guşu. 2. mec. Gorhaglıg, acizlik simboli kimi işlenir.", III, 95 kor yapalağ "1. Bayguş. 2. mec. Meş'umlug, nehş."; Özb. 60 korşápálák "yarasa"; Kırg. S. I, 177 capalak "puhu"; Kaz. S. 92 capalaq "yarasa"; Rad. II, 969 yaba kulak (Şor. Tel.), yabık kulak (Şor.) "baykuş", III, 262 yapalak (Tar. Çağ.) "Baykuş; karağ yapalak (Tar.): bir baykuş türü.", III, 267 yapkulak (Bar., yap+kulak) "baykuş", III, 273 yabā-kulak (Koyb.) "baykuş", III, 277 yabalak (Tob. Kazan. Krm.) "Baykuş; üki yabalak (Tob.), meçi yabalak (Kazan): bir baykuş türü.", III, 1928 çaba-kulak (Şor.) "baykuş", III, 1929 çabañkulak (Şor.) "baykuş", ¹çabalak (Kazan) "Baykuş; çabalak şurpası: rakı.", IV, 57 cabalak (Kazan) "baykuş".

YARASA KUŞI

يراسه قوشى

"Yarasa kuşına dinür, huffâş gibi." :Ar. **الْخَفْدُورُ**,
الْخَفْدُورُ (K I,604), "Yarasa kuşına dinür, vatvât

gibi. Gözleri küçük ve basarı zaif olduğundan tesmiye
 olundu...." :Ar. **الْخَنَاشِرُ** (K II,327), "Yılana dinür

hayye manasına ve pamuğa dinür ve uzun şeye dinür ve .
 atmaca kuşına dinür, bâşık manasına ve yarasa kuşına
 dinür, huffâş manasına ve ..." :Ar. **الْطَّوْمُ** (K II,

492), "... ve yarasa kuşına dinür, huffâş manasına..."

:Ar. **الْوَطَّوَاتُ** (K II,526), "Yarasa kuşına dinür."

:Ar. **الْطَّرْمُوقُ** (K III,12), "... ve yarasa kuşına di-
 nür." :Ar. **الْأَحَاةُ** (K III,835).

~ DLT 54 aya yersgü "yarasa", 750 yarisa "yara-
 sa"; İdr.120 yarasa; Tuhf.279 yarasa; YTS 236 yarasa
 gözli "Gece görüp gündüz görmeyen."; KT 1547 yarasa ;
 TS II,1284 yarasa; Der.XI,4182 yārese, XI,4233 yelese;
 ADİL II,497 yarasa; Rad.III,115 yarasık(Osm.), yarasık
 (Çağ.), III,127 yarışkı(Bar.).

YAVRI

ياورى

(krş.döl).

"Cümlesi bir manayadır, yani insanın ve sâir hay-
 vanın bi-nefsihi ve bi-hakikatihi zâdesine dinür ki döl
 ve yavri tabir olunur." :Ar. **الْوَلَدُ**, **الْوَلَدُ**, **الْوَلَدُ**

الْوَلَدُ (K I,712).

Müh.87 yavru "Kuş yavrusu."; Tuhf.281 yavri

"Balık yavrusu."; DK 324 yavri "yavru"; LÇ 301 yavruk,
yavri "Hayvan beçesi ve yavri, bala, bota."; KT 1539 yav-

rı,yavru "Her nev hayvanın küçüğü,beçe.İnsan hakkında da müstameldir; kapu yavrisı: Han ve cami kapısı gibi büyük kapının ortasındaki küçük kapı ekseriya yalnız o açılır.", 1539 yavricak,yavricağız,yavrucak,yavrucağız "Küçük yavru.Makâm-ı tahbibde insan hakkında müstameldir."; TS II,1293 yavru "1.Yeni doğmuş insan ya da hayvan. 2.Bir şeyin küçüğü."; Der.XI,4205 yavru "yavru", yavru(I) "Küçük bakır leğen.", yavru(II) "Hayvanlara takılan çanın içinde bulunan dil gibi parça.", yavru(III) "Civciv,piliç.", yavru(IV) "Kağrı tekerleğinin orta parçası."; ADİL 468 yavru "Çocuk,uşak,körpe. (Nevazişle denilir: yavrum,ğuzum).", yavrucuğ "Yavrudan ohşama."; Çuv.S. 149 suri "Hayvan yavrusu."; Rad. III,18 ²yauru(Osm.) "Yavru(özellikle kuşlar için).", ²yauri(Çağ.) "Yavru(hayvan).", III,297 yavru(Krm.) "yavru", III,386 yewrü(Krm.) "Kuş yavrusu."

YAVSI

ياوسى

"Bir nev ufak sineğe dinür ki sivri sinek tarzında olur.Eşek ve koyun ve keçi kısmının yüzlerine gözlerine üşerler.Türkide yavsi tabir olunur.":Ar.

السج

(K I,452)

~ Tuhf.279 yapsı "Kene,yavsi.", 282 yavsi "Yavsi,kene yavrusu,bit yavrusu."; YTS 239 yavsi,yavşı,yavsu "1.Bit yavrusu,böcek yavrusu. 2.Kene. 3.At sineği.", 119 it yavsası "atsineği"; KT 1539 yavsi "iğneli bir

cins çekirge."; Der.XI,4172 yansı "Koyun,keçi gibi hayvanlarda bulunan,kene cinsinden bir böcek.", XI,4206 yavsa,yavısı "At sineği.", yavısı,yavsak,yavsa "kene".

YAVŞAK يَوشاق

"Kehlenin küçüğüne dinür ki yavşak tabir olunur": Ar. يَوشاق (K I,60).

~ İdr.123 yavşaq "Bit yavrusu."; YTS 239 yavşak "Bit yavrusu."; KT 1539 yavşak "Henüz sirkeden çıkmış bit, kehle yavrusu,küçüğü."; TS II,1293 yavşak "Bit yavrusu,sirke. Der.XI,4124 yağsah "Bit yumurtası,yavrusu." XI,4169 yanışak,yañışak "Bit yavrusu.", XI,4206 yavşah, yavşak "Küçük çocuk.", yavşah,yavşak,yavışak,yavşı,yavşu,yavşuk,yavuşah,yavuşak "Bit yavrusu.", XI,4287 yoğuşak "atsineği", VIII,2969 köryavşak "Yumurtadan yeni çıkıp ete yapışan bit yavrusu."; ADİL..... Trkm.852 yapışak "Ovnucak bit.".

YAYIN BALIĞI يَين بالی (bk.balık).

"Bir nev balık adıdır. Bu balığın hakikatinde ihtilafât-ı kesîre vâkîdir. Bazılar mâr-ı mâhî ile beyan itdiler ki yılan balığı olacaktır. Yuvalak bir balıktır,didiler ve bazılar yayın balığı ile ve bazılar sazan balığı ile tefsir eylediler. :Ar. الجرىث

(K I,342), "Bir nev balık ismidir ki uzun ve emles yani yılan gibi düz ve pulsuz olur. Yehud tâifesi anı ekleyemezler. Müfredât sahibleri bunu yayın balığı ile beyan eylediler." :Ar. الجرىث (K I,794).

~ KT 1541 yayın "yayın balığı"; TS II,1295 yayınbalığı; Der.XI,4211 yayın "Bir çeşit tatlı su balığı.", yayınçarığı "Yayınbalığının yavrusu."; Trkm. 840 yayın(ya:yın); Kırg.S.I,191 cayın; Kaz.S.86 ca-yın; Çuv.S.149 súyən ; Rad.II,19 cayın(Kazan), III, 10 ¹yain,yain balığı(Osm.).

YELELIKURD

يالى قورد (krş. sırtlan).

"Sırtlan didikleri cân-vere dinür, yeलेlikurd dahi dinür....":Ar. الضبع (K II,624).

~ YTS 232 yallılıkurt; Der.XI,4121 yağlı(III) "sırtlan", XI,4147 yallı "sırtlan", XI,4172 yannı "sırtlan", XI,4233 yelelikurt "sırtlan".

YELVE

يلو (bk.yelve kuşı).

"Bu dahi bala dinür, asel manasına ve bir kuş adıdır. Selvât müfredidir. Mütercim dir ki bu kuş Türkîde yelve didikleri kuşdur ki bildirçına şebîh olur. Beni İsrâile sevk ve terzîk olunan bu kuşlardır, pek vahşî olur....":Ar. الكوي (K III, 840).

~ İdr.124 yälvä "Bildircına benzer bir nevi kuş."; YTS yalva "bildircın"; KT 1554 yelve "çulluk"; TS II,1300 yelve "flurya", II,1094 suyelvesi "Sutavuğugillerden,sırtı yeşil kahverengi,karnı kara beyaz çizgili bir kuş."; Der.X,3578 selvi "bildircın", XI,4150 yalva "Körtavuk ya da meşetavuğu da denilen bir av hayvanı.", XI,4219 yebre "çulluk", XI,

4234 yelfe "çulluk kuşu", XI,4240 yelve "Boz renkli, uzun gagalı çulluğa benzer bir kuş.", XI,4259 yevli "çulluk", XII,4569 köryevle "Eti yenen bir çeşit kuş!"; ADİL II,528 yélbe "Çoh iti yeriye balaca köçeri kuş!"; Rad.III,358 yelve,yelve kuşu(Osm.) "Sarıasma kuşu."

YELVE KUŞI يلوه قوشى (bk.yelve).

"Bir kuş adıdır. Müfred ve cem'e ıtlak olunur yahud müfredi sümânâtdır. Bu kuş Türkîde yelve kuşı didikleridir ki pek yağlu olur. Bildırcına selvi dirler ve ana fetîlü'r-ra'd dahi dirler. Ra'd âvâzıyla helâk olurlar. Ekseri sevâhilde olur." :Ar. السماني (K III,650).

YENGEEÇ

ينكج

"Yengeç tabir olunan cân-verin ismidir. Yan yan yürimekle gûyâ ki yürimenin bir tarafını yutmuşdur. :Ar. السرطان (K II,478), "... ve inde'l-ba'z garan yengece dinür." :Ar. الغرن (K III,679).

~ DLT 773 yengeç; Müh.50 lengeç "1.Yengeç. 2. Burc.", 89 yengeç(bk.lengeç); Tuhf.177 ilengiş,284 yenkeş; YTS 83 engeç, 152 lengeç; LÇ 300 yancak; KT 1538 yangeç, 1557 yengeç; TS II,1302 yengeç; Der.III, 1155 çéyangaş, V,1752 engeç,eğingeç,ellengeç,erlengiç, IV,1990 gencik, VII,2518 ilängeç,ilengeç,illengeç,

XI,4166 yangış "Küçük tatlı su kurdu.", yanıç(I),yangengeç,yangıç,yanıçböcü,yanıyengeç,yanıyingeç,yankeş(III),yankıç,yankılınıcı,yanuç(I),yanyalıç,

yarımyağnış, yarımyanıç, yarımyanış, yarımyanuç "yengeç",
 XI,4167 yanıç(IV) "Topal,yan yan yürüyen.", XII,4494
ellengeç "yengeç", ADİL II,534 yengec; Trkm.416 lenğ-
ngeç; Rad.III,745 lengeç(Çağ.), "yengeç".

YERBAĞIRSAGI

یر بفرغنی (bk.yer soğulcanı).

"Yer soğulcanı ve yer bağırsağı didikleri uzun
 kurtcağızlardır ki çamurlarda olur, Müdrir ve muhal-
 lil ve mesanede olan taşları müfettit ve yerekan il-
 letine nâfidir." :Ar. الخرأطین (K III,623).

~ YTS 242 yerbağırsağı, yirbağırsağı "solucan";
 Der.XI,4249 yer bağırsağı, yer barsağı "yer solucanı".

YER EŞECİĞİ

یر اشجکی (bk.yer eşegi).

Bir böcek adıdır.Fârisîde herek-i zemin ve Tür-
 kîde yer eşeciği ve devecik ve evliyadevesi tabir it-
 dikleri böcektir ki çekirge gibi uzun uzun ayakları
 olur. Ana eşek kurdı dahi dirler." :Ar. حمار قبان,

عیر قبان (KI,224), "Devecik ve eşek kurdı ve yer
 eşeciği didikleri uzun ayaklı böcektir." :Ar.

حمار قبان (K III,685).

YER EŞEĞİ

یر اشکی (bk.yer eşecigi,eşek kurdı,de-
 vecik, evliyadevesi).

"Bir böcek adıdır. Fârisîde herek-i zemin ve
 Türkîde yer eşeği ve evliyadevesi ve eşek kurdı didik-

leri böcektir ki çekirge gibi uzun ayakları ve kanatları olur." :Ar. خَارُ قَبَانْ (K I,828).

~ TS II,1306 yereşegi "makaslıböcek"; Der.XI, 4250 yereşegi "Çekirgeye benzeyen uzun ayaklı bir böcek."; Rad.I,905 yer eşeyi, eşek kurdı (Osm.) "Kömürlüklerde yaşayan bir böcek."

YER SOĞULCANI ير صوغالجاني (krş. yerbağırsağı).

"... kezâlik ak kurtcağızlara dinür ki çamurluklarda olur. Alâ-kavl yer soğulcanı didikleridir." :Ar.

الشَّجْمَةُ الْأَرْضُ (K III,490), "Yer soğulcanı ve yerbağırsağı didikleri uzun kurtcağızlardır ki çamurlarda olur." :Ar. الْحَرَّاطِينُ (K III,623).

~ KT 839 yer soğulcanı; TS II, yer solucanı

* SOĞULCAN صوغالجان "solucan"

~ İdr.92 solunçan "sülük", 93 sulunçan "Solucan, sülük."; Tuhf.234 savulçak "Karın yılanı, soğulcan.", 240 sogulçan "karın yılanı", sogulca "sovulcan", 241 sovulşan "solucan", 248 şovulşan "İnsandaki sovulcan"; YTS 189 soğulcan, soğulcan "solucan"; LÇ 191 soğulcan "Solucan, dessâs, keldenkeles, soyulgan" bir ilaç"; KT 839 soğilcan "1. Soğulcan. 2. Bağırsak solucanı."; TS II, 1072 solucan "Yuvanlak ya da yassı uzun kurtlara verilen gezel ad."; Der.III,1306 çuvalçan, X,3655 soğulcan, soğulaz, soñulcan, sovulcan, söhülcen, söülcen, sualçan, sualçan, X,3661 soluncan, XI,4399 zövülcen; ADİL IV,99

sohulcan; Trkm.613 suvulgan (suvulga:n); Özb.141 çuval-
çaŋg; Kirg.S.II,665 söölcan "toprak solucanı"; Yak.S.I,
228 çollon "solucan"; Çuv.S.150 s'ürlə'zen "solucan";
Rad.III,2165 çualçan(Kazan), III,2176 çuluşkan(Tel.),
III,2187 çuwalçan(Kazan) "Bağırsak solucanı.", IV,212
tsultsan(Tob.) "solucan", IV,531 soğulcan(Osm.,soğ+l-
+can)"Solucan; yer soğulcanı:yer, toprak solucanı;mi-
de soğulcanı: bağırsak solucanı; şrit soğulcanı: bağır-
sık solucanı; çocuk soğulcanı: Çocuk solucanı.", IV,
531 soğulçak(Çağ.) "Kurd,solucan .", IV,562 sovulcan
(Osm.) "1.Solucan. 2.Bağırsak solucanı.3.Hilekar(adam)"
IV,748 sualçan(Kazan) "1.Soğulcan. 2. Bağırsak kurdı.",
IV,791 suwalçan(Kazan) "1.Solucan. 2.Bağırsak kurdı.",
IV,1033 şöşkan(Şor.) "solucan".

YEŞİL SİĞİRCİK KUŞI يَسِيل صغرىق قوشى (krş.arıkuşu,çe-
kirgekuşu).

"Bir kuş adıdır ki Araplar anı gördükde yağmur
zuhuruyla istibşar ider. Gûyâ ki yağmur tarafından il-
çi yahud mukaddeme-i sehabdır. Bunu yeşil sığircık ku-
şuyla beyan iderler ki arıkuşu ve çekirgekuşu dahi dir-
ler." :Ar. القارصة (K III,903).

YILAN يِلَان , يِلَان

"Begayet iri ve uzun olan yılanı dinür ki ejdeha
tabir olunur. Alâ-kavl hasseten yılanın erkeğine dinür
ve alâ-rey umum üzre mutlaka yılanı dinür...." :Ar.

الثَّعْبَانُ (K I,82), "Yılana dinür hayye gibi." :Ar.
 الْحَبَابُ (K I,101), الْعَنَاءُ (K I,356), الْعَوْجُ (K I,644),
 (K I,427), الرَّحَّةُ (K I,469), الْعَرَبْدُ (K I,644),
 الصِّلُ (K III,264), الْمَرْعَامَةُ (K III,474)
 اللَّاهَةُ (K III,746), "Yılana ıtlak olunur,yolda
 taarruzuna yahud, sülûkdan menine mebni." :Ar. الصَّدَّازُ
 (K I,632), "Sineğe dinür,zübâb manasına ve yılana dinür
 hayye manasına ve mutlaka sayd olan hayvana dinür...."
 :Ar. الْحَنْثَى (K II,323), "Yılana dinür,hayye mana-
 sına ve pamuğa dinür ve uzun şeye dinür ve atmaca kuşı-
 na dinür,bâşak manasına ve yarasa kuşına dinür,huffâş
 manasına ve ..." :Ar. الطُّوطُ (K II,492), "Yılana
 ıtlak olunur,hayye manasına." :Ar. الْمَرْعَاةُ (K II,
 771), ابْنَةُ الْجَبَلِ (K III,158), "... ve yılana dinür,
 hayye manasına. Bunda kesr ile de zebân-zededir...."
 :Ar. الطَّلَّ، الطَّلَّ (K III,271), "... ve gül yıla-
 na dinür, hayye manasına." :Ar. الْغُولُ (K III,
 308), "... ve yılana dinür,hayye manasına." :Ar. الْآيْنُ
 (K III,596), الْآفَنُونُ (K III,684), الْإِلَاحَةُ (K III,
 723), "... ve yılana,alâ-kavl erkeğine ıtlak olunur ve
 yılan kavına dinür ki soyulmuş derisidir." :Ar. الْهَلَالُ
 (K III,384), "... ve ak ve levni latif yılana dinür.
 Alâ-kavl mutlaka yılana dinür,hayye manasına." :Ar.
 الْآيْمُ (K III,397), "Bu dahi ak ve levni latif yılana
 yahud, mutlaka yılana dinür." :Ar. الْآيْمُ (K III,398)
 "... ve nâime yılana ıtlak olunur." :Ar. النَّائِمَةُ
 (K III,571), "Yılan dinür. Fârisîde mâr dirler.Bazılar

indinde zikrolunan kıvrılmak ve çöreklenmek manasından-
dır ve inde'l-ba'z hayat maddesindendir ki ki tûl-ı ha-
yatından nâşî ıtlak olundu.":Ar. الحَيَّة (K III,799),"Yı-
lana dinür,hayye manasına.Alâ-kavl bir cins yılanı dinür
ki kuyruksuz ve eğri büğrü olur.":Ar. الْقُرَّة (K III,904).

~ETY 894 yılan; EUT 294 yılan "1.Yılan. 2.Yıl ke-
lemesiyle on ikili hayvan takviminin bir yılının adı.";
Alt.Gr.385 yılan,,y_{lam}; DLT 783 yılan "Yılan; yılan yı-
lı: Türklerin onikili yıllarından biri; nek yılan:ejder-
ha; ok yılan:kendisini insan ve başka şeyler üzerine a-
tan bir yılan; sogan yılan:tulum gibi iri bir yılan.";
KB 539 yılan; Gül.395 yılan; İdr.126 yılan; Müh.91 yılan;
Tuhf.174 ılan; DK 329 yılan; YTS 109 ılan, 244 yılan ka-
vı "yılan gömleği"; IÇ 58 ılan "Mâr u hayye;sâl-ı Türkan
dairesinin altıncısı.", 313 yılan "Hayye,mâr,ılan."; KT
1573 yılan; TS II,1312 yılan; Der.III,907 cılan, VII,2464
ılan, VII,2517 ılan,ilon, XI,4264 yılañ, XI,4314 yulan,
VIII,2814 kıraç yılanı "Kötülüğünden korkulan kimse.",
X,3844 tatlı yılan "Ağısız yılan.", XI,4054 uz yılan "Sin-
si kişi.", XI,4266 yılan yavrusı "Kötü kişi çocuğu.";ADİL
II,384 ılan, 385 ilancığ "Kiçik ilan,ılan balası.", II,
385 ılan-çayan "İlan,egreb kimi hayvanlar.", ılan-ğurba-
ğa "Cür-be-cür sürünen heyvanlar heşerat."; Trkm.362 yı-
lan (yıla:n); Özb.43 ılan; Kırg.S.I,208 cılan "Yılan; cı-
lan cıl:hayvan devri takviminde altıncı yılın adıdır.";
Kaz.S.110 cılan "1.Yılan. 2.Hain insan."; Çuv.S.139 s'ə-
len "Yılan;həra s'əlen: kara yılan,engerek."; Rad.I,1475
ılan (Tar.Çağ.OT.), III,482 yılan (Krm.Kom.Alt.Tel.Leb.

Küer.Kkır.Uyg.Osm.Az.,yıl-an) "Yılan;yılan yıl:yılan yıl-
lı.", III,518 yılan(Çağ.), III,2085 ¹çılan (Şor.Sag.).

YILANAAGUVIREN

ييلانه آغۇوين

"Bir nev kertenkeledir ki başı yeşil olur ve begâ-
yet habisdir.Türkîde yılanaağuviren tabir olunur...":Ar.
التَّعْبَةُ (K I,82), "Haşerâtdan bir cân-verin,alâ-kavl sam-
mun-abrasun ismidir ki yılanaağuviren didikleri keler o-
lacaktır.":Ar. الصَّدَادُ (K I,632), "Sammun-abrasun didik-
leri kertenkeleye şebih bir cân-ver adıdır...Bu cân-ver
kertenkele nevinden yılanaağuviren didikleridir.":Ar.
الْعَظَاةُ (K III,877).

ن لÇ 314 yılanaağuviren "Yılana benzer bir hayvan-
dır;sansara müşabih tavîl susar."; Der.XI,4264 yılanaağı-
veren "Zehirli,yaşil renkli bir kertenkele."

YILANBALIĞI

يِلان بالغي

"Bir nev balık adıdır.Bu balığın hakikatinde ihti-
lâfât-ı kesîre vâkîdir.Bazılar mâr-mâhî ile beyan itdi-
ler ki yılanbalığı olacaktır.Yuvalak bir balıktır,didiler
ve bazılar sazan balığı ile tefsîr eylediler.":Ar. الْجَرِيَّتْ
(K I,342), "Yılanbalığına dimür,cirrî gibi.Fârisîde mâr-
mâhî dirler.":Ar. الصَّلَوْرُ (K I,939), "Bir nev balık adıdır
ki yılan şeklinde olur.Müfredât-ı sâîrede bunu yılan ba-
lığı ile beyan eylemişlerdir.":Ar. الْإِنْقَلِيسُ , الْإِنْقَلِيسُ
(K II,278), "Bir cins maruf balık adıdır.Türkîde yılan
balığı didikleridir,mâr-mâhî manasına.Sıllavr dahi dinür."
:Ar. الْجَرِيَّتْ (K III,783).

~ KT 1573 yılanbalığı; TS II,1312 yılanbalığı;
ADİL II,385 ılanbalığı; Özb.43 ılanbâlik.

YILDIZ BÖCEĞİ يلدز بوجكى (krş.ateş böceği).

"Bir nev sinek adıdır ki gice vakti uçar ve kanad-
ları şem' gibi lemean ider.Türkîde ateş böceği ve yıldız
böceği didikleridir.":Ar. الْحَبَابِ (K I,103).

~ TS II,1313 yıldızböceği; Der.VII,2466 ıldız bö-
cüğü; Rad.III,491 yıldız böceyi (Osm.);

YTS 244 yıldızkurdı; IÇ 308 yulduzkurtı.

YUNDKUŞI يوند قوشى (krş.kuyruksalan).

"Serçe cinsinden bir küçük kuş adıdır.Türkîde kuy-
ruksalan ve yundkuşu didikleridir.":Ar. الصُّغُو (K III,
855).

~ YTS 253 yundkuşu,yuntkuşu; KT 1570 yond "1.Her-
gele ile gezen terbiyesiz ve yarı yabani kısrak. 2.Kuy-
ruksalan kuşunun bir nevi:yundkuşu."; TS II,1321 yontku-
su.

* YUND

يوند

~ ETY 896 yont "at"; EUT 302 yont "1.At. 2.Türkle-
rin on ikili hayvan takviminin bir yılı."; Alt.Gr.388
yunt "at"; DLT 815 yund "At-cins adı-,atlar,at sürüsü.",
yund yılı "Türklerin on ikili yıllarından biri."; KB 552
yond "at"; İdr.129 yunad "Beygir sürüsü."; Tuhf.289 yunt
"at", yuntavlı:yunt(?); DK 341 yunt "kısrak"; YTS 253
yund,yunt,yunt "kısrak"; IÇ 309 yunt "Yabanî kısrak her-

gele ile gezen madiyan.", yunt yılı "At, 11k1 yılı, yani sâl-ı Türkânın yedincisidir."; KT 1570 yond "1.Hergele ile gezen terbiyesiz ve yarı yabani kısarak. 2.Kuyruk-salan kuşunun bir nevi:yond kuşu."; TS II,1321 yont "Başiboş hayvan."; Der.XI,4294 yont "Başiboş hayvan.", XI,4320 yund "at", yunt "Damızlık eşek."

ZAĞAR

زغر

"Şikar kelbine dinür ki Farisîde yûze ve Türkîde zağar didikleri kelb olacaktır.":Ar. الْثَمَّ (K III,412).

~ LQ 176 zağar; KT 685 zağar; TS II,1339 zağar "Bir cins av köpeği."; Der.XII,4828 zagar, zağar "1.Küçük köpek. 2.Köpek yavrusu."

ZAGANUS

زاغنوس

"Yırtıcı kuşlardan atmaca gibi bir kuş adıdır. Türkîde muymul dirler.Bazılar delüce toğan ile,bazılar zaganus ile beyan eylediler...":Ar. الْيُونُوءُ (K I,71).

~ LQ 186 zağbus "Bir nev doğan ismidir;toğrul, şahin."; KT 680 zağanos "Tuyûr-ı sâideden şahin nevin-den şahin nevinden bir kuş."; TS II,1339 zağanos "Bir cins doğan."; Rad.IV,860 zağanus (Osm.) "1.Avcı baykuş (bubo maximus). 2.Deniz yengeci."

ZURNAPA

زرَافَه (< Ar. زورنپه).

"... ve zarâfa bir nev' cân-ver ismidir ki Fari-sîde üstürgâv-peleng dirler Azası deve ve öküz ve kap-lan azasına şebîh olduğu-çün, ziyade fi'l-kelâm manası-

na olan زرف' dan mehuzdur. Boyunu sâir cân-ver boyunla-
rından ale'l-îtiyât zaid olduğu-çün ıtlak olunudu ve
lugateyn-i mezbûreteynde zâyın zammıyla da câizdir. Cemi
zarâfî gelür... Bu cân-ver bilâd-ı Habese'de olur. Türkîde
tahrifle zurnapa tabir iderler. Gerdeni ve başı deve ger-
denine ve levni ahu levnine ve beyaz benekler olmağla
kaplan postuna ve ayakları ve boynuzları öküze sebih
olur ve elleri ayaklarından atvel olur." :Ar. الزرافة
(K II, 771)

~ YTS 195 şurnaba, surnapa, zurnapa "zürafa";
KT 683 zurnapa; TS II, 1353 zurnapa (halk.) "Zürafa";
Der. X, 3722 sürnape.

BİBLİYOGRAFYA

- Mehmet AKALIN, Târîhî Türk Şiveleri, Ankara 1979, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:551.
- R.Rahmeti ARAT(yayınlayan), Atabetü'l-Hakayık, İstanbul 1951.
-- "Türk Şivelerinin Tasnifi", Türkiyat Mecmuası, c.X, 1951-1953, İstanbul 1953, s.59-139.
-- Kutadgu Bilig III İndeks, İstanbul 1979.
- Besim ATALAY(çeviren), Ettuhfet-üz-zekiyye fil-lûgat-it Türkiyye, TDK yay. İstanbul 1945.
-- (hazırlayan), Abuşka Lûgati, Ankara 1970.
-- D ıvanü Lûgat-it-Türk Dizini, Ankara 1986, TDK.yay.
- AHMED ASIM (Mütercim), El-Ukyânûsu'l-basîf fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-muhîf I-III, Mısır-Bulak 1250 (1834).
- Azerbaycan Dilinin İzahlı Lûgeti I-IV, Azerbaycan CCP Elimler Akademiyasının Mühbir Üzvü Prof.E.E.Orucov'un Redakte-si altında "Elim neşriyyatı", Bakı c.I 1964, c.II 1980, c.III 1983, c.IV 1987.
- Hayri BAŞBUĞ, Aşiretlerimizde At Kültürü, İstanbul 1986.
- BURSALI M.TÂHİR, Osmanlı Müellifleri, c.I, İstanbul 1333.
- A.CAFEROĞLU, Abu Hayyan, Kitab al-İdrak li-lisan al-atrak, İstanbul 1931.
-- Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul 1968, TDK.yay.
-- "Filolojide İnsan ve Hayvan Soybirliği", TDAY Belleten 1968, s.1-15.
-- "Türk Onomastiğinde Köpek Kültü", TDAY Belleten 1959, s.105.
Türk Dili Tarihi I-II, İstanbul 1984
- Sir Gerard CLAUSON, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford 1972.

Saadet ÇAĞATAY, Türk Lehçeleri Örnekleri, VIII.yüzyıldan XVIII.yazyıla kadar yazı dili, Ankara 1977, A.Ü. DTCF yay.

İlhan ÇENELİ, "Divânü Lûgat-it-Türk'te Hayvan Adları", Türk Kültürü Araştırmaları, yıl XI-XII-XIII-XIV, Ankara 1973-75, s.99,122.

Y.Doç.Dr.M.Sadi ÇÖĞENLİ, Eski Harflerle Basılmış Türkiye Türkçesi sözlükleri Kataloğu, Erzurum 1987, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yay.

Ferit DEVELLIOĞLU, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara 1982.

Cem DİLÇİN (düzenleyen), Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara 1983, TDK yayınları:503.

Ahmet Cevat EMRE, Türkçede İsim Temelleri, İstanbul 1943, TDK yay.

Kemal ERASLAN, Eski Türkçe'de İsim-Fiiller, Doçentlik tezi, İstanbul 1980, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi yay.no:2731.

Hasan EREN, "Üveyik", TDAY Belleten 1959, s.105.

-- İmlâ Kılavuzu, Ankara 1985, TDK Yayınları:525.

Muharrem ERGİN, Dede Korkut Kitabı II, İndeks-Gramer, Ankara 1963, TDK Yayınları:219.

-- Azeri Türkçesi, İstanbul 1981, Ebru Yayınları:9

-- Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1986, Boğaziçi Yayınları.

-- Dede Korkut Kitabı, Metin-Sözlük, İstanbul 1986, Ebru Yayınları:8.

Emel ESİN, İslamiyetten Önceki Türk Kültür Târîhi ve İslama Giriş, İstanbul 1978.

A.Von GABAIN, Alttürkische Grammatik, Weisbaden 1974.

Orhan Şaik GÖKYAY, Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul 1973, Bakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.

V.HATİBOĞLU, "Türkçede Bazı Hayvan Adları", Bilimsel Bildiriler 1966, Ankara 1968.

- -Türkçenin Ekleri, Ankara 1981, TDK yayınları:407
- İbnülemin M.Kemal İNAL, Son Asır Türk Şairleri, İstanbul 1970.
- İslam Ansiklopedisi, c.I, İstanbul 1950, c.IV, İstanbul 1977.
- M.KAPLAN, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1, İstanbul 1976, Dergah yay.:21
- Doç.Dr.Mustafa KURU, Omurgalı Hayvanlar (Chordata) Sistematigi, Beytepe 1978, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları Ders Kitapları Dizisi:7.
- Ali NADİR, Hayvânât Âlemi, İstanbul 1341.
- Hasan ORALTAY-Doç.Dr.Nuri YÜCE-Saadet PINAR, Kazak Türkçesi Sözlüğü (Tercüme), İstanbul 1984, Türk Dünyası Araştırmaları yay.
- Bahaeddin ÖGEL, Türk Mitolojisi I, Ankara 1971, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları:I
- "Türklerde Kartal ve Kartal Arması", Türk Kültürü, sayı 118, Ağustos 1972, s.208-209.
- İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, Ankara 1984, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- H.PAASONEN, Çuvaş Sözlüğü, İstanbul 1950, TDK Yayınları.
- E.K.PEKARSKİY, Yakut Dili Sözlüğü, c.I, İstanbul 1945.
- W. RADLOFF, Versuch eines Wörterbuches der nördlichen Türk-dialekte, I-IV, Petersburg 1893-1911.
- Prof.Dr.Laszlo RASONYI, Tarihte Türklük, Ankara 1971, Türk Kültürünü Araştırma Enst.Yay.:39.
- Mevlüt SARI, El-Mevârid, Türkçe-Arapça Lugat, İstanbul.
- Midhat SERTOĞLU, Osmanlı Tarih Lûgati, İstanbul 1986, Enderun yay.:18 .
- M.Muhtar SAGİTOV, "Başkurt Folklorunda Hayvanlara Tapınma", TDAY Belleten 1982-1983, Ankara 1986, s.125-132.
- Prof.D r . Faruk SÜMER, Oğuzlar (Türkmenler), İstanbul 1980.

ŞEMSEDDİN SAMÎ, Kâmûs-ı Türki, Dersaâdet 1317.

ŞEYH SÜLEYMAN EFENDİ-İ BUHARÎ, Lugat-ı Çağatay ve Türki-i Os-
mânî, İstanbul 1298.

Ziya ŞÜKÖN, Farsça-Türkçe Lûgat Gencine'î Güftar Ferhengi Zi-
ya I-III, İstanbul 1984.

Prdf.D r.Hikmet TANYU, İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı
İnancı, Ankara 1980, AÜ.İlahiyat Fak.Yayınları No:148.

A. Battal TAYMAS, İbn Mühenna Lugati, İstanbul 1934, TDK.Yay.

TDK, Derleme Sözlüğü I-XII, Ankara 1963-1982, TDK yayınları,
sayı: 211

--Tarama Sözlüğü I-VIII, Ankara 1963-1977, TDK yay.:212.

-- Türk Dialektleri Çevriyazı Sistemi, İstanbul 1945.

-- Türkçe Sözlük I-II, TDK Yay., Ankara 1983, Genişletilmiş
yedinci baskı.

Şinasi TEKİN, Uygurca Metinler II, Maytrısimit, Burkancıların
Mehdisi Maitreya ile Buluşma, Uygurca İptidai Bir Dram
(Burkancılığın Vaibhâşika tarikatine âit bir eserin
Uygurcası), Ankara 1966, Atatürk Üni.Yay.No:263,

Talât TEKİN, A Grammar of Orkhon Turkic, Indiana University
Publications, Uralic and Altaic Series, no.69 Blooming-
ton 1968.

Bekir TOPALOĞLU- Hayrettin KARAMAN, Arapça-Türkçe Yeni Kâmûs,
8 .baskı, İstanbul 1979.

Türk Ansiklopedisi, c.III, Ankara 1949.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. c.I, 1977, Dergah yay.

Türkiyat Mecmuası, c.X, 1951-1953, İstanbul 1953.

Türkmen Dilining Sözlügi, M.A.Hamzayev'ing umumı redaktsiyası
bilen, AN TSSR İnst. yaz., Aşkabat 1962.

Natalie WATERSON, Uzbek-English Dictionary, Oxford University
Press, 1980.

Prof.K.K.YUHADİN, Kırgız Sözlüğü I-II, İstanbul 1945-1948, TDK
yay.